Jókai Mór

Rákóczy fia

Mercator Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 269 2

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.
www.akonyv.hu
Tel/Fax: 06-26-301-549
Mobil: 06-30-305-9489
e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR

RÁKÓCZY FIA

Tartalom

I. Fejezet 5
Giunchi Giorgio examene 5
II. Fejezet 13
A két holló, aki egymásnak a szemét nem vájja ki 13
III. Fejezet Maistre de Sacy 19
IV. Fejezet 22
„Mete-es-is” 22
V. Fejezet 25
Hanswurst mester 25
VI. Fejezet 31
A tűzkeresztség 31
VII. Fejezet 39
A borkeresztség 39
VIII. Fejezet 48
A paradicsomi kísértetek 48
IX. Fejezet 60
Marchese di San Carlo és Marchese di San Christina 60
X. Fejezet 66
Lodoiszka 66
XI. Fejezet 75
A bécsi vásár 75
XII. Fejezet 80
Szívpróba 80
XIII. Fejezet 92
A kutyás ember 92
XIV. Fejezet 102
Nosztalgia 102
XV. Fejezet 104
Ha Bécs mulat 104
XVI. Fejezet 107
Hölgyek, akik a bibliát magyarázzák 107
XVII. Fejezet 115
A mysterion 115
XVIII. Fejezet 119
Együtt a koponyákkal 119
XIX.Fejezet 125
A csavargók országa 125
XX. Fejezet 135
A phéna 135
XXI. Fejezet 140
A phrál 140
XXII. Fejezet 144
„Yo, el Re” 144
XXIII. Fejezet 146
A két testvér 146
XXIV. Fejezet 148
Két végtelenség 148
Posthumus gondolatok 151
XXV. Fejezet 153
Egy más planétán 153
XXVI. Fejezet 170
A szikra a tűzkőben 170
XXVII. Fejezet 173
Az éjjeli pávaszem 173
XXVIII. Fejezet 182
Io lakodalma 182
XXIX. Fejezet 188
A jéghajó 188
XXX. Fejezet 197
„Szememből könnypatak csorog” 197
XXXI. Fejezet 203
„Mon Père” 203
XXXII. Fejezet 206
„Otthon” 206
XXXIII. Fejezet 214
A közös fürdőben 214
XXXIV. Fejezet 217
„A kis Zsuzsika” 217
XXXV. Fejezet 232
Clio vétója 232

I. Fejezet

Giunchi Giorgio examene

Rákóczy két fia kisgyermek korában, anyjostul, fogságba került. Bécsbe vitték őket.

A nagy szabadságharc alatt hasztalan kísértették meg a nagyfejedelem vezérei a két gyermeket kiszabadítani, egész Bécs kapujáig előhatolva portyázó dandáraikkal: tervük meghiúsult.

A fejedelem hadjárata elmúlt, dacára a hősi erőfeszítésnek; maga is hazátlanná lett, s aztán, mint egy elátkozott üstökös a napot, úgy kerülte körül a hazáját, Lengyelországon, Franciaországon keresztül, míg eljutott Rodostóhoz: hallgatni a tenger okos beszédét.

A két fogoly gyermek felnőtt. Anyjuk kolostorban lakott, ők gondos nevelést kaptak. A nagyobbik, József, németországi akadémián diákoskodott. A kisebbik, György, Bécsben maradt.

A császár-király elrendelé, hogy a fejedelemfi rangjához illő nevelést nyerjen.

A rangja „grófi” volt: *„Giorgio Giunchi”*-nak hívták.

Volt saját lakása, udvarmestere és lovászlegénye, s helyébe jártak a professzorok és káplánok, akik mindenféle tudományokra és vallásra oktatták: a vívásban, lovaglásban maga az udvarmester tökéletesíté a fiút.

Az udvarmester neve volt: Jacinto Wammána; a neve után ítélve nápolyi, ahol ez a szó „dajkát” jelent, a lovászlegényt hívták Künzli Péternek; ez svájci lehetett.

A bécsi főiskolába nem járathatták a fejedelem-fiút, mert ott többszáz magyar tanuló hemzsegett, akiktől meghallotta volna a magyar beszédet, amire neki semmi szüksége sem volt; de még valami más egyéb oknál fogva sem.

A kancellárnak gondja volt rá, hogy Giorgio nevelése a szabályoknak megfeleljen. Minden semestrisben megtartották az exament a magánlakáson, mely alkalommal a legilletékesebb fensőbbségi személyek voltak jelen, akik a rigorózumért illendően honoráltattak.

Abban az időben (a múlt század elején) még nem voltak nyomtatott iskolai tankönyvek, hanem a tanulók maguk írták le a tantárgyakat kéziratból: ami igen célszerű intézkedés vala; mert ily módon legalább egyszer el kellett olvasni a studiosusnak azt a stúdiumot, amíg de „papiro ad chartam” lekalligráfiálta. S miután ezt dictando kellett elvégezni, annálfogva ezen didaktikai metódus azt is biztosította, hogy a filozopternek okvetlenül meg kellett tanulni írni. Még pedig tisztességesen, olvashatóan kellett írni, mert ha szarkalábakkal töltötte meg a papirost, akkor „körmöst” kapott az öt körmére a *léniával,* ha pedig malacot ejtett az írásba, akkor a tenyerébe kapott egy sújtást a *plágával;* súlyosabb vétségek kor-

rektúráját végezte a *ferula:* teljes elmulasztás, a végzetes „nes” (nescit) megtalálta a maga ellenszerét a *scuticában;* morális defektus esetében működött a *virga.*

Ezek a kipróbált hatású tanszerek bizonyára nem hiányzottak Giunchi Giorgio gróf tanulószobájából sem. A tanfelügyelő bizottság, mely állt az Alma Mater protektorából, a kancellária tanácsosából, és a minorita rend delegátusából, az examenre megjelenvén, semestris végeztével, legelőször is e segédeszközöket vette oculata alá.

Ott volt a tanulóasztalra mindjárt letéve a legelébb kézbe veendő három *ösztön:* a lénia (ismeretes *vonalzó*); a *plága:* (ez hasonlított a légycsapóhoz, csakhogy kisebb vala a csapója, s nem bőrbül, hanem fábul készítve) és a *ferula* (ezt fiatal *fűzfa*vesszőbül szerezték). A *scutica* a falon függött: ez egy fonott korbács volt, őzlábra alkalmazva. (Ez különben otthon is minden tisztes családnál a rendes utenzíliák közé tartozott, az ajtó sarkára felakasztva, szimbóluma az atyai tekintélynek.) Végül a téka függönye alá elrejtve volt a virga: ez a félelmetes erkölcsnemesítő eszköz: egy pamat nyírfavessző, sós vízbe beáztatva.

És a vizsgálattevő úrfinak legelőször is ezeket a *jó ismerősöket* kellett megnevezni az examinátorok előtt, obedienciájának bebizonyítása végett.

– Minek neveztetik ez? (A lénia.)
– *Sollicitator celerrimus.* (Leggyorsabb szorgalmazó.)
– Hogy hívod ezt itt? (A plága.)
– *Benignus exhortator.* (Jóakaratú serkentő.)
– Hát ennek mi a neve? (A ferula.)
– *Pater scientiarum.* (A tudományok atyja.)
– És ami ott lóg a falon? (A scutica.)
– *Ala virtutis.* (Az erény szárnya.)
– És az ott a függöny mögött? (A virga.)
– Exorcisator. (Ördögűző.)

Nagyon jól van!

Erre azután a magiszterek elővették a fekete könyvecskéiket, s a rubrikákból előszámláltak, hányszor volt az egyik és másik serkentő segédeszköz alkalmazásba véve: a deputáció meggyőződhetett belőle, hogy a növendék úrfi mindezekben bőségesen részesült.

Nagyon jól van.

Még azután volt egy módszer: amely azonban már újítás számba ment, s annálfogva a pedagógusok által nem is volt általánosan elfogadva; mivelhogy inkább a tanulók morális érzületére volt alapítva. Ezek voltak a *„signum”*-ok. A signum bonum és a signum malum. A *jó jel* volt egy piros szalagra kötött aranyozott csillag bronzból. Ha jól felelt a discipulus, ezt akasztották a nyakába, s ezzel pompázhatott egész naphosszat: hordhatta az utcán. Ha pediglen rosszul felelt, vagy éppen sehogy sem, ha belesült a recitációba, ha legyeket fogdosott azalatt, amíg a magiszter prelegált, vagy pláne elaludt a prelekció alatt, akkor a signum malumot kötötték a nyakába. Az pedig láncra volt kötve s lakatra járt, hogy le ne lehessen dobni, s mind a két oldalán az éremnek ugyanazt mutatta, tudniillik egy szamárfejet.

Ez az erkölcsi hatást gyakorló taneszköz azonban inkább csak az előkelőbb ifjaknál alkalmaztatott, akik már hazulról hozzák magukkal a kitüntetések iránti lelki fogékonyságot.

Annálfogva nagyon helyén lehetett Giorgiónál, akinek a családi neve Giunchi gróf.

Az examen termének falai mappákkal valának feldíszítve. A háttérben állt a könyves téka, roppant disznóbőrbe kötött pandektákkal megtömve; középen egy íróasztal, tele manuscriptumokkal; a szögletben egy óriási földglóbusz, az átelleni szögletben a planétarendszer. Az íróasztallal szemben a katedra, két oldalán faragott gótikus támlányú padok. Az egyik sorban ültek a magiszterek, a másikban az examinátorok.

Ezen illusztris hallgatóság elé vezette be az oldalszobából doktor Wammána Jacinto a gondjaira bízott növendéket.

Közepes termetű, jól kifejlett siheder volt a quidam, sűrű, rövidre vágott sertehaj a fején; kék, tágra nyílt szemei, fölfelé tűrt orra, halvány, de minden hozzá intézett kérdésre elveresedő arca, előreálló fogai, melyek miatt az ajkai sohasem tudnak egymásra csukódni; kiegészíti az egész fizionómia karakterét a fejtől elálló hegyes végű fül.

Az első betanult szava az examinandusnak az üdvözlés.

– Bonum mane praecor, domini reverrendissimi, clarissimi et illustrissimi: humillime me recommendo indulgentiae vestrae. Laudetur Dominus!

Azután következik, hogy az asztalhoz járuljon, a kezeit összetegye, és elmondja a minden ünnepélyességet, és így a tanulási órát is megelőző imádságot. Sebesen és folyékonyan mondta el; az utolsó tételig: „sed libera nos a malo”.

– „Amen” – ismétlé a konziliárius. – S kit értünk az alatt, hogy „de szabadíts meg minket a *gonosztul?”*

– Az istentelen kurucokat és az ő szövetségeseiket.

– Optime.

Ezt követi azután a beneventatio: a megjelent dignitások üdvözlése, hosszú orációban; melyet a vizsgázó megfelelő akciókkal kísér, hol az egyik, hol a másik kezét téve a mellére, a másikat ugyanakkor elnyújtva, majd az égre feltartva, utoljára keresztbe téve s magát mélyen meghajtva.

– Salve! Salve! – Mondogatják rá az examinátorok.

Egyszer sem akadt meg!

Erre következett azután a fent leírt taneszközök iránti kikérdezés, s a magiszterek által előmutatott diáriumok kollaudációja, melyekből kiderült, hogy a növendék hány tanórát kapott, hányat mulasztott engedelemmel és anélkül, mivel lett büntetve az utóbbi esetekben. Példás szigor gyakoroltatott a nevelésében.

Ekkor következett azután a tantárgyakból való megexaminináltatás.

– Domine comes Georgi de Giunchi!

Így titulázták a magiszterek az examinandust, aki az egész vizsga alatt egy nagy onixkövű pecsétnyomó gyűrűt forgatott a bal keze mutatóujján. Ez megengedhető segédeszköz a memória elősegítésében, a gyűrűt körülforgatni az ujjon.

Igaz, hogy csak előkelő rangúaknak van megengedve, akik születési joggal bírnak címeres gyűrűk viselésére.

A rigorosandus praestanter felelt minden stúdiumból. Nehogy azonban úgy tűnjék fel a dolog, mintha előre ki volnának pécézve a kérdések és a feleletek a magiszter és a discipulus között, az examinátor urak is intéznek a pódiumra kiállított elé egy-egy kérdést.

– Dicas nobis domine comes Georgi de Giunchi, hol fekszik Hungária? – szólalt meg a prorektor.

– Hungária fekszik az ausztriai birodalom örökös tartományai között s kiegészítő részét képezi a stíriai őrfejedelemségnek, a horvát királyságnak, a szerb vajdaságnak és a transzilvániai nagyfejedelemségnek, lakosainak száma másfél millióra megy, akik németek, tótok, rusznyákok, oláhok, rácok, bolgárok, görögök, cigányok és hungárnok.

– Miért neveztetnek a hungárnok ezen a néven?

– A hungarn név származik a „hungern” szóból, mivelhogy ezek a lakosok annyira éhesek, hogy még a közéjük vetődő idegeneket is megeszik.

– Praestanter. Mióta tartozik Hungária az ausztriai birodalomhoz?

– A tizenegyedik század óta, amidőn I. István király defektusával Péter király az országát Henrik császárnak inskribálta.

– Valde bene. Voltak-e a hungárnoknak nagy embereik?

– Igenis valának; de azok mind idegenek voltak: Nagy Lajos olasz volt, Johannes Hunyades és fia, Mathias Corvinus oláhok voltak; akik pedig saját nemzetükből támadtak, azok gonosz emlékű rablóvezérek valának, miképpen Thököly és Rákóczy: akik a pogány törökkel szövetkezének. Ezért el is pusztíttatának.

– Optime! Praestantissime! – zúgott fel rá uniszónó a vizsgáló küldöttség. – Most a konziliárius úr intézett hozzá egy kérdést.

– Látott-e már domine comes Georgius de Giunchi egy Hungáriából származott embert?

Az ifjú ember e kérdésre hüledező képpel tekinte az ő mentorára, Wammána úrra. Ez nincsen az írott studiumban.

Wammána kenetteljes mozdulattal inte neki.

– Feleljen ön meg egész őszintén a feltett kérdésre, Giorgio gróf! „Igenis láttam.”

– Igenis láttam. – ismétlé az halk hangon.

– Hol látta őtet?

Az ifjú ember tátva maradt szájjal tekinte a főfő nevelőjére.

– No csak sincere meg kell mondani: „a Bärenhaus előtt”.

Az ifjú zavarában a bársonyvammszának a leffentyűit húzogatva a kezeivel, rebegé: „a medveház előtt”.

– És mit mívelt ott ez a hungáriai jövevény?

Erre a kérdésre hirtelen a szája elé kapta a kezét az ifjú, s a markába vakkantá a kitörni készülő nevetést. Ámde egy oldalpillantás Wammána kézmozdulatára, mely a ferula felé volt irányulva, hirtelen visszaadta a komolyságát, s aztán recitáló hangon mondá el a választ.

– Nagy szkítiai farkasokat mutogatott a piac közepén a sokaságnak, melyeknek a neve hungáriai nyelven: „komondores”.

– És mondott-e egynémely szavakat is e produkció alatt ama vagabundus?

– Igenis. Egyszer azt mondá hungáriai nyelven: „ad ugrandum!” Arra a szkítiai farkasok elkezdtek ugrándozni, azután pedig azt mondá nekik: „ad ugatandum!” erre elkezdének ugatni.

Erre az egész cőtus nagy hahotában tört ki.

Az ifjú uracska pállott bámészsággal tekinte Wammánára: hát ezeknek nem húzogat a hátara a ferulával, amért nevetni bátorkodnak az examen alatt?

Ekkor azután a prorektor őnagysága fogta esztrengára az examinandust.

– Mondja csak Giorgio gróf úr, mit tanult ön a pogány hitűek vallásairól? A klasszika mitológiából már hallottuk önt felelni. Jupiter facinorái elég jól meg lettek önnek magyarázva. Hanem az újabbkori pogányokat kérdem. Kiket értünk ezek alatt?

– Értjük a pogányok alatt a lutheránusokat és kálvinistákat, akik a hugenottákkal és templáriusokkal együtt a Bafomet oltárán áldoznak.

– Ki az a Bafomet?

– A Bafomet-bálvány az antikrisztus, aki a rosszat míveli a jó helyett s az emberek lelkeit a pokolnak kiszolgáltatja. A Bafomet-imádók tagadják az Istent, a Megváltót és a Szűz Máriát. Keresztjüknek csak két ága van, mint az akasztófának, s azt ők „lignum vitaenek” nevezik. A Bafomet-bálvány egy macskafejű férfiú, akinek a derekára és lábszáraira egy kígyó tekergőzik. Azokon az ünnepeken, melyeket a Bafomet-imádók titkos templomaikban tartanak: a Sion hegyén kiadott tízparancsolatok lábbal tapostatnak, s a zsoltárok melódiáira fertelmes gúnydalok énekeltetnek; minden szombat napon pedig megtartatik a „Méte” ünnep. A Méte egy pokolbeli csábító kecsekkel felruházott asszonyi állat, akit a pogányhitűek azért emelnek az oltárra paradicsomi alakzatban, hogy rút példaadásával az embereket istentelen gonosz indulatokra ingerelje.

– Basta! Molto bene! Domine Giorgio Giunchi! Elég volt ebből a témából! – szakítá félbe a minorita delegátus.

– Ej ej – feddé a prorektor Wammána urat. – Nem kellett volna a textusban benne hagyni ezt az incisumot: „paradicsomi alakzatban”.

– De annál jobban kitűnik az ifjú romlatlan kedélye – elukubrált Wammána úr. – Tetszett látni, hogy amidőn ezt elmondá: behunyta mind a két szemét.

– Jobb lett volna, ha nem is tudna, hogy e szavakra be kell hunynia a szemeit.

Az examen azonban a legnagyobb megelégedésére lett befejezve a vizsgáló küldöttségnek.

A prorektor egy dicsérő exhortációt tartott a fiatal nemesnek, s annak végeztével egy friss babérból font koszorút tett a fejére.

A magiszterek megírták a testimóniumot, s protokollumot vettek fel a végbement examenről.

„Ex omnibus eminens: ex moribus classis primae cum laude.”

A vizitátorok aláírták a protokollumot, amellyel Wammána úr a kancellárnak fog beszámolni: az pedig be fogja azt mutatni őfelségének, akinek legkegyelmesebb akarata az, hogy a fejedelemfi a legkitűnőbb neveltetésben részesüljön.

Azután következett a bezáró ima és a búcsúbeszéd, melynek végeztével a dignitáriusok úgy, mint a magiszterek, a maguk sallériumát átvéve, re optime gesta eltávozának, az utcán váró gyalogszekereikhez.

Mikor aztán Wammána úr egyedül maradt a discipulusával, azt mondá neki:

– No mármost fiam *Péter,* húzd le az ujjadról a gyűrűt, s add vissza; vesd le a bársonyvammszot, meg a csattos cipőket, nyisd ki az ablakot, söpörd ki a szobát, mindenekelőtt pedig szaladj Péter,[1] tisztítsd ki a phaicakat[2] és vágd meg a thymianum diabolit.[3]

Már az examen alatt megütötte az orrát egyik-másik deputátus úrnak, akinek finomabb szimatja volt, valami gyanús füst-aroma, sőt a prorektor azt is kérdezte: „nem ég itt valami?” Megnyugtatták: a kályha füstöl.

(Kitelik attól a nebulótól, mondá magában Wammána, hogy azalatt, amíg mi itt őt – per procura – examináljuk, azalatt ő a szomszéd szobában rágyújtott és con fuoco pipázik.)

Úgy is volt. Alig távozott el Péter az egyik ajtón, csak annyi idő telt bele, hogy a rajta levő úri öltönyt levetheté; midőn a másik ajtón bejött az igazi György úrfi, ugyanabban a bársonyvammszban, a fején ugyanaz a babérkoszorú; egy hosszú szárú pipából füstölve.

Ez aztán az igazi Rákóczy alak! Mintha csak az apjának a gyermekkori arcképe szállna alá a rámából megelevenülve. Az a telt piros arc, gödrös áll, csattanó ajkak, finom metszésű orr; azok a nagy dióbarna szemek, a drágakő ragyogásá-

---

[1] Jegyzetek a kegyes olvasó számára. Az exament tevő studiosus nem Rákóczy (Giunchi) Georgius vala; hanem annak az inasa, a Künzli Péter. Ezt tanította dr. Wammána Jacinto és három baccalaureus magister mindenféle hasznos tudományokra: ennek a kimívelésére szolgáltak a skutikák és egyéb üdvös pedagógiai segédeszközök; ő volt a nem szokatlan „Prügelknabe”. Ezért volt külön fizetése hatvan tallér. Ráadásul a bevett tudományok. A dicséretesen letett examenért kapott egy extra aranyat.

[2] Item: „Phaicának” neveztetik az a füstölgő áldozatoltár, melyet lyukas száránál fogva az emberek a szájukba szoktak dugni; s melyet a magyarok a maguk nyelvén „pipának” neveznek. Miután Horatius Flaccus ódáiban ezt a szót fel nem találjuk: valószínűleg későbbkori származású.

[3] Item: „thymianum diaboli” (ördög tömjéne). Ekként gúnyoltatott a gnosztikusok által, a Linné szerint Nicotiana Tabacumnak nevezett növény, mely azon időkben már a porosz udvarnál nagy kedveltségnek örvendett. (Lásd Tabakcollegium I. Frigyes Vilmos király alatt.) A magyaroknál is a kívánatos élvezetek közé tartozott. (Lásd: Kuruc népdal: Jaj már minékünk... Nagy pipájú, kevés dohányú magyar nemzetnek!) Ausztria fővárosában azonban még az iskolás diákoknak s azok tanítóinak szigorúan tilalmazva vala.
J. M.

val, azok a sűrű szemöldökívek, a tiszta, magas, domború homlok, a magátul göndör, sötét gesztenyeszín hajzat. Még egész gyermek volt arcban; de kifejlett termete már egy daliáé.

Kacagva és pipázva jött be a tanterembe.

– Hát te hogy mersz idejönni azzal a pipával, azzal a koszorúval az iskolába?

– Az iskola az enyim.

– De azzal a babérkoszorúval!

– Az is az enyim. Most vették.

– Meg ezzel a phaicával a szádban!

– Az is az enyim.

– Leteszed mindjárt!

– Majd ha kiszíttam.

Wammána felkapta az asztalról a ferulát, mely az ünnepély alkalmából spanyol nád volt.

De a discipulus sem volt rest, ő meg a hosszú török meggyfa pipaszárat kapta a kezébe, s ekkor aztán egy szabályszerű asszó következett be a mentor és a növendék között, melyben a ferula és pipaszár helyettesítették a fleureteket. Természetesen Wammána volt a mester. A babérkoszorú csakhamar lerepült Györgynek a fejéről, s egy művészi csavarintással ki lett a kezéből ütve a pipaszár.

– Aha, ezt a fogást nem tudod védeni, úgy-e? Bärrenhäuter!

Ekkor azonban, ahelyett, hogy a lefegyverzett discipulusnak az irhájára húzogatott volna a mester, felvette a kezéből kiütött pipaszárat s visszaadta a kezébe.

– No! Élhetetlen! Próbáld meg még egyszer védeni. Ide vigyázz. Mikor így csinálom a kvintet, te parád helyett ugorj át a prímbe s szúrj előre. Ne kíméld a gyomromat! Jól van! Derék volt. No még egyszer! Ezt a máltai keresztet itt a mellemen.

S György úrfi a harmadik „gang”-nál ismét odatalált a máltai kereszt közepébe.

Megelégedetten szorította meg a kezét a mester.

A pipaszár meghajlott a döféstül. Annál jobban esett belőle a füstöt színi.

Akkor aztán a mester és a tanítvány karöltve és vígan nevetgélve mentek át a pipatóriumba, ahol már Péter elkészítette a vágott dohányt.

– Állj őrt a pitvarban, Péter.

A mester és a tanítvány versenyt füstölve telepedék le a kényelmes török kerevetre. Egy alacsony asztalkát húztak maguk elé, azon volt a sakktábla: felrakták a figurákat, s elkezdtek sakkozni.

– Te ma nagyon rosszul játszol, fiacskám.

– Másutt jár az eszem.

– Hát van neked olyan is?

– Kérdezd meg a prorektort, meg a konziliárust, vagy a gvárdiánt, akik megcensiáltak.

– Semmiházi! Nézz ide, milyen testimóniumot kaptál!

– Haha! Mit nézzek én ezen a bolond papiroson? – Hiszen nem tudok én írást olvasni.

– Az őseid sem tudtak. Hallgatóztál ugyebár az ajtón az examen alatt! Vettem észre a pipafüstről: keresztüljött a kulcslyukon.

– Azon jár éppen az eszem.

– No! És micsoda tudomány az, amit irigyelsz a Pétertől, hogy ő tanulta meg tehelyetted?

– Két dolog ragadt meg a fejemben. Az egyik az a bizonyos pogány vallás.

– Ah! A mitológia? Jupiter apró gavallér csínytettei?

– Nem! Nem! Az a másik.

– A Bafomet-szertartás?

– Nem tudom, hogy az-e a neve. Ahol az a „Méte” jön elő. Az a pokoli csábító szép hölgy. Arról szeretnék én többet tudni.

– Ah! Sárgacsőrű pintyőke! Arra ráérsz. Hadd nőjjön elébb egy kis prém az álladon.

– Mondsza csak! Igazán tartanak ilyen ünnepélyeket a Méte imádására?

– Amit én megírtam, az igaz.

– Hol tartják azokat?

– Itt Bécs körül is.

– Te voltál ott magad is?

– Hogyne lettem volna?

– Hát mehet oda olyan ember is, aki nem tartozik a Bafomet-imádók közé?

– Azzá lesz, csak egyszer ott legyen.

– De aki a Bafometet hiszi, az nem hiszi a Krisztust?

– A Bafometet sem hiszi az.

– De a „Métét”?

– Azt már *imádja.*

– Te! Vígy el engem egyszer egy ilyen „Méte” ünnepélyre.

– No csak az kellene még! Az ilyen gyereknek még a „Nyír-bíró leánya” kell, nem más.[4]

– No csak egyszer.

– Hát nem sajnálnád megtagadni érte a Jézust?

– Tudom is én, hogy ki az a Jézus?

– Az emberiség megváltója, az, aki keresztre van feszítve.

– Hát mért nem veszik le a keresztrül ha olyan jó ember?

– Oktondi! No megállj! Majd beszélek én neked *egyszer* a Jézusról.

– Beszélj nekem a Météről.

– Méte, méte = mese! Verd ki a fejedből. Csak úgy gondolták ki a templáriusok ellenségei, hogy elveszítsék őket.

– Nem igaz! Én magam is láttam azt a házat, amelyiknek a kapuja fölött egy macskafejforma emberarc van kőbül.

---

[4] A néphumor az iskolában használatos *virgácsot* nevezi a Nyírbíró leányának: mivelhogy nyírfavesszőkből készítődik az.
J. M.

– No, *gyerek!* Most már beszéljünk másról. Hát egyéb tudomány mi ragadt meg a fejedben a mai examenből?

– Az, amit a Péter arról a kutyás emberről beszélt a medveház előtt. Azt mondta, hogy ez egy magyar.

– No, és hát mi bajod neked azzal?

– Szeretném én azt az embert látni.

– Minek?

– Nem tudom én. Az olyan furcsa érzés bennem. – Amint ezt a szót kimondják előttem, hogy „magyar”, egyszerre valami keserű jön fel a torkomba. Elszomorodom: nem érzem az ízét se ételnek, se italnak; aztán, amíg ki nem megy a fejembül, úgy érzem, mintha el kellene szaladnom, aztán futni, futni, amíg csak a Szent István tornya el nem marad mögöttem a látóhatáron. Nem tudom, mi ez a bolondság? Úgy tetszik, mintha nagyon kicsiny koromban, amikor még az anyám ölben hordozott, hallottam volna vagy láttam volna olyan szót vagy olyan embert, aki magyar.

– Álmodtad azt fiacskám az anyád ölében.

– Az volt ám a szép asszony, hallod-e? Hová lett az anyám?

– Meghalt az régen, fiacskám: ne keresd.

Erre a szóra a nagy gyermeknek a szemei megteltek könnyel. A mentor elnevette magát.

– Hahaha! A kisfiú pityereg.

György mérgesen felugrott a kerevetről.

– Nem pityergek. Hanem már most akarom, hogy gyere velem oda a Bärenhaushoz, hadd lássam azt a kutyatáncoltató hungarust.

– No no no. Fiacskám. Ülj le szépen. Mást mondok én neked. Inkább elviszlek a Méte-ünnepélyre.

– Elviszesz? Mikor?

– A legközelebbi szombat estén.

Ekkor aztán ragyogni kezdtek az ifjú szemei, nyakába borult a mentorának. S feledve volt a futnivágyó érzés és a szépséges szép anyának az emléke.

II. Fejezet

A két holló, aki egymásnak a szemét nem vájja ki

Péter halkan nyitotta fel az ajtót, s súgva jelenté:

„Jön a filiszteus!”

Erre a szóra a mentor és a növendék egyszerre felugrott a kerevetről.

– Gyorsan! Be a kápolnába! Énekeld a litániát!

György úrfi és a vicéje rohant a kápolnaajtónak. – (A kegyes neveltetéshez az is megkívántatott, hogy házikápolna legyen helyben.) S azonnal megkezdődött odabenn az éneklés. Mire a filiszteus benyitott a pipázó ajtaján, már a legénykék el voltak távolítva: s hangzott a Péter litániája az ajtón keresztül.

A konziliáriust értették a „filiszteus” alatt.

A fiúkat csak el lehetett odábbítani, a sakkfigurákat is a ládába dobni, de a dohányfüst már nem volt eltüntethető. S az már olyan sűrű felleget képezett, hogy a látogató alig látott benne: s rögtön elkezdett prüszkölni tőle, amint az ajtón belépett.

Azalatt legalább összeszedte magát a mentor.

– Helf Gott! Conducat sanitati! Prosit!

– Eh, ha! Ezt nevezem aztán füstnek! – krákogott a konziliárius, kockás zsebkendőjével vigasztalva az orrát. – Egyedül méltóztatott így telepipázni a szobát?

– Hát már ez nekem így szokásom.

– Mert az semmiképpen nem volna megengedhető, hogy Giorgiot megtanítsa a dohányzásra.

– Dehogy tanítom! Tartva magam a legszigorúbb pedagógiai és dietétikai regulákhoz. De hát minek köszönhetem méltóságod részéről ezt a megduplázott szerencsét?

– Elfelejtettem valamit. Examen végeztével a grófocska egy kalligrafikus episztolát szokott írni, ilyen tartalommal: „Serenissime principessa! Si vales, valeas: ego quidem valeo. Hodie deposui examen utralibet coram domino perillustrissimo Consiliario, deinde coram domino reverendissimo Guardiano necnon coram magnifico domino Prorectore. Omnibus numeris solutus. Osculor Vestras manus obedientissimus Georgius.[5] – Ezt egy igen magas védasszonya az ifjúnak követeli tőlem, akit a sorsa nagyon érdekel.

– Ezért kár volt méltóságodnak az asztmájával ennyi grádicson felfáradni: ezt a levelet majd el fogom küldeni méltóságodnak a kvártélyába vagy az udvari kancelláriába.

– De énnekem múlhatatlanul kötelességemmé van téve, hogy az ifjúcska saját szemeim láttára írja ezt a levelet. S én a kötelesség teljesítésében, tetszik tudni, hogy rigorózus vagyok, *ad amussim*[6]*,* rigorózus. In praesentia mea kell neki az episztolát megírni.

Wammána úr meg volt akadva. A „vice”, a megexaminált Péter most már inasruhában van. Ha a konziliárius most benyit a kápolnába, egy ifjú helyett fog találni kettőt. Az úrfiöltönyt az a másik viseli.

---

[5] Fordításban: Kegyelmes hercegnő. Ha jól vagy, légy jól: én ugyan jól vagyok. Ma tettem le az exament a méltóságos konziliárius úr, a főtisztelendő Gvárdián úr és a nagyságos protektor úr előtt. Minden pontban megoldva. Csókolom kegyelmed kezeit, legengedelmesebb Györgye.

J. M.

[6] Az ácsok csapózsinórjáig.

– Tetszik hallani, hogy ő most az ájtatosságát végzi: a litániát énekli. Nem szabad őtet háborítani.

– De majd egyszer a litániának is vége lesz. Megvárom, míg előjön.

– De úgy látom, hogy árt a perillustrisnak a nagy dohányfüst, talán méltóztatnék az iskolába átsétálni, úgyis ott vannak az íróeszközök.

– Hehehe! – nevetett a méltóságos úr, kedélyesen döcögtetve az abdomenét. – Minek játszanak komédiát egymás előtt az augurok? Azt hiszi Wammána úr, hogy én nem látok át a szitán? Hogy engem lehet az orromnál fogva körülhurcolni, „mit der Kirche ums Kreuz herum”?[7] Talán én olyan Pámschábel vagyok, mint az a másik két úr, aki engedi magát „über den Löffel barbieren”.[8] S nem tudom hogy az a siheder, aki a mi schédáinkra a feleleteket elrecitálja: nem a Conte Giorgio, hanem annak az inasa, a Künzli Péter? Hehehe!

Erre a mentor meghőkölt. A konziliárius azonban kordialiter hátba ütötte, s erre ő is elkezdett kacagni, s aztán kacagtak jovialiter duettben.

Ez meglévén, a konziliárius úr, hogy bebizonyítsa, mennyire jó kumpán? maga is felvett egy pipát a tartórul, megtöltötte a dohányos börböncéből s rágyújtott. Azzal lehetett infilálni a konfidens diskurzust.

– Jó dohány! Csakhogy ez már volt az *abaldóban.* De nekem sokkal jobb van. Minden évben kapok egy *bált.*[9] Igazi verpeléti, schwärzolva. Ugyanaz a magas rangú patróna küldi, akihez a levél íródik. Majd küldök belőle – neked. (Már tegezték egymást.)

– Ago gratias.

– De abból ne adj annak a fiúnak; mert magyar dohány. Tudod: annak a *másik* fiúnak.

Wammána úr sietett a meggyújtott fidibusszal ismét felszítani vendégének beszéd közben kialudt pipáját, aki szítta is, beszélt is.

– De hát mondd csak nekem, pajtás: – no tudod, előrebocsátom, hogy én mindenről pontosan vagyok informálva. Nem hiába fut össze a mi kezünkben minden fonala a titkos policiának. No hát mondd meg nekem, micsoda abszurdus gondolat az tetőled, három magiszterrel taníttatni mindenféle tudományokat egy inasgyereknek, akit az examen alkalmával, mint Giunchi Giorgio grófocskát mutatsz be a hivatalos küldöttségnek: hát az igazi Giunchi Giorgio mit tanul aztán?

– Semmit.

– Semmit?

– No, a nyomtatás olvasására megtanítottam magam, arra is csak úgy vehettem rá, hogy a De Sacy-féle bibliai történetek illusztrált kiadását adtam a kezébe.

– Te istentelen! A De Sacyt?

– Mi is megloptuk azt már gyermekkorunkban. Aztán a képek kedvéért csak megtanulta a szöveget olvasni. – De már írni nem tud.

– De hisz akkor te egyenesen a felsőbbség intenciói ellen dolgozol.

---

[7] Fordításban: A templommal a kereszt körül.

[8] A kanálon keresztül megberetválni.

[9] Dohányban másfél mázsás csomag.

– Jobban ismerem én azt az intenciót, mint te, barátom, s jobban megfelel annak az én metódusom, mint az, amit ti elém szabtok. A ti metódustok szerint ennek a fiúnak mindenféle obstrúzus balgaságot összevissza kellene tanítani; aminőkben az imént bőségesen gyönyörködhettél. Hát aztán mi rezultátuma lenne? Az, amit a bátyjánál obszerváltunk. Bármi bolondokat tanítunk is neki: azzal az elmetehetségei kifejlődnek, s mikor a házitanítás alul kikerül, elküldik magasabb akadémiákra, s ott elfelejti a bolondokat, amiket tőlünk tanult.

– Az okosakat?

– A még nagyobb bolondokat. De az én metódusom szerint azzá fejlődik és az marad, ami szerintem az ideálja egy főnemesnek: ignorans, luxuriosus, rixator.[10]

– Eszerint te szisztémát csinálsz abból, hogy nem adsz nevelést Giorgio grófocskának?

– Dehogynem adok neki nevelést! Sokkal többet fáradok vele, mint a három stomfax magiszter a Petivel. Úgy megtanítottam vívni tőrrel és karddal, hogy akármelyik gavallérral ki merem állítani. Úgy tud lovagolni, mint egy parthus. A l'hombre játékban levágja a legrafináltabb kártyást. Énekel és gitározik remekül. Csak az *ultima lima* van hátra. Tudod, mi az az ultima lima?[11]

– Tudom. Az asszony. Még azzal is le akarod köszörültetni, s akkor aztán lesz belőle egy olyan igazi nemes ifjú, amilyennek te kívánod.

– Amilyennek „ők" kívánják. Akit nem háborgatnak a nagyzás hóbortjai többé. Akitől nem lehet félni, hogy mint az apja, otthagyja a szép hölgy meleg ölelését, s inkább a kardja markolatát melengesse. Ez nem hagyja ott a nimfát a fámáért.

– Merész játék! De tudod-e, hogy a saját fejeddel is játszol egyúttal? A legfelsőbb körökben ezt nem így akarták. Még most senki sem orrontja ezt az imposztorságot; egyedül énnekem van róla biztos tudomásom. Eddigelé nem közöltem senkivel a tapasztalataimat. De nagy belső küzdelmembe került, mondhatom. Nagyon sokat kellett felrónom a közöttünk fennálló régi barátság kontójára.

– Oh, afelől igen bizonyos vagyok. Én éppen olyan régen vagyok informálva afelől, hogy te, kedves barátom az én tanítványom által írott leveleket miféle hercegasszonynak küldözöd; pedig titkos políciám nincsen. Az nem más, mint Aspremont hercegné.

– No hát, Giorgio nénje – hebegé megzavarodva a konziliárius.

– Igen. Rákóczy Ferencnek a leánya. „Minden jó lélek dicséri az urat!"

A konziliárius kényelmetlenül feszengett.

– Nonono. Rogo humillime: hát hiszen a principessza elől nem lehet szupprimálni, hogy ő Rákóczy Ferencnek a leánya; hisz őneki éppen az atyja birtokaiból lett egy rész donációba adva, amikor Aspremonthoz nőül adták. Ő pedig jól tudja, hogy neki két férfi testvére van.

---

[10] Tudatlan, kéjsóvár, verekedő.
J. M.

[11] Az utolsó ráspoly.
J. M.

– Igen. József és György. De a József felől sohasem tudakozódik. Az már jól preparálva van. Az már megkapta a vakcinációt a nagyravágyás ellen. Egész Nürnberg echózik a kalandjaitól. Egyszer egy patikárusnéval, máskor meg egy ötvös leányával.

– Áh, Áh! A patikus feleségével való kalandját már én is hallottam.

– De nem olyan tökéletesen, mint én tudom.

– Egészen az Aeneas Sylvius regénye. Euriolus és Lucretia. Amit pápa korában a szerző maga megégettetett.

– Csakhogy a Jóska nem volt az a vitéz Szeladon, aki Euryolus. A patikus hazaérkeztére elbújt – no tudod már, hová.

– Egy patikus előtt!

– Az aranyműves leányával való kalandja még cifrább. Ez a perszóna nem volt valami vestalia, sőt mondhatnám: egy valóságos „Hübschlerin”,*[12] akinek szokása volt a diákokat feketekávéra meghívni magához. A Jóska totaliter szerelmes volt a jungferbe; míg egyszer megtudta, hogy az más diák számára is főz feketekávét. Ekkor aztán nem ment el a leányasszony meghívására többé. Azért fölöttébb megapprehendált a domicella, s amint a Jóska egyszer elsétált az ablaka alatt, utána öntötte a findzsából a kávét.

– No képzelem, hogy a szittya ivadék milyen magyaros gorombaságot követett el rajta.

– Absit! Dehogy magyarosat. Pasquillt szerzett német versekben a leányra, s azt énekelte el az ablaka alatt.

– Német pasquillt? Egy Rákóczy-ivadék!

– De még nem ez a legnagyobb skandaluma. Ezért a pasquillért az a másik diák lovagias elégtételt követelt a Jóskától. És az ifjú hős, ahelyett, hogy maga állt volna ki a menzúrába, az inasaival páholtatta el a vetélytársát.

– No, ez nem fogja Magyarországot fegyverbe öltöztetni.

– Ez lett belőle. Kákompille a nők között; pipogya a férfiak előtt.

– Hála az egeknek!

– Hanem az öccsében egész más vér lüktet, domine amice! Csupa tűz, láng a gyerek. Vakmerő és megzabolázhatatlan indulatú. Amellett korához képest túlságosan kifejlett. Ha egyszer ez beszabadul a bécsi társaságba, minden családi békességet fel fog háborítani, s a gyilkos párbajok napirenden lesznek. S ha egyszer ebben felébred az ördög, akkor ez nem ismer se Istent, se pápát, se császárt.

– Quod Deus avertat!

– Csak maradjunk mi a diabolusnál. Az egyik ördögöt csak a másik ördöggel lehet kiűzni. Ez az én metódusom. Akárki felelősségre von emiatt, megfelelek magamért. Csakhogy „noli turbare circulos meos”.[13]

---

[12] Cifrácska
J. M.

[13] Ne zavard meg az én körvonalaimat.
J. M.

– Jól van. Hallgatni fogok.

– Csak kölcsönbe esik. Én is elhallgatom azt, hogy te leveleket írogattatsz az én növendékem által Aspremont hercegnőnek.

– Hát hiszen ez semmi bajt nem okozhat. Először is az episztolákat nem az igazi György princ írja, hanem íródnak azok Giunchi Giorgio gróf nevében, Künzli Péter által. Másodszor – énnekem ezért a szolgálatért a principessa minden évben küld egy bál dohányt, egy vendely libazsírt és egy vendely olvasztott vajat, ami énnekem nagyon jólesik.

– Hát hisz én nem irigylem tőled sem a libazsírt, sem a vajat. A dohányt úgyis megfelezzük kegyes ígéreted szerint.

– Ohohó! Nem a felét ígértem! Csak kóstolót belőle.

– No, a felét fogod ideadni nekem. Hallgass csak rám, domine sodalis, hadd mondok valamit. Te ezekkel a levelekkel már eddig is rossz fát tettél a tűzre. Azt tudod, hogy György úrfinak nem szabad semmi kontaktusba jönni, még csak egy izenetet sem váltani senkivel, aki az ő eredetét elárulhatná. Csecsemő volt, mikor az apját elfogták, s éretlen gyermek, mikor az anyjától elvették.

– Hát hiszen nem ő küld izenetet a hercegnőnek.

– De hátha a hercegnő talál őhozzá izenetet küldeni? Ugye erre nem gondoltál?

A konziliárius arca egyszerre hízelgő mosolyra változott. (Magával hordta mindig az egész tárházát a különféle arckifejezéseknek.)

– Hiszen ezt preveniálta éppen a te bölcs profilaktikus metódusod. A fiúcska nem tud írást olvasni.

– De átadhatja neki az izenetet valaki élőszóval.

Itt már a büszke öntudat arcát tette fel a tanácsúr.

– Az abszurdum! A mi policiánk Árgus-szemei mellett semmi gyanús ember be nem jöhet a lineákon, s nem tehet egy lépést anélkül, hogy kontrolléria alatt legyen.

– Elhiszem, hogy azokat a magyarokat száz szemmel kísérik, akik négy lóval jönnek fel Bécsbe, s a *veres ökörben* tokaji bort isznak; vagy akik ökröket hajtanak fel a vásárra; meg akik instanciával kullognak a dikasztériumokhoz; de ki tudja szemmel tartani azt a tízezernyi csavargót, csőcseléket, akiktől a külváros hemzseg? Vannak olyan berkek Bécs városában, ahova a policáj be sem meri ütni az orrát.

– Hát azokkal meg hogy tévedne össze a te növendéked?

– Hogy tévedne össze? Azok mindenféle világcsaló komédiával keresik a pénzt, s bebarangolják a várost piacról piacra. S a népet nem lehet eltiltani a mulatságától. Emlékezel rá, mit felelt az examen alatt a diákunk arra a kérdésre, hogy látott-e már magyar embert?

– Igen. A szkítiai farkasokat mutogató magyart, mondá.

– No, hát még most csak a Péter látta azt az embert, mikor velem együtt sétálni volt. Ott produkálta magát a Bärenhaus előtt.

– Hivatalos engedélye van rá.

– No, hát nekem ez az ember gyanús! Én ismerem a világcsalók, a bohócok kategóriáit, egész etnográfiai klasszifikációjuk szerint: különösen, akik itt Bécsben szoktak megfordulni. – Vannak itt lengyel medvetáncoltatók, a csehek produkálják a kakasviadalokat, a taljánok mutogatják a majmokat, a tirolok ügyeskednek a betanított madarakkal, a cigányok táncolnak és jövendölnek, a németek marionetteket játszanak. – De én még magyar embert sohasem láttam, hogy a piacon a sokaság előtt produkálta volna magát akármiféle komédiázásbul. Ez az első! S nevezetes, hogy éppen ma, az examen után, minden incidens nélkül, csakhogy éppen említeni hallotta a Péter által, a György (az igazi György) arra unszolt, hogy vezessem el őt oda a Bärenhaus elé, ahol ezt a kutyatáncoltató magyart megláthatja. Természetesen beszéltem róla.

A konziliárius megszeppent.

– Kívánod, hogy elfogassam azt az embert?

– Hagyd el azt. Én valami mást fogok vele csinálni. Ebbe nem szabad a rendőrségnek belekontárkodni; mert az mindent elront. Majd én elfogom azt az embert, s kitudom, hogy kicsoda? S aztán majd ártalmatlanná teszem.

– Bizonyára nagy szolgálatot fogsz tenni a státusnak. De kérlek, te se beszélj erről senkinek.

– Hát megfelezed velem azt a bál dohányt, ugye?

– Az egész bál dohányt ide fogom küldeni.

III. Fejezet

Maistre de Sacy

– Hagyd már abba azt a litániát, spirité! Aztán jer elő! – kiáltá Wammána úr hangosan. Erre a Peti elősompolygott a házi kapolnaból.

– Hehehe! Ingens nebuló! – tréfálkozék vele a konziliárius. Hát levetetted a grófi habitust? No, azért csak végezd el a grófnak való dolgot. Hozd ide a kalamárist, pennát, papirost.

Nem kellett már a komédiát játszani előtte.

A Peti aztán megírta a levelet a konziliárus úr szeme láttára, aki sajátkezűleg hitelesíté azt a „Coram me”-val.

– No, most pecsételd le. Hol a gyűrűd?

Peti hüledezve tekintett Wammánára.

– No, csak mondd meg sincére.

– Az úrfinál van.

– No, hát kérd el tőle. Hol az úrfi?

– Odabenn a kápolnában.

– Mit mível ott?

– Ájtatoskodik. Bibliát olvas.

– A Maistre de Sacy bibliáját?

– Igenis azt.

A konziliárius úr izgett-mozgott, csóválta a fejét.

– Ej, ej! Oh, oh! A kápolnában!

Wammána cinikus nevetéssel torkolá le a megbotránkozást.

– Hát mit olvasna az ember egyebet a kápolnában, mint a bibliát?

Peti visszajött a pecsétnyomó gyűrűvel: annak a drágakövébe volt bevésve a Felsővadászi Rákóczy címer. Azzal pecsételték le az Aspremont hercegnőhöz írt diák episztolát.

A két uraság aztán barátságos kézszorítások között vőn búcsút egymástól. Wammána úr az ígért bál dohányért viszonzásul megajándékozá a konziliárius urat azzal a tajtékpipával, amelyből füstölni méltóztatott. Ez volt a békepipa. És azután egész a lépcsőig kikísérte őnagyságát.

Mikor visszatért, bement a kápolnába.

Giorgio ott ült a támlás széken, előtte a kitárt biblia. Pompás maroquinba kötött, ezüst kapcsokkal ékesített könyv. Az ó és új testamentum: a Vulgata szerint francia nyelvre fordítva monsieur Le Maistre de Sacy által. Kiadva Monsban; Migeod Gáspár vállalatában, „à l'enseigne des trois Vertus" cég címe alatt.

A szöveg kifogástalan: ugyanaz, amit mindnyájan ismerünk. Megvizsgáltatott és helybenhagyatott a legilletékesebb egyházi felsőbbségek által. Ott látható a bevezető előszó után a

„Permission de son Eminence Monseigneur le Cardinal de *Noailles* Archevèque de Paris";

azután az

„Approbation de Mr. l'Abbé *Courcier,* Theologal de l'Eglise de Paris."

Végül az

„Approbation des Docteurs

Le Caron, Curé de Saint Pierre aux Boeufs,

Beaupignon, Cheftier et Curé de S. Merry."

Amit ennyi tudós és kegyes férfiú helybenhagyott, azt már kezébe adhatja egy nevelő a serdülő növendékének.

És mégis a De Sacy-féle biblia ama tiltott könyvek indexére volt téve, amelyeknek birtoklását II. Pius pápa 200 arany forint büntetés terhe alatt megtiltotta. A saját regénye, melyet Aeneas Sylvius korában írt, szintén a máglyára ítélt könyvek sorába tartozott, az „Euryolus", melyet, ahol megkaphatott, megégettetett, jelszavul adván ki: *„Aeneam rejicite. Pium suscipite."*[14]

Ez a ritka könyv a legpompásabb illusztrációkkal van feldíszítve. Híres hollandi mesterek remekei, a legművésziesebb kivitelű rézmetszetekben. A legszebb ké-

[14] „Aeneást elvessétek, Piust bevegyétek." Nagyon bölcs mondás. Ha én valaha pápa lennék, én is megégettetném minden regényemet. Szerencséjük, hogy nem lehetek.

J. M.

peken a mester neve nincs kitéve. De némelyik alatt olvasható egy Breenberg, Hubraaken, Scheits: a vésnök többnyire Folkman vagy Kalma.

Nagyon szép képek azok. Éva a bűneset előtt és után.

Putifár neje, a tűzvérű Anaitis: József csábítója.

Bethsábé, midőn Dávid király lelkét megjelenésével lángra lobbantja.

Judit Holofernes sátorában.

Delila, Sámson hajfürtjeivel a kezében.

Zsuzsanna, a két lator agg férfi által meglesve.

Eszter és Ahasvér.

Salamon, midőn a hölgyei ráveszik a bálványimádásra. Különösen remek kompozíció, amely alá hollandul van írva, „Hes gastmal van den Koning Belsasar."

Csupa remekművek.

S nem is veszedelmesek – ránk, tapasztalt lelkekre nézve, akik már kereshetjük a kísértetet: ha rátalálunk, az ijed meg tőlünk. De egy suhanc ifjú kezében!

Amint Wammánát meglátta, ijedten csapta be a könyvet a fiú, s egész a haja tövéig veres lett az arca. Gyermek volt még egészen.

Wammána nagyot nevetett a fiú zavarán.

– Nos? Mit olvastál a szent dolgok között?

Giorgio lelkében még fennúszott a szeméremérzet. Palástolni akart.

– Illés próféta történetét – hazudozá.

Hanem a becsapott könyv elárulta: az ezüst kapocs odaszorult a lapok közé.

Wammána szétnyitá a könyvet.

Azon a lapon Breenberg nagy képe volt, mely mind a két lapot elfoglalja. A Benjaminiták elrabolják a szilói szüzeket, mikor azok az Úr ünnepén táncolnak.[15]

Wammána szatír mosolyra torzult arccal nézett az ifjúra. Annak a szemei le voltak sütve.

Magában dörmögé:

„Si hoc in arido, quid adhuc in viride?"[16]

Aztán gúnyolódó atyáskodással mondá fennszóval:

– Ha a képtől is így ég az arcod, akkor ne kívánkozzál a Méte ünnepélyre, ahol elevenen látod.

Most aztán kerekre felnyitá az ifjú a szemeit: szikráztak és égtek.

– De el fogok oda menni!

---

[15] Felvilágosításul szolgál, hogy amikor ez történt, *Izraelnek nem vala királya* és így szabad köztársaság lévén, *kinek-kinek, a mi az ő szemeinek jónak tetszék, azt cselekszi vala.* Birák XXI. fejezet.
J. M.

[16] „Ha szárazon így, hát még zölden hogy?"
J. M.

IV. Fejezet

„Mete-es-is”

A bécsi császári régiségtárban láthatni azokat a gomb alakú ezüst pénzeket, amelyeken egy koronás asszony alakja körül ezen szavak olvashatók: „Mete-es-is”. A betűk arab írásjegyek; de a szavaknak arabul semmi értelme nincs.

Hát az „örök závárt” ki ismeri?

Egy ércrúdnak, mely egy vasajtó két ütközője között keresztül van tolva, nyolc elforgatható rézkarika van a közepén. Ezek akadályozzák, hogy akár az egyik, akár a másik ütközőbül kihúzható legyen a rúd vége. A vasrúdnak nyolc rendetlen sorban berótt foga van, melyeknek a rézkarikák belsejében ugyanannyi vágány felel meg. Ha mind a nyolc karika úgy van elfordítva, hogy a kívülről nem látható hézagok a vasrúd fogába mind egyszerre beletaláljanak, akkor a tolózár rúdja kihúzható lesz az egyik ütközőbül s a vasajtó felnyílik. De aki ennek a titkát nem ismeri, elforgathatja azokat a karikákat napestig, az örök lakat nem enged.

Mindenik rézkarikán van hat betű; azok közül kell egynek-egynek úgy sorakozni a szomszédjával, hogy ez a mondat jőjjön ki belőle: „Mete-es-is”. Akkor ki van nyitva a tolózár.

Ki volt ez a Méte? Hogy kísért az még a XVIII. század elején is Bécs városában?

Négyszáz esztendő választja el III. Károly király idejét attul a kortul, amelyben a templomos rendet kiirtották. *Moley Jakab* és társainak hamvai fölött új réteget teremtett az örökalkotó fű, ott a Szajna szigetén, ahol máglyán megégtek. A föld megbocsátott nekik; vétkesek voltak-e vagy nem? Azt az ég tudja.

Meglehet, hogy mese volt az egész Bafomet-kultusz; az ophyr-dogma, a Méte-imádas, amiért a templomosokat az autodafé elé állíták.

És – négyszáz esztendő múlva megint divatba jött – ez a *mesemondás.*

Először azt híresztelték, hogy a szabadkőművesek tartják titkolózó gyülekezeteikben a Méte-ünnepet.

Azután megfordították a nyárs hegyét, s azt hajtották, hogy a jezsuiták ünneplik a Bafometet: akik a pápai hatalmat akarják megbuktatni.

Valaminek kell lenni a dologban; mert minden ember beszél róla. S hogy a polícia nem bírja őket felfedezni, ez csak arra mutat, hogy nagyon jól tudnak titkolózni.

Hisz annak a jámbor bécsi policájnak anélkül is annyi a dolga! Neki kell felügyelni arra, hogy a Hübschlerinek nem viselnek-e olyan köntöst és fejdíszt, aminő csak előkelő hölgyeknek van megengedve; és ellenben viszontag, ha az udvarnál egynémely felötlő párizsi vagy londoni lafanc divatra kap, a policájnak kell gondoskodni róla, hogy ezt a „megrótt” divatot a Hübschlerinek kapják fel, s ezáltal az úri dámákat visszariasszák tőle. – A policáj feladata a bécsi csodatanyák légiókra osztott csavargóit esztrengára szorítani; az utcán beszélgető gyanús

emberek után leskelődni; a csapszékekben a bort és sert megkóstolni: nincsenek-e túlságosan preparálva? Szimatolni a tiltott eredetű dohány után; megakadályozni a diákok és mesterlegények közötti verekedéseket; elhallgattatni a csendzavaró kiabálást az utcán; előkérni a jövevényektül a passzusaikat. S mindezen nehéz feladatokhoz még egy újabbkori Isten csapása: a színészet!

Ez most kezdett Bécsben is divatba jönni.

Hiszen komédiások azelőtt is bőven sarjaztak a szép császárvárosban, ebben nem volt soha fogyatkozás: de azokat könnyű volt ellenőrizni, az ilyen gauklerek az utcák keresztezéseinél, a vásárpiacon a szabad ég alatt komédiáztak, bukfenceztek, danoltak; de amit danoltak, azt meg lehetett érteni; akit mulattatott a tréfa, röhögött rajta, aki kényeskedett, bedughatta a fülét s odább mehetett. De ezek az újmódi komédiások betanult, de le nem írt darabokat adnak elő, amik tele vannak kétértelmű kifejezésekkel, a policáj hiába fülel, csak akkor veszi észre, mikor már a finom közönség kacagni kezd, hogy valami célzatos scurrillitás lett elbocsátva. S ezeket nem lehet kitoloncolni a városból, mert igen magas körök pártfogásában részesülnek, a piacról sem lehet kiszorítani, mert e célra feldekorált termekben tartják az előadásaikat: előre fizetett entrée mellett. A parterre-t előkelő gavallérok tartják megszállva, akik a spiclit[17] kilökik, ha felismerik. Mindössze annyit tehet a jámbor policáj, hogy a komédiaház ismeretes bejárata közelében helyt foglal, s hajön diák, azt galléron ragadja s figyelmezteti a rektori tilalomra s ha jön fiatal hajadon, a szüzek ismertető jelével, selyem vagy bársonyszalaggal a hajában, azt nyájasan visszakergeti: „hohó! Jungfer, a Harpendlin[18] nem arra való, hogy a Hanswurstnak mutogassák!” Hanem midőn gyaloghintóban érkezik valaki, uraság vagy asszonyság, akkor a policáj szépen a kapubolt alá húzza magát és félreforditja a fejét. Különben is hiába erőltetné meg az obszerváló tehetségét, a komédia látogatói álarcosan jönnek, nem mindnyájan, de azok, akik nem kívánják köztudomásra hozni, hogy színházba járnak. Az álarc mögött szabad nevetni is és lehet elpirulni is.

A komédiaház abban a részében volt a városnak, mely a régi bástyákkal együtt az újabbkori pompás új Bécs kedvéért eltűnt a föld színéről; szűk, görbe, partnak hágó utcában, ahová csak gyalogszekérrel lehetett az úri világnak eljutni. A többi ódon, magas tetejű házak közé beszorítva, állt egy háromemeletes épület, hátuljával a bástyának támaszkodva, amely oldala már csak egyemeletesnek látszott, egyetlen nagy gömbölyű ablakkal a közepén, amit sohasem látott senki felnyitva.

Az utca felőli homlokzata a háznak egész építési modora által megkülönbözteté azt a többiektől: a csúcsíves kapubolt fölött volt egy rácsos erkély, melynek tartója egy nagy szörnyeteg fej volt. Férfiarc, macskafülekkel, hosszú bajusszal, és kecskeszakállal. Ezt tarták a Bafomet jelképének.

---

[17] Szügségtelen a szót lefordítani, miután eléggé ismeretes.
J. M.

[18] Azaz „párta”.
J. M.

Az erkély márványkőbül volt, s annak a középső oszlopán volt kifaragva szívalakú pajzson az egy ujjával felemelt kéz: a templáriusok szimbóluma: egyik oldalán az erkély melletti falnak látszott mély, bevésett munkában egy nőalak, egyik kezében a serleg, másikban az „élet kulcsa”, mellén az örökkévalóság lánca. Ez a *„Méte”.* A másik oldalán a falnak volt hasonló vésmunkával körvonalozva egy kígyótul körültekert férfialak, kezét egy oroszlánfőn nyugtatva. Ez a *„Jaldabahot”.*[19]

Az erkély mögött volt két nagy gót idomú ablak, s azoknak a csúcsíveit összekötő homlokkövön látszott domborműben a „világsárkány”, mely egy gyermeket elnyel.[20]

Az egész házat nem lakta senki. Kísértetjárta hírben állt. Azt beszélték róla, hogy a templomosoké volt valaha, azután a János-vitézek örökölték; később katonai éléstárnak használták; de annak sem volt jó, mert a patkányok mind megették benne a pumpernikkelt. Nem is lehetett volna rendes, okos emberek számára lakásnak használni, apró celláival, óriási nagy termeivel, kórus forma emelvényeivel; a folyosóin pedig fényes nappal is el lehetett tévedni, s voltak rajta olyan vasajtók, amiket soha senki sem tudott kinyitni.

Egyszóval, nem lehetett ezt egyébnek használni, mint teátrumnak; hanem annak tökéletes volt.

A földszinti nagy terem: egykor talán kegyes ájtatosság színhelye, egészen átalakítható volt nézőtérre; a körülfutó karzatra nyíló cellák jók voltak páholyoknak, az apszis, (a pogány bazilikáknál a *tribuna*) egészen alkalmas volt színpadnak.

E földszinti terem fölött kellett még egy emeletinek is lenni; a gót pillérek oszlopfői el voltak takarva keresztbe épített gerendás padozattal. Ki cselekedte ezt a barbár toldozást? a Johanniták-e vagy a magisztrátus? vagy talán éppen maguk a templomosok? Azt mondják, hogy az utóbbiak tették. Az a felső emeleti terem lett volna a szentségfertőző orgiáiknak a színhelye.

---

[19] Nevezik Taldabartnak is.
J. M.

[20] A régi Bécs gazdag volt faragott jelképekben. „A farkas, aki a ludaknak prédikál.” – „A fekete madonna.” – „A medve a kereszttel.” – „A szamár a bölcsőben.” – „A kecske az olvasóval.”
J. M.

V. Fejezet

Hanswurst mester

Egy veres üvegű olajlámpás, mely az erkélyről kinyúló sárkányfejű esővízcsatornára volt akasztva, jelölte meg a színházat, melyre különösen szombat este a gyalog és hordszéken érkező látogatók processziójárul is könnyű volt rátalálni.

Színlapok ugyan még nem voltak, s azoknak a házfalakra felragasztása éppen nem lett volna megengedve; de ezt a hiányt bőven pótolta az a hatásos intézmény, mely szerint maga az igazgató az előadandó darab főszerepének jelmezében teveháton vagy szamáron lovagolva, bejárta a főváros előkelőbb utcáit, s a szögleteken a síppal, dobbal összegyűjtött sokaságnak elmondá, hogy mi minden látni és hallani való lesz a mai darabban, nem kímélve közben-közben a kukorékolást, károgást és orron keresztül bocsátott hangokat. A primadonna jutalomjátéka alkalmával ez maga is ott ült a nyeregben, a legpompásabb török jelmezében, mint a háremhercegnő „Banice". Hasonló bemutatást követelt a *Courtisan,* a *Harlekin* és a *Pantalon:* a főszerepvivők.

A hatóság bölcsen megtiltá a teátrumlátogatást a tizennyolc éven alul levő ifjaknak; amit azonban ezek azzal az egyszerű metódussal játszának ki, hogy női kantust öltöttek fel, s férfi kísérő karjába kapaszkodva masíroztak el az árgus szemekkel őrködő policáj őrei előtt. Ennélfogva nemcsak a páholyok és a parterre, de még a karzat is el volt lepve feles számú női alakokkal; akik közül a valóságos nőket csak azáltal lehetett kiismerni, hogy a színpadi trágárságokon azok nevettek legjobban.

A Hanswurst-színház nézőterén leginkább csak állóhelyek voltak; csupán a hölgyek és rangbeli személyek kaptak szalmaszékeket: de azoknak nem volt szabad támlánnyal bírni, hogy tumultus esetén verekedő eszközül ne legyenek felmarkolhatók. A páholyoknak a mellvédjei azonban kényelmesen kínálkoztak ülőhelyül; férfi és nő, ki-ki a maga módja szerint használhatta azokat lovaglásra. Mind a két lábát lelógatni a páholyból azonban parasztságnak tartatott, s a parterre-közönség által kellő represszáliákkal fogadtatott, amik közé tartatott a lábtyűk erőszakos lehúzása.

Wammána úr az ő védencével éppen az első proszcéniumpáholyban foglalt helyet. György úrfi nem keverhette a mestert gyanúba. Wammánát mindenki ismeré: daliás, szélesvállú alakjáról, simára borotvált, kihívó tekintetű kreolszín arcáról, villogó fekete szemeiről, kevély sasorráról s a lisztfehér francia parókájáról, mely merész kivételt képezett a többi gavallér fekete allongeparókái közül. A páholyában szemközt ülő hölgyecskének a kalapja alatt pedig senki sem sejtheté Conte Giunchi Giorgiót. Kivált miután a legyezőjének is tudta hasznát venni.

Az apszisban felállított színpad elejét festett kurtina takarta, melynek mitológiai allegóriás mázolmányai fölött lebegett, két tenyeres-talpas angyal által tartva, a

teátrumdirektor nemesi címere, alatta egy szalagra írva: „Arma Straniczky”. (Amit a bécsiek úgy olvastak, hogy „Armer Straniczky”.) Sziléziai nemes úr volt.

Az armális azonban nem akadályozta a nemes urat abban, hogy midőn a cseh zenészek síp, dob és trombita hangcsinálása után a cifra előfüggöny felgördült, s a nézőközönség közt a zaj így-amúgy lecsillapult, saját tilinkójának a billegetése mellett be ne vonuljon teljes Hanswursti parádéjában: tudniillik egy fehér szamáron ülve; de háttal fordulva a paripa fejéhez. Zöld kalapja, veres mándlija és sárga bugyogója, a nyaka körül széles ráncgallérja volt. Széles csatos öv a derekán, abba keresztüldugva mint egy handzsár, a hírneves művészi kiegészítő fegyverzet: a csettentyű (Pritsch). A haja kétoldalt lenyírva s középen csimbókba kötve.

A színpad közepére jutva, amint a közönség hallórivallása szóhoz jutni engedé, a szamár elkezdett „iá” kiabálásokkal művészeti tehetségének érvényt szerezni, amíg Hanswurst mester azt nem mondá neki: „mármost elég, most következem én!”

Akkor aztán szamárhátrul elmondá az egész programot, mely a mai este művészeti élvezetét képezni foga. A Hanswurst utazása a kerek föld minden tartományaiban, ugyanannyi alakzatokban: mint „német lovag, magyar huszár, cigányasszony, kéménysepő, pávián, borbély, úridáma, fej nélküli ember, veres barát, kínai mandarin, török basa és medve”.

Megelőzi ezt egy előjáték, melynek címe: „Harlekin pokolra küldetése”. És egy pantomímia: „az ifjú Hanswurst születése és neveltetése”. Ez alkalommal a feleségéről is beszélt Hanswurst mester: hanem ennek a szövegéhez még nincs egészen hozzászoktatva a jelen korszak közönsége.

Az előjáték kezdődött azzal, hogy szembejön Hanswurst mesterrel Harlekin és az ő pajtása, Pierotto. Harlekin az ismeretes mindenszínű kockákbul tákolt viseletben, Pierotto a hosszú ujjas fehér ingben és lábravalóban.

Harlekin és Pierotto azt az olasszal kevert teuton idiómát beszélik, amit az utókor Kauderwelschnek hall emlegetni, mely hosszú időkön át a komikum zamatját képezte a birodalmi fővárosban; ezzel szemben pedig Hanswurst mester azt az igazi bécsi csőcselékzsargont hozza érvényre, amelynek kifejezései Adelungban fel nem találhatók. Ez tetszik nagyon!

Harlekin megrója Hanswurstot, hogy mért ül visszafelé fordulva a szamáron? Igaz cavalière a zablájánál fogja a kabalát, nem a farkánál.

Hanswurst mester visszatromfol: „mit capiálják ezt a taljánok? Az én lovamnak hátul van az armaturája”.

A Harlekin kíváncsi megtudni, hogy milyen lehet ez a szamárfegyver, ami hátul van? Odamegy megnézni.

A közönség tombol és kacag.

De tragikus vége lesz ennek a tréfának.

A szamár hátrarúg mind a két lábával. Ez az ő fegyvere. A Harlekin „maustodt” esik hanyatt.

Erre a katasztrófára a Pierotto is ijedtében arra a részére a testének hanyatlik alá, amelyen ülni szokott. A bugyogójában pedig egy hólyag van elrejtve, némi színes folyadékkal, a hólyag elpukkan, s a tartalma végigfesti a fehér bugyogót.

Ezt a jelenetet aztán falrengető hahota követi a nézőközönség részéről. Pierotto olyan művészi precízióval és naturalizmussal játssza a szerepét, hogy a hölgyek a zsebkendőiket az arcuk elé tartják.

No most mi legyen a megölt Harlekinnel?

A háttérben van egy mészégető kemence, melyet éppen teljes működésben tartanak a gyantapor és lycopodiumliszt faggyúgyertyán keresztül fújt lángjai. Hanswurst mester intézkedésére ő maga és Pierotto felnyalábolják a Harlekint s belelökik a mészkemencébe; Hanswurst végül magát Pierottot is utána löki a principálisának a pokoltűzbe. S aztán meghajtja magát a közönség előtt.

Óriási tapsvihar! Mely eléggé meg van érdemelve. Ha tudniillik elég éles felfogással bírunk az allegória értelmét kitalálni. Ez a *hazai* művészet diadala az *idegen* fölött. A múzsák templomát bitorló olasz Harlekint így semmisíti meg a nemzeti vérbül és húsból alkotott Hanswurst!

Erre két kalapácsütés a színen kívül jelenti, hogy új szcéna következik.

Jön Colombina, Hanswurst hitvestársa.

Széles nagy abroncsszoknya védelmezi csípőtül kezdve a termetét. Az arca ki van festve fehérre, pirosra. Fején tarajos főkötőt visel.

Keresi a Harlekint.

Hanswurst mester eleinte mindenfélét hazudik neki: utoljára megvallja, hogy beledobta a vetélytársát a kemencébe.

Erre Colombina sírva fakad.

Hanswurst mestert ez a jajveszékelés kihozza a sodrából. Azzal gyanúsítja Colombinát, hogy a Harlekin az ő szeretője volt. Colombina erre az abroncsos baleine-jának az előrészére tett kézzel esküszik, hogy semminemű tilalmas viszonya nem volt a Harlekinnal.

Ezzel csak nagyra növeli Hanswurst mester féltékenységének sárgaszemű démonát. Magát a szerelmi zálogot is gyanúba hozza. Colombinának nem marad hátra más, mint magával a legreálisabb ténnyel bizonyítani be törhetlen hitvesi hűségét.

Nem! Nem! Annyira még nem ment a XVIII. század költőjének zsenije, hogy egy teljesen empirikus maiensicai szcénát hozzon a színház közönség elé, a segítségül hívott maia egyelőre csak egy óriási nagy tojást szabadít elő a vertugadine rejtekéből.

Ezt a tojást azután feltöri Hanswurst mester a csettentyűvel, s íme egy teljesen felszerelt aprócska Hanswurst ugrik elő a tojáshajból. Szakasztott olyan mint az édesatyja: janklija, bugyogója, krézlije. – Ez a kis baba természetesen automat. (Ezt még az angol színművészektől tartották meg.)

Hanswurst kénytelen elismerni, hogy ez az ő fia.

– No ha a te fiad, akkor szoptasd te! – mond Colombina. – Tőlem elég volt, hogy a világra hoztam.

S odadobja az apja nyakába a gyermeket.

S a szegény Hanswurstnak egész dajka módra hozzá kell látni, hogy a csecsemőt nagyra nevelje, aki szemlátomást nő, dagad, embernagyságra megnyúlik, kézzel-lábbal kapálózik, utoljára az apját üti agyba-főbe a csettentyűvel.*[21]

A közönség derültsége az őrjöngésig fokozódik. A férfiak parókáikat kapják le a fejükről s azokat lobogtatják, a hölgyek pedig nem győzik a vállfűzőiket helyreigazítani a nagy nevetéstől.

Eközben pedig Colombina asszonyság kezébe vesz egy kosarat, s elindul puszedlit árulni a közönség között, hogy az újszülött paszitájához szükséges apróköltséget beszerezze.[22]

A közönség frenetikus lázban tombol.

Csak György nem nevette el magát egyszer sem az egész komédia alatt.

Egészen gyermeteg kedély volt még: olyan, mint a hajnalkavirág, mely kinyitja a kelyhét a hajnalpirkadásra; de a tűző napsugártól összezsugorodik. Áhította az ismeretlent: a nőt, s mikor megismerte, undorodott tőle.

Hány népdala van a magyarnak, mely ennek a meseszép érzésnek kifejezést ad? Például ez:

Fekete szemű menyecske,
Kérlek ne nézz a szemembe:
Meghalok szégyenletembe…

Hát ez a másik:

Ne nézz rám, ne nézz rám:
Mert megölsz engemet.

Kimondja, hogy megöl az asszonynak a szeme.

A fajban van ez az indulat.

A kutya úton-útfélen játszik a társával: az elefánt az erdők sűrűjébe rejtőzik vele.

Wammána figyelemmel kíséré a védence arckifejezését, amellyel ez a Hanswurstiádák sikamlós, leplezetlen tréfáit fogadta. Mikor a Colombina leszállt a nézőtérre s jobbra-balra osztogatta a puszedlit, kacér negéddel védve magát látszatosan, de elkésve, az ölelgetések, a kézzelfogható nyájaskodások ellen: kacagva, sikongatva, dévajkodva, tréfát tréfával fizetve; ahol nagy ezüstpénzt mutattak neki, ott az igazi csóktól sem iszonyodott: elég, ha a száját megtörölte utána, s ha egy-egy merész úr az ölébe rántotta, a deplaszírozott vertugadin árulója lett a jarretiere-jeinek: György úrfi szemöldökei férfi ráncot vontak a homlokára. – A homlok mindig elárulja a férfit. Az viseli magán az igazi nemkülönbséget.

---

[21] Egykori fametszetek nyomán.
J. M.

[22] „Puszedlinek” neveztetnek azon apró gömbölyű marcifánkocskák, melyeket vásárok alkalmával a mézesbábosok árulnak. Valószínűleg ezen német szótól származik „Busserl”, mely „csókocskát” jelent.
J. M.

Ezalatt a komédia a két Hanswurst, az eleven és az automat között, véget ért, azzal az elmés megoldással, hogy az apa, megelégelvén a kicsapongó magzatja kihágását, kapja magát, nyakon kapja a kölket, belegyűri a tojáshéjba, amelyből kijött, rácsapja a tetejét, s kigurítja a játékszínből. Ami nagy morális effektust gyakorol a közönségre; nem egy kegyes atya sóhajt fel ekként magában: vajha én is így tehetnék azzal a vásott kölyökkel otthon.

Azt az időközt, amíg ezután Hanswurst mester világkörutazási szerepének első jelmezét, a német lovagét, felölti, kellemesen foglalja el a polichinello: ez az elől-hátul púpos törpe figura, nagy orrán rengeteg pápaszem, állán bibircsók, fején csörgősipka. Még ez is az olasz komédia alakja; de már a Hanswurst-színházban csak inasszerepet játszik. A Colombinát kell neki felkeresni, hazakergetni, hogy öltözzék már át a következő szerepéhez. Meglátja odalenn a publikum között, amint puszedlit osztogat. Keresztülugrik az orkesztrumon, s kereplővel a kezében kezdi a hajszát a primadonna ellen. Az fut előle keresztül a nézőtömegen. A polichinello utoléri, elkapja az abroncsszoknyáját, a buffándli kapcsa elszakad, az egész baleine a polichinello kezében marad: a Colombina pedig előtűnik a maga igazi Colombina jelmezében; a térdig érő, virágokkal girlandozott táncrokolyában, balettszökésekkel ugrik fel a színpadra, s minthogy a polichinello még ott is üldözi a kereplővel, utoljára a Colombina átszökik a proszcénium-páholy alacsony emelvényén: a polichinello oda is utána akar mászni; de nem bírja a nagy fejét, hanyatt bukfencezik.

A szilfidöltözetű Colombina védelmet keres a páholy vendégeinél: odavetve magát a hölgy-ölébe, balerinák módjára, jól ügyelve leülés közben, hogy a virágfüzéres rokolyáját össze ne törje: az úgy veszi körül a mellszobrát, mint a pávát a kiterjesztett legyezője. Az a hölgy pedig – Giorgio.

A dévaj mima szemei egyenesen az ő szemébe tűznek, forró lehelete az arcát perzseli: hosszú szempillái oly csábítón pislogatnak hozzá, amint ott ül az ölében.

– Nos? Tetszik? Ez, vagy a másik? – kérdezi a színpadi tündér kacér negéddel: jobb kezének a két ujjával egy mézes süteményt tartva Giorgio szájához, míg ajkai éppen olyan közel érnek hozzá, s piros nyelvének a hegye kitűnik közöttük. – Melyik puszedli kell inkább?

Giorgio félrefordítja a fejét.

– Ejh, hagyj békét *madame*-nak. Csak nem vagy Sapphó, – riad rá Wammána. – Nesze a puszedlid ára! (Egy tallért dobott a kosarába.)

– Á – á! – szól Colombina, szemeit összehúzva, s száját kacér nevetésre elnyújtva. – Ez *monsieur!* Ez garçon; – *mert elpirult!*

Azzal Wammánának adta a csókocskát. Mindakettőcskét.

Aztán kiugrott a proszcénium-páholyból; olyan kicsinált ügyetlenséggel, hogy a girlandos rokolyákkal eltakarta az ott térdeplő polichinellót; aki aztán kiszabadulván, az elragadtatás pantomimikájával igyekezett a közönségnek tudtul adni, hogy ő most a paradicsomból került elő.

– Hallod-e mester: ez a komédia engem untat – monda Giorgio.

– Hát milyen az asszony?

– Undok.

– Mert nem értesz hozzá.
– Én nem ilyennek képzeltem a nőt.
– Hát milyennek?
– Amilyen a Méte. Te engem bolonddá tettél. Úgy bánsz velem, mint a kisgyerekkel szoktak, akinek paripát ígérnek s pálcalovat adnak. Te nekem azt ígérted, hogy a Méte-ünnepélyre fogsz elvinni.
– Hát hiszen ott vagyunk.
– Ördögöt vagyunk! Hisz ez komédiaház!
– S ez téged nem gyönyörködtet? Hisz ez művészet.
– Meglehet, hogy művészet. De ahhoz magasabb műveltség kell, hogy ezekben az ostobaságokban gyönyörködjék valaki. Én azzal nem bírok. Nem tudom, hogy mi benne a tréfa? S te nekem nem a Colombinát ígérted; hanem a Mété!
– Tehát okvetlenül a Mété akarod meglátni?
– Minden bizonnyal.
– Hanem akkor nehéz próbákon kell keresztülmenned.
– Bánom is én.
– Olyan esküt kell letenned, ami egész életedre kötelez.
– Leteszem.
– A tűzkeresztségen is át kell menned.
– Ha más kiállta, én is csak kiállom.
– Törvényeket kell elfogadnod, amik a világi törvényekkel teljes ellentétben vannak: s mikor a Méte azoknak a végrehajtását parancsolja, akkor föltétlenül engedelmeskedned kell.
– Ne papolj annyit! Én mindent megteszek, amit te kívánsz, hanem engem vígy oda, ahol a Mété meglátom.
– Ott vagyunk.
– Itt a komédiaházban?
– Itt a Bafomet templomában. Fejünk fölött van a Méte misztériuma. Ez a Hanswurst-ház csak az álcája a mi ünnepélyünknek. Arra való, hogy a nagyközönség, a szent Hermandad és az inkvizíció figyelmét lekösse. Az egész spionázs mind azt lesi, hogy mit csinál, mit mond a Hanswurst? Ez a legmagasabb szemfényvesztés. Mikor a Hanswurst elkezdi a sokféle metamorfózisait, akkor a commilitones szerteszét a páholyokból felmennek a felső terembe, s hagyják a közönséget tombolni, röhögni ide alant. A páholyoknak függönyeik vannak: azokat le lehet bocsátani. Ami a kárpit mögött történik, ahhoz senkinek semmi köze. Akarod még?
– Akarom!
György kezét nyújtá a mesterének. Az a kéz forró volt és nedves; hanem azért észrevette a mester, hogy a tanítványa reszket. Lázban van.
– Csak addig várunk, míg a komédia megkezdődik; s a közönség figyelmét a scurrilitások leigézik.
A síp, dobszó rákezdte; Hanswurst előjött mint keresztes vitéz, Pantalon mint obligát polgárférj, akit mindig megcsal a felesége, Colombina. A közönség belejött

a kacagásba. A páholyokban elkezdték a függönyöket lebocsátani. Wammána azt mondá a védencének:

– Most mehetünk.

VI. Fejezet

A tűzkeresztség

A páholyok mögött volt egy szűk folyosó. Abból megint nyílt egy másik folyosó, amit aztán elzárt két egymás mellé szorult ajtó. Mind a két ajtó zárában benne volt a kulcs.

Ezek a közönség kényelmére vannak rendeltetve: azt jelentik a zárban hagyott kulcsok.

Csakhogy a jobboldali ajtónak a kulcsa valami elátkozott praktikával lehet szerkesztve, mert az, akár jobbra, akár balra fordítja az ember, semmiképp sem nyitja ki a zárát: elfordul tízszer is egymásután; az ember érzi, hallja, hogy jobbrul is, balrul is csattan a zárnak a nyelve; de csak nem nyílik ki. A mellette levő ajtó pedig az első kulcsfordításra engedelmeskedik. Annálfogva mindenki békét hagy a jobboldali ajtón a kulcsforgatásnak, s választja a baloldalit.

Akik a „ház” titkaiba be vannak avatva, tudják a fortélyát a bösztörzárnak, s azok előtt felnyílik az ajtó, mely egyszerű fából van, s beléphetnek a szűk folyosóba, melyet az ajtó elzár.

Wammána előrebocsátá a tanítványát.

A rejtett folyosó végén egy olajlámpa pislogott. A falak csillámlottak a penészes nyiroktul, mely a szellőzetlen odúkat el szokta lepni. Ami fa volt a folyosón: az ajtófél és lámpacölöp, fekete penésztaplóval volt behúzva, s a szögletekben túltengett a sárga pincegomba. A márványpadlatra lehullott penészhóban meg lehetett látni a lépések nyomairól, hányan haladtak végig a folyosón legközelebb. Még csak egy szelelő lyuk sem volt; a levegő fojtó, nehéz és *búszos,* mint egy sírboltban.

A túlsó végén a szűk gádornak a pislogó olajlámpa alatt volt egy tömör, kovácsolt vasajtó: küszöb és ajtófél gránitból. Két lyuk a gránit ajtóragasztókba fúrva, képezte az ütközőket, amelyeken keresztül volt dugva az ércrúd a rézkarikákkal, amik az örök závárt képezték.

Az ajtó mellett volt egy szűk cella: éppen olyan magas és mély, hogy egy ember állva és fekve elférhessen benne.

Abban *lakott* egy ember. Egy vak ember. Az volt a závár őre.

A léptek hangjára előbújt az odújából. Rettenetes alak volt. Haja, szakálla mint egy összecsapzott kóctömeg, takarta testét, amire nagy szüksége volt, mert az öltöny lemállott róla; csak egy pokrócdarab volt az egész takarója: arca fakó volt s annyira a csontjaihoz aszott, hogy inkább hasonlított egy halálfőhöz; csak a lezárt

szempillái voltak veresek, s a kék erek a halántékain mutatták lüktető veréssel, hogy él.

– Nos, hát vak Sámson, hogy megy az élet? – szólt a nyomorulthoz Wammána.

Az odúlakó hangja inkább hörgés volt, mint beszéd.

– Vége felé. Nemsokára *látni* fogok. – Fulladozó köhécselés kísérte a nehezen mondott szavakat.

– Legyen neked a te hited szerint.

György borzadva tekinte erre a pasquilljára az emberi lénynek.

– Micsoda ember ez itt?

– Ez a „Korax”.

– Mit jelent az?

– „Ajtósarok.”

– Miért híják így?

– Azért, mert ő senkinek nem nyitja ki az ajtót, nem látja a betűket a karikákon, amiket én most egymás mellé állítok. Az ő feladata, amint mi beléptünk az ajtón, ismét keresztültolni a vasrudat a karikákon, amikor azok saját súlyuknál fogva ismét maguktól összevissza fordulnak a rúdon.

– De hisz akkor mi nem tudunk ezen az ajtón visszajönni.

– Annak is megvan a módja. Ez a vasajtó nem csak kifelé, hanem befelé is nyílik. Belül aztán csak egyszerű keresztrúd zárja el, amit mindenki félretolhat, aki vissza akar térni.

– De ilyenformán, mikor mindenki visszajön, a vasajtó befelé nyitva marad.

– Ne féltsd te a vasajtót! Akkor megint az utolsó kijövő után bezárja azt a „mandolosz”.

– Hát az mit jelent?

– „Závár.”

– S az a mandolosz akkor ott marad bezárva a külső zárral, míg újra rá nem nyitnak?

– Igen.

György oda volt bűvölve a gyászalakhoz. Vánszorgáskor lecsúszott a vak ember térdéről a pokróc, s előtűnt a nehéz lánc, mely bokáira verve s a falba erősítve őt fogva tartá ezen a helyen: az is veres volt már a rozsdátul.

– Ez az ember büntetésből van itt? – kérdé György.

– Igen. Áruló volt az „asphaleia” ellen.

– Mi az?

– Szövetségünk neve: „vészmentesítő”.

– S az árulásnak nagy büntetése van?

– Azt is jó lesz előre tudnod. Ez az ember el lett ítélve megvakításra s holtig való fogságra.

– S megengedik a törvények, hogy ezt tegye valakivel az asphaleia?

– Nekünk saját törvényeink vannak. S azokat neked is el kell fogadnod. Gondold meg. Még most visszafordulhatsz az ajtóbul. Ez az ember itten dali legény volt, mikor idekerült. Nem viszi már soká. Kikopik belőle a lélegzet. Ő azt hiszi,

hogy az lélek. Helyébe másnak kell kerülni. Vess számot a magad lelkével; s ha félted, ide ne hozd.

– Nem félek semmitől.

– Akkor lépj be az ajtón.

A vasrúd kattogva húzódott keresztül a rézkarikákon, elhagyva az ütközőt; a vasajtó feltárult.

György még egy pillantást vetett a vak ember odújára.

– Honnan kap ez ételt és italt?

– Két kürtő szolgál az odújába: egyik fölfelé, másik lefelé. A felső kürtőn át szórják le neki az ételhulladékot, s ezeken ő elélődik, amíg ismét szórnak le valamit. Az italát pedig összegyűjti a kőkorsójába. A padmalyról víz csepeg alá, minden percben egy csepp. Egyúttal klepszidra is, számlálhatja rajta a perceket, órákat, napokat.

– S ki az, aki a kürtőn át leszórja neki a hulladékot?

– Az a „mandolosz”.

– Az is büntetésből van ide bezárva?

– Hahaha! Majd megtudod azt, hogy mért van az ide bezárva! Az a jutalom. Pályadíj! Hahaha!

A kacagást elfojtá az ajtócsörömpölés.

A vasajtón túl egy csigalépcső következett, mely valahonnan felülről kapta a világosságot. Wammána elől ment, György a nyomában, míg egyszer aztán véget ért a csigalépcső, elzárva egy márványtábla által, melyen a Méte alakja volt domborműben kifaragva.

Wammána megnyomta a tenyerével a márványlapot, melyre az könnyedén félrefordult.

– Beléphetsz – mondá Györgynek, maga előtt bocsátva őt.

Valami sekrestyeforma volt, amit György maga előtt látott. A lépcső félhomályát felváltá valami szembántó lobogás. A középen állt egy nagy rézmedence, amellett volt egy magas vert ezüst amfora, melynek szűk torkán jött fel a lobogó fény: borszesz égett benne. Ez a csalfa világítás minden alakot reszketőnek tüntetett fel: hol előtűntek, hol hátramentek a homályba.

Négy férfialak állt a háttérben: mindegyiken válltul sarkig érő fehér talár, elöl a veres kereszttel, de amelynek nincs negyedik ága: a gnosztikusok hitregéje szerint a *mankóvá* alakult *kardmarkolat:* egy nagy T betű. Fejeiket a templomosok által használt barbutansisak fedte: kerek bográcS alakú ércföveg, mely állig lejön, elöl három nyílással a szemek és a száj számára. Három alaknak ezüstből volt a sisakja, egynek aranyból. Hosszú, egyenes kard volt az oldalukra csatolva, egyszerű szőrkötélen.

– „Méte es is” – szólt Wammána a küszöbön átlépve.

– „Ave frater” – dörmögé rá a négy alak.

György szilárd léptekkel járult eléjük.

– Te vagy a *„mathetes”?* – kérdezé az aranysisakos.

– Mi az? – kérdezé vissza György.

– „Tanítvány”.

– Az vagyok.

– Akarsz az asphaleiába fölvétetni? Tudod, mi az?

– Tudom. Akarok.

– Akarsz titoktartást esküdni, hogy semmit abból, amit közöttünk hallasz és látsz, senkinek egy szót is el nem árulsz?

– Becsületszavamat adom rá.

A négy férfi valami idegen nyelven kezdett el egymás közt beszélni, amelybe Wammána is beleszólt.

Végre a főnök kimondá a határozatot.

– Merész tézis volt, amit a mathetes fölállított: méltó arra, hogy mint a dogma szanhedrin által megvitattassék: „vajon erősebb ligamen-e a becsületszó, mint az eskü?” Egyelőre az esküt kell tőled követelnünk.

– Jól van, leteszem azt.

Erre mind a négyen kihúzták a pallosukat, s azokat keresztbe téve a rézmedence fölött, odahívták Györgyöt, hogy tegye rá a kezét, ahol a kardok csillagot képeznek, s mondja el utánuk az esküformát.

Mikor azt egy nagy kapcsos könyvből felolvasá a tanítvány előtt Wammána, György hangosan felkacagott rá, és aztán nevetve mondá el az esküt.

„Én, Giunchi Giorgio, aki nem hiszem, hogy Giunchi Giorgiónak hívnak, esküszöm a Jaldabahóthra, akit nem hiszek, hogy van a világon, hogy el nem árulom a Méte titkait: nem azért, mert *istenasszony;* hanem azért, mert *asszony;* nem azért, mert a büntetést *félem,* hanem azért, mert a becsületemet *féltem.”*

Így mondta utána az esküt.

A négy ércsisak alatt egyszerre felhangzott a kacagás. A meglepetés, az elégült kacaj hangja.

– Ez lesz a mi emberünk!

– Ez a derék mathetes!

– Ebből lesz a mandolosz.

– Elfogadod-e a tűzkeresztséget? – kérdezé a főnök.

– Ha más átesett rajta: én is elviselhetem – monda György.

– Mi legyen a neve? – kérdé a rendmester Wammánától, a keresztapától.

– *„Abrekh.”*

– Jól van! legyen Abrekh; akkor lesz belőle még majd *„Caféináth-Panéákh”.*[23]

Erre intének Giorgiónak, hogy vetkőzzék le.

Női öltöny volt rajta, az akkori divat szerinti vállfűzőt se felvenni, se levenni nem lehetett segítség nélkül. Wammána teljesíté védencénél a komornai szolgálatot. Akkor azután egy ércfényben csillámló leplet borítottak a fejére, mely sarkig betakarta: hasonló szövetű harisnyákat húzott fel Wammána az ifjú lábaira egész térdig.

---

[23] A biblia szerint ó-egyiptomi címek, amiket Farao adott Józsefnek, a Jákob fiának: *„Abrekh”* jelent „ifjú atyát” – *„Caféináth Panéákh”* „ország védelmezőjét”. – (Károlyi Gáspár fordításában.)

Mind a lepel, mind a harisnyák azbeszt szövetből voltak. Akkor aztán odaállíták a rézmedence közepébe a neofitát.

A nagymester felvevé a kancsót a lobogó borszesszel, s eldörmögé a formulárét.

„Én keresztellek tégedet a Bafometnek, a Jaldabahótnak és a Métének nevében Abrekhnek.”

Azzal a fejére tölté az egész kancsó borszeszt, mely végigfutva a leplen, egyszerre lángba borítá az egész alakot; a medence fenekére konyhasó, klórstroncium, rézsav és szalamia volt hintve, mely a tűz közé vegyülve zöld, sárga és rózsaszín szikrazáport lövellt körül: ezek között állt a felavatott tanítvány.

Érezheté a körülnyaldosó láng hőségét, láthatá a szöveten keresztül a színváltoztató szikraözönt; de azért a lepel alatt egy hajszála el nem perzselődött. Csodának tartá, ami vele történik. – Azbesztnek soha a nevét sem hallotta.

– Lépj elő! – monda neki a nagymester.

György, a medencéből kilépve, bámulva látta, hogy minden lépténél lángnyomok maradnak hátra: a szikrák pattognak a talpa alatt.

Ekkor levették róla az azbesztleplet.

Még el volt kábulva a borszesztül, melyet belélegzett. A szemei kápráztak.

– Charié Abrekh! – monda neki a nagymester, akinek még mind az öt ujja hegyén kék lángok táncoltak. (Annak is azbeszt kesztyűje volt.) György bátran megszorítá a felé nyújtott tüzes kezet.

A többiek is kezet szorítának vele. Mind az öten.

György félmámorában azt hitte, hogy amióta ő a tűzkeresztségen átment, azóta a számok is megszűntek számok lenni. A 4-bül 5 lett. Azt már nem érte utol az esze, hogy az ötödik alak a keresztes talárral és az ezüstsisakkal az ő mestere, Wammána.

A kézszorítások és üdvözlések végeztével őtet is felpalástozták: csakhogy az ő talárjáról még hiányzott a veres kereszt. Azután egy ezüstsisakot tettek a fejére, mely az egész arcát eltakarta. Úgy észlelte, hogy a sisak igen vékony dongájú és könnyű. Ez aligha tartaná fel a kardcsapást.

Azzal az egyik lovag felnyitotta a sekrestye ajtaját, s kivezette rajta a tanítványt.

György egy gót boltozatú nagy termet látott maga előtt; melyben a legelső látvány, mely figyelmét megragadta, egy hosszú asztal vala, fekete szőnyeggel leterítve. Azon volt egy hétágú gyertyatartó, minden ágában égett egy viaszgyertya.

Az asztalt végtül végigülték hasonló talárba öltözött és ezüstsisakkal letakart alakok, mint aminők Györgyöt idevezették. Mindegyik előtt égett egy gyertya.

– Idou Abrekh! – monda a nagymester, bemutatva a gyülekezetnek a neofitát.

Arra mindannyian mormogva üdvözlék.

– Charié! Charié Abrekh!

Azzal mindenki leült a helyére. A nagymester elfoglalta az emelvényt az asztalfőn. Az ifjút az asztal végére állíták.

Mikor végignézett az ülő alakokon, feltűnt neki, hogy azok közül többnek a mellén levő kereszt három szára egy-egy ezüst halálfőn végződik: egy halálfő a

jobb mellen, másik a balon, harmadik az övön alul. Mire való ez a megkülönböztetés?

A nagymester ezüstkalapácsával egy előtte levő harangra ütve, jelt adott a gyűlés megnyitására.

– Hozzátok elő a „Syngraphét”.

A Syngraphe volt az asphaleia törvénykönyve: abban volt megírva a „nomos”.[24]

A nagymester jobbján ülő presbiter felnyitá a törvénykönyv kapcsait, s feltárta annak kezdő lapját.

– Hallgasd meg a mi törvényeinket, Abrekh – monda a nagymester. – Ha aláírod őket, beléphetsz a homiliába[25] és azok szerint élsz; ha nem írod alá, kívül maradsz és hallgatsz.

A presbiter felolvasá a *nomos* paragrafusait egyenkint.

Az Asphaleia törvényei

Melyeket követni és végrehajtani kötelessége minden mystagogosnak, akár mester, akár tanítvány.

1. Előkelő és magas állású személyek, úgymint fejedelmek, főpapok és országnagyok belső házi titkait kifürkészni és gyöngeségeiket haszonra fordítani.

2. Szemfényvesztések, lélekidézések, kémiai csodák által a közönség fölött praestigiumot gyakorolni.

3. Csodatevő képeket, kutakat felfedezni, s a köznépet azok által fanatizálni.

4. Felekezeteket, pártokat, nemzetiségeket egymás elleni háborúskodásra ingerelni.

5. A főpapokról erkölcstelen életmódot híresztelni. Barátokról és apácákról csiklandós anekdotákat közrebocsátani.

6. A fentebbi cél előmozdítására ifjakat apácaöltönyben, leányokat barátcsuhában a kolostorokba becsempészni.

7. A lutheránusokat Krisztustagadással vádolni.

8. A zsidókra rituális gyilkosságokat kikiáltani: a húsvéti pászkához használt keresztény vér felőli mesét felújítani.

9. Ahol az asphaleiának egy tagja bűnvád alá jut, azt a bíróság kezéből hamis tanúk által kiszabadítani.

10. Pasquillokat a hatalmasok ellen megíratni s a paloták kapuira felragasztani.

11. Fejedelmeket kísértetlátások, asztrológiai jövendölések által befolyásolni.

12. Hamis hercegnőket és álőrgrófokat a magas társaságokba becsempészni.

---

[24] Nomon syngraphe – törvénykönyv.
J. M.

[25] Hívek köre.

13. Senki a mystagogosok közül hazát, nemzetet, vallásfelekezetet ne ismerjen; hanem az mind idegen legyen rá nézve.

14. Családot senki ne szeressen, akár fölfelé, akár lefelé. Testvér, húg, leány mindenkire nézve közönyös legyen.

15. Papokat hamis gyónások által el kell ámítani.

16. A parasztok számára misztériumokat, a polgárok számára komédiákat, a főrendűek számára karusszeleket rendezni; melyekben cselszövények végrehajthatók.

17. Fényes ünnepélyeket adni, s azokat hamis alarmok által megzavarni, s a zűrzavarban a szép polgárleányokat tőrbe ejteni.

18. Szeretőknek gazdag öreg férjeket szerezni, s gyors özveggyé tételükről gondoskodni.

19. Ezzel egybefüggőleg a farmakopeiának azon részét tökéletesíteni, mely útban levő férjek- és örököseiket nagyon várakoztató szülőknek és nagybátyáknak az emberi élet végcéljához eljuttatásával foglalkozik.

20. A filtrák főzéséhez titkos gyárakat tartani, melyek az erény jegét megtörik s a szerelmet felforralják.

21. A kártyajáték rációját és fogásait betanítani az avatottaknak s ezzel kapcsolatban titkos játéktermeket tartani, melyekbe tapasztalatlan emberek, különösen akik nagy örökséghez jutottak, becsalogattassanak.

22. Gazdag családok ifjait az adósságcsinálás tudományára megtanítani: bódétáncosnékkal, utcai énekesnőkkel összeházasítani.

23. Vakbuzgó, gazdag öregasszonyokat körülhálózni, s ha kell, hamis végrendeletek segélyével is a szövetség számára az örökséget elragadni.

24. Kitüntetéseket, rendeket, címeket pénzért osztogatni. S ezáltal az emberi hiúságot megadóztatni.

25. Férjeket, akiknek szép feleségeik vannak, messze országokba való kiküldésekkel eltávolítani, s azoknak visszatértét akadályozni.

26. Szép asszonytul, aki törhetlen erényű, elébb a férjét csábíttatni el; hogy visszatorlásbul maga is elcsábuljon.

27. Könnyelmű örökösöktül nagy földbirtokokat uzsorások által potom áron elszereztetni.

28. Könyveket és képeket nyomatni és terjeszteni, melyek a testi vágyakat fölébresztik s a képzeletet táplálják. Ugyanezt dalokkal és táncokkal is hevíteni.

29. Erényes nőket addig rágalmazni, amíg azzá lesznek, aminek híreszteltetnek.

30. Az alkalomcsinálókat magas hivatalokba juttatni: doktori diplomával ellátni, csodaorvosoknak kihíresztelni.

31. A borivás mesterségét virtuozitásra fokozni.

32. Szükség esetén angyalokat csinálni.

33. És azt, aki az asphaleiának ellensége, akár karddal, akár méreggel, megölni, az árulót megbénítani, megvakítani, minden módon láb alul eltenni.

– Elfogadod-e és aláírod-e a syngraphe törvényeit, Abrekh? – kérdé a nagymester.

– Nem írom alá! – válaszolt az ifjú.

Semmi felzúdulás nem következett utána.

– *Első hívásra* feleltél – mondá a nagymester, s azzal kezének egy intésére két lovag megfogta kétfelül György karjait, s visszavezette őt a sekrestyébe; ott magára hagyá, az ajtót bezárva utána.

Az alkohol még lobogott a rézmedencében.

Mély csendesség vette körül a magára hagyott ifjút.

A színváltoztató láng nyugtalan fényt szórt a körüllevő misztikus tárgyakra, amiknek a jelentését ő nem értette. Keresztény jelvény vagy Bafomet bálvány teljesen mindegy volt rá nézve. Őt vallásra nem tanították. A Miatyánkot, az Ave Máriát nem tudta. Talán egyszer, valamikor kisgyermek korában, mikor egy édes anyai kéz összekulcsolá kis kezeit s ágyában térdepeltetve, elrebegteté vele a felfohászkodást; de hogy kihez? s mi volt az a fohász? arra már nem emlékezett.

Úgy nőtt fel, mint a sátoros cigány gyermeke. Csak azt tudta, hogy aki imádkozik, az letérdepel.

Térdre borult a medence előtt, melyben tűzzel keresztelék meg: és aztán elgondolkozott rajta, hogy miért van ő most itt, s mi vár itt őreá?

Tudományban nem volt része: ismeretekkel nem bírt; de volt természetes esze. A vadember logikája a legerősebb.

Mi hozta őt ide? Valami ösztön, amit az álom el nem altat. Ami az emberben fölkelti azt a tudatot, hogy ember! Egy kérdés, mely a szívet sebesebb dobogásba hozza, s követeli a választ.

Azt mondták neki, hogy itt megtalálja, amit megismerni óhajt. Hanem ennek az *ismerésnek* nagy ára van. Meg kell érte tagadni mindazt, aki erre a válaszra tilalmat vetett. Mert tilalom van rajta, különben nem rejtené titok. – *De ha tiltva van ez az érzés, akkor miért érezzük?*

A pajtásától (a Pétertől), aki helyette magolta az „in usum delphini” készült obstruzus meséket, hallott egy-egy ellenőrzetlen együttlét alatt azokról a titkos ceremóniákról, amiket a Bafomet-imádók gyülekezeteiben végeznek (értve ezek alatt a protestánsokat), s hogy ezeknek semmi más céljuk nincsen, mint mindent a tíz parancsolat ellenére cselekedni. Bibliája is volt, s abban könnyen rátalálhatott a tíz parancsolatra; kép is volt hozzá, amelyen Mózes az *érckígyót* bálványozó Izrael népe felett rettenetes ítéletet tart; de ő bizony inkább azoknak a szép meztelen leányoknak fogta pártját, mint annak a nagyszakállú vén prófétának, aki azokat kétrét fogott kötéllel korbácsolja. Az egész tíz parancsolatnak semmi értelme sem volt előtte. Mi az a szombatnap megünneplése? Mi az a tisztelet a szülők iránt? És a többi tilalmazott cselekedetek?

Egy húr sem rezzent meg lelkében, mikor azt hallotta, hogy a titkos gyülekezetbe felavatottnak minő rémdolgokat kell elkövetnie? Sarkával taposni a szent ostyára, mely az „agnus Dei” jelképét viseli. – Hát mit neki az a bárány? – Hogy a felavatottnak a Jézus Krisztus viaszból kiformált testébe töviset kell szurkálni. – Nem fáj az annak a viaszszobornak. – Hiszen azt sem magyarázta meg senki, miért kell annak az Istenalaknak szegekkel átverve lenni. Sokszor kérdezte a

mentorátul, mikor egy feszület előtt elmentek, mért nem szabadítják meg a hívek azt, akit imádnak, a gyilkos szegektül?

Ez a vadember logikája.

Azt a fölséges eszmét, hogy az Isten fia saját akaratából vette fel a halált, hogy az emberiséget megváltsa általa: senki se derítette fel a lelke előtt.

Egész közönyösen engedte magát idevezettetni, s el volt rá szánva, hogy ha kívánják tőle, megtagadja mind a hét szakramentumot.

És amidőn e törvényeket felolvasták előtte, azt kiáltotta rá:

„Nem fogadom el ezeket! Nem írom alá.”

A vallást úgy oltják a lélekbe; de a becsületérzés együtt születik a lélekkel.

A vadember azt nem *tudta,* hogy ezeket a dolgokat tiltja a Pentateuch, tiltja az evangéliom: de azt *érezte,* hogy tiltja a becsület: tiltja az emberség.

Térden állt: imádkozni nem tudott; de a lelkét fel tudta emelni az égig. S az ott megerősödött.

A nagymester azt mondá: „először kérdeztelek!” Tehát még többször is fogja kérdezni?

És ő másodszor is, harmadszor is azt fogja válaszolni, „nem írom alá ezt a törvényt!”

Rémíteni fogják! Fenyegetni fogják! Mégsem ijed meg.

És ha neki is kell felváltani ott abban a sírodúban azt a haldokló vak embert: még attól sem retten vissza.

Inkább lesz „korax”; mint „mandolosz”.

Ezt diktálta neki az a vércsepp, mely az Árpádok ereiből származott az ő szívébe.[26]

VII. Fejezet

A borkeresztség

Az ajtózár nyikorgott: érte jöttek.

A két lovag ismét karon fogá s kivezette a nagy terembe. A szemei kápráztak attul a látványtul, ami reá várt.

Nem a kínzókamra; nem a rémséges csigás kötelek, nyújtólétrák, nem az izzó rostélyok voltak elkészítve a számára, hanem egy lakomához felterített asztal, olyan lakomához, aminőt Belzázár adott a vendégeinek: mikor a láthatlan kéz felírta a királyi terem falára a „méne, méne, tekel, fáresz”-t.

A hosszú asztal selyemdamaszttal volt leterítve, s azon cifra tálakon és szolgadeszkákon felrakva sültek, sütemények és déligyümölcsök. Egy roppant vad-

[26] Lásd Thaly Kálmán: „Rákóczyak családfája”.
J. M.

kanfej, agyarastul, egész malacok, citrommal fogaik közt, óriási sonkák, vár alakú aranyozott pástétomok; furcsa figurákká fonott perecfélék, hal formájú mézeskalácsok, csokoládé medvék, hímes húsvéti tojások egész garmadával, egész kerek sajtok s az asztal közepén egy egész páva, teljes tollazatában pompás legyezőjét szerteszét terjesztve. Palackok és mindenféle alakú korsók nagy sokasága egészíté ki a lakoma pompáját. A convivák mind ott ültek már az asztal körül, ezüsttányérok és kelyhek voltak előttük: csak egy volt üresen; legfenn az asztalfőn ülő nagymester bal oldalán. A két lovag odavezette Györgyöt. A nagymester inte neki, hogy üljön le.

György egészen meg volt igézve ettől a nagy kegytől. A rettegést egyszerre a hála váltá fel a szívében. Az a gondolatja támadt, hogy azokkal a törvényekkel csak próbára akarták tenni a lelkét, s most íme kitüntetik. Ez a jutalma a becsület tudásának. Hiszen ezek víg cimborák, akik csak kötődnek az új bajtárssal, s aztán jól megvendégelik.

A nagymester azt a kezét, amellyel Györgynek int, hogy üljön le, felemelve felejté és olyan meghajlítással, hogy a néma jelnek el kellett találni az értelmét. Ez kézcsókot jelent.

Ezt annál könnyebben megtehette György, mert a sisak a fején volt; s az nem engedte, hogy az ajka is hozzáérjen a kézhez. Midőn leült a székére, ismét inte neki a nagymester, a szomszédjára mutatva. Ezt az intést annyival inkább elértheté, mert az asztalnál ülő vendégek mindegyike példát adott neki. Mindenki megcsókolá a szomszédját. – S minthogy mindenkinek fején volt az ezüst kondérsisak, ez ismét csak olyan érccsók volt, az agapé hideg csókja: két ezüst ajk csendült össze.

Feltűnt az ifjúnak, hogy a bal oldali szomszédja talárján a veres kereszt halálfőkkel van díszítve, és azután végtül végig az egész asztalsorban minden második lovagnak a keresztje ezeket a jeleket viseli. – Minő megkülönböztetés lehet ez?

A visszás érzések közé, melyek egymást oly összefüggéstelenül váltogatták a lelkében, egy-egy határozatlan kétely is furakodott – honnan kerülhetett ily pompás lakoma egyszerre az asztalra? varázslat ez? ki itt a szakács? a pástétomsütő? S a töprengő kétséghez hozzájárult egy érzéktalány. Valami kieszelhetetlen illat ütötte meg a szagérzékét: mintha minden fűszerek és balzsamok aromái volnának összevegyülve növényi és állati roha és penészszaggal.

A nagymester az ifjú vállára téve nehéz kezét, azt mondá neki:

– Úgy láss e lakomához, fiam Abrekh, hogy ez a *Sabbath Passachkor* készült; most pedig vagyunk a *„Thebet”*-ben.

Csakhogy azt a két ünnepet éppen nem ismeré a neofita. Az egyik esik tavasz első holdtöltére, a másik december hóra (a héber naptár szerint).

Tehát azok az asztalon levő ételek legalábbis nyolc hónaposak!

Megtudta azt azonnal a metastes, amint a legelső étekfogással megkínálták.

A két lovag, aki őt idevezette, nem ült az asztalhoz; rajtuk volt e napon a hierodulos sora: az egyik az ételeket hordta körül, a másik a bort töltögette.

Megnyitotta a lakomát a hímes tojás.

Amint azt feltörte György, annak a szederjes kék színe is meglepé: a szagát visszatetszőnek érezte, s az íze fanyar volt és csípős. Először a nagymester vett belőle, s elkezdte a hímes héját lehámozni; aztán négyfelé vágta késsel, s bedugta az arany lárván keresztül a szájába. György is palástul vetette neki a gyomrát; nem sokat forgatta a szájában; hanem lenyelte, amit befalt. Tíz hónapos perecet adtak neki hozzá; jó fogai voltak; összeropogtatta. A többi asztaltárs is úgy tett.

A sajt egész telepítvénye volt az ugráló eleven lényeknek, s belül zöld a penésztől. A nagymester abbul is vágott egy darabot magának. György követte a példáját. A posaj és penész nem riasztá vissza. A sajthoz adtak neki esztendős pumpernickelt.

A sonka avas volt, a pástétom áporodott, a disznófej pézsmaszagú, a sütemény dohos. – Igazi másvilági lakoma: amilyennel a lelkek traktálják meg a közéjük keveredett élő embert.

De annál jobban kelt utána a bor.

Az undorgásnak a legjobb orvossága a bor. Az émelygés antitoxicona az alkohol. Aki megutálta az ételt, az igyék!

Először az édes malváziai járta, azután jött a nehéz ciprusi, kristálypoharakból itták a rhénusit, hogy a szép aranyzöld színében gyönyörködni lehessen; a tokajihoz aprópoharakat adtak; mindent helyrehozott a francia ámbraillatú muskotály: attul elfelejtette az orr az ételeknek a szagát.

Minden poharat a körömpróbáig kellett inni. Maga a fejborító sisak megkövetelte azt, hogy aki iszik, a fejét hátra vesse: csak úgy tölthette a szájába a bort, az ezüst száj tiltotta a szürcsölgetést.

S a vendégek virtust csináltak belőle, hogy egymásnak a gyomrát próbára tegyék. Undorító adomákkal fűszerezték azt, ami anélkül is poshadt volt; s az volt a vitézebb, aki az émelyítő ötletet még undokabbal tudta visszavágni. Úri mulatság!

Mindenki elváltoztatott hangon beszélt: egyik erőltetett basszusban, a másik fisztula nyefegéssel, ahogy álarcos mulatságban szokták. Györgynek csodaerős organizmussal kellett bírni: semmi sem ártott meg neki, sem az étel, sem az ital, sem a putridus adomák. Utoljára hordták körül a pávát. A fejedelmi lakomák legfőbb díszét. E Junó kegyeltjéről elébb lehúzzák a bőrt tollastul, akkor a húsát fűszeres pácba teszik s benne hagyják, míg a keleti borsok és szegfűszegek egészen át nem járják: akkor megsütik s ismét ráhúzzák a pompás tollazatú bőrét, szétterjesztett legyezőjével együtt, és úgy tálalják fel. Aztán elteszik a jövő díszlakomára, meg az azután következőkre, amíg csak benne tart.[27]

Legelőször az új vendéget kínálták meg a pávasülttel. György nem tudta, hogy mi módon kell ahhoz hozzányúlni. A bal oldali szomszédja kisegíté a zavarából. Elől a begyénél szétválasztható az aranytollas bőr, s akkor aztán lehet szeleteket vágni a melle húsából. Egy darabot odatett a tányérjára.

György visszahőkölt tőle.

---

[27] Aldrovandi Ulysses természettudós beszéli, hogy ő evett egy pávasültből 1598-ban, amely 1592-ben készítődött; kellemes fűszerillatú volt; hanem már egy kicsit pondrós. (Sprache ohne Worte. Kleinpaul Rudolftól.)

Ez mégis hiénafogra való étel!

A nagymester hahotával kacagott rajta.

– No fiacskám, kapd be, míg el nem fut előled!

Valóban volt hozzá hajlandósága az ízes falatnak.

– Eh! Hát osszuk meg – sipegé vékony orrhangon a bal oldali asztaltársa, s kettévágva a szeletet, a felét a saját szájába tömte.

Most aztán Györgynek sem lehetett finnyáskodni: meg kellett mutatnia a bátorságát.

– Gyorsan utána ezt a pohár marsalait!

A többi asztaltárs is hasonlóul tett; ki-ki megosztá a maga pávaszeletét a szomszédjával, s frissen utána öblíté a tűzitalt. A marsalai expiálta, amit a páva vétett.

Giorgio győzte az ivást.

Vannak a természet által különös tehetséggel adományozott kivételek, akiket a magyarok ezzel a címmel tiszteltek meg: „született korhely”, akik rendesen nem isznak bort; de ha versenyre kerül a sor, az asztal alá isszák az egész cimboraságot.

Ilyen talentum volt György is.

Az ilyeneknek az a szokásuk, hogy mentül többet isznak, annál figyelőbbek lesznek. Rendes embernek a bor megnyitja szívét, száját; dalhoz kezd, kacag, őszinte lesz, gorombáskodik: ezek a kiválasztottak őrzik nyelvük hegyén a szót.

A zajos mulatozástól különben a társaság minden tagja óvakodott. Azt meghallhatta volna a színházi közönség oda alant: megtudhatták volna, hogy a fejük fölött egy másik színdarabot játszanak. Valami kísérteties volt, amint egy hosszú asztal vendégei ezüstlárvákkal az orruk előtt, csendesen ürítgetik a kelyheiket, s mert fülbe nem súghatnak, tehát egymásnak a szájába suttognak.

Ezalatt a két hierodulos egy gömbölyű asztalt helyezett el a nagy terem közepén, s egyúttal meggyújtotta a viaszgyertyákat egy függő csilláron, mely éppen az asztalra világított alá: az asztal körül alacsony székeket raktak. Kártyázóasztal volt az.

Lakoma nem is lehetett anélkül tökéletes.

– Abrekh fiam – szólt a nagymester – állj fel és jöjj velünk kártyázni. A mestered azt állítja, hogy értesz hozzá.

– Igenis – monda György. – Wammána urammal szoktunk kártyázni; de mi csak poltúrákban játszunk.

– Az itt nem járja, itt nincs más, csak aranypénz.

– Azt pedig én nem tudnám, hol vegyem?

– Majd megtanítalak rá. Mire való a pumpolás?

– Pumpolni?[28] Az bizony jó lehet. Csak volna kitől.

A nagymester odaszólt a jobbján ülő lovagnak.

– Iskariotes! Mennyire taksálod ezt az ifjú metastest?

---

[28] Szivattyúzni. Adósságcsinálás műszava.
J. M.

– Ötszáz zecchinóra – dörmögé az az ezüst kondérja alól.

– De hogy fizetem én azt vissza? – kérdezé György.

– Igen könnyen. Rád gazdag örökség vár. Az apád nagy úr, s minden órán meghalhat. Egy év múlva ezer zecchinót fogsz Iskariotesnek visszafizetni.

– S ha akkor nem lesz ezer zecchinóm?

– Várni fog újabb esztendőt, s megduplázza az összeget.

– De én írást sem adhatok a kölcsönrül; mert a nevemet sem próbáltam még leírni.

– Nem is szükséges. A kölcsönt becsületszóra veszed fel. S zálogul csupán csak a pecsétnyomó gyűrűdet adod át Iskariotesnek.

– A pecsétnyomó gyűrűmet? Azt mondják, hogy ezen a családi címerem van.

– Éppen azért. Ha valamiképp el találnál felejtkezni a becsületszavad beváltásárul; ha eszedbe vennéd, hogy a nagykorúvá lett legénynek joga van a suhanc korában felvett adósságait *revokálni:* hát akkor a megtorlás rögtön utolérne ennek a gyűrűnek a segítségével.

– Meggondolom a dolgot.

(Végigivott valamennyi borbul és meggondolja, hogy elfogadja-e a kölcsönt?)

– Hát jöjj oda, és nézd a játékot.

A kerek asztalt már akkor körülülték a lovagok: az arany garmadákban feküdt előttük. A „diabolkát” játszották, olyanforma játék, mint a nasivasi vagy a landsknecht.

A játékkártyák egészen másformák voltak, mint aminőkkel György és Wammána szoktak játszani. Valódi régi XV. századbeli kártyák. Alakjuk gömbölyű: a *színeket* állatok és virágok helyettesítik rajtuk. A *coeur* „papapály”, a *carreau* „nyúl”, a *treffle* „harangvirág” s a *pique* „szegfű”.

Szokatlan festésű kártyák nehezítik a játékot. Azokat elébb végig kell tanulmányozni, amíg az ember beleokul, hogy az a három papapály jelenti a „coeur ász”-t, s az egyformán felkalapozott „Dame” és „Knabe” miben különbözik egymástól?

Egy lovag a banktartó, a többiek az ellenesek.

Az arany marékszámra repült egyik asztal szélétől a másikra. Mindenki némán játszott, az ezüstsisakok elrejtettek minden indulatkifejezést.

György ott állt a banktartó háta mögött, irigyen nézve, hogy gyűlik meg annak a tálában az aranyhalmaz.

A bor mámora nem kábítá el a fejét, hanem az arany mámora igen.

Azt mondá a nagymesternek:

– Hídd ide Iskariotest. Elfogadom a pénzt.

Iskariotes odajött a nagymester hívására.

Aztán átadott egy erszényt Györgynek, melyben tíz göngyöleg volt, vékony halhólyag burokban, melyen keresztülcsillámlott az arany: mindegyikben ötven zecchino.

György pedig lehúzta az ujjáról a pecsétnyomó gyűrűjét, s átadta zálogul a kölcsönadónak.

Azt a szent pecsétnyomót, amit kisgyermek korában az anyja akasztott a nyakába zsinóron, mikor elválaszták a gyermekétől. Nem a nagyobbik fiának adta, a

kisebbiket jobban szerette. És ő átadta ezt az ereklyét, azzal a „Felsővadászi Rákóczy” címerrel egy embernek, akinek az arcát sem látta, a nevét sem tudta.

Abban a biztos hitben tette, hogy ő most ezen a banktartón bosszút fog állni, s akkor aztán visszaváltja családi klenódiumát.

– El ne felejtsd – dörmögé Iskariotes –, egy év múlva ezer zecchinót fogsz visszaadni.

– Nem egy „év” múlva; hanem egy „óra” múlva.

Olyan bizonyos volt a sejdítésében.

A kártyázók közbe-közbe ittak is. Mindenik mellé oda volt állítva egy zsámoly: azon pohár, melyet a hierodulosok, amint kiürült, rögtön teletöltöttek ismét. Veres bort ittak. Tivornya végén a veres bor járja. Ez a boroknak a királya, mely a többiek között igazságot tesz.

Amint egy lovag, aki minden pénzét elvesztette, fölkelt az asztaltól, György rögtön leült a helyébe.

Adatott magának kártyát, s odatolt az asztal közepére egy göngyöleg aranyat.

Az ő kártyája nyert.

A banktartó szótlanul odatette a másik göngyöleg aranyat a betétéhez.

György otthagyta mind a kettőt, s újra kártyát adatott magának.

A második taille-nál megint az ő figurája lett a nyertes. Ismét otthagyta a megnégyszerezett tételt.

És azután harmadszor is, negyedszer is benn hagyta a tételét.

Az ittas ember vakmerőségével játszott.

Mikor ötödször is kártyát kért, minden „arc” felé volt fordulva. Nem arcok voltak azok; csak lárvák, hasonlatosak a halálfejekhez: két sötét üreg a szem, harmadik a száj.

Némelyik játszónak a keblén azok az ezüst halálfejek úgy szálltak és emelkedtek, hogy azt csuda volt látni! Mi mozgatja azokat?

Az ötödik osztásnál is az ő kártyája nyert.

Már ezerhatszáz zecchino állt előtte az asztalon. A nagymester meginté.

– Abrekh metastes. Most visszavonulhatsz.

Még csak ez az intés kellett neki, hogy teljesen beleszédüljön az örvénybe.

Ahelyett, hogy a nyereségét beseperte volna, s odábbállt volna vele, még az erszényében levő többi kilenc aranytekercset is odadobta a többihez, s rekedten kiálta:

– Az egész bank!

Mindenki körülállta a kerek asztalt, aki nem is vett részt a játékban. Olyan csendesség volt, hogy onnan alulról fel lehetett hallani a párdalt, amit Hanswurst Colombinával énekel.

A banktartónak is ugyanaz a figura jutott, ami Györgynek: egy királyné. Amannál volt Lucrétia, ennél Bethsábe.

A banktartó csendesen rakosgatta a kártyalapokat kétfelé. Egyet magának, egyet a játszófélnek.

A bankadónak az az előnye van, hogy ha egyforma kártyák mellett mind a ketten hasonló figurát kapnak: ő húzza be a tételt.

Neki jött meg a harmadik királyné: „Pentesilaë”.

– Halló! – hangzott egész kórusban a nézők kiáltása. A bank nyert.

Ez az örömkitörés figyelmeztetheté Györgyöt, hogy itt neki mindenki ellensége.

– Még nem – mondá nyugodtan. – Még az én kártyám hátravan.

A banktartó felveté a kártyát, mely György részére következett.

Az volt „Helena”. A coeur királyné.

Most aztán egyszerre az elszörnyedés hörgésére változott a kórus.

A coeur királyné a diabolkában preferansz! Annak megint előnye van a banktartó fölött.

A bank fel volt robbantva.

A banktartó felállt a helyéről, s otthagyta az ezüsttálát aranycsomagjaival együtt.

Most aztán már Györgynek gavalléri kötelessége lett magának elvállalni a banktartást.

Odaült a megbuktatott helyére.

Ekkor aztán valóságos dühvel indult meg a játék. Valamennyien egy ellen. Minden mester egy tanítvány ellen.

Fel voltak ellene lázadva.

Ez a sárgacsőrű fiókmadár idejön a vércsék közé, s valamennyinek kitépi a tollát.

És nem bírnak vele. Mint banktartó is folyvást nyer. S amellett iszik. Minden osztás után iszik.

Hisz ez az ördögnek a legkisebbik fia.

Egyszer aztán egyike az asztalnál ülő lovagoknak rákiált Györgyre.

– Hohó! Abrekh! Te csalsz! Alulról húztál ki egy kártyát!

Erre György válasz helyett felkapja a zsámolyán levő poharat, s úgy önti az arcába a rágalmazónak a veres bort, hogy az annak a talárjára egyszerre odafesti a keresztnek a negyedik ágát. Erre mindenki talpra ugrált a kártyaasztal mellől. György pedig összefonta a két karját a mellén, s úgy nézett velük *halálfej-szemet.* Azoknak mind kard volt az oldalán, ő pedig fegyvertelen volt.

„Peri thanátu!”[29] kiálták többen, kardmarkolataikhoz kapkodva. Feltűnő volt, hogy azok a lovagok, akiknek a mellkeresztjén ezüst halálfejek voltak, ellenkezőleg a kardhoz kapkodóknak, a kezeiket ragadták meg csillapítólag.

A nagymester közéjük lépett, s igazságot tett.

– Állítsátok ki őket a középre, sértőt és sértettet; vívjanak meg azonnal előttünk.

– Meg is vívok vele! – kiálta dacosan György. – Bosszút állok ezért a szóért. Csak adjatok kardot a kezembe.

A nagymester intésére két lovag, aki a vívók segédjeül lett kijelölve, megtette az előkészületeket. Elöl bivalybőr vértet csatoltak rájuk, mely ágyékon alul ért. „Dejszen keresztül megy az én kardom ezen a bivalybőrön!” hetvenkedék a neofi-

[29] Élet-halálra.

ta. A jobb karjukon a talárt felgyűrték egész vállig, a jobb térden feltűrték magasra, a bal kezükre pedig olyan kesztyűt húztak, melynek nem volt semmi ujja.

A párbajsegéd közlé a szabályokat Györggyel.

„A kesztyű a bal kézen tiltja az ellenfél kardjának az elkapását, a mellvért a nemes részekre irányzott szúrást; vítőrökkel történik a vívás; csupán a fejet szabad találni.”

Györgynek eszébe jutott a mesterfogás, melyet Wammánától tanult: a szemszúrás. Ez az, ami a gyöngébb testalkatú vívót az erősebb fölé helyezi, ha jól betanulta. Akit a szemén találnak, az hiába bír Herkules erejével: egyszerre ártalmatlanná lesz.

Hanem aztán meglehetősen lehűlt a haragja, mikor a fegyvereket előhozták, amelyekkel vívni fognak.

Fleuretek voltak azok: de gombbal a végükön. Ezekkel nem lehet egymásnak a szemét kiszúrni: a gomb nagyobb, mint a sisak szemnyílása; amaz gömbölyű, ez pedig háromszögű.

– Tehát csak alakosdi vívás lesz belőle? – kérdezé György a segédjétől, aki maga volt Iskariotes. (Az ujjára húzott saját gyűrűjéről ismert rá.) – Tehát nem megy élet-halálra?

– Valóban élet és halál az a vívókra nézve: mert akinek a fejéről a sisakot leütik, annak az arca egyszerre el van árulva mindenki előtt. Annak a nevét mindenki megtudja, s ez rosszabb rá nézve a halálnál.

Mind a két félnek kezébe adták a vítőröket, a nagymester háromszor a tenyerébe tapsolt: azzal összecsaptak.

György jól felhasználta a mesterfogást; mikor ellenfele a kvint parádból egyszerre a fejszúrást irányzá, ő kardvédelem helyett hirtelen alákapta a fejét, s a vítőrével alulról szúrva fölfelé, odatalált az ellenfele sisakján levő háromszögű lyukba, hogy annak az ezüstkondérja egyszerre lerepült a fejéről.

Ott állt előtte – Wammána.

Ő volt a sértő lovag: őtet öntötte arcul a veres borral; őt álarcozta le a társaság előtt.

Most rezzent aztán meg az ifjú: „mit cselekedtem?”

Eldobta a vítőrt a kezéből.

Aztán maga is ledobta az ezüstsisakot a fejéről.

– Tépjetek széjjel!

S ott állt az ismeretlenek társasága előtt, ifjúi szépségének elragadó pompájában, hasonló azokhoz a harcias angyalokhoz, akik a triptika két oldalán ki vannak faragva: egy egész világ ellen harcolni hívatvák; arca égett minden jó és rossz indulattól; szemeiből áradt a szenvedély: ajkai csókra hívták a halált.

Dehogy tépték széjjel! „Chaire! Chaire!” hangzott feléje minden oldalról. „Amin! Arkei!”[30] dörgött közbe a nagymester perdöntő szava. Wammána pedig eldobva a fleuretet, odanyújtá a kezét tanítványa elé.

– Ezt jól csináltad.

---

[30] Amen, Elég!

Györgyben egyszerre felülkerekedett a gyermeki naiv érzés; odaborult a mester nyakába, és sírva fakadt.

– Mért tetted ezt velem? – rebegé félig engesztelő, félig szemrehányó szóval.

– Azért, hogy bemutassalak a társaságnak. Tudják meg, ki lakik benned. Idu Abrekh! – Idu *Czaféináth Panéákh!*

S ismét felhangzott a „chaire!" üdvkiáltás.

Lehetett szabad kitörést engedni a kebleknek: odalenn, a másik színházban a berekesztő zene járta. Öreg dob, kis dob, csinelli, réztányér, trombita a megrepedésig igyekezett az utolsó nótát a publikum fülében megörökíteni: a taps, lábdörömbözés, a fuora és bravo kiáltozás elenyészteté az asphaleiában támadt zajt; még a vívók lábdobogását sem vehették oda alant észre.

Most azután a leálcázott mester és tanítványa nem is tevé föl többé a barbutánt a fejére.

Iskariotes, György segéde megdicsérte a vívó hőst: „Tudd meg, hogy a legerősebb vívóval küzdtél ma itten."

– De nekem megkétszerezte az erőmet a sértett becsület!

A nagymester ekkor odament Györgyhöz, s pallosát kihúzva, annak a lapjával érinté az ifjú vállát.

– Térdelj le mint mathetes, és állj föl mint athletes.[31]

Ezt még csak meg hagyta történni magán.

Hanem amint a ceremóniát folytatá a nagymester:

– Tűzzétek föl a mellére a keresztet: az élet kulcsát! – erre bosszúsan kiálta fel a legény.

– Ugyan hagyjatok fel már a hókusz-pókuszaitokkal! Nem azért jöttem én ide, hogy belőlem bolondot űzzetek. Elég volt már a komédiából. Én meg hagytam magamat kereszteltetni égő alkohollal; meg hagytam magamat traktálni Senakérib király idejéből fennmaradt lakomával, összeverekedtem a saját mesteremmel. Nekem több nem kell a tréfából. Ha okosabbat nem tudtok, eresszetek haza.

– Ohó! Athletes Abrekh! – monda a nagymester. – Te azt is tréfának nevezed talán, hogy elnyerted a társaságunknak négyezer zecchinóját? S most azzal odább akarsz állni?

– Az is bizonyosan mind hamis pénz lesz, s ha hazaviszem zacskóstul, akkor látom, hogy csupa játéktantuszt szedtem össze.

– A súlyáról megítélheted, hogy az mind igazi arany. Ha betöltöd a sisakodba, dolgot ád fölemelned. De ez még nem tied azt ne gondold; elébb még énvelem kell megküzdened érte. L'hombre játékkal. – Te tudsz a l'hombre-hez?

– Tudok. De most semmi kedvem sincs hozzá. – Engem nem az arany szomja hozott ide.

– Tudom.

– Tudhatod; mert te mondtad a fejemre a nevét, mikor tűzlánggal megkereszteltek. Annak a pokolbeli szentháromságnak a nevét. Kettőt már megismertem

[31] Tanítvány, mester.

belőle. Ettem a Bafomet lakomájából; ittam a Jaldabahót borából. Most a Métét akarom látni.

– Látni fogod – monda a nagymester. – Csak legyen türelmed.

– Hát mire kell még várnom?

– Világosítsd fel a tanítványodat róla, mester! – szólt az aranysisakos Wammánának.

A Mentor aztán felvilágosítá a védencét, hogy a Méte misztériumait addig nem lehet elkezdeni, amíg oda alant be nem végződött a komédia. Majd ha a közönség kitakarodott, a komédiások is hazaszéledtek; mikor a Bummerin[32] elkezdi az éjfélt zúgni; akkor elkezdődnek a „paradicsomi víziók”. Addig lehet l’hombre-t játszani a nagymesterrel.

A terem egyik falától a másikig fekete posztókárpit volt húzva. A boltozat félíve sejteté, hogy azon túl kell még lenni a folytatásnak.

Egy kisebb asztalt hoztak elé: ahhoz ült le a nagymester Györggyel; új kártyákat hoztak a számukra, amik még ólompecséttel voltak lezárva.

Györgynek feltűnt az, hogy az alsó színház elcsendesültével az asphaleia társaság meggyérült. A halálfejesek mind elhagyták a termet.

VIII. Fejezet

A paradicsomi kísértetek

Wammána kitűnő pedagóg volt, aki a gondjaira bízott fejedelmi tanítványban felismerte a rendkívüli nagy észtehetséget, ennek méltó kimívelésére éppen a l’hombre játékot szemelte ki.

Mert a l’hombre nem is játék már, hanem tudomány. A puszta alapelveinek megtanulásához is nagyobb lelki fogékonyság kell, mint az egész sublimior matéziséhez.

Négy örökös tromf van benne: a Spadill (pikk ász), Manill (a coeur hetes), Baste (treff ász) és Ponte (coeur ász). Ezen négy örökösödési jogon uralkodó „matador”-on kívül van a választott adu. A veres színekben a kártyák felülről lefelé rangfokozódnak; a király uralja a dámát, a dáma a lovagot, a lovag a Knabét, a fekete színekben alulról fölfelé, a hármas üti a fölötte levőket, valamennyit: az ászt kivéve; ez a kettős.

Francia kártyákkal játsszák, amelyekből ki van dobva minden színből a tízes, kilences és nyolcas.

Rendesen három játszó kell hozzá: azok közül az előkezes a „l’hombre”.

---

[32] Bummerin (Bugó) névvel hítták a bécsiek a Szent István-templom tornyának legnagyobb harangját.

Minden játékos nyolc lapot kap, a többi talonnak marad, az alul levő szín határozza meg a tromfot.

Eddig nagyon hasonlít a klabriászhoz.

Hanem hát a l'hombre-ben vannak olyan nagyobb mesterkedések, melyek mellett a mai kort jellemző klabriász csak az „orronverőcske" színvonalán marad alant.

A l'hombre-játszáshoz hadvezéri talentum kell! Diplomatai lángész kell hozzá. A l'hombre-nek nyolc ütés közül ötöt kell megnyerni, s hogy ezt kifurfangozza: ott van számára az *„oscuro".* (Ha rossz kártyája van, mind eldobja, s felvesz új nyolcat a talonbul.)

Ha nagyon jó kártyája van egy színből, akkor *„solo"*-t mond; de ha ellenfelének *„solo couleur"*-je van: több színből biztos ütés s matadorokkal, akkor azé az elsőbbség. De *ennél az esetnél* csak a két fekete matador a tromf, a veresek nem azok.

Ha valakinek üthetetlen öt kártya van a kezében, az *„grandissimot"* mond a talon fölvevése nélkül. De ha ezzel szemben az ellenfél *„nullissimot"* jelent ki, akkor az a nyertes. Ritka eset, hogy egy játékossal szemben a másik kettő tizenhat kártyát úgy dobálhasson el, hogy eggyel se csináljon ütést.

Hanem aztán valamennyi esélyeit a l'hombre-nek túlszárnyalja az, mikor valaki *„unot"*-t jelent be. Hogy „egy" ütést fog csinálni és többet nem.

Ennyi játékfurfanghoz járul még a vakmerőség is. A szerencsének éppen annyi jó és bal fordulata van benne, mint egy hazárdjátéknál. A merészség túljár a rafinált észen.

De legnagyobb virtuozitást követel a l'hombre, ha azt nem hárman, hanem csak ketten játsszák. Akkor a veres színből kidobnak nyolc lapot; csak a tromfok maradnak benn. Ekkor a „l'hombre"-játszó elesik attól az előnyétől, hogy az ellenfél ütéseit *megossza;* egyiket a másikkal felül üttesse, s vaktában hibás kihívásokra számítson. Csupán a saját eszére, kombinációjára, sejtelmére és szerencséjére van utalva.

Ilyen *kettős* l'hombre játékra invitálta meg a nagymester Giorgiót.

Elfogadta a fiatalember.

Pedig rá nézve az a hátrány is volt, hogy amíg ellenfele az ő arcvonásaiból olvashatott – s ez kártyánál erős fegyver, – addig ő a nagymester arany lárvájától nem lehetett okosabb.

Wammána ugyan figyelmezteté, hogy tegye fel a játékhoz az ezüstsisakját: de annak azt felelte, hogy melege van, izzad a feje alatta. Majd a nagymester is lovagiasan megkínálá, hogy a viadal egyenlő volta végett borítsa a fejére azt a kondért; ennek már éppen hetykén válaszolt:

– Kell az nekem az aranyakat hova tenni. Még fér a sisakomba.

Így szoktak hetvenkedni a fiatalemberek játék előtt. Csak meg ne bánják!

A játékhoz való kártyák még le voltak pecsételve a harlemi kártyagyár billogával; a borítékot a játszók szeme láttára bontották fel, s legelébb is kiterítették a kártyajátszmát az asztalra félkörben a hátával felfordítva, hogy mindenki

szemügyre vehesse. Tiszta fehérnek kellett lenni a kártya hátlapjának, hogy azon semmi áruló tűszúrás, vagy egyéb jel ne lehessen.

Azután – mind az asztalnál, mind a játszásnál kötött selyemkesztyűket kellett a játszóknak használni először azért, hogy az ujjaik nedvességével a fényes kártyaháton homályfoltokat ne csinálhassanak, másodszor, hogy a középujjuk hegyével a kártyát fel ne ismerhessék. Mert ahogy a vakokat be lehet tanítani arra, hogy az ujjaik hegyével betűket elolvassanak, a kártyások is ki tudják tapintani, hogy mi van a kezük alatt.

És végül az a szabály, hogy a keverésnél nem szabad a kártyát kétszernél többször egymásba tolni, akkor is nem a hosszával, hanem a szélével. – Mivelhogy lehetnek preparált kártyák, amelyeknek a hátlapjára láthatatlan jegyek vannak felróva foszforral. A sokszoros és erős keverés által ezek fénylővé lesznek s a beavatott megismeri róluk az ellenjátékos kezében a foliamentumokat.

Innen maradt fenn mind a mai napig az a mondás, ha valaki sokáig keveri a kártyát: „bizony meggyullad!”.

A harlemi gyár l’hombre-kártyái, melyeket Giorgio és a nagymester használtak, a *világhírű* La Maître készítményei voltak.

Hát bizony nemcsak az a világhírű mester, aki a vatikáni loggiák freskóit festette; hanem az is, aki a kártyákon remekelt. Lehet rá fogadni, hogy több prelátus ismerte Le Maître képeit, mint Raffaelléit.

Ezeken nem voltak színek, hanem remek fametszetű alakok a vademberek világából, azután a vadállatokéból, majdan madarak, végül virágok. Hja bizony ehhez kellett nagy jártasság az etnográfiában, a zoológiában és a botanikában; a jó játékosnak, mint egykor Julius Caesarnak, személyenkint kellett ismerni a katonáit.

Az asztalkát úgy helyezték el, hogy Giorgio arccal fordulva ült a dómot elrekesztő fekete kárpit felé.

Mindenkinek félre kellett vonulni a játszók közeléből. (A l’hombre-nél nem tűrik a *bibickedést.)*

– Ötszáz zecchinoban megy a játszma – monda a nagymester.

– Áll! – viszonza Giorgio, kitéve a sisakjából tíz tekercset az asztalra.

A nagymester osztott először.

Giorgio a saját nyolc kártyájából azt látta, hogy ha ő „l’hombre”-t mond, akkor az ellenfele „solo”-t fog mondani: egy színből nem látott semmit. Az éppen az adu volt.

Ilyenkor az ember tanácsot szokott tartani magával: mit tegyen? Lecsapja-e mind a nyolc kártyát, s új nyolcat vegyen föl a talonbul?

Mikor a kártyajátszó keresi a helyes megoldást, olyankor fel szokott nézni a plafonra. Az a semleges terület, mely gondolatait nem befolyásolja. Giorgionak az a kedvező helyzet jutott, hogy egy nagy fekete kárpit volt vele szemben: a valóságos tabula rasa.

Ekkor megszólalt a Szent-István toronyban az öreg harang: a Bummerin. Mély, búgó hangja ringó zúgásával úgy nyomja az embernek a szívét. Az első kondulá-

sánál végigjárja a testét a leküzdhetetlen borzadály. Talán a lelkében is megmozdul valami. Giorgionak az arca mind jobban fölfelé emelkedett.

– Hehej! Athletes Abrekh! Tán a szenteket hívod segítségül? – dörmögé gúnyosan a nagymester.

Az ifjú nevetéssel felelt rá.

– Haha! *Méte segíts!* „Oscuró”.

S azzal lecsapta mind a nyolc kártyáját, s nyolc újat vett föl a talonbul.

S akit hívott, meg is segíté.

– „Solo couleur.”

De nemcsak segélyt hozott új hívének a Méte; hanem meg is jelent az invokációjára. Amint az éjfélt hirdető harangszó elzúgott, egyszerre csak föl kezdett emelkedni a Györggyel szemben levő fekete kárpit; s azzal egyidejűleg valami csendes méla zene harmóniája hangzott át a termen.

Az ifjú előtt egy tüneményes látvány jelent meg. Kitalálhatatlan eredetű világításban egy keleti pagony, pálmákkal és banánfákkal, melyeknek vigályos lombozatán keresztülcsillámlik az orgona ezüst sípjaival, ahonnan a melódiák jönnek. Az egyik oldalon egy rózsalugas, a másikon egy szökőkút, melynek vízsugára locsogó hangjaival belejátszik az orgona összhangjába. A fény valahonnan felülről jön e tündéri tájképhez. Az egészet egy emelvény tartja, mely nem színpad, hanem kórus, – aminő templomokban szokott lenni.

Majd az orgona hangjai közé énekelt dal is vegyül: valami szívetbújtó, érzékandalító dallam; nem tudni: föld alatt lakó angyalok vagy égbe lopózott démonok csábszava-e az? Egyike azoknak a varázsdaloknak, amiket az embernek minden érzéke hall; amik siettetik az ér verését, mert belevegyültek a vérébe, valami kéjes lázt idézve elő egész testén, lelkén.

– Abrekh! Hívj ki!

– Hívok. Coeur dame!

– Az a tied.

És ekkor megmozdultak a bokrok, s kilépett közülök egy *paradicsomi* alak.

Az „első” coeur dame a földi világon.

Éva.

A tilalom gyümölcsfáját meglopó Éva.

Az a kép, amit annyiszor látott abban a nagy könyvben lefestve. Most elevenen állt előtte.

Amilyennek alkotá az Úr az asszonyt, a maga jó kedvében. Mosolygó piros arca, nyitott, bámuló, kíváncsi kék szeme, domború homloka, megcsattanó ajkai! Dúsgazdag gesztenyeszínű haja, melyet öntudatlan mozdulattal húz maga elé, mint egy fátyolt. Csupa lágy domborúság, egymásba folyó kígyóvonalak: az egész alak egy testté vált dal. S ez élő költeményen valami meleg rózsaszín ömlik át: az életöröm, a vágyak, az ösztönök hő zománca; minden mozdulatában, minden lépésében tökéletes asszonyi állat: az első valóságos szívhölgy.

Giorgionak a lélegzete elállt: úgy bámult.

– Nos Abrekh! Hát mit hívsz tovább?

Egyszerre e paradicsomi kép előtt egy denevér repült végig tétova zegzugos libegéssel: autochton lakója az ódon templomoknak.

– Manill! – mondá György; s aztán nem nézett többé máshova, mint a kártyába.

A zene és a dal tovább folyt. Előjött a csalit közül Ádám, s Éva csalogatására a tiltott fa alá húzódott. Virágos bokrok félig eltakarták őket.

A denevérnek párja is került: most már ketten cikáztak a fényes képlet előtt. A két alak nem beszélt; hanem helyettük énekelt a láthatatlan kar: mint az ős hebraeusoknál az „alamóth" hangokat (leányhang) csak a mélyebb oktávában kísérték a férfihangok, az orgonaszóval egyezőleg.

Giorgio odaszegezte a tekintetét a kártyáiba. Az a férfiredő ismét ott volt a homlokán. A szempillákat azért adta a teremtő, hogy tetszése szerint lásson az ember keveset, sokat vagy semmit.

Most megjelent a kígyó is a paradicsomban. Ügyes automat állat, démoni ember-fejjel, remekül utánozva az élő boa minden tekergéseit. Bámulatra méltó művészi mutatvány volt. – S hogy ölelte egymáshoz azt a két emberalakot!

De ez sem kápráztatta el Giorgiot.

Szépen nyerte meg a játszmát: öt ütéssel három ellen.

Egy fehér felhő eltakarta a paradicsomi tüneményt: a dal és zene megszűnt.

A játszma után Wammána odajött a tanítványához egy pohár habzó borral.

– Köszönöm. Nem szomjaztam meg.

– Azt gondoltam, hogy égsz. – Láttad?

– Láttam; de nem néztem. – Ez nem a „Méte".

– Ez „csak" az Éva.

– Folytassuk a l'hombre-t.

Ezúttal Giorgion volt az osztás: a nagymester volt az első kézbül játszó.

Ismét ötszáz zecchino volt a tétel. Új tüneményes látvány kezdődött.

Amidőn a vékony felhőkárpitok egymásután felhúzódtak, már azalatt elkezdődött a zene.

Üvegfuvolán utánozták a madárdalt. Az éjszakák dalnokának, a fülemülének hangját minden bűbájos változataival.

Az üvegfuvolán játszást mindenütt tilalmazzák, ahol csak civilizált világ létezik: annak a csengésében valami olyan kínzó bűbáj van, hogy aki azt hallgatja, idegrohamokat kap tőle. Képes őrültté tenni az embert. Egy vestaszűz elcsábul a dalától s letépi a mirtusz virágát.[33] Az üvegfuvolának a zenéje tele van kielégíthetetlen vágyakkal; előérzetét kelti a pokoli gyönyöröknek: az ember a szívét érzi kacagni tőle, mintha azt csiklándoznák. Kicsalja a virágot a hó alól, feltámasztja a megholt érzelmeket a moha alól, elcsábítja Magdolnát az imakönyvétől s az özvegyasszonyt a halottja hamvvedrétől; sír, zokog bele, aki hallja, de csak azt siratja, hogy a szerelem gyönyöre nem tart örökké.

A látvány is hozzá való volt.

---

[33] A mirtusz nem az ártatlanságnak, hanem a kéjnek a jelképe.
J. M.

Az utolsó felhőkárpit felvonultával egy ó-egyiptomi gineceum tűnt elő, lobogó naftaláng rózsaszínű fényétől bevilágítva. A nyitott oszlopcsarnokon keresztül pedig besütött a hold.

S e kettős világításban ült gazdag patyolatos kerevetén az ó hitregék csábalakja: „Anais”, a fáraók főtanácsosának, Putifárnak felesége.

Halavány, aranyzománcú, olajbarna arc, sűrű, rendetlenül szétzilált göndör haját drágaköves diadém szorítja hátra; de annak minden szála rebellál az abroncs ellen.

Lázadás van az arc minden vonásában, a kígyóhajlású szemöldökökben, a nagy, fekete, ragyogó szemekben, a lüktető orrcimpákban, a felvetett piros ajkakban, mik közül az összeszorított fogsorok gyémántvillogása jelenti az ölni kész szenvedélyt. Egy percig sincs nyugta; minden íze, minden tagja mintha külön önmagának élne, úgy mozog, s mégis „egy” érzést személyesít meg együtt.

Azt az érzést hirdeti a fuvolahangon utánzott madárdal. Azt az érzést, mely összekeveri a poklot és a mennyországot, s úgy idvezül egyszerre mind a kettőben.

– Nos! Athletes Abrekh, hát nem veszed fel a talont?

– Engedd meg, hogy gondolkozzam rajta.

– No hát gondold meg, hogy mit tégy?

A gineceum ajtajánál egy férfi alakja jelent meg; aki azonnal visszahúzódott, amint a nőalakot meglátta.

– Nehéz az eset – dörmögé Giorgio.

– Megengedem, hogy vidd oda a kártyáidat a mesteredhez, s kérj tőle tanácsot.

Giorgio felkelt a kártyaasztaltól, s odament Wammánához, ki az ivóasztalnál pokulálgatott több vitéz lovaggal.

– Nos, Adelphos! Hát mit akarsz a kártyáidon mutatni?

– A kártyámon semmit. Hanem mást akarok tőled kérdezni. A hetairához tartoznak azok a férfiak, akik ott a kóruson megjelennek?

– Igen. Azok mind testvéreink. Különben nem is jöttek volna ide a zárt ajtón keresztül.

– És azok a nőalakok?

– Azok is testvérek a hetairában.

– De hisz akkor azok hiába viselték mindeddig azt az alkalmatlan sisakálarcot a fejükön; ha most így jönnek elénk. Holnap mindenki rájuk fog mutatni: ez volt az!

– Ne tarts te attól. A hölgyeket így, ahogy most, sohasem látja a világban senki. Ott az alakjuk selyembe, vasabroncsba, halcsontba van szorítva, a hajuk púderrel fehérítve, csigákba fodorítva, toronnyá bogozva, az arcuk kifestve, fátyolba bugyolálva. Ilyen igaznak, mint most, sose látja őket senki. S ki merné annak a grófnői alaknak, mikor az ünnepélyes recepciónál a tizenegy ágú diadém van a fején, amíg hímzett uszályát egy apród viszi utána, s hideg márványarccal úgy tud nézni, hogy senkit sem lát meg: ki merné neki azt súgni: „szép Héva! Láttalak!” A férfiak pedig álcázva vannak. Ádámnak, Sámsonnak ál-szakáll az állán, ál-haj a

fején: ki ismerne azokban a simára borotvált arcú, allongeparókás kegyelmes urakra?

– Hát József? Az csak nem visel álszakállt?

– Ahá! József sorsa érdekel olyan nagyon. Az a druszád. Az Abrekh. No hát csak ügyelj rá, hogy mit csinál, ha egyszer majd rákerül a sor, hogy te játszd a szerepét. Tetszik neked a szép Anais?

– Szép; de ez még nem a Méte!

Azzal visszament a kártyaasztalhoz.

– Soká adta a tanácsot a mestered – monda neki a megvárakoztatott játszótárs.

– De jót adott.

Azzal skartolt, és fölvette a talont.

A fuvoladal magyarázta a némajátékot.

Anais odahívja a fiatal rabszolgát.

József odajön; de köpenyét szemérmesen az arca elé tartja. A hölgy folytatja a szerelmi ostromot.

Két ütést csinált mind a két játszó.

Az ifjú rabszolga védi erényét: arcát még mindig eltakarva tartja palástocskájával.

A csalogány azt énekli: „Szeress! Bolond, ki az isteneket meg nem lopja, amikor alusznak!”

A nagymester kezében még két adu van és a Spadill.

De Giorgio nagy ravaszul átengedi neki az ütést, s azzal a nagymester marad a kihívásban.

Ott a nafta rózsalángjától és a hold kísértetfényétől világított kéjteremben érzékgyújtogató küzdelem folyik a vad szenvedély s a szűzi iszonyat között.

Nem tesz az különbséget! Giorgio a „Ponte”-val negyedik ütést csinál. A játék „remis” marad.

Most aztán futhat József, amerre utat lát, arcát folyvást tenyerébe rejtve, míg a megvetett úrnő, a megtépett palásttal kezében, dühöng és vonaglik, mint a kígyótul megmart leopárd.

A fehér felhő ismét leszáll a karzat elé.

– Ebben a fiúban mesterünkre találtunk! – mondja az odalépő Wammánának a nagymester.

– Várjunk csak, amíg majd az jön, akinek a neve „Métees is!”

A káprázatos tünemények egymást felváltva jöttek: Delila Sámsonával; Bethsába Dávid királyával. Delila lángvörös hajú szépség volt, hamis, hízelkedő macskatermészet, Bethsába valódi keleti eszménykép, mozdulatlan bájak mellett rejtett indulatok. Félhold alakú nagy fekete szemöldei, rendkívül nagy kék szemei, vékony ajkai egyenkint mind a szépség remekei voltak; de egymásnak ellenmondók: s éppen e diszharmónia által megigézők.

Delila megjelenéséhez egy Lully-féle ballabilét játszott az orgona, a legújabban divatba jött eleven, pajkos francia zenét, hegedű- és gordonkakísérettel. Bethsába pantomimikájához pedig a Bécs városában a múlt század elején ked-

velt *madrigálokat* énekelték, aminőket Orazio Benevoli, a Vatikán karmestere szerzett.

Nehéz feladat ilyen színpaddal szemben l'hombre-t játszani. Mikor az egyik játékos egy fiatal suhanc, aki előtt még zárva van ez egész élet titka, s akinek a vére lángra gyúl egyetlen szikrájátul annak az „örök tűznek", aminek neve asszonyi szem.

Ez volt az examen.

És Giorgio nem bukott meg. Úgy tudta megoldani a maga matematikai feladványait, mint egy professzor. A tündéri kísértések nem zavarták meg a cirkulusait. Nem felejtette ott a szemeit a varázsteljes alakokon: megtartotta a figyelmét a kártyái számára.

Már öt játszma volt leküzdve, s abból hármat György nyert meg, a nagymester csak egyet, egy pedig eldöntetlen maradt.

– Ezt a fickót vagy a szentek pártolják, vagy az ördögök! – fakadt ki a nagymester.

Hja, ebben a korban protezsálja az embert minden szellem. Lassankint odagyülekezett a lovagoknak egész csoportja György háta mögé a játékot nézni.

A nagymester elkergetett mindenkit, aki melléje állt: ez a játszó joga, nem tűrni a nézőt; de Györgynek tetszett az, hogy bámulják. A hatodik játszmában megint ő osztotta a kártyát.

A nagymester Belzebubot invokálta s a szenteket káromlá.

– Hozzatok bort! Nem megy ez a játék ivás nélkül.

Odahoztak neki két serleget, tele habzó borral.

A két ellenfél áldomásra koccintott.

– Nohát kinek az egészségére?

– Vivát bellissima Méte!

Most hárfapengés hangzott alá a kórusból, mely prelúdiummal szolgált egy ájtatos zsolozsmának. *Palestrina* zenéje.

György kiosztotta a kártyát.

A felhők felvonultak a kórus arabeszkjei mögé.

Egy babiloni kert volt a színpadon: középen márvány fürdőmedencével.

E fürdő lépcsőin szállt alá egy tündéri alak. Ez már nem asszony volt, hanem istennő.

Oly vakító fehér, hogy szinte világosságot vet maga körül. Tagjain aranyszőke *langos* hajzuhatag omlik végig, szemérmesen takargatva szűzies termetét, amelyhez hasonlót csak görög mesterek faragtak valaha. Ilyen arcot, ilyen főt csak az eszmények klasszikus világában lehet találni. Le nem írható az, mint más női szépség: mert az egy megtestesült álomkép. Senki más nem versenyez vele. Olyan tökélye a szépségnek, hogy kényszeríti a ránézőt a szemeit eltakarni és csak lopva tekinteni felé.

Csak egy bája marad az emlékezetben: azok a mélyen zöld szemek, amikhez nincsen hasonlat a drágakövek országában. Talán, ha sötétzöld gyémánt volna a világon.

György elvesztette a lelkét. A kártya reszketett a kezében. Hívhatott az ellenfele, amit akart: nem nézte, mit dob bele. Csak ezt az alakot nézte.

Pedig ez nem csábított, nem mosolygott kacérul: félénk volt minden mozdulata, még a napsugár elől is rejtőzködő, mely a falombok közül átlopózott.

– Ez az! Ez az! Ez a Méte!… – rebegé György túlmagasztalt tekintettel.

De az istennői tünemény nem maradt háborítatlan.

A bokrok közül két vigyorgó szatír-pofa bukkan elő. Azok a lator vének, akik fajtalan gerjedelemmel lopóztak Joakim, a gazdag zsidó főúr kertjébe, hogy ők, a fogságban élő Izrael választott bírái, elrabolják annak legdrágább kincsét.[34]

A két bűnös arcátlan ajánlatokkal lép a meglepett Zsuzsánna elé. Még merészebb támadásra is van instrukciójuk az írott szerepben. Csakhogy arra már nem hágy nekik időt Giorgio.

Felugrik a kártyaasztal mellől, s beleordít Palestrina zsolozsmájába:

– Elpusztultok, ti vén gazemberek, ez istennő elől!

S azzal felkapja a két borosserleget, s egyiket a másik után odavágja a szereplőkhöz: az egyiket orron találja, a másikat gyomron üti; azok „oimoit”-t ordítanak görögül, s futnak ketten kétfelé hanyatt-homlok: míg Zsuzsánna nagy szemeket mereszt, majd elkezd szíve szerint nevetni.

Ekkor lesz aztán belőle az igaz Méte! Az észrabló tündér. Zsuzsánna, aki nevet! Egy segélyére rohanó suhancnak a természetadta elszörnyedésére nevet.

Giorgio még azt a kis eszét is elvesztette, amit eddig megőrzött. Háromféle mámor küzdött az elsőbbségért az idegei fölött, a bornak, az aranynak és a kéjnek a mámora. Az utolsó került fölyül.

Felkapta az asztalrul azt az ezüst barbutánsisakot, mely félig arannyal volt telve, s odarohant vele a tüneményes tündéralakhoz. Az magasan állt fölötte, a kórus emelvényén: el nem érheté, csak felemelt két kezével nyújthatá feléje a sisakot.

– Vedd! Ezt mind neked adom! Légy az enyim!

Wammána és a nagymester utánarohantak, és megragadták a két karját.

– Hohó! Fiacskám! – csitítá Wammána. – Ezt nem adják pénzért. Ez Zsuzsánna, akinek a férje Joakim: gazdag és hatalmas világi főúr. Ezt nem lehet megvenni, csak meghódítani.

A fekete kárpit egyszerre eltakará az egész fényes színpadot. A félterem homályában csak a hétágú kandeláber sárga gyertyái pislogtak, körülrajongva három denevértül.

---

[34] *Origenes,* a Kr. u. II. században élt világhírű bölcs azzal a mondával illusztrálja a két csintalan öreg történetét, melyet kortársaitól, a hebraeusoktól hallott mint szájhagyományt, hogy ez a két bírói hivatalt viseló gonosztevő, ahol egy szép asszonyt felfedezett, azzal elhitette, hogy ő van hivatva a fogságból megszabadító Messiásnak életet adni, s ezzel a csalfa kápráztatással csábítaná el. El is vették aztán Dániel próféta ítélete nyomán méltó büntetésüket. – De hadd büntesse meg őket ismételten a mi derék Giorgionk is.
J. M.

Giorgio a homlokát tapogatta.

– Álmodtam-e most?

– Jer vissza az asztalhoz.

– Nem! Nem kártyázom többet. Adjátok elő az írást! Adjatok kalamust a kezembe. Tanítsatok meg a nevemet leírni. Aláírom a törvényeiteket.

Általános hahota kelt erre a szavaira.

Hahaha! Szegény fiú! Aláírtad te azokat már, kalamus nélkül. Aláírtad a lelkeddel, a szíved vérével.

A hahota még azután is hangzott, hogy a terem üres lett. A lovagok mind eltávozának a terem ajtóin át, melyek a pillérek mögé voltak rejtve: még az ajtókbul is visszafordultak nevetni.

Szegény Abrekh!

– Szedd össze az aranyaidat – mondá Wammána a védencének.

– Mit nekem most minden aranya a világnak? Add oda Iskariotesnek. Adja vissza érte a címeres gyűrűmet.

– Iskariotes eltávozott már, s a gyűrűdet vissza nem adja, amíg egy év le nem járt. Jer öltözni. Siessünk. A Bummerin mindjárt éjfél után egyet fog kongani, s azontúl az utcákon járni tilos.

Wammánán kívül még a nagymester maradt ott a teremben, mely egyre sötétebb kezdett lenni. Ahány lovag eltűnt a pillérek mögött, mindegyik magával vitte a gyertyáját. A hétágú kandeláberen kívül csak öt gyertya maradt még a hosszú asztalon.

– Nos, Abrekh! – dörmögé a nagymester, – jöjj, és számláld össze a nyert pénzedet.

– Mit számlálok rajta? Nem örülök én annak.

– Én sem örülök; hanem a szabályaink szerint minden nyereménynek a tizede az asphaleiát illeti meg. Tehát add meg a dézsmát.

Ebbe meg kellett nyugodni.

– Az utolsó játszmát te vesztetted el.

– Ha csak az ötszáz zecchinot vesztettem volna benne!

– Hát még mit?

– Az egész lelkemet.

– Hajh fiam! Sokan elvesztették már azon a lelküket, hogy a Métét meglátták.

– Fogom-e őt valaha föltalálni?

– Az csak terajtad áll. Számláld a pénzt.

Giorgio nyeresége ötezer zecchinora ment. Abból ötszázat átadott a nagymesternek. Ez a dézsma. Ezerrel tartozik még Iskariotesnek. Maradt még háromezerötszáz aranya. Mit fog ezzel a pénzzel kezdeni?

A pénzszámlálás alatt megkezdődött a kísértetek felvonulása. A kettős oszlopsor mögött jöttek egymás után, egy-egy percre előtűnve lovagok és hölgyek, álarc a képükön, a gyertyát hátuk mögé tartva. Egész hosszú sor vonult el a sekrestyeajtóig, amelyen kilépkedtek.

Ők hárman legutoljára maradtak.

Majd a nagymester is felvette a gyertyáját az asztalról, és eltávozott.

– Jer átöltözni – mondta Wammána, kézen fogva Giorgiot, s maga után vonta azt a sekrestyébe.

Wammána hamar készen volt: neki csak a veres keresztes talárt kellett levetnie, az alatt teljes öltözetben volt, de Giorgionak az egész női maskarádát mind magara kellett szedni, s a sok fűzés, kapcsolás alatt annyi kérdezősködésre volt ideje.

– Te Wammána! Hol voltak azok az asszonyok addig, amíg előttünk a kórusban mint tündérek megjelentek?

– Ott ültek a lakománál velünk együtt folyvást.

– Hogyan? Nem láttam.

– Hát azok a vitézek, akiknek a keresztjén három halálfej volt.

– A halálfejesek? És Zsuzsánna is ott volt? Az isteni Méte?

– Az ott ült melletted az egész lakoma alatt bal felől. Ő szelt le a számodra a pávasültből, s meg is osztotta veled a falatot, amitől te undorodtál.

– Ő volt az? Aki mellettem ült. Az egy nő volt?

– Hogy nem találtad ki a termetéről?

Giorgio öklével ütötte a homlokát. – Óh én kapubálvány! Hogy ezt nem éreztem meg!

– Ördög volt, aki kigondolta, hogy halálfejekkel takarja el az istenség remekét!

– Látod: azt mi aszkéták megfordítva mondjuk.

– Hát te aszkéta vagy?

– Az én!

– És én egy csókot is váltottam vele a sisak száján keresztül! Ha én azt tudtam volna!

– Hát nem néztél akkor a szemébe?

– De igen. Emlékezem már rá! Azok a zöld színű szemek! Mintha a szívembe lőttek volna. Az az átkozott halálfejes talár!

– Pedig lásd: nem volt rajta egyéb, mint az az egy palást.

Erre a szóra dühbe jött a fiú.

– Mondsza! Ki az, aki most ezt a szolgálatot teszi őneki, amit te énnekem?

– Légy nyugodt. A hölgyek egymásnak segítenek a toalettjeiknél.

– Itt van ő még?

– Nincs. Mi vagyunk az utolsók.

– De én még két gyertyát láttam égni az asztalon.

– Azok a mandolosz és az ő mandolinája gyertyái.

– Akik itt maradnak az ajtót bezárni utánunk? Kik azok?

– Ezúttal Sámson és az ő Delilája.

– S meddig maradnak azok itt?

– A legközelebbi Méte-ünnepélyig.

– Addig nem mehetnek innen el?

– Úgy hiszem, hogy nem szenvednek semmiben fogyatkozást.

– Ah, ha én egyszer az a mandolosz lehetnék!

Wammána nagyot nevetett ezen a jámbor felfohászkodáson. Elkészült a védence toalettjével.

Az akkori női divathoz tartozott a pájdli-viselés. Egy jó öblös, bársonyból készült és virágokkal kihímzett zacskót viseltek a nők a karjukra akasztva, összehúzó szalaggal, abban hordták magukkal a pipereszereiket, fésűt, kis tükröt, illatszeres üvegcsét. Az asphaleia hölgyeinek még más fegyverük is volt a pájdliban. Valóságos fegyver. Kelet-indiai gyilkos szerszám, mely arra való, hogy pillanat alatt öljön. Hasonló az amerikai boxerhez, melyet az ember a négy gyűrűjével a jobb kezére felhúz. Minden gyűrűnek van egy tigrisköröm alakú finom acélpengéje belül, mely a tenyérbe van rejtve. Ha valaki megtámadja éjjel a gyaloghintóban hazatérő hölgyet, az nem ellenkezik, nem kiált segélyt: engedi magát átkaroltatni, maga is átöleli rablója nyakát szelídeden, s aztán a tenyerének egy összeszorításával úgy vágja keresztül a nyakát egyszerre négy helyen, hogy az egy kiáltás nélkül marad ott halottan. Ilyen nyájas, testvéri öleléssel gyilkolta meg Abu Szaid emír a bátyját, Jakub kánt: az ő találmánya ez a tigrisköröm.

A többi cókmókot kihányták a zacskóbul, s teletöltötték azt arannyal.

Wammánának kardja volt és tercerolja. Éjjel ezeken a szűk utcákon mindenre el kellett készülve lenni a hazatérő uraságoknak: a városban ezerekre ment a száma az éjjeli vadászoknak, s azok a védtelen embert tisztára levetkőztették. Mire a segélykiáltásra az őrszobából előjöttek a fogdmegek, (s azok sem hagyhatták rögtön abba a diabolkát), akkorra már üthették bottal a nyomát a rablóknak.

A nagy, ócska épületben csendes volt már minden. Csak a patkányok cicázását lehetett hallani, amint végigszaladgálnak a padláson.

Wammána maradt hátul, a Méte emléktábláját, mely a bejáratot álcázta, helyreilleszteni.

György előrement a lépcsőkön, s a tolózárt megtalálva, azt félrehúzta, s aztán kinyitá az ajtót.

A tulsó oldalon keresztbe volt tolva az örök lakat, az alatt keresztül kellett bújni.

Az ajtóőr odújában nagy lagzi volt.

A hátramaradt mandolosz most öntögette le a kürtőn át a tányérokon hagyott ételizéket, csontokat, narancshéjat. A patkányok vígan osztoztak a fejedelmi lakomán. Nekik fejedelmi volt az. Odafenn nem juthatnak hozzá, mert az éléstár falai vassal vannak bélelve.

A vak Sámson nem kergeti el a patkányokat a lakomájától. Vígan szaladgálnak végig a mellén, a hosszú szakállán. Vijjongva ugrálnak széllyel, s futnak fel és le a kürtőbe, mikor valaki jön ismét, s a szövétnekkel az odúba világít.

Bizonyosan benézett oda a víg társaságnak minden tagja, mikor elment mellette, s aztán mindegyik azt mondá magában: hogy „no, most már a vak Sámson ismét lát!” „Ha igaz, hogy van másvilág!” Giorgió lángoló vérét egyszerre lehűté ez a látvány.

Egy penésszé vált ember, sárga halálfej arccal, beesett szemodúkkal, lélegzettelen felnyitott szájjal; teste belepve a bozonttul, mint a vadállaté. Meghalt azalatt, amíg társai a paradicsom gyönyöreiben dúskálkodtak.

Egy ember, akinek itt kellett elmúlni az örök sötétségben, azért, mert kibeszélte a titkokat, amiket a házban látott.

A boltozatrul folyvást potyogott alá a vízcsepp a kancsóba. Ki számlálja a perceket utána?

IX. Fejezet

Marchese di San Carlo és Marchese di San Christina

Másnap korán reggel (tizenegy órakor) ott dörömbözött Giunchi Giorgio gróf lakásának az ajtaján a konziliárius.[35]

Sokszoros kopogtatásra kinyitották az ajtót. Az inas volt, Péter, kezében tollseprővel.

– Itthon van a *prefektus úr?* (Előkelő ifjak nevelőit így titulálták.)

– Itthon van, de alszik.

– Hát a növendéke?

Künzli Péter tudta a szerepét. A háta mögé dugta a tollseprőt.

– A növendéke? Az én vagyok: Giunchi Giorgio gróf.

– Te vagy az? No akkor csak temettesd el magadat; mert Giunchi Giorgio gróf nincsen többé. Azonban elébb jelents be a prefektus úrnál. Cito citissime.

Pétert nagyon megijeszté ez a bevezetés. Beszaladt Wammána úr hálószobájába. A konziliárius addig letelepedett a pipatóriumban. Kevés vártatással előkerült Wammána úr. A szemei még csupa kicsinyek voltak a múlt éjjeli dáridótul, s egyre ásítozott.

– Mi az ördög lelt, hogy ilyen korán bezakatolsz, mikor még minden becsületes ember aluszik?

– No majd mindjárt kiverem én az álmot a szemedből, csak a füledet nyisd ki.

– Mit fecsegtél ennek a kölyöknek, hogy Giunchi Giorgio gróf nincsen többé?

– Neked is azt mondom: nincsen többé.

– Ha nálunk is értéke volna a török közmondásnak: „aki aluszik, az nem él”. De mondhatom, hogy most jöttem a szobáján keresztül, úgy aluszik, (igaz, hogy az ágy alatt) ahogy csak rangjához illik.

---

[35] Ennek a nevezetes úrnak a nevéből csak ezt a három betűt ismerjük H. E. S., mely azon 1739-ben megjelent monográfiája címlapján látható, melyből adatainkat mertítettük; címe: „Merkwürdiges Leben und Thaten des Praetendenten von Ungarn und Siebenbürgen *Joseph Ragoczy, und Seiner vorfahren.* Aus verlässigen Nachrichten und Urkunden der curiösen Welt zu Gefallen und Plaisir sorgfältig gesammlet.”

– Úgy van, úgy van. Lefeküdt, mint Giunchi Giorgio gróf és fel fog ébredni mint marchese di San Christina. Itt hozom a császári donációs levelet.

Wammána szemei egyszerre felnyíltak.

– Hát ez micsoda marotte már megint a kancellártól?

– Ez a kegyelmes válasz a fényes eredményű egzámenre, ami a napokban itt e helyen végbement – mondá, iróniás komplimentet csinálva, az aulikus.

– Ezért rangemelés?

– Nemcsak rangemelés, de hozzá még húszezer tallérnyi évi apanázs.

– Testa di Madonna! Több mint egy generálisnak!

– Én is így kiáltottam fel: „Beim blauen Herrgott!” Mennyi penészes akták porát kell nekem nyelnem, mennyi sportulát összekaparnom, hány instánst vérig izzasztanom, amíg húszezer tallért megszolgálok, s azt is felpanaszolják, s egy ilyen Gelbschnabel! Mit einem Wort; mármost viselheti a Giunchi Giorgio nevet a Künzli Péter, ameddig akarja, s büfflálhat matézist, amennyi neki tetszik; a te növendéked mátul fogva kész lovag: marchese di San Christina. Itt van a másik zsebemben a főceremóniamester meghívója a Burgban rendezendő nagy karuszszelre. A te Giorgiod lesz a szaracén lovag, mellékelve van a kosztüm rajza. Számodra is van egy meghívó: te fogsz lenni a Lancelot.

– Nem tudom kitalálni az összefüggést.

– Én nem is kerestem. Minden igaz szentek őrizzenek meg engem attól, hogy én a nagyok tetteiben az okokat és rációkat keressem. Én csak egy gép vagyok, aki akkor, arra és odáig megy, amikor, amerre és ameddig küldik. Még egy más hír is van, amit nem tiltottak meg, hogy előtted elmondjam. Marchese di San Carlo megérkezett Bécsbe.

– Ah, hívatták?

– Nem hívatták, hanem kergették. Annyi skandalumot és adósságot csinált már a külföldön, hogy tökéletesen bevégezettnek lehet tekinteni az akadémika promócióját. A császár megbocsátott neki nagylelkűen, s megengedte, hogy itt maradjon a szép fővárosban.

– Ez is kap húszezer tallér apanázst?

– S csinál mellette négyszer annyi adósságot. Még egy ephemeridessel szolgálhatok, de ezt már csak sub rosa közlöm: az még titok. Magyarországon megint fölütötte fejét a rebellió.

– Ho?

– Megint a Tiszán túl, ahol fészke van annak a sárkánykígyónak. Ezúttal is a papok rontották el a dolgot. Valami nagy alföldi községben, ha a nevét jól megtartottam, Mező-Túron, a püspök el akarta foglalni a kálvinista templomot. A bíró, Törő János uram, váltig figyelmeztette ő főtisztelendőségét, hogy ne nyúljon a temploma kilincséhez, mert bizony levágja a kezét. Nem hitte el neki. S a bíró szavának állt, s bizony lecsapta a püspök jobbját a kardjával. Erre aztán az egész környék lángra lobbant, s terjed a tűz vármegyéről vármegyére. Csak egy *nagynevű vezér* kellene nekik, s rögtön készen volna az új kurucháború.

– És éppen most, mikor az osztrák hadsereg mind a Rajnánál van.

– A jezsuita is megérkezett Törökországból.

– No és mi hírt hozott?

– A magas portán megint erősen dolgozik a francia befolyás. Az a hír, hogy Arddinnél hadsereget húz össze a török.

– Hát a rodostói remete?

– Az most már egészen remete. A híveivel együtt mindennap háromszor celebráltat misét, s a végrendeletét írja. Nem hajlandó többé semmiféle zászlót kezébe ragadni: lóra sem ül többé, hanem amikor nem imádkozik, akkor esztergályoz.

– És így az ellenséges hatalmak csupán az ifjakat veszik fel a számításaikba?

– A magyarok is azokat várják, mint a Messiást. Hébe-hóba egy-egy kalandor fel is használja a nevüket, s hol itt, hol amott zendülést csinál a föld népe között. Azok nagyhamar elnyomatnak, a primipilusok felnégyeltetnek, az aktáik betétetnek az archívumba, s az egész puccs nem kerül a „Kalandozó”-ba.[36]

– Ezt mind egybevetve, elismered, hogy az én nevelési metódusom igen célszerű.

– Megsúghatom, hogy most látják el akvarellfestésű kezdőbetűkkel a diplomádat, melyben a bárói rangot elnyered.

– Régi vágyam teljesül vele. És teneked?

– A legelső domínium, melyre a fiskus ráteheti a kezét, mihelyt valaki odaát nota infidelitatisba esik.

– Kezdem sejteni az összefüggést a marchese di San Carlo megjelenése és a növendékemnek a rangemelése között.

– Mondsza csak, látta valamikor a te Giorgiod marchese di San Carlot?

– Láthatta – egyesztendős korában.

– Akkor nem emlékezik rá. És azóta nem is találkozhatott vele soha?

– Nem találkozhatott. Mikor Ferenc Lipót herceg fogságra került, princ György, a szopós gyerek, az anyjánál maradt; princ Józsefet pedig odaadták a győri püspökhöz nevelésbe. Mikor aztán Ferenc Lipót a felesége kabalája folytán az államfogságbul megszökött: (héj, az is olyan cifra história ám, hogyha azt egyszer elmesélem neked!)

– Ismerem jól.

– Hát akkor Charlotte Amelie hercegasszonyt a himmelspforteni kolostorba zárták, a kis princnek pedig hopmestert rendeltek.

– És így ők tökéletesen idegen alakok egymásra nézve. Én nem szólok semmit. Nem adok neked utasítást. „Mitte sapientem et nihil ei dixeris.”[37] Ebből lehet még valami. No, én mosom a kezeimet. Én egy intést sem adtam.

– Szükségtelen. Én tudom jól a leckémet; csak azok is odafenn olyan jól tudják.

---

[36] Régi kifejezése a Hírlapnak. Theatrum Europaeum.
J. M.

[37] Küldj egy bölcset s ne szólj neki semmit.
J. M.

– Abban nem lesz hiányosság. Pénz lesz; amennyi kell. – Elég kár. – Ennyit elvesztegetni két ilyen farkaskölyökre! Én csak azt mondó vagyok, hogy legegyszerűbb volna a fejeiket leüttetni, amíg a markunkban van a nyakuk, s nem várni meg, amíg a fogaik kinőnek, mert a lázadó apának csak lázadó fiai lehetnek, s ha elcserélték is a nevét, nem cserélik el bennük a Rákóczy-szívet.

– Az anyai vér azonban védi őket. Amália princessz rokonságban áll az uralkodócsaláddal.

– Tudom, sőt a Bourbonokkal is. Ez a kettős atyafiság biztosítja azt a veszedelmes fajzatot, hogy röviden el nem bánhatunk velük, ahogy megérdemelnék; mert hiába, csak igaz marad az a bölcs közmondás, hogy „todte Hunde beissen nicht”.

A konziliárius elvégezve a dolgát Wammánával, eltávozott. Giorgio felől azonban az történhetett a világon, ami akart. Nem lehetett lelket verni bele. Akárhogy emelgették, támogatták, megint csak összenyaklott és folytatta a horkolást. Hasztalan fektette vissza az ágyára Péter: egyet fordult, s megint az ágy alatt volt.

Estefelé mégicsak felköltötte valami kellemetlen érzés. De csak úgy félig. Akkor is a medvebőrön feküdt, a Péter ott strázsált mellette.

– Mért húzod a hajamat? – mormogá Giorgio.

– Dehogy húzom én a hajadat!

– Hát akkor ki az ördög húzgálja minden szál hajamat?

– Az a „Katzenjammer” ördög.

– Kergesd a pokolba. Aztán itass meg.

Péter egy egész korsó vizet belétöltött.

Akkor megint a lapos felére feküdt az állát a két tenyerébe fektetve, s elkezdett valami rettenetes szörnyeteg tárgyat bámulni, ami előtte hevert: egy vaslemezekből, halcsontokból és zsinórokból alkotott csodát.

– Mi ez a pimasz fickó, amit itt rám tátja a száját? Nézd, hogy vicsorgatja a fogait!

– Ez bizony egy míder.

– Hát ki hozta ide ezt a mídert?

– Te magad vetetted le.

– Ejnye! Te hazug kutya! Hát kisasszony vagyok én, aki míderben jár? Nesze egy pofon.

Az is csak úgy gondolva volt.

– Hát nem férfi vagyok én? Mi? Dugd a számba a pipámat.

Péter azt is megtette.

– Hát üres pipából dohányozzak? Fickó! Nem látod ott a dohányzacskót?

– Ez nem dohányzacskó; mert ez egy ridikül.

– Ridikül? Mindjárt úgy vágom a fejedhez, hogy nem fogod ridikülnek találni.

– Azt nem köszönném meg: mert tele van arannyal.

– Arannyal! Te kutyafülű! Te énvelem mókázni akarsz? Azt hiszed, most is álmodom!

Azzal haragosan felugrott a fektéből, s elkezdte a pipaszárral a Pétert püfölni. Ettül egy kicsit kijózanodott.

A Péter óbégatására aztán bejött Wammána.

Arra felhagyott Giorgio a verekedéssel, s leült az ágyára.

– Hát már reggel van? Az asztalkáján volt az ismétlőórája, azt füléhez tartá és ütteté. – Már hét óra – és mégsem akar virradni.

– Sőt már le is ment a nap. Délutáni hét órát mutat a klepszidrád.

– Ejh! Akkor kannibáli módon nagyot aludtam.

– No hát mit álmodtál?

– Azt álmodtam, hogy a komédiában voltam. Leányruhában.

Péter siránk hangon szólt közbe:

– Hát hisz én is azt mondtam, s megvertél érte.

– Nem azért vertelek meg, kutyafülű! Hanem azért, mert azt mondtad, hogy… – itt elakadt a szava.

– No hát mit álmodtál tovább? – kérdezé Wammána.

Giorgio komoly képpel csóválgatá mutatóujját az orra előtt.

– Hogy tovább mit álmodtam, azt nem mondom el senkinek; mert becsületszavamat adtam rá valakinek álmomban, hogy titokban tartom, amit láttam.

Ekkor a hosszúképű komolykodásból egyszerre átcsapott a furfangos nevetésbe.

– Ahahaha! Hiszen te is ott voltál az álmomban; hát ha ott voltál, neked is tudnod kell, hogy mit álmodtam.

Ekkor Péter felkapta a pájdlit, s szétnyitva annak száját, odatartá Giorgionak.

– Hát ezt a nagy zacskó aranyat csak nem álmodtad ide?

– Aranyat? – hebegé Giorgio, belemarkolva a pénzhalomba, s az ujjai között eregetve át a zecchinókat. Akkor aztán a részeg ember logikájával azt következtetve, hogy még mindig álmodik, visszafeküdt a kerevetére, s falnak fordult.

– Hozd a pipázóba a feketekávét, Péter – mondta Wammána. – Aztán a szakács készítse el a korhelylevest meg a heringet.

Praktikus ember volt a prefektus úr!

Kivitte magával Giorgiot a pipázószobába, melynek nyitva volt az ablaka, s belediktált két csésze feketekávét, amitől a védence lassankint kezdett arra a meggyőződésre jutni, hogy mégis a valóságos világban él. Csak azt szerette volna tudni, hogy miért fáj neki olyan nagyon a haja.

Wammána megbiztatá, hogy majd mindjárt jön a borbély, s le fogja vágni.

– Ezt az én szép hajamat? – riadt fel Giorgio. – Hozzá ne nyúljon a borbély, mert kettéhasítom.

– Azt pedig le kell vágni, fiacskám, mert különben nem vehet mértéket a parókához.

– Hát minek nekem a paróka?

– Furcsa kérdés. Ezzel a lobancos hajjal járhatsz, kelhetsz a világban, amíg csak „Fuchs”[38] vagy; de előkelő gavallérok és dámák társaságában meg nem jelenhetsz: mert kinevetnek. Pedig ugye szeretnél azokkal ismét találkozni, akiket az éjjel láttál?

---

[38] Fiatal diák.

– Hát az csakugyan nem vízió volt? Valóban ott voltam a Méte-ünnepélyen?

– De arról ne beszéljünk.

– Hallgatok. Milyen reszketés állt belém egyszerre. Tedd be az ablakot. Fázom.

Wammána tudta praxisból, hogy az alkohol delíriumát ismét csak alkohollal szokták gyógyítani, s megitatott a védencével egy pohár arakot. Attól ennek egy időre helyrejött a gyomra meg a feje. A vére is fölmelegedett.

– Hát csakugyan láttam én azt az istennőt a maga mennyei szépségében?

– Láttad bizony, és bele is bolondultál.

– Ki az a nő?

– Azt nem szabad elárulnom; de neked szabad kitalálnod.

– Van férje?

– A férje nincs utadban; mert az egy vén generális, aki a tábort járja, s egy hónapban csak egyszer húzza le a csizmáit: de azért nagyon elhihető, hogy egy ilyen nap nincsen planéta nélkül.

– Azt én megölöm.

– Hanem elébb találj rá.

– Hát igaz az? Nem álom? Hogy én egy titkos szövetségnek a tagjául fel lettem avatva? Hogy tűzkeresztségben Abrekh nevet kaptam? Hogy együtt lakomáztam a tündérekkel? Meglestem isteni játékaikat, s azalatt magam kártyáztam a nagymesterükkel?

– Pénz beszél. Itt az erszényed tele arannyal, amit az éjjel nyertél.

– És azok a törvények, amiket az asphaleia elém tett?

– És amiket te a játék végeztén elfogadtál.

– Azok valóban léteznek?

– Léteznek és meg is tartatnak. Hogy lássad, mennyire ura a szavának az asphaleia, s milyen hatalma van a szavát rögtön beváltani: olvasd el ezt a két iratot, nyomtatás betűkkel vannak írva; az egyik a császári kegy tanújele: diploma, mely téged marchese di San Christina névvel ruház fel, s hozzá e rangnak megfelelően jövedelmet is biztosít; a másik írás meghívás a nagy karusszelben való részvevésre. És ezzel fel vagy emelve abba a rangkörbe, amelyben feltalálhatod, akit imádsz, s meg van adva az alkalom, hogy őt meghódítsd, ha van hozzá szíved.

Giorgio eksztaziálva omlott a nyakába Wammánának, s csókjaival árasztá el az arcát – a gyilkosnak; aki meg fogja ölni testét-lelkét.

Aztán eljött a borbély, levágta a szép göndör haját, hozott neki helyette púderes parókát. Eljött az udvari szabó, s felöltözteté hímzett kantusba, puliderbe: mikor a tükörbe nézett, egy új ember üdvözlé abból.

– Willkommen marchese di San Christina!

Egy nap lefolyása alatt kétszer lett újrakeresztelve.

X. Fejezet

Lodoiszka

III. Károly király (az osztrákoknál V-ik Károly császár) idejében Bécs város, különösen az udvar régiója, valóságos etnográfiai gyűjteményével dicsekedett a sokféle nemzetbeli szépségeknek. Károlynak annyiféle korona nyomta a fejét (igazán nyomta); volt trónja Spanyolországban, Németalföldön, Olaszországban, Ausztriában, Csehországban, Havasalföldön, Magyarországon. (Nyugalmatlan ülőhelyek.) – Ott lehetett látni az udvarnál a heves vérű barnapiros kasztíliai szépséget, acélfényű fekete hajával, hosszú szempilláktól árnyalt epedő tekintetű szemeivel, a fríz nők eszménye mellett, kinek szabályos vonásai, porcelántiszta fehér és rózsás arcszíne, piciny ajkai, nyílt sötétkék szemei ellentétet képeznek vele; ott volt a szicíliai tündér közelében, azzal a bronzszínű arccal, mely a mórok uralkodására emlékeztet a mesés sziget fölött, a lángveres hajú velencei hölgy, érdekes sárgásan halavány arcával, korallpiros ajkaival és fekete szemöldökével, élveteg renyhe mozdulataival, odaadó csalfaságaival. Még egy deposszedált örmény hercegnő is látható volt a magas társaságban, tökéletes tojásdad idomú, olajszín arcával, lehetetlen nagyságú fekete szemeivel, s félholdforma sűrű szemöldökeivel, elbámuló szájával, mely félig nyitva van, mintha mindig tükörbe nézne, s önmagát csodálná, a megszokott magyar, német és cseh típusait a szépségeknek nem is rangsorozva.

De azt el kellett ismerni, hogy a legkiválóbb szépségeket mégis a lengyelek szolgáltatták.

Lengyelországból ugyan még akkor semmit sem bírt az osztrák császár, ellenkezőleg, a lengyel király birtokolt egy darab földet a magyar király földjéből a Szepességen. Hanem azért a lengyel főuraknak mindig volt valami keresnivalójuk Bécsben. Ott egyre változott a királyság, s örökös volt a külföldre elágazó cselszövény. S hogy ehhez a pártok a legszebb hölgyeket választották ki, azt nem is lehet tőlük rossz néven venni.

A mindenféle nemzetbeli szépségek aztán a saját nemzeti mulatságaikat is meghonosíták a közös császárvárosban. Ha a lengyel felkapatta télen a korcsolya- és szánkóversenyt, nyáron revánst vett érte a velencei hölgy a csónakversenyével, s farsang idejére behozta a maszkerádokat; az álarcot és dominót még nappal is viselték az utcán; a spanyol donna megismerteté a bikaviadalokat (gyilkos kimenetel nélkül), a nápolyi úrhölgy felhozta a szemfényvesztőket és improvizátorokat, a németalföldi a vokálkvartettjeit, a „hauts menestriers”-ek „mariskatáncát”, s a strassburgi dáma divatba hozta a karusszelt.

Csupán előkelő urak és asszonyságok vehettek benne részt, ki-ki a saját lován jelent meg, az ünnepmester által kiszabott jelmezben: egyenlő számban a dámák és gavallérok. A lóháton eszközölt mindenféle mesterséges fordulatokat és caracoládokat a lovászmester utasítása szerint tanulták be, a hölgyek és férfiak

azonban mindezen előzetes gyakorlatok alatt álarcosan jelenének meg, csupán a jelmezeikről ismerve meg egymást, hogy ki melyiknek a párja, ami sorshúzás útján lett eldöntve. Tudniillik, hogy a hölgyek húztak sorsot az egymásutáni rendre nézve, ők azonban szabadon választottak a lovagok közül, aki az egész karuszszel alatt cavalier servant-juk legyen.

Tizenhat pár képezte a négyest, mely a mester jelkiáltására tette meg mesterséges fordulatait.

A lovagjáték befejezését képezte a *szerecsenfő-szúrás.*

Tizenhat oszlop volt felállítva a körönd mentében, mindegyiken embermagasságban egy turbános szerecsenfej.

Ezeknek fényesen világító szemeik valának. Vékony macskaezüst lemezke alá egy darab foszfor volt rejtve. A gyorsan elvágtató lovagnak úgy kellett e fejet a jobbjában tartott páncéltörő dákossal eltalálni, hogy annak a hegye a szerecsenfő egyik szemét átszúrja. E gyors dörzsöléstől aztán a foszfornak meg kellett gyulladni, amikor az az érckoponyába gyűjtött oxigénnel összevegyülve, nappali fényt árasztott szét maga körül.

Ehhez bizonyára nagy ügyesség és gyakorlat kellett.

Minden lovagló pár közül elébb a hölgy szúrt a szerecsenfőhöz, azután a lovag. Voltak hölgyek, akik megszégyenítették a lovagjukat, azáltal, hogy oda tudtak találni a célba, míg a gavallér elhibázta azt. Az ilyesmit nevezték „èchec”-nek, s nagy „raillerie” lett a következése.

A hölgyeket és lovagokat jelmezeik szerint nevezték: ott volt Semiramis, Zenobia, Amalazunta, Zoraide, Tamiris, Roxane, Olympia, Libussa, Melusina, Atalanta, Gül Háne, Glafire, Egilone, Dido, Elpinice, Cleopatra; a lovagok ugyanannyi történelmi vagy mesebeli alaknak megfelelő névvel.

Giorgio jelmezneve volt Saladin. Ismeretlen választója Zoraide. Az átellenese volt Odenát, a maga Zenobiájával.

Giorgio becsületbeli dolognak vette, hogy a játékmester utasításait cirkuszlovaglói pontossággal végrehajtsa, a vizavija annál jobban kitüntette magát a figyelmetlensége által. Folyvást fecsegni kellett neki a lovartársnőjével, ha pedig átgaloppírozott, egészen elfelejtette, hogy szerepet játszik, s ellenséges kihívó „defi” helyett elkezdett udvarolni Zoraidenak. A mesternek kellett őt rendreutasítani. Egyáltalán nem viselte magát olyan komolyan, ahogy azt a helyzet ünnepélyessége megkívánta.

Ez által már előzetesen megszerezte magának Giorgio teljes ellenszenvét.

– Én ezt a fickót egyszer letaszítom a nyergéből – mondá a társnőjének.

Miféle ember lehet ez, aki az egész illusztris társaságot ennyire nem respektálja.

A karusszel a császári és királyi trónörökösnő Mária Terézia születésnapjának megünneplésére volt rendezve.

A megelőző napon tartották meg a lovagjátékból a főpróbát. Ezen alkalommal a magasrangú szereplők mind letették az álarcaikat, s akik még ismerősök nem voltak, bemutatták magukat egymásnak.

Legelébb a két szemközt álló gavallér léptetett egymás közelébe lófej távolságra, s jobbjában a felemelt spádéját, baljában a levett álarcát tartva, megnevezte magát.

Giorgio szinte visszahőkölt, amint az átellenese arcát megpillantá.

Ez az arc úgy hasonlított az övéhez!

– Nevem marchese di San Carlo Giuseppe.

– Az én nevem marchese di San Christina Giorgio.

Azzal egymást kardlejtéssel üdvözölve ellovagoltak egymás mellett, Saladin Zenobiát üdvözölni, Odenát Zoraidénak átadni hódolatát.

De amíg egymás mellett elhaladtak, mind a kettő hátra vetett fővel fordítá egymás felé az arcát:

„Hogy mer ez az ember énhozzám hasonlítani?”

Ez az első képlet volt a „cartell”. Olyasféle lovagias kihívás.

A két vitéz a saját névjegyét a spádéja hegyére tűzve nyújtá át az ellentétes donnának, az levette a névjegyet a kard hegyéről, s aztán a saját kártyáját nyújtá vissza, szintén a saját spádéja hegyére tűzve. Mind a két fél cartellja át volt kötve olyan színű szalaggal, aminő azt családi címerénél fogva megillette.

A lovagnak, fejét mélyen meghajtva, kellett kardtávolságra közeledni a hölgy felé s úgy maradni lehajtott arccal, s csak azután, hogy a hölgy is átnyújtá a kártyáját, egyenesedett ki a lovag, de akkor aztán a fejét hátrahajtva, az arca haránt állt az ég felé.

Ilyenformán a lovag a hölggyel annak a cipője hegyétől kezdett megismerkedni.

Giorgio legelőször is azt látta meg, hogy Zenobia férfi módra ül a lovon, s a lábán igazgyöngyökkel hímzett szattyán topánkák vannak, széles talpú török kengyelbe dugva, azonfelül térdig selyemharisnya, a gömbölyű lábszárak gyöngysorokkal keresztben átfonva, onnantul aztán fel a csípőig halvány rózsaszín selyem salavári, melyet derékban átszorít egy perzsa sálöv, tarka cafrangjaival a nyeregkápára omolva, ezenfelül valami pikkelypáncélforma, mely azonban nem egyéb ezüsttel kihímzett nehéz atlasznál, s ahol aztán a páncél árulkodni kezd, ott megjelenik a kettős aranycsatt, villogó rubintjaival, mely a kétfelől hosszan aláomló palástot tartja össze, ez tarka kínai szövetből van, a gallérja marabú tollakkal prémezve.

Hogy igazán ilyen volt a Palmyra királynéjának a viselete? Azt Giorgio nem tudta megbírálni, minthogy az archeológiában nemigen volt járatos.

Végre szabad volt neki az arcát annyira felemelni, hogy a hölgy arcát is egyenes tekintettel megláthassa, s akkor aztán igazán nem volt vele tisztában, hogy Zenobia-e ez itt, vagy valaki más?

Ez az ámbra-zománcú arc, – ezek a hosszan metszett, lapos pillantású orgyilkos szemek, ezek a vékony, élveteg ajkak, kivillanó fogsoraikkal, az a göndör haj, mely a rubinokkal rakott frígiai süveg alól kiduzzad. Mintha látta volna már ezt valahol? Talán csak álmodta. – És akkor más neve volt. – No majd megtudja mindjárt, hogy kinek hívják?

A delnő viszonzá a cartellnyújtást. A névjegye aranyfonálra volt fűzve. (Ez volna a heraldikai színe?)

Giorgio elolvasá a nevet. (Szerencséjére csupa kezdőbetűkkel volt írva, s azokat írásban is ismeré.)

De ha kaldei betűkkel lett volna is, éppen annyit értett volna belőle Giorgio.

„Io Abulfeda, princessz."

És ha valaki megmagyarázta volna neki, hogy ki volt az az Io kisasszony? minő szerepet játszott Zeüsz uraság korszakában? meg azután, hogy miféle nagy hős és históriaíró volt az Abulfeda a mór királyok alatt, akkor legkevésbé értette volna meg, hogy miképpen kerül ez a két név együvé? hogy *keresztelnek* egy hercegasszonyt Io névre? s hogy jut ennek a névnek a viselője a felséges bécsi udvarhoz?

S az a napsütötte halvány arc, az a kétfelé nyíló száj, melynél a felső ajk éppen olyan, mint az alsó, mikor mosolyog, ezek a letapadó szempillák mind azt mondták neki, hogy „bizony Io Abulfeda". Még fejbólintást is tett hozzá, mintha megerősítené: „Io Abulfeda".

– No hát ez az ellenfelemé – mondá magában Giorgio, s megtéve az etikettszerű szalutálást, visszatért a helyére.

A porond közepén összetalálkozott az ellenesével. Ott mind a ketten kicserélték a kardhegyeikre tűzött névjegyeket. Marchese San Carlo megkapta Io Abulfeda jegyét, Giorgio pedig ezt a nevet olvasá az átadott jegyről.

„Lodoiszka Braniszko hercegnő."

Ez már érthető név. Lengyel úrnő. Piros-fehér a névjegy szalagja. Giorgio korrekt iskolaléptetéssel járult a maga hölgye elé, itt is megtartva a szabályszerű teketóriát, arcát a lova sörényéig lehajtá, nevét halkan elmondva. (Saját hölgyének nem adhatta azt kardhegyre tűzve.)

– Marchese di San Christina Giorgio.

S fejhajtva állt ott, míg a donna a saját szalagját a vállára tűzte. Lodoiszka hercegnő hölgynyeregben ült hosszú, oldalt feltűzött lovagruhája volt kettős övvel, egyik a derekán, másik arasznyival alább aranybul, smaragdokkal kirakva, karcsú termetét aranybrokát derék szorítá, melyen fönn mellvért gyanánt két aranyból vert szeráffő domborodott ki, szárnyaikkal egymáshoz érve: a pofók angyalkáknak a szája nyitva volt.

Mint a villámütés járta keresztül Giorgio idegeit az emlék. Ezekről a szeráffejekről azokra a halálfejekre! Hisz azoknak is nyitva volt a szájuk. De akkor nem jutott eszébe, hogy kérdezzen tőlük valamit.

Egyszerre fölemelte a fejét, s a hölgy arcába nézett. Majd leszédült a lovárul.

Ez az istennői arc! Ezek a lángoló, zöldbe játszó szemek, mikben a meteorok minden ragyogása egyesítve van! – Ez ő! Ez a Zsuzsánna! – Ez a „Méte".

Felséges nyugalommal nézett az ifjúra a nő. Giorgióval el akart szaladni a szíve.

Ez a tündérek fejedelemnője már egyszer ott ült mellette egy asztalnál, váltott vele agape-csókot, ittak egy pohárból, megosztotta vele a falatját, – most pedig őt választotta lovagjának.

Ah! A legnagyobb gyönyöre a boldogságnak, amikor még nem élveztünk belőle semmit, amikor még csak ígértük azt magunknak – s azt hisszük, hogy ígérve van már!

A ceremóniamesternek kellett Giorgiot figyelmeztetni, hogy álljon már a sorba, ne bízza a lova szeszélyére, hogy mit csináljon?

Eddig csak álarc alatt tanulták naponkint a gyakorlatokat, most felszívhatta őt a lelkébe mind a két szemével.

S aztán mikor elkezdődött a quadrille, a kezét nyújthatá a hölgyének, hogy őt a porond közepéig vezesse, ott párjával jobbra-balra oldalogni, azután a lovakat hátrafaroltatva a helyeikre visszatérni: mi boldogság!

Közben szól a tábori zene, sípok, dobok, trombiták.

A második figurája a karusszelnek a hölgycsere. A szemközti párok egymás elé lovagolnak, szemközt érve, a lovaikat két hátulsó lábaikra ágaskodtatják. Olyan bűbájos tünemény a nő alakja, mikor az ágaskodó paripát zabolázza, istennői kegyetlenséggel!

A vége az, hogy a lovagok hölgyet cserélnek s egymásnak a helyét elfoglalják az elfoglalt hölggyel, s akkor aztán elébb az egyik colonne csinálja meg a mesterséges tour de maint, a másik azalatt áll és fecseg egymással.

Giorgio Io princesszel volt az együtt várakozó fél.

Io princessz fecsegő kedvében volt.

– Mondja csak ön: hogy híjják önt?

– Hiszen átnyújtottam a névjegyemet.

– De én nem tudok olvasni.

– Hát nem tanították önt a nevelői olvasni?

– Maguk sem tudtak szegények.

– Az én nevem Giorgio, marchese di San Christina.

Ah, hisz az a San Christina ott van, ahol én születtem.

– Hol született kegyed?

– Szicíliában.

– Mi az a Szicília?

– Az egy sziget a tengerben. Hát ön azt sem tudja?

– Nem tudok én arról semmit.

– Én sem tudok róla többet. Hát az atyjától nem hallott ön róla?

– Sohasem láttam az atyámat.

– Én meg azt sem tudom, hogy szükséges-e az embernek atyjának lenni.

– Ezt én sem tudom.

– Hallja ön, marchese di San Christina, ön éppen olyan ostoba, mint én vagyok. Mi egészen egymáshoz illünk.

Ez veszedelmes deklaráció lett volna más helyzetben.

De Giorgionak egész figyelmét az foglalta el most, hogy az a bitorló ellenfél, az a San Carlo fickó! milyen tüzesen udvarol az ő hölgyének a lovastánc közben. Annak szeretett volna az öklével egyet ütni a tollas sisakjára.

A játékmester jelszava parancsolt.

„Visszacserélni a hölgyeket.”

Io Abulfeda egész szenvedéllyel csípett egyet Giorgio karjába, mikor elvált tőle. A szeleburdi elfelejtette a visszaadott hölgyet courtoisie-val üdvözölni, olyan mohón kapott a visszaszerzett magáé után.

A karusszel főpróbája tovább bonyolódott, következtek az együttes mozzanatok, az összes férfiak, az összes hölgyek csoportosulatai: mesterséges kanyargások, álviadalok, ellentétes környargalások, a belső karikában a hölgyek, a külsőben a lovagok, egymással szemközt vágtatva, majd grand chaine, melynél minden lovag csinált egy keringőt minden hölggyel. Olyan játék, amelyben egy új embernek azt a csepp eszét is el kell veszíteni, amit onnan hazulról hozott.

Mindezeket a játékfigurákat ugyan máskor is megtették, de akkor a hölgyek selyemálarcot viseltek, s közönséges lovagruhát. Most először jelentek meg leálcázva; ahány, annyiféle jelmezben. Ahány, annyiféle ország tündére! valamennyi a mennyországé.

György egészen belebódult ebbe a játékba. Valóságos örvény volt ez, melynek forgatagát a szépség és báj képezte. Valkűrök, amazonok, villik! Fantasztikus jelmezekben, felhevült arccal, repülő hajzattal, észrontó mozdulatokkal. Egy-egy futó pillanatban, mikor az ellenkörvágtatásnál elrohantak egymás mellett, úgy tetszett az ifjúnak, mintha azt, meg amazt az arcot látta volna már, ezt a lángveres hajzászlót, mely röptében az arcát érinti; ezt a nevető, rózsapiros arcot, mely sugárzik a kéjtől; ezt az amazoni termetet, mely Amalazunta jelmezét viseli, s hátrafordul nyargaltában mint a nyíllövő pártusok; de nem volt figyelme a számukra: arra dobogott a szíve, hogy ismét a párjához kerüljön.

Magában „párjának” nevezte őt már.

A karusszel remeke volt az utolsó képlet, a szerecsenfő-szúrás. Ahány lovagpár volt, annyi oszlopot állítottak fel a köröndben. Mindegyikre egy szerecsenfő volt megerősítve, melynek turbánja a lovagló párok nemesi címereinek színét viselte. Kinek-kinek csak a saját szerecsenjét volt szabad szúrni.

A főpróbánál még nem voltak e kiszúrandó szemek foszforral ellátva, csak egy csillámpala lemez volt beléjük illesztve.

Ez a játék nagy gyakorlottságot követelt. Lóhátrul eltalálni egy olyan kicsiny célt, aminő egy szerecsennek a szeme, nagyon biztos szemet és kezet követel: legtöbben magát a fejet sem találják el. S aki véletlenül beletalál a szembe, ugyan gyorsan kell a hosszú tőrét visszarántani, mert különben a saját taszítása kimozdítja a nyeregből.

Ennél a figuránál legtöbb nevetés szokott lenni.

Io princessza meg a lovagja rendesen ejtettek valami furcsaságot. Ezúttal is úgy történt.

Zenobia királyné kétszer is döfött a szerecsenje felé, egyszer se találta, még a turbánját sem, akkor aztán visszafordulva vágott a fejére a kardjával, mint lovagostorral – haragjában.

Lovagja, Odenátus már szerencsésebb volt, mert ő a spádéjával beletalált a szerecsennek a szájába; de nem rántotta elég gyorsan vissza a fegyverét, minélfogva az egész a markolatáig hajlott, s aztán úgy is maradt, minthogy a játékhoz való tőrök lágyvasból voltak csinálva. A kapott taszítás pedig megingatta a nyer-

gében. Nem esett ugyan le, de kénytelen volt visszarántani a lovát, mely aztán nagyot ágaskodott s kiugrott a porondra, jobbra-balra rángatva a fejét, mely komédiában marchese di San Carlo, kivált a markában levő karikára görbült spádé miatt, nagy derültséget keltő szerepet játszott.

– Úgy kell neki – dörmögé magában Giorgio.

Ő maga biztos volt a dolgáról. Egész nap azt gyakorolta a lovaglóiskolában. – Nem adják azt ingyen.

A szerecsenfő-szúrásra pályadíj is volt kitűzve. Ezt az a pár nyeri el, melynek tőrhegye a szerecsenjének mind a két szemét lobbanásra bírja. Ily diadalmas esetnél a hölgy egy aranyrózsát kap, a lovag pedig egy arany babérkoszorút.

Mikor Lodoiszka hercegnőre került a sor, az egész karusszel figyelme odafordult. Rendkívüli ügyességgel és precízióval találta el a macskaezüstlemezt a fekete fejen.

A férfiak vivátot kiáltottak rá.

Aztán következett Giorgio: ő meg a másik szemet találta el szépen. Ekkor aztán a hölgyek is vivátoztak.

Övék lesz a diadal a holnapi díszelőadáson.

– Ohó! Még én is itt vagyok! – kiálta Wammána, Lancelot jelmezében kísérve választó hölgyét.

Hogy Wammána kitűnő kardforgató, azt mindenki tudta, hanem a párja egy nagyon fiatal kis grófkisasszony volt, akinek a szíve nem engedte meg, hogy még allegóriában is megvakítson egy embert. Mikor őrá került a sor, ahelyett, hogy feléje szúrt volna, gráciát intett neki a spádéjával, s biztatva mondá neki: „Good bye Mungo”. Tudta, hogy a szerecsenek angolul beszélnek.

A kegyelmes Izaura helyett azonban annál szebben remekelt Lancelot Wammána: mert ő sebes vágtatva villámgyors kettős döféssel mind a két szemét eltalálta a szerecsennek.

– Bravo! Bravo! – Hangzott minden oldalról; taps is támadt elég.

Ez volt az igazi remek szúrás!

Giorgiot bántotta a féltékenység.

– Én a hölgyem nevében protestálok! A pályadíj szabályok szerint egyik szúrással a hölgynek, a másikkal a lovagnak kell találni.

– A szokás módosította a szabályt – monda Wammána; – ha a hölgy nem talált, a lovagnak szabad kettős döféssel győzni. Fő dolog, hogy mind a két szem lobogjon.

– De azon esetben, ha a hölgy talált és utána a lovag, az övéké az elsőség. S így mienk a pályadíj.

– Ez már igaz. De gondolja meg a marchese, hogy a mai próbán üresek voltak a szerecsenfejek. De a díszelőadáson a két szemben foszfor lesz, mely a szúrástól meggyullad, s az oxigén által szítva vakító fényt fog vetni szerteszét. Ebben a ragyogványban az utóbb jövő lovag szeme úgy elkáprázik, hogy nem találja el a második szemet.

– Azt majd meglássuk, báró úr!

(Wammána megkapta már a bárói diplomát.)

Ezzel a főpróba be volt fejezve. A lovagok, ki-ki párjával, elvezették a hölgyeiket a manézsbe.

Az a lovagias kötelessége és kiváltsága volt minden lovagnak, hogy a hölgyét lesegítse a nyeregből.

Ezért a pillanatért epedett Giorgio.

Valami vakmerőség járta át a lelkét, amit elhatározott, hogy megteszi, ha mindjárt az életébe kerül is.

Oda kellett fél térdre bocsátkoznia az amazon mellé, úgy, hogy a felemelt térde támaszt adjon a lovarnő kengyelvasának. És ugyanakkor a bal kezét a hölgy lábának talpa alá tenni, hogy azt a nyeregfogantyúból kiemelni segítse s aztán a földre lebocsássa.

Az arca érte a nőnek a térdét. Támaszul szolgált neki, hogy könnyebben lebbenhessen alá.

Szépen, óvatosan szállítá le bal kezével annak a jobb lábát a földig, s aztán a jobb kezét nyújtá neki, hogy bal lábát is kivehesse a kengyelből s azzal is leszállhasson.

Ekkor csaknem az ölében volt a hölgy.

György felemelte hozzá az arcát, s alig hallhatóan súgá a fülébe:

– Zsuzsánna…

Erre a szóra démoni lobbanással villantak fel a hölgy szemei. Az arca lángolt, az ajkai haragra torzultak.

Lehajolt a térdelő ifjúhoz, s ő is súgva mondá neki:

– Abrekh! *Korax* akarsz-e lenni?

– Nem! Hanem *mandolosz.*

S önkívületben ragyogó arccal tekinte a haragos istennői arcba.

S erre a vakmerő szóra egyszerre mosoly váltotta fel a haragot a delnő arcán: ugyanaz a mosoly, amit már látott egyszer Giorgio megjelenni. Akkor is ő idézte azt fel.

A rövid szóváltást talán senki sem is vette észre. Hallani nem lehetett belőle bizonyára semmit.

Az előkelő uraságok zárt hintóikban tértek haza a lovaglókörből. A díszjelmezekben lóháton nem mutogathatták magukat az utcán.

Giorgióra is a saját ekvipázsa várt. Együtt mentek haza Wammánával.

Mikor a hintó kirobogott a körönd kapuján a könyvtár előtti piacra, amelyen még akkor nem volt a császár-szobor, akinek a nevét viseli most a tér, Wammána megragadá hevesen a védence kezét.

– Meg vagy te őrülve? – dörmögé a fülébe.

– Meg…

– Tudod, hogy az életeddel játszottál ma?

– Tudom.

– Kockáztattad a két szemed világát!

– Tudom.

– Azt *szerencséltetted,* hogy oda fogsz jutni a vak Sámson helyére ajtóőrnek holtig!

– Igaz. De hát te hogy tudod ezt? Hallottad?

– Nem. Láttam. Arra való a szem, hogy az ember meglássa azt a beszédet, amit meg nem hallhat. Az a te vakmerő szemlobbanásod beszélte, hogy te Lodoiszka hercegnőnek megsúgtad a Méte titkát: hogy ráismertél. A válasz, amit az ő villogó szemei adtak, az a lángra gyúlt arc, az a fogait mutató száj, suttogásában is elárulá, hagy mit mondott ő neked: „Abrekh! Korax akarsz lenni?”

– Hisz te bűvész vagy…

– Erre te azt susogtad: „Nem. Mandolosz.”

– Neked ördögöd van.

– Csak figyelő elmém. Egy süketnéma lássa így az arcodat, a beszélő ajkaidat, s ki foga találni, mit mondtál. Hát én, aki beléd látok, s tudom, hogy mit érzesz.

– Láttad az ő arcát is? Az első mondatánál bírám volt, aki halálra ítélt. Én aztán apelláltam, fel a királynémhoz.

– S a királynéd kegyelmet adott. Bolondoké és gyermekeké a szerencse. Most játszottál igazán va banque-ot. S megnyerted a játékot.

– Ő az enyim.

– Mondhatom, hogy jobban egymáshoz vagytok bilincselve, mint ha a bíborosérsek kötötte volna össze a kezeiteket. Most azután arra vigyázz, hogy a titkodat más előtt el ne áruld.

– A Szent István katakombái nem őrzik jobban a halottaikat. Még egy kérdést. Az a korax ott az odúban kimúlt.

– Befalazták a pincében még aznap.

– Hát az új Méte-ünnepélyen ki foga akkor az örök zárt őrizni?

– Addig majd szerzünk a helyébe mást.

– Azt gondolom: egy vak koldust lehetne rábeszélni.

– Dejsz a vak koldusok nagy urak: azok a rangjukat fel nem áldozzák.

– Vagy talán egy halálra ítélt gonosztevőt, aki kész az életét ezen az áron megváltani.

– Látszik, hogy ez a kép sokszor elrontja az álmaidat: ne törd rajta a fejedet, marchese; a mesterek dolga új koraxot keresni. Ki van már szemelve!

– Vak ember?

– Még nem, de majd az lesz.

– Valami gonosztevő? Gyilkos? Gyújtogató?

– Rosszabb a gyilkosnál, a gyújtogatónál. De hát ne rontsd te ezzel az álmaidat! Álmodjál te csak a szép Zsuzsannáról. Annak vagy te a vak koldusa.

– Dehogy vagyok vak!

– Bizonyára az vagy. Mert aki annyi szépség közül csak azt az egyet látta meg, a többit nem, az bátran kezébe veheti a hegedűt s énekelheti az utcán: adjatok, adjatok a szegény világtalannak.

– De még mást is láttam. Azt a vakmerő fickót, aki bókolni mer előtte!

– A marchese di San Carlot? Az pedig derék gavallér. Jó lesz tanulnod tőle.

– Majd megpróbáljuk, hogy melyikünk tanít a másiknak valamit?

Harmadnap megtartották a fényes ünnepélyt a királyleány tiszteletére. A karusszelen ott volt az egész udvar, a külföldi diplomaták, a főméltóságok, még a török követ is jelen volt a páholyában, akitől azon frissében az az adoma terjedt szét, hogy a délelőtti nagy katona-manőver alkalmával, aholott is az álütközet hevében négy katona valósággal halálos sebet kapott, a pasa azt jegyzé meg, hogy ez *tréfának sok, komolynak kevés.*

Este a karusszel fényesen sikerült: a szerecsenfő-szúrásnál, ahogy a főpróbán, Lodoiszka hercegnő és marchese di San Christina nyerték el a pálmát. Az ő szerecsenüknek mind a két szeme fényesen kilobbant. Meg is kapták a pályadíjat: Lodoiszka az aranyrózsát, Giorgio pedig az arany babérkoszorút.

Ekként földíszítve, hölgye oldalán, az illusztris közönség tapsai és vivátjai mellett lovaglá körül a meghódított porondot marchese Giorgio di San Christina, s olyan büszkén viselte a turbánja tekercsén azt az arany babérkoszorút, miként egykor az atyja az erdélyi nagyfejedelemség süvegét…

XI. Fejezet

A bécsi vásár

Híres nagy országos vásárok voltak egykor Bécs városában.[39] Az egyik gyertyaszentelőkor, a másik Jakab-napkor. Előtte, utána két hétig tartott a „szabadság”.

E határidő alatt minden árucikket vámmentesen lehetett Bécsbe vinni (a bor kivételével), s minden idegen kalmárnak védelem és szabad adásvevés volt biztosítva a város határában.

Ahol most a múzeumok, városházak, parlamentpaloták emelkednek, a pályaházak, a palotasorok helyén utcaszámra rendezett vásáros fabódék voltak felütve, melyekben mindazok az áruk, kelmék voltak közszemlére kirakva, melyeket Nürnbergtől Szmirnáig a közönség megadóztatására kifundált a kézművesek leleményessége. Még akkor gyárak nem voltak, mindent a kézi munka állított elé, s a távol vidékek terményét társzekéren, teveháton vagy fullajtáros ló vontatta tölgyfahajókon szállították a fővárosba.

Négy hétig tökéletes szabadság volt Bécs városában.

---

[39] A pesti vásárok még sokkal tovább birtokában maradtak jó hírüknek. Emlékezünk még az 50-es években megtartott országos vásárokra, amidőn hetekig tartott a mostani kiállítási csarnok helyén a hírhedett baromvásár, s a főváros legnépesebb utcái: Kerepesi út, Váci út, Széna tér, Erzsébet tér széltében-hosszában rakva voltak vásáros bódékkal, melyekben a világ minden nemzetének kalmára rakodtak ki ritkaságaikkal, saját nemzeti jelmezeikben.
J. M.

Nem is a magisztrátus, még kevésbé a policáj tartotta fenn a rendet s osztotta az igazságot, hanem egy, ezen időtartamra kinevezett vásári bíróság, a maga soltészaival és fogdmegeivel. Ezek igazítottak minden adásvevési viszálkodásban.

S a vásári bíróságnak még a középkori törvénytevési eszközei voltak: bot és kaloda a tolvajok számára, pellengér a rossz mértékkel mérőknek; a „Beisskatze" a veszekedő kofák megzabolázására. Aki pedig hamis pénzt hozott forgalomba a vásáron, s kisült, hogy azt ő maga fabrikálta: annak az volt a büntetése, hogy egy fényes pléhdarabot megtüzesítettek, s azt olyan közel tartották a szeméhez, hogy megvakult bele.

Sokáig szüneteltek a bécsi országos vásárok: az első török megszállás óta. A sok háborús világ, a kuruc hadjáratok elriasztották az idegen kalmárokat a bécsvárosi búcsú meglátogatásától, a nagy ostrom alatt maga a város is sokat szenvedett: a népségnek nem volt kedve a költekezéshez. Odaát Magyarországon is ínséges világ volt. Meggyengültek a főurak, nem jártak fel drága kamukát, karassiaposztót vásárolni, skófiummal kivarrott brokátot, aranycsipkét keresni az asszonyaik számára. Nem kellett nekik a nyuszt: a farkas- és a rókaprém volt a divat; abból pedig több volt a kívánatosnál. Aztán eladnivalójuk sem igen volt a szegény szittyáknak. A marhaállomány megcsökkent, gabona annyi termett, hogy otthon is elfogyott, s a bor piaca Lengyelország volt; a hajótulajdonosoknak pedig törvényül volt téve, hogy aki magyar bort szállít fel Bécsbe, ugyanannyi osztrák bort is tartozik a hajójára felvenni.

Amint azonban a békességes idők ismét helyreálltak (legalább Bécs közelében), ismét ki lett hirdetve a hajdani privilégium. Országos vásárt publikáltak Bécsbe.

A polgármester, Mux uram nagyra volt vele, hogy ez a dicső felújítása a múlt intézményeinek az ő ötlete volt; azonban akik be voltak avatva az államgépezet titkaiba, azok jól tudták, hogy ezt az indítványt Wammána ütötte nyélbe.

Báró Wammána nem csupán az asphaleia törvényei idevágó paragrafusának köszönheté rang szerinti kitüntetését: ő azt, a maga etikája szerint, mindenképpen megérdemelte.

Ő volt a mozdító szelleme a bécsi társaséletnek fent az udvari körökben szintúgy, mint a polgárok középosztályában s a nép legalsóbb rétegeiben. Ő honosította meg a divatot, játékokat a főúri társaságokban, melyeket a világ minden nemzeténél tanulmányozott, a tric-tractól[40] elkezdve a tarokkig; ő hozta be a vonósnégyeseket a zenevilágban; ő honosította meg az orgonavirágot a télikertekben, mely még akkor csodálatraméltó ritkaság volt s porcelánvedrekben míveltetett; ő adta az eszmét a karusszelekhez, a jelmezbálokhoz, sőt alapos a föltevés, hogy magát az asphaleia titkos szövetségét is ő koholta ki.

Csakhogy oly finomul tudta vinni a dolgát, hogy az ő neve sehol sem fordult elő, a saját személye nem merült a fölszínre: minden ötletére tudott találni arra

[40] Tric-trac = ostábla, Damenbrett: Bécsben „Lange Puff", hölgyek kedvenc játéka, két kockával és 34 kalkulussal.

való embert (néha a sequioris sexusból is), aki azt adoptálta, s az annál inkább le lett kötelezve iránta.

A bécsi vásároknak az újból felelevenítése is az ő ötlete volt. Mindenféle ócska krónikákból, versenyekből kifundálta egy ilyen világra szóló búcsúnak a programját, s ezt azután bekebelezé az irányadó köröknél.

Nehány vaskalapos politikus ellenezte a dolgot abbul a szempontbul, hogy egy ilyen sokadalom mindenféle veszedelmes gyülevésznek fog alkalmat adni a metropolis megrohanására, de ezeket elhallgattatták.

Az országos vásár két első hete az üzleteké volt; a harmadik hét múlhatatlanul lefoglaltatott a pörlekedések és bírságolások s mindenféle divatos büntetési nemek által, a negyedik hét volt azután a dínomdánom ideje. Ekkor jöttek a népünnepélyek és mulatságok.

Azok között első helyen állt a paraszt lóverseny, ahogy azt bécsi műszóval nevezték, „Scharlach-rennen”. A kikiáltó trombitaszó mellett hirdeté ki a vásártéren, hogy akik bíznak az inaikban, hogy a lórul le nem maradnak: összejöhetnek a „Rennweg” gyepén, s futhatnak a nemes város által kitűzött elsőrendű pályadíjért, melyet képvisel egy egész vég skarlátposztó.

A lovak futtatása után pedig következett a Hübschlerineké, Bécs városának valamennyi pirosharisnyás leánya, aki a város által szabadalmazott „Frauenhäuser” lakója volt,[41] futhatott a gyepen térdig feltűzött ruhában: a legelső, aki a célhoz ért, kapott egy vég barchentet.

A vásári látványosságok, a komédiásbódék, kötélentáncolók, állatmutogatók, paprikajancsik összes tiszteletreméltó céhe fölött ezúttal egy (uram, bocsá!) *magyar* ember nyerte el a népszerűség pálmáját: a „kutyás ember”.

Enyhítő körülményül legyen beszámítva, hogy a *„Der Mann mit den scythischen Wölfen”* olyan specialitásban tüntette ki az ügyességét, amit egy komédiás sem csinál utána. Változatos repertoárja volt. Nemcsak a komondorait tudta táncolásra, ugatásra noszogatni, hanem amellett csodálatraméltó virtusokat is produkált.

Az egyik volt a szilaj ló kifogása a vad ménesből.

Egy egész rideg ménest hajtottak fel a magyar Alföldről a bécsi országos vásárra: ezekkel együtt jött fel a kutyás ember is kísérőnek.

Ha valaki tudott volna szépen magyarul beszélni (s itt a súly a „szépen” szóban rejlik, mert minden alpáré megszólításra az alföldi csikós még a pipát sem veszi ki a szájából), hát annak majd elmondta volna, hogy nem jött ő ide komédiát csinálni a németek közé, hanem a gazdája küldte fel a vad ménessel a Hortobágyról, mint számadó csikóst, két bojtárjával, meg három komondorával. Ez a három ember és három eb tart rendben kétszáz paripát, mely soha istállót nem látott, mely a pusztán a szélfogó cserény mellett nőtt fel. Már magában az is érdekes látvány a városi népnek, hogyan tud két szál csikós egy egész sereg szilaj lovat összeterelni; de hát még aztán mikor a harmadik előjön a pányvával, s a vásárló uraság által kiszemelt paripát kifogja – egymaga – a futó ménes közül.

[41] E házak a Wien folyó mellett voltak, a mostani színház helyén.

Az ilyen erőmutatványért szoktak a csikósnak borravalót adni. Azután a komondorait vették bámulóra. Azok is egészen másformájú állatok, mint más rendes kutya. Akkorák, mint egy borjú, szép hosszú fehér szőrük, mint a jegesmedvének; szelíd, okos pofájuk. Nem bántanak senkit, ha őket nem bántják. Elfeküsznek szépen a homokban, s úgy tesznek, mintha aludnának. Nem ugatnak minden helyes ok nélkül, nem rohannak uszítás nélkül. Csak akkor ugranak fel, ha a gazdájuk parancsolja, s ugatnak a szavára, megkerítik az elszaladt ménest. Tudják jól, hogy csak a kolompviselő vezérmént kell megfordítani: az egész csapat azt követi.

Ezért a produkcióért is kapott borravalót a csikós.

Ekkor aztán kedve támadt ezt a helyzetet értékesíteni. Nagyon jó kereset ez! Mutogatta magát a kutyáival a Bärenhaus előtt a vásárpiacon. Csak úgy omlott a sok poltura a mozsárforma csikóssüvegébe. Jó nép ez a bécsi nép!

Egyszer aztán azt kérdezte tőle valami magyar deák (volt az sok Bécsben): „hát aztán a bácsi, nem fél ott kinn a pusztán a bojnyikoktól?”

Erre azt felelte, hogy helytáll ő egymaga három bojnyiknak is, csak egyszer a *suhogója* a kezében legyen.

Meg is mutatta, hogy mit tud?

A hosszú ólmos végű botját középen markolta, felbiztatott kettőt-hármat a bámuló legények közül, hogy próbálják őt megütni bottal. (Nem fog senkit visszaütni). Nem sikerült a csikóst megvágni!

Ebből megint új produkció támadt. Utoljára kihirdették, hogy száz forint jutalmat kap az a legény, aki botvívásban, akár egyedül, akár másod- vagy harmadmagával a kutyás embert meg tudja ütni. Nagy sokaság csődült össze ennek a bámulására. S a kutyás ember legyőzetlen maradt. Ez is sok pénzt hajtott. Megbecsülik Bécsben, aki valamit tud! Csak ne szégyellje a magyar, ha pénzt adnak neki! De mikor úgy szégyenli!

A negyedik vásárhetet megnyitó úrnapján volt a nagy lófuttatás a st. marxi versenytéren.

A magas udvari körökben is nagy előkészületek folytak erre az ünnepségre. A főurak részvétele nélkül bécsi népünnep nem is történhetik meg.

Ezúttal azonban valami rendkívüli dolog volt készülőben.

– Ejh mit? – mondá Wammána báró a felvonulás parádéja fölött tanakodó hölgyeknek és uraknak. – Eddig a népünnepeken tulajdonképpen mi voltunk a főszereplők, akik a népet mulattattuk. A mi fényes karusszeleink, livrés, fehérparókás kocsisaink, baleine-s hölgyeink feltornyozott frizuráikkal képezték a „höchste Hetzet”. Hátha egyszer mi magunk vennők ki a részünket a „Gaudé”-ból? S mi mulatnánk a felséges nép rovására?

Ez a szikra mindenütt tüzet fogott egyszerre. Népjelmezbe öltözve látogatni meg a bécsi vásárt!

Micsoda „Jux”!

Lodoiszka hercegnő azonnal magáévá tette az indítványt. Ő vállalkozott az egész terv rendezésére. Ez egy hétre való mozgalmas életet idézett elő a magasabb szférákban.

Meg kellett osztozni a szerepeken; ki minő jelmezre vállalkozik?

Az a kérdés, hogy kinek mi illik inkább az arcához, a termetéhez? Ez beható tanácskozás tárgya lehetett.

Mert ennek a kipuhatolása végett szükségképpen meg kellett mindenkinek ismertetnie a maga istenadta arcát és alakját: a hölgyeknek felbontani a divatos frizuráikat, a hajaikból kifésültetni a fehérítő púdert, s aztán nemzeti jellegű hajfonatokká és tekercsekké idomítatni, minden „Sminket", hamis zománcot, szépségflastromot eltávolítani az arcokról, hogy megítélhető legyen, melyikhez fog illeni a tiroli, melyikhez a savoyard kosztüm? (Akadt cigányleánynak való is.)

Azután a férfiakat osztályozták: ki legyen mazúr, ki oláh, ki talján?

Lodoiszka hercegnő egy csodaszép népviseletet szemelt ki magának. Valamikor Nógrád vármegyében viselték azt a palócmenyecskék. Dajkája volt palóc nő: annál ismerte meg ezt a gyönyörű öltözetet.

De hát ehhez a kísérő társnak is hasonló nemzetiségűnek kell lenni.

Ahhoz is van megfelelő kosztüm. Egy hajdú![42]

Az ám a nyalka viselet.

Senkinek sem fog az olyan jól illeni, mint Giorgionak! Szívesen vállalkozott rá.

– Csakhogy annak, aki a magyar ruhát felveszi, magyar szájának is kell ám lenni – mondá Lodoiszka hercegnő.

Giorgio nagyot bámult.

– Milyen az a magyar száj?

– Amelyik ki tudja mondani a magyar szót.

– Hát a magyarok nem latinul beszélnek?

– De a nép között van egy saját idiómájuk is, amelyen megértik egymást. És az nagyon nehéz. Ahogy a régi hebraeusok a „shiboleth" kimondásáról ismerték meg az idegent, úgy a pusztán lakó magyarok is egy akcentusról, egy betűnek a lágyabb vagy keményebb kiejtéséről egyszerre megismerik, hogy ez tót, ez német, ez rác, s kicsúfolják érte. Hát például, mikor a magyar atlétát fogjuk meglátogatni kinn a vásáron: annál az a szokás, hogy a botviadal közepett ő folyvást csak védelemben tartja magát; de ha valaki a nézők közül felkiált rá: „magyar, üsd!" akkor – nem üti ugyan főbe az ellenfelét, de egyszerre úgy kipenderíti annak a kezéből a botot, hogy az kalimpálva repül a levegőbe. No hát ki tudja az urak közül kimondani ezt a szót: „magyar, üsd!"

A legelső felszólított marchese di San Carlo volt; az rögtön deprekált, hogy ő nem képes a nyelvét ennyire dresszírozni.

A többi vállalkozók pedig sorban belebuktak; ezt a szót „magyar" is nehéz kimondani: az egyik „mátyár"-nak ejté, a másik „modjor"-t mondott, a harmadik „madzsart" facsart ki belőle: az „üsd"-öt pedig a világért sem tudták eltalálni.

Lodoiszka aztán mutatta nekik szájával, nyelvével.

---

[42] E cím nem valami városi hajdút jelent, hanem a kurucvilágbeli gyalogos vitézt. Bécs belvárosának egyik múlt századbeli boltcímerén ma is látható egy magyar kuruchajdúnak a korhű képmása lefestve.
J. M.

– „Ma” – gömbölyűre nyitott szájjal, mély hangon, rövid tompa, „a” hangzóval, azután „gyar”, a nyelvet nem a felső, hanem alsó fogsorhoz nyomva. Így! Azután e szót „üsd”, összehúzott szájjal, mély hangon, mintha fújnánk valamit, az „s” hangzó itt nem a rendes súgó hangot adja, a nyelvnek rezegni kell a kimondásra, hogy „zs”-hez közelítsen. És végül a „d” hangzót lágyan ejteni, mert ha keményen hangzik, azt jelenti, hogy rézkondér. Ekkor aztán Giorgio próbálkozott meg a veszedelmes szóval: s ő szépen ki tudta mondani: „magyar, üsd!”

– De honnan szerzett ennyi ismeretet az orientális nyelvek tudományából a hercegnő? – kérdezé marchese di San Carlo nevetve.

– A grammatica vivából.[43] Atyám kastélya Lembergben mindig tele volt magyar urakkal. Egy szép délceg dalia tanított meg erre leánykoromban. Azt hiszem, szerelmes is voltam bele. Azt hiszem, meg is sirattam, mikor halálhírét hozták. A nevét elfelejtettem már, hanem egy szép dalt tanultam tőle: azt még most is tudom.

Azzal kezébe vette a hercegnő a gitárját, s lantpengetés mellett eléneklé szép csengő acélhangon a „Repülj fecském” dalát teljes szövegével.

Mindenki tapsolt rá. Csak Giorgio felejtette el a tapsot. Azt hitte, hogy álmodik most. S amíg a végstrófa azt mondja: „Azon volnék, hogy nevének Nagy ünnepet szentelnének”, elhomályosítá a szemét egy könnycsepp.

…A te *bölcsődalod* volt ez! A te apád, a fejedelem szerzette ezt a dalt, az ő tábori karmestere készíté hozzá a dallamok legcsodásabbját! A te anyád, a fejedelemnők legszerencsétlenebbike dalolta ezt, amikor a te bölcsődet ringatta, amikor még „Gyuricám nak, kedveskémnek” híttak!

Hogy jutott utána egyszerre az a gondolat eszébe: „hova lett a gyűrűd azzal a címerrel?”

XII. Fejezet

Szívpróba

A vásárlátogatás a lóverseny napjának délutánjára volt határozva. Aznap délelőtt az egész illusztris társaság Lodoiszka hercegnő palotájába volt hivatalos repastra.

Ez alkalommal csak az inasok és öltöztető frajok voltak divatos francia öltözetbe bújtatva, s az ellentét még jobban nevelte a tréfa csípős voltát, amidőn a petit maitre-nek kosztümözött lakáj jött jelenteni, hogy „Exzellenz”, „Durchlaucht”, „Hoheit”, „Herzogin”, „Fürstin”, „Princessin so und so” megérkezett, s aztán belépett a terembe egy-egy parasztmenyecske, bokorugró szoknyában, rezgőkkel körültűzködött párta a fején, haja színes szalagok közé fonva, a másiknak arany-

[43] Eleven nyelvtan.

csipkés főkötője, selyemköténye, tarka viganója. Járta a pillangós cipő, a piros szattyáncsizma, a hímzett harisnya. Hát még a pitykés pruszlikok, a kifűzött válderekak, a puffos ujjú réklik, a paszomántos kamizólok és a hímzett ingelők, a szerviánkák és a camarkák. Milyen népismei kiállítás! – Hat még az a barnaképű cigányleány! Drága szövet a karcsú termetén, de cigánydivat szerint lompos, rendezetlen: félválláról az ingujja lecsúszva, borzas haja til-túl összecsavartan egy ezüstnyíllal a fejére feltűzve. Kísérője, a cigányvajda, ökölnyi ezüstgombokkal pompázó mentében, tenyérnyi ezüst nadrágszíj-csattal, széles mentekötővel (hanem a mente két könyöke, meg a nadrág két térde foltos). Ennek az egy alaknak van bajusza: valami orosz herceg. A cigányleány pedig a szicíliai princessz.

Mégiscsak legtakarosabb volt valamennyi között Lodoiszka hercegnő mint nógrádi menyecske: csipkés viganójában, paszomántos ingvállában, dudoros patyolat ingujjaival; piros kláris volt a nyakán háromrét, a fején tarajos csipkefőkötő, a haja módosan befonva, széles, tízágra vetélt varkocsokba kétfelől, s elől a homlokán körös-körül a bodor huncutkák, ki tudná, hogy mennyi?

A férfiak is mind parasztoknak, közkatonáknak öltözve. Wammána császárdragonyos, bivalybőr páncélban, Giorgio kuruc hajdú, Giuseppe tiroli vadász.

Az egész társaság lelkesült kedvében volt, mikor ilyen alakban látta egymást. Mindenki olyan újnak tűnt fel egymás előtt, s növelte a tréfát az az igyekezet, amellyel mindenki bele akarta magát találni a pór szerepébe, s a viseletéhez méltó viselkedést kipraktikázni.

Aztán semmi mázolás az arcokon!

Giorgio úgy nekiadta magát a bámulásnak, mint egy gyermek, akit először vittek színházba. Amint egyenkint eléje kerültek e népies alakok: exzellenz ez! durchlaucht amaz! Ki ismerne rájuk? E természetes parasztnőkben!

De ő éppen rájuk ismert. Ő már látta egyszer az arcaikat *ilyennek.* – S ha még csak az arcaikat látta volna!

Hisz ez itt „Éva”; amaz a „Fárao leánya”, és íme „Anais”, a Potifárné; meg aztán „Delila”, „Bethsába” és „Zsuzsánna” köztük!… Ezek ők! Mind együtt!

Az arca lángolt, a szíve lázasan vert: mentül tovább nézte őket, ama paradicsomi varázskép annál élénkebben lobogott fel agyában. Wammána észrevette tanítványa eksztatikus állapotját, s a fülébe dörmögött.

– Mi lelt, marchese? Egész veres az arcod.

– Minő tünemények! Minő tünemények! – hebegé Giorgio.

– Gondold, hogy l’hombre-t játszol most is!

Giuseppe is észrevette a fiatalember zavarát. Ő már tapasztalt róka volt. A helyzet magaslatán állt. Nevetett rajta.

– A marchese most látja csak először, hogy milyen szépek ezek a mi hölgyeink!

– Most látom *először?* – pattant fel Giorgio. Aztán a szájára csapta a tenyerét. – Igaz. Most látom először.

– Nos, marchese! – mondta a mester, megfogva az ifjú karját – ne lábatlankodj itt az érkezők útjában, hanem eredj a háziasszonyhoz; annak vagy ma a választott társa. Ott a helyed a karszéke mögött. Mondj neki bókokat.

Giorgio szót fogadott: odament Lodoiszka hercegnőhöz, s azt mondta neki igen fulladozó hangon:

– Ah, hercegnő! Én ma meghalok!

Ennél nagyobb bókot csakugyan nem mondhatott neki.

Húsz esztendőn alul a fiatalembernél abban éri el forrpontját a szerelem, hogy meg akar halni. Alább nem adja.

A hercegnő nevetett rajta, s a kezében tartott piros selyemkendővel arcul legyinté.

Giorgio aztán irigységtől felbőszülve nézte el, hogy az a másik fickó, akinek az ábrázatja oly arcátlanul hasonlít az ő képéhez, sorba minden hölgynek hogy udvarol, a füleikbe suttog; sőt végül azt a szemtelenséget is elköveti, hogy odajön Lodoiszka hercegnőhöz, s féltérdét meghajtva előtte, banális bókokat mond neki.

Ez már egészen kihozta a sodrábul Giorgiot.

Hogy mer az ő istennője előtt letérdepelni egy *idegen* férfi, mikor a térde mezítelen. (Ez tudniillik a tiroli jelmezzel együtt jár.)

Otthagyta az úrnője karszékét, s rohant Wammánához.

– Mester! – rebegé indulatosan. – Egy szót felelj. Tagja ez az ember a mi asphaleiánknak? Ott volt ez is a Méte lakomáján? Látta ez is azt, amit én láttam?

Wammána démoni mosollyal nézett az ifjúra.

– Légy nyugodt felőle. Marchese di San Carlo még nem tagja a titkos társulatunknak. Még csak kandidálva van. Elébb a „szívpróbát” kell neki kiállni, tudtán kívül. Ha azon győzött, beléphet közénk.

– Ezt a napot nem fogja megérni az az ember.

– Tudtod nélkül nem történik az meg. Athletes vagy: szavad van a nagy sanhedrinben, hogy ki vétessék föl mathetesnek, s jogod van „veto”-t mondani.

Ez a felvilágosítás így-amúgy lecsillapítá a felháborodott kedélyt.

Giorgio ismét visszatért Lodoiszkához.

Ez annyival inkább idején volt, mivelhogy a komornyik (abban a miniszteri díszruhában) bejött jelenteni, hogy a „repas”[44] fel van tálalva.

Ekkor aztán Giorgiónak kellett Lodoiszka hercegnőt az étterembe átvezetni.

Itt ismét valami nagy izgalom várt reá.

Az a terített asztal szakasztott mása volt annak, amit a Méte ünnepélyen végigülének.

Ugyanolyan vaddisznófejek, pástétomok, éppen olyan serlegek, poharak, még egy egész pávasült is, teljes tollpompájában. Giorgio még azt az infernális aromát is hozzáképzelte, amit azon a másvilági lakomán érzett, keverve a balzsamok és ámbrák penésszel és rohával.

---

[44] „Repas” volt a déli lakoma, ha leültek hozzá; de nem adattak fel meleg ételek. Ha az urak nem ültek le, akkor „lunch” volt; ha meleg étel is volt: akkor „diner” volt; ha kávé, tea volt hozzá, akkor „breakfast” volt; ha bort is ittak hozzá s körülhordták az ételt, akkor „dejeuner” volt.
J. M.

Pedig az csak idioszinkrázia volt. Egészen friss volt a lakoma. Nem volt ott más szag, mint amit a narancsok és az orgonavirágok illottak.

Az ülés rendje is másforma lett. Az asztalfőt Lodoiszka hercegnő foglalta el, társszomszédságban a „cigány-vajdával", akit Taraszkoi herceg név alatt ismertettek meg Giorgioval. Orosz főúr volt félhivatalos diplomatai minőségben. Mint „cigányvajdát", természetesen őt illette meg az asztalfőnél a társelnöki hely. – De Giorgio emlékében nagyon kísértett az a mély gordonka hang, amin a vajda beszélt. Várta, hogy mikor mondja: „grandissimo!"

Giorgio az asztalszögleten ült, Lodoiszka hercegnő balján.

Átellenben vele Io Abulfeda princessz, s annak a jobbján az ő gyűlöletes hasonmása, aki az egész asztaltársaságot folyvást tartotta beszéddel.

Annál jobban őrizte az ajkait Giorgio, hogy egy szót ki ne szalasszanak. Nem is tudtak volna.

Magában mondogatta pedig: „ha ez a nagy kamasz odaát nekem testvérbátyám volna, én rögtön osztályújítási pert indítanék ellene, mert ami beszédből két embernek kijár, az mind ő neki jutott, nekem nem adatott belőle semmi."

A társaságnak ez a lakoma arra is szolgált, hogy ki-ki beletanuljon a szerepébe, nehogy a vásáros nép közé elegyedve egymást gróf úrnak, marchesének szólítgassák. Lodoiszka neve lett Liszka, Giorgióé Gyurica, Iobul csináltak Julit, Giuseppéből Sepplt, Wammánát Schatzinak szólíták, a Vajda megszólítása volt Dádé. Pertu volt egymással valamennyi. A megfelelő gesztusokra nézve utasítások adattak.

Az utasítások felett egy kis gyönge összekapás is volt Giuseppe és Wammána között. Mind a kettő nagyra volt vele, hogy sok országot-világot bejárt, sok nép szokásait eltanulta. Giuseppe erősen hivatkozott arra az előnyére, hogy ő a népeket első kútforrásbul tanulmányozta: a korcsmában.

György természetesen a mesterének fogta pártját. Dejszen Wammána minden nemzet szokásait ismeri: ő járt Magyarországon is.

– Azért mégsem tudja, hogyan kell egy magyar legénynek föllépni? – felelt Giuseppe. – Én láttam olyant is, mikor úgy lép, mintha tojásra hágna, s azután megnyomja a földet a lépésével, hogy szinte horpad alatta: csak úgy peng a sarkantyúja, a két vállát himbálva viszi előre, a mellét kifeszíti; mikor megáll, összeüti a bokáit, bal kezét a csípőjére felteszi, a jobb karját felemeli, hogy a széles ingujja könyökig rázódjék, s azzal a kalapját jobb szemére rántja félre, s nagyot üt a fokossal a mestergerendára. Így láttam én a magyar legényt egyszer.

– No hát azt én is mind tudom. Megtanított rá a Schatzi.

– A Schatzi, ugye? Hát arra megtanított-e, hogy mikor a magyar legény *legyeskedni* akar a szép lány körül, *mien* kezdi? Egyet pödör a bajuszán. Ezt csináld meg.

A vendégsereg nevetett.

György egész veres lett a szégyenkedéstől. Csipegette, pödörgette volna ő is azt a pelyhecskét az ajka szegletében, de az még nem hagyta magát megfogni.

Aztán még Lodoiszka is bemártotta. Egy igaz magyar verset idézett, német fordítással kísérve, amit hajdani vendégétől tanult:

„Bajusz kell a magyarnak, hogyha csókot akarnak.”

Gyurica erre olyan gyermeteg könyörgő tekintetet lopott a szép menyecske felé, hogy annak eszébe jutott az a másik nóta: *„Sikolt-rikolt a sarkantyú, Csókot kér a barna fattyú! Adjon neki ifjúasszony: Ne kívánja olyan nagyon”.*

Megszánta szegénykét.

– No megállj, Gyurica; ne félj semmit! Ha nincs neki! Csinálunk neked szép bajuszt.

– Miből?

A dévaj menyecske azokra a huncutkákra mutatott a homlokán, meg azokra a göndör tincsekre a nyakán. Azokból csakugyan lehetne kölcsön adni, s beválnának egy legényke számára kunkora bajusznak.

Felkelt az asztaltól, s kisuhant a budoárjába.

Néhány perc múlva visszajött; tenyerén hozva a két levágott göndör tincset.

Azokat aztán arab mézgával odaragasztotta Gyurica felső ajkára. Olyan pompásan odaillett az a bajusz, mintha csak onnan nőtt volna ki.

Az egész társaság tapsolt és brávót kiáltott.

György pedig oda volt a gyönyörtül és a dicsőségtül.

Ha az egész hölgy az övé lett volna, nem örült volna oly felmagasztaltan, mint ennek az ajkához ragasztott hajcsipetnek. Most már aztán tökéletes nyalka hajdú volt.

– No most mondd azt, hogy „láncos, lobogós teringette!” – oktatá Lodoiszka.

Azt is megtette.

Azért is megtapsolták.

Csak Giuseppe mérgelődött. Ette az irigység.

– Micsoda szerencséje van a „Fuchs”-nak.[45]

Ezért a megjegyzésért felpattant György; de Lodoiszka visszahúzta a székére.

– Maradsz veszteg! Szóért nem szabad megharagudni! Most mindnyájan parasztok vagyunk. Várj csak, majd mikor mink menyecskék perlekedünk össze, s produkáljuk a Beisskatzét![46] Kár, hogy nem jött el az én veszekedőtársam: a szép Mirasassi hercegnő. Ahogy mi tudtunk két kofát a Kohlmarkton produkálni!

– Ah! Hát nem jött el a szép Cornelia hercegnő? – szólt közbe Giuseppe.

– Kimentette magát, hogy migrénje van. Te is ismered őt Szeppl?

– Nagyon is ismerem. Az ám a migrénje a szép hercegnőnek, hogy „én” is itt vagyok. Mert csak én tudom, hogy mi módon lett a bájos Parente Corneliából Mirasassi hercegnő?

– Ah, ez nagyon érdekes. Mirasassi hercegnő életének titka. Ezt meg kell hallanunk.

A többi hölgyek is felugráltak a székeikről, s kisajátítva a férfiak ülőhelyeit, körülfogták Giuseppét, kérve, hogy mesélje el nekik azt a történetet.

---

[45] Első éves egyetemi polgár díszcíme.
J. M.

[46] „Harapj macska”. Később be lesz mutatva.
J. M.

József nem állhatott ellen ennyi kedves alak unszolásának; különben is nagyon közlékeny természetű volt: szeretett anekdotázni, mulattatni, pletykázni. Hízelgett a hiúságának, hogy egy előkelő kalandot mondhat el, amelyben magát mutathatja be mint nevezetes tényezőt.

Giorgio is felkelt a székéről, átengedve azt a tiroli Sennerhölgynek, s félreállt, Wammána vállára támaszkodva s méltóságos megvetéssel tekintve fecsegő hasonmására.

Giuseppe pedig, eleven arcjátékkal és kézmozdulatokkal kísérve az előadást, elmondta a társaságnak az egész regényes történetet.[47]

– Hát a múlt évben, hogy Norimbergában megkaptam a consilium abeundit, átmentem Bolognába, széttekinteni.

– Ah! látta ön a félredűlt tornyokat? – kérdezé a Sennerhölgy.

– Nekem mondhatom, hogy minden torony félre volt dűlve, mikor késő éjjel a Belle Science-ből hazatértem.

– Az egy tudományos intézet? – szólt bele Io.

– Nem. Az egy nevezetes korcsma, ahol hölgyek muzsikálnak. Annak a közelében fogadtam szállást egy tisztességes özvegyasszonynál, aki mellékesen házasságszerzéssel is foglalkozott. Ámbár közel volt a szállásom, azokon a szűk utcákon mégis könnyen eltévedtem. Az is igaz, hogy a Lacrima Christi a legroszszabb kompasz; a házak pedig oly magasak, hogy alig látni meg köztük az eget. Egy éjjel, amint hazafelé bandukolok, egy sötét házkapu mögül megszólít egy suttogó női hang.

„St! St! ön az, *Giuseppe?”*

Hát én mindenesetre Giuseppe vagyok. Nem tagadhattam el.

„Én vagyok Giuseppe.”

Azzal a megszólító hölgy kilép a kapu alól, s a kezembe tesz egy jól bebugyolált csomagot, s ilyen utasítást sugdos a fülembe.

– Vigye ezt Giuseppe a tudvalevő helyre. Azután siessen vissza: Cornelia várja.

Azzal a hölgy besuhan a kapun, s bezárja maga után. Én ott maradok a csomaggal a kezemben az utcán. A mámor még nem ment ki a fejemből: nem voltam egészen tisztában vele, hogy én vagyok-e én? vagy valaki más vagyok, akire egy Cornelia várakozik.

Amint a csomagot elkezdtem bontogatni, az egyszer csak megnyikkan a kezemben. Hát egy kis újszülött gyermek volt benne.

– (Áh! Ah! – kiáltozának a hölgyek, megbotránkozva, s csak akkor vették észre, hogy nincsenek legyezőik, amelyekkel eltakarják az arcaikat. Hiszen parasztasszonyoknak mindent szabad meghallgatni. No hát mi lett belőle?)

– Az lett belőle, hogy én nem tudtam, hol van az az általam jól ismert hely, ahová a rám bízott kincset el kell vinnem, s annálfogva borosfejű logikával azt

---

[47] Ezt mint igaz történetet jegyzé fel a H. E. S. által szerzett monográfia: abból vettük át az egészet változatlanul.
J. M.

találtam ki, hogy legjobb, ha hazaviszem a szállásomra, s átadom a gazdasszonyomnak, viselje gondját. Szerencsésen hazataláltam, s fellármázva a signorát, átadtam neki az édes terhet, amit magam sem tudtam, hogyan szereztem. A signora el volt ragadtatva, amint a drága csipkéket megpillantotta, amelyekkel a kis ártatlan pólyái fel voltak díszítve. Ez valami princessznek a kicsikéje. Mindjárt szaladt dajkát keresni a számára.

Én pedig a további utasításhoz híven, siettem vissza ahhoz a házhoz, ahol ezt a kényes természetű megbízást kaptam. Mert hiszen Cornelia úgy kívánja. De ki ez a Cornelia?

Alig kanyarodtam be abba a szűk utcába, amint egyszerre segélykiáltozás s összevert kardok pengése üti meg a fülemet, s azt látom, hogy a kötélen lógó lámpától megvilágítva, három férfiú viaskodik egy negyedikkel, aki a kapu oszlopának vetve hátát, kétségbeesetten védelmezi magát.

Én nem sokat tanakodtam: ahol egy embert támadnak meg hárman, ott becsületes lovag mindig a megtámadottnak fogja pártját. Kardot rántottam s odarohantam a vívók közé, s akkor aztán négy kard helyett öt csattogott össze. Mind az öten ledobáltuk a kalapjainkat a földre, így viaskodtunk. Ketten voltunk három ellen. Az olaszok kiabáltak mind a négyen: ezek különben a legbékésebb konverzációt is kiabálva folytatják. A nagy lármára, kardcsörtetésre előrohant az őrjárat: a sbirrek nyomultak elő nagy loholva a piazza felől, alabárdjaikkal és lámpásaikkal. Erre aztán az egész verekedő kompánia abbahagyta a dulakodást: ki-ki felkapott egy kalapot a földről, amelyiket legközelebb talált, s futott az utcán fölfelé, a sbirrekkel ellenkező irányba; az én védencem hirtelen becsapott egy sikátorba, míg az ellenfelei az utcakanyarulatban eltűntek: a sbirrek azokat üldözték tovább. Magam is belódultam egy szűk oldalutcába, s csak ott vettem észre, hogy a fejemre csapott kalap, mely a földön utolsónak maradt, nem az enyim, mert azon egy boglár van, egy madonnakép a Jézuskával; villogó gyémántok közé körítve; azután azt is észrevettem, hogy a bal vállamon meg vagyok sebesítve. A viaskodástól egészen kiment a mámor a fejemből. Itt van ni! Gondolám magamban. Most egy húj alatt kaptam egy *bambinot,* egy *barettet,* meg egy *piagát,* amelyikhez mind nincs semmi közöm. Ha még csak ezt kaptam volna!

De hogy teljes legyen a szerencsém, amint a sötét sikátorban továbbhatolok, szembejön rám egy fekete palástba burkolt hölgyalak.

– A Boldogságos Szűz nevére, uram! védelmezzen meg! – szólít meg rémült lihegéssel.

A finom csipkefátyolával előkelő hölgynek kellett őt tartanom.

– Ne féljen, signora! Ki meri önt fenyegetni?

– Nem! Nem engem! Hanem azt ott! Meg akarják ölni a vőlegényemet.

– Ah! Az ott önnek a vőlegénye? Legyen megnyugodva. Védelmére keltem: nem történt semmi baja. Úgy gondolom, mert igen jól tudott futni, mikor a sbirrek megjelentek s szétkergették a viaskodókat.

Eközben egy szögleten levő lámpáshoz értünk: ott a hölgynek szemébe tűnt a fejemen lévő kalap, azzal a gyémántos boglárral.

– Ah uram, ez az ő kalapja.

– Az ön vőlegényéé? Elcseréltük a viadal utáni sietségben. Majd holnap visszszacseréljük. Szabad a vőlegénye nevét megtudnom?

– Mirasassi Alfonzo herceg.

– Odavezessem önt hozzá?

– Nem! Az Istenért! Oda nem mehetek.

– Hát talán a saját családja palotájába?

– Ott engem megölnek! Hisz a bátyám volt az, aki a herceget harmadmagával megtámadta.

– Akkor legjobb lesz, ha signorina elfogadja a karomat, s az én szállásomon várja be a reggelt, amíg Alfonzot feltalálom. Lovag vagyok. Nevem marchese di San Carlo.

A hölgy ráállt az ajánlatomra, s karomba csimpajkozva, folytonos zokogás között eljött velem a szállásomig.

Én lovagias kímélettel respektáltam a hölgy helyzetét, s nemcsak az arcát takaró fátyolához nem nyúltam; hanem még a neve után sem kérdezősködtem. Felvittem őt magamhoz a szállásomra.

A gazdasszonyom ez idő alatt már kerített dajkát az én kis lelencem számára: az ott ült a karszékben s a kicsikét ápolta. Hát amint ezt meglátta az én stranierám, egyszerre ledobta a fátyolát és a palástját s odarohant a csecsemőhöz, örömteljes sikoltozással, s leborulva eléje, csókjaival halmozta azt el: fojtott hangon rebegve: „gyermekem! kedves gyermekem”, s nem törődött vele, hogy hallja-e, látja-e azt valaki.

A hölgy csodaszép volt, amit különben fölösleges megjegyeznem.

– Signora – mondám neki –, ezt a kicsikét én hoztam ide. Nekem egy fraj adta át annak a háznak a kapujában, amely előtt visszatértemben a verekedő urakat találtam. Azt kérdezte tőlem én vagyok-e Giuseppe?

– Igen. Ez Alfonzo megbízottjának a neve. A nő az én cselédem volt, s önt tévedésből másnak nézte.

– E szerint ön az a Cornelia, akit a cseléd említett, hogy vissza kell hozzá térnem?

Erre a kérdésre fölemelkedett a hölgy, s nyugodtan felelt.

– Marchese. Önre rábízhatom a titkomat. Én vagyok Parente Cornelia hercegnő. Mi régen szeretjük egymást Alfonzó herceggel; de családaink ellenezték egybekelésünket. És íme szerelmünket hamarább megáldotta az ég, mint az egyház. Ezt minálunk szégyenfoltnak nevezik, amit csak vérrel lehet lemosni. Bátyám és süveim halálra keresnek bennünket: Alfonzot és engemet.

– Legyen nyugodt hercegnő – mondám neki e bizalmas nyilatkozat után. – Fogadja el lakásomat. Én reggelig ajtaja előtt fogok őrt állani: senkit be nem bocsátok. Reggel pedig majd felkeresem vagy Alfonzo vagy Lorenzo herceget, s megkísértem a kibékítést. Ezt nem szabad karddal megoldani.

Ebben szépen megnyugodott a hercegnő, s én meghagytam a gazdasszonyomnak, hogy gondoskodjék róla; magam pedig az inasom fekhelyét foglaltam el reggelig a verandában. Az a karcolás a vállamon magától behegedt. A diákéletben megszoktuk ezt. Reggel korán felkeltem, s kimentem a városba.

Gyakorlatból tudtam már, hogy tíz óra tájon az egész úri világ ott szokott sétálni a Piazza Maggiorén; különösen a Neptun szobra melletti Piazza Nettunon. Bizonyosra vettem, hogy ha én a piacon hemzsegő gavallérok közé elegyedem, azok mindannyian rá fognak ismerni az Alfonzo kalapjára, s valamelyik közülök megszólít érte, attul azután majd tovább kérdezősködöm.

Jól számítottam. Alig haladtam a Laureti híres kútjáig, amidőn egy gavallér utamat állja, s elébb udvariasan üdvözöl, azután megnevezi magát:

– Én vagyok Parente Lorenzo herceg.

– Én pedig San Carlo Giuseppe őrgróf. Volt már szerencsém találkozni a herceggel: az éjjel egy kicsit összeütögettük a kardjainkat.

– Ah. Ön volt az? Ez a kalap azé az úré, akit ön megvédelmezett.

– A sietségben elcseréltük. Alfonzo hercegé.

– Honnan ismeri őt?

– Nem ismerem. Csak a nevét tudom.

– Ki mondta meg önnek a nevét?

– Mirasassi Alfonzo herceg mátkája, Cornelia hercegnő.

– Az én húgom? Hol van ő?

– Azt nem mondom meg, amíg Alfonzoval nem beszéltem.

– Alfonzo elcsábította az én húgomat. Meggyalázta a családom címerét. Nem elég ok-e az arra, hogy őt megöljem?

– Valóban elég, s ha Alfonzo nem fogja rögtön helyrehozni a vétkét: én magam is ellene fogom fordítani a kardom hegyét, mert Cornelia hercegnő az én védencem. Menjünk őt fölkeresni.

Erre Lorenzo megszorítá a kezemet, s még egy barátját maga mellé véve segédül, hárman elindulánk Alfonzo herceget fölkeresni.

A palotájában nem találtunk rá: a cselédei azt mondták, hogy kilovagolt a Certosa felé. Virágokat vitt az anyja sírjára.

Mi rögtön mind a hárman lóra ültünk, s vágtattunk eléje.

A porta San Isaia előtt találkozánk a szembejövő Alfonzoval. Én kértem Lorenzot, hogy engedjen engemet előrevágtatni, hogy elébb szólhassak Alfonzoval.

Ez rögtön fölismerte bennem a múlt éjjeli védelmezőjét; különösen a fejemen levő elcserélt kalapjáról. Elkezdett hálálkodni.

– De én most nem védelmezni jövök önt, hanem elégtételt kérni az ellenfele nevében, akit ön becsületében megsértett. Ön elcsábította Lorenzo herceg nővérét. Önnek meg kell verekednie életre-halálra, előbb Lorenzoval, azután énvelem, ha a gyalázatot le nem törli azzal, hogy Cornelia hercegnőt rögtön hitvesévé teszi.

Erre a szóra Alfonzo nagy örvendve kiáltá:

– Hiszen régen tettem volna azt, ha Lorenzo beleegyezik.

– Most már beleegyezik.

– Akkor szent a béke.

Erre kezet szorítottunk; amit Lorenzo meglátva, maga is türelmetlenül odavágtatott hozzánk, s azzal a két halálos ellenség egymás karjaiba borult: összecsókolóztak, egymást cognatonak nevezték, s mindent kölcsönösen megbocsátottak.

Én azután elvezettem őket a lakásomig; ott megtalálták a könnyekben felolvadó Corneliát, s lett belőle idilli összeölelkezés. Végül pedig mindannyian kivonultunk: a férfiak lóháton, a menyasszony és az apa gyaloghintókban a Madonna di Santa Luca kolostorához, ahol szabad a házasságot előleges teketória nélkül, megkötni „in extremis”.[48] No ez pedig valósággal in extremis volt. Én voltam principessa Cornelia násznagya. Ezért kerüli azt a társaságot a szép Cornelia, ahol én jelen vagyok, aki jól tudom, hogyan lett őbelőle Mirasassi hercegnő.

A hölgyek el voltak ragadtatva ez elbeszélés által. A férfiak nagy hallgatással fogadták ezt.

Csak György nem tudta magát tartóztatni, hogy az észrevételét ki ne mondja rá:

– Ha én jutottam volna ily kényes titokhoz, mint marchese di San Carlo, nem meséltem volna el azt, mint Jäger Seppl, az egész paraszttársaság előtt.

Minden férfi önkénytelen fejbólintással fogadta ezt a szavát a fiatal bölcsnek. Giuseppének észre kellett venni a szemrehányó tekinteteket, amik feléje villantak.

Nem értette a dolgot. Hiszen az egész világon, ahol csak jó társaság gyűlik össze, mindenütt szívesen szokták fogadni az érdekes pletykákat. Ez pedig olyan társaság volt, ahol a titoktartás alapszabály.

– Jól adtad ezt, *„jó Fülöp”* – vágott vissza hetykén Györgynek. Ezért a szóért Io a szájára ütött a tenyerével. Egypár férfi pedig elkacagta magát; mások a fejüket csóválták; Lodoiszka pedig a homlokáig elvörösödött.

György ide-oda tekingetett, bamba képpel.

– Mért mondta ez nekem: „jó Fülöp?”

Wammána odasúgott a fülébe.

– A te szavad *ítélet* volt a marchese fölött. Önkénytelenül az asphaleia verdiktjét mondtad ki.

– De mért mondta azt, hogy jó Fülöp?

– Eredj. Kérdezd meg tőle.

Egy marsall-jelmezes lakáj porcelán kagylóforma medencében bonbonokat hordott körül. Kétféle volt: rózsaszín cukorból és barna csokoládból.

Giuseppe, mintha tudná, hogy ebből neki nem kell venni, felkelt az asztaltól, s kiment a tornácba.

György utánament, s rövid időn visszatérve, Wammánát is kihívta magával.

A bonbonokat azalatt az inas körülhordta. Mindenki vett belőle egyet. – Mindenki rózsaszínűt vett ki. Annyi piros és barna csemege galacsin volt a kagylóban, ahány tagja a társaságnak. Csupa fekete golyók maradtak a medencében.

Szavazás volt ez.

Arra szavaztak, hogy felavassák-e marchese di San Carlot az asphaleia társaságába? Egy szavazatot sem kapott rá. Aki ily könnyen kifecsegi a gavallértársai titkait, az nem való ebbe a szövetségbe.

Mikor Wammána és Giorgio visszajöttek az étkezőbe, már akkor asztalt bontott a társaság, s egyes párok és csoportok félrevonultak a szögletekbe, bizalmas

[48] Végső esetekben.

beszélgetésre. Pompás festményű spanyolfalak voltak rendetlenül elhelyezve, amik mögé diszkrét nyilatkozatok tételére lehetett rejtőzni.

Wammána és Lodoiszka egy ablakmélyedésbe húzódott, a selyemfüggöny takarta őket.

– A két marchese szerencsésen összeakaszkodott – mondá Wammána.

– Mi fölött?

– Giuseppe dühös, hogy leszavazták a kandidatúráját: Giorgionak tulajdonítja a kudarcát. Giorgio pedig követelte tőle annak a magyarázatát, hogy miért nevezte őt jó Fülöpnek? Giuseppe aztán elmondta neki az apokrif kommentátorok adomáját, miszerint Burgund fejedelme, „Jó Fülöp” a kedvese levágott aranyszínű hajtincsei emlékére alapította az *aranygyapjú* rendét.

– S mi sértőt talált ebben? – kérdé affektált hidegen Lodoiszka.

– Én, lelkemre nem találok benne semmi megsértőt, ha velem ismétlődött volna ez az anecdoton; de Giorgio eltűrhetetlennek találta, hogy az ő istennőjét összehasonlításba hozzák a Burgundi Fülöp kedvesével, s kihívta egy szál kardra Giuseppét.

– És az elfogadta?

– Azonnal el is távozott, kartellhozókat keresni.

– Verekedni fognak? Két testvér?

– Holnap reggel. A Spinnerin am Kreuz mellett. Életre-halálra. Jól főztem ezt ki?

– Őrültség volt, amit cselekedtél!

– Madonna? Megtértünk? Szentek leszünk?

– Mondom, hogy őrültség volt, ami történt. Ezt a párbajt csináld vissza!

– Sajnáljuk a kis Abrekhet? Ne féltse őt; – nagyon jól vív. Én tanítottam rá.

– Nem tudod, miről van szó? Most értesültem Lembergből, hogy a külföldön levő összeesküvők Lengyelország felől akarnak betörni. Ott mindig van párt, mely kalandokra kész. Az öreget nem hozhatják el a Boszporusz mellől. – Maga sem jönne: eleget tapasztalt. – De a két fia közül az egyik megkapható. – A bécsi országos vásár kedvező alkalom rá. – Csoportostul vannak itt lengyelek, magyarok: vásáros népek. A magyarok egész méneseket hajtottak fel. – De ezek között vannak nyereg alá betanított paripák. – A csikósok az összeesküvők megbízottai. – Vezetőjük a kutyás ember. – Hatalommal nem lehet ellenük semmit tenni; mert bizonyítványaik vannak, hogy ők Harucker ménesének a csikósai, s ez most nagyobb hatalom, mint a kancellár. Aztán oltalomlevelük van Mercytől, aki gratissima persona a császár előtt. – És igen jó a tervük. – Minden léptennyomon kerülgetik a fejedelemfiakat, s ha egyszer odacsalhatják maguk közé, hirtelen lóra ültetik, s akkor aztán az egész szilaj ménest maguk előtt hajtva, elvágtatnak hegyen, völgyön, folyókon keresztül. Mire a nehéz lovasság utánuk ered, rég túl vannak a lengyel határon. Olyan egyszerű ez, mint a gordiusi csomó kettévágása.

– Erről mind tudomásom van.

– Akkor átláthatod, hogy az összeesküvők kezére dolgozol éppen, mikor mind a két fiút összehozod, hajnalban, a Spinnerin am Kreuz előtt. Ott éppen kezükbe adod a magyaroknak mind a kettőt.

– Ne féltsen engem. Az én pókhálóm erősebb, mint hogy azt egy darázs keresztülszakítsa. – Asszonyi szemek sugaraiból van az szőve. A kutyás embert én elvállalom: – Abrekh az ön rabja. Ma éjjel Méte-ünnepet hirdetünk. – Most pedig megyünk a vásárba, s felkeressük a csikósokat.

Az egész társaság egybegyűlt a címerteremben.

Ott ki lett adva a jelszó, amit minden hölgy annak a férfinak a fülébe súgott, akit kísérőül választott magának: „Méte – es – is. Ma este. Komédia után."

Csak Io nem súghatta azt senkinek.

– Nekem nincs párom – mondta Wammánának. – Az én legényemet kidobtuk a korcsmábul.

– Majd lesz, mikor visszajövünk. Most kapaszkodjál te is a Gyurica karjába.

Györgyöt egyfelől Lodoiszka fogta karon, másfelől Io.

Minő hatalom tudná őt ebből a rabságból kiszabadítani?

Konspirálhattok, *nyalka kurucok!*

– Én leszek Delila – suttogá Io balrul a fülébe.

– Én leszek Anais – lehelé jobbrul Lodoiszka.

Melyik örvénybe merüljön alá?

Hát még ez az észháborító súgás:

– Te lész a mandolosz.

Ezt Lodoiszka súgta.

Egész teste végigremegett bele.

De a gyönyör káprázata közepett is, a mámor előálmában is ébren maradt nála egy csodaérzés. A gyémánt az érzések között. – A becsület. – Nem! – Ez keményebb, mint a gyémánt, mert a gyémánt megég az összetett napfény hőkörében; de a becsület még a szerelem tüzében sem ég el.

– De csak reggelig – súgá vissza álmai királynőjének –, mert reggel vissza kell jönnöm, ha mindjárt a paradicsomban leszek is, s arkangyalok őrzik is az ajtót. Egy becsületszó kényszerít megjelennem.

– Hogy véredet ontsd értem?

– Nem tehetek jobbat, mint hogy meghaljak, ha egyszer ölelhettelek.

Wammána rendező jelszava közbeharsogott.

– Hiatz Buam un Diandln, machtz eng afdi Haxn; und haltz eng tzamm imma fidél.[49]

Azzal megindult a tarkabarka parasztlagzi a palota márványlépcsőin, nevetve, jodlirozva, dévánkodva, mint akik a legjobb gaudéhoz készülnek.

[49] Nem tudom én ezt más nyelvre lefordítani.
J. M.

XIII. Fejezet

A kutyás ember

A bécsi vásár utolsó hetében egyik mulatság a másikat tolta ki a helyéből: tarka méhraj, a nyüzsgő néptömeg folytonos forrongásban volt tartva az élvezetek változatos fajai által, s nem tudott belefáradni. Policájnak híre sem volt a nagy sokadalomban; mégsem volt semmi zűrzavar. A népkedély tartotta fenn a rendet. Az emberek nevettek, danoltak, tréfálkoztak. A harag csak paródiának vált be, s az összeszólalkozás maradt a szóharcnál: ökölre nem került a dolog, kést nem rántottak soha.

Egyedül a vásári bíróság osztott igazságot. Annak voltak eszközei hozzá. Veszekedő hajlamok elrettentésére ott volt a *Beisskatze,* a pia közepén. Két olyanforma gömbölyű épület, mint a katonasilbaknak szolgáló faköpönyeg, volt egymással szemben állítva. Azokon csak egy akkora lyuk, hogy egy emberfő kifér rajta. Ezúttal is volt két lakója, két kofa: egy sovány, meg egy veresképű. Azokat oda zárták be, büntetésül elcsillapíthatatlan veszekedésvágy miatt. De ott is folytatták. Mind a kettő kidugta a fejét a lyukon. Olyan közel voltak, hogy csaknem az orruk érte egymást. De nem haraphattak. Csak a nyelvük pergett. Abban nem engedtek egymásnak. Amelyik egy percre elhallgatott volna, vagy fejét a faköpönyeg lyukán visszahúzta volna: le lett volna győzve. A publikum jött-ment körülöttük s heccelte őket: „Beiss Katze!”

A komédiásbódék előtt verték az öregdobot, a marionettszínház Paprika Jancsija trombitálva hítta a műpártoló közönséget az előadásra, a vademberek ordítottak vadállati módon; a dohányos török teveháton verte a két oldalra akasztott üstdobokat, az orosz kürtösök körbe állva fújták búskomor nótáikat, a vándor sarlatán római lovag jelmezében árulta csodagyógyszereit hintója bakjáról, meg nem szűnő ékesszólásával, melyet szaporított a két famulusa csengettyűszóval és trombitarecsegéssel; közbe hangzott az állatmutogató oroszlánjainak bömbölése; a boros, sörös sátrak alatt ki-ki a maga nótáját danolta, palackfenékkel verve hozzá a taktust. De mindezt elnyomta a nagy publikum érdeklődésének változatos összhangja. „Ott megy már!” – „Ingadozik”. „Most mindjárt leesik!” – „Vivát! odafenn van.” – Ami szólt annak a kötélen-táncolónak, aki egy szál kötélen, melynek egyik vége a földhöz, másik a minoriták tornyának a keresztjéhez volt megerősítve, egy talyigát tolt fel, amiben egy kisleány ült.

Majd meg csengő török muzsika nyit utat a zsibongó tömeg között a lovaslegények számára. Ezek a „Scharlachrennen” lovasai, akik a bevégzett verseny után zárt hadsorban térnek vissza a st. marxi síkról. Elől a győztes dalia fején zöld koszorúval, az elnyert skarlátvörös posztó a termetén körülcsavargatva. Leghátul pedig aki legutolsónak maradt; az is kapott jutalmat: egy eleven malacot; azt úgy kell neki végigvinni, a sokaság gúnykiabálása között, hazáig. A közönség borral, serrel kínálja a legényeket, akik alig ülnek már a lovaikon, a sok

áldomástul. A győztes megfelel minden felköszöntésnek; de olyan rekedt már, hogy a beszédét nem lehet hallani.

Amint ezek elhaladtak: jön nagy sípszóval egy másik csoport. Csupa leánynép. A versenyfutásban résztvett Hübschlerinek: térdig érő szoknyában, felbontott hajjal. Tudva van a karakterük, mert hiszen céhet képeznek: joguk van a *Bodenhasét,* aki céhen kívül űzi a mesterséget, a városból kiüldözni. De senki sem dévánkodik velük. A kurta sárga mantill a vállukon tudatja, hogy ezek „ne bántsd virágok" palam et publice. Aki tudja is egyik-másiknak a nevét, világért sem kiáltaná el magát. Végigvonulhatnak háborítatlanul a sokaságon.

Ökörvontatta szekereken érkeztek meg a vásárba Lodoiszka hercegnő és asztaltársasága.

„Ezek az igazik!" ujjongott a közönség.

Katonaurak a donnáikkal!

Ezeknek nem kell muzsika, hogy utat nyisson előttük a tömeg. A dragonyos, a kürasszír, meg az arkebuzir előtt mindig nagy volt a respektus. Aztán markotányosnéjuk is van.

A csaplárosok lélekszakadva rohannak eléjük, s hívogatják őket a csárdáikba. A katonák jól fizetnek.

De a vajda büszkén int, előljárva, a hatalmas ezüst buzogányú botjával: takarodjatok, mi a fürdőházba megyünk.

– Áh! a fürdőházba! Ezek jól sarcolhattak valahol! ott belépti díjat fizetnek, s csak lepecsételt borokat isznak.

A nagy vásár idejére egy élelmes vállakozó a fürdőpavilont is fölépítteté a vásártérre; azon módon, ahogy azt a florenzi tudós Poggi leírta. Most is olyan nagy kelete volt, mint hajdanában.

Egy közös fürdőmedence, langyos vízzel töltve, melybe folyvást új vizet okádott négy réz sárkánykígyó, képezte a díszes társaságok kedvenc találkozóhelyét. Ez volt a polgári osztály legjobb mulatsága. Szép hölgyek, fiatal szüzek, csak egy patyolat öltönyben sereglettek össze a nagy tükörfürdőben, s ott fogadták az ismerős férfiak látogatását, akik szintén hasonló vászonköntöst viseltek: ott beszélgettek, adomáztak, énekeltek; úszóasztalokat hozattak maguk elé, s azokon kártyáztak, ostábláztak. A fiatal lánykák táncra kerekedtek, úszókantusaikat a víz színén lebegtetve, hogy magával Venus Anadyomenével versenyezhetnének bájaik tekintetében. És ebben senki semmi furcsaságot nem talált. – Ellenben a közönségnek az a része, mely nem fürdeni, csak nézni és mulatni jött ide, helyet foglalhatott a körülfutó karzatokon, s ott gyönyörködhetett az olimpi látványban. Az előkelő urak virágokat, és koszorúkat hajigáltak alá a karzatokról a szép kisasszonyoknak, amiket azok a köntöseikkel igyekeztek elfogni, ami sok tréfás megjegyzésre adott alkalmat. – Sőt maguk a tisztelt hajadonok is felszólíták a nézőket, hogy pénzdarabokat hajítsanak le hozzájuk, s ha azt nem tudták röptében elkapni, a víz fenekére esett pénzt egészen alábukva búvárkodták elő. És senkinek nem jutott eszébe, hogy e mulatságban valami szégyenelni valót találjon. – Kegyes atyák a leányaiknak, jámbor férjek a feleségeiknek, vőlegények a

menyasszonyaiknak minden megbotránykoztatás nélkül engedték ezt a kedélyes tréfálkozást: éppen úgy, mint mainapság a csárdást és valcertáncolást.

Csak éppen hogy a papoknak és barátoknak volt megtiltva e társalgásban való részvétel. (No meg a hebraeusoknak általában.) De már az apácák nem voltak tőle eltiltva.

Lodoiszka hercegnő és társai ezúttal azonban csak mulató közönségül jöttek a fürdőpavilonba, s amint a koszorú- és pénzdobálás kedélyeskedését elvégezték, ismét továbbmentek. Felültek a hatökrös társzekereikre, s nagy ostorkongatás mellett megindultak a marhavásár felé, ahol a minden országbul felhajtott tulkok csordái deleltek, kettős korláttal elválasztva a ménesektől: a két korlát között járhatott a vásárolni kívánó közönség. A magyar telepet messziről jelezé a magas póznára felvont háromszínű zászló.

Az a tér, melyet a bécsi vásárbírák a szilaj ménesek számára kijelöltek, bátran vetekedett Hortobággyal. Éppen olyan laktalan, míveletlen puszta, melyet a nagy ostrom alatt a megszálló török had letarolt, s melyet azóta sem telkesíthettek meg. Két nagy úr tilalma feküdt rajta; az egyik a főhadifortifikáció, mely az előretolt ravelin sáncai körül bombavetésnyi távolban minden építkezést megtiltott, a másik pedig a Duna-folyam, mely minden évben kétszer elárasztá a rónát, beterítve kaviccsal és nádgyökérrel. S ahová a Dunaár el nem jutott, ott pedig irtatlan bozótok lepték el a lankát, amiket népies névvel „görögberek”-nek híttak. – Az unokák csak a nagyapáiktól hallák, hogy ott valamikor, Kara Musztafa előtt, gyönyörű szép gyümölcsöskertek valának, kedélyes mulató *kolnákkal,* s hogy az a nagy tér, amit „Sziget”-nek neveznek, hatvan év előtt a zsidók városrésze volt, ahová azoknak este a bástyakapuk bezárása előtt a belvárosból haza kellett takarodniok: a szerteszét heverő veres téglák most is mutatják még a szűk utcák helyeit, düledező sírkövek a hajdani temetőjüket.

Valami emberriasztó vidék az egész, a Wiener Wassertől a dunai Lakenekig.[50] Még legelőnek is rossz, a vadvizek miatt. Aszott páfrány, rőt rekettyebozót verte fel a kavicsos nyirkos földet, a tocsogókban nádberek, a partokon bűzös labodák burjánerdeje; a legregényesebb része vadszeder szövevény, sündisznók tanyája, s a mocsárlég bűzös ködében csorvás lázak és patécsok leskelődnek az emberre.

Nem is ismeri azt a vidéket más, csak a vadászok, akik hódra (castor) lesnek. Még az is tanyázott bőven a metropolis alatt. De a vadászok is csak csapatokban mertek az ilyen expedícióra vállalkozni, mert az erdő mélyén ott volt a gonoszhírű „Trausnicht” (ne higgy neki) malom. Ökör hajtotta taposómalom volt. Ezt nem pusztította el a török; szüksége volt rá. Ez idő szerint pedig úgy volt elhírhedve mint rablók, útonállók tanyája, akik onnan intézték vakmerő támadásaikat a főváros környékére, s ha üldözőbe fogták őket, a sűrű bozótban könnyen menekültek.[51]

---

[50] Csincsés.

[51] Johann Christoph Wagners Städte und Geschichtsspiegel. Alt und Neu Wien, von Moriz Bermann.

Ezt a nagy sivatagot kapták meg vásártelepül a magyar csikósok, akik írott igazságaik szerint, Harucker ménesét hajtották fel a bécsi vásárra, az egész Békés megyét felvásárolt új földesúrét.

Más ember, más ló el is pusztult volna ezen a helyen mind egy lábig, de az alföldi csikósnak, meg az ő ménesének ez a kedves tájék! Annyival kedvesebb, hogy itt nem bántja a sok bögöly- és légysereg, mint a Hortobágyon.

Az országos vásár idejében ez a nagy sivatag is betelepítődött. A magyar csikósok megmutatták, hogyan lehet hevenyészni tőzegvályogokból *karámot* (ahol a gúnyáikat tartják), aztán meg nádkévékből *„vasalót”,* ahol a tőzegparázsnál nemzeti ételeiket készítik, s a lovak védelmére sövényből font cserényt. *Sírkutat* is vájtak, s ahhoz vályút készítettek az itatáshoz. A többiről gondoskodik a zöld mező.

S ahol gulya, ménes letelepszik, ott azután a cigány is otthon van. Egész putrisor támad a közelben, szellős sátorokkal, gyékényfödeles kordékkal kiegészítve, s végül a kunyhóváros temploma is megterem magátul: a csárda.

A bécsi népnek mindez mulatság volt, seregestül jártak a megnézésére, s divatba jött a városban a csikósokrul beszélni.

Nem is olyan emberek azok, mint más. Úgy ülnek a lovon, hogy a nyergük nincsen terhelővel a ló hasához szorítva, s mégsem potyognak le róla. Egy fütytyentéssel megállítják, egy ostorkongatással megtérítik a nagy sokaság szilaj lovat. Van közöttük egy fiatal legény, aki kevélyebb egy őrgrófnál. Rá se néz a szép menyecskékre, akik megszólítják: pedig csak úgy bolondulnak érte. Barnapiros az orcája, mint az érett kormosalma; s a fekete göndör haja a két vállát veri. Az a másik csikós, akinek a szürke haja *szironyok* közé van fonva, úgy csügg le a két füle mellett, bizonyosan az apja lehet, mert amint egyet kiált a legénynek, az egyszerre engedelmeskedik, vissza nem felesel.

Hát még aztán maga a számadó csikós! Az a megbámulni való alak: öles a termete, széles a válla, hosszúk a karjai. Nem fiatal már; de azért az életkorát nehéz volna kitalálni: az arca éppen olyan rézbarna, mint a két karja, mikor a lobogós ingujj végigcsúszik rajta. Komoly, méltóságos tekintetet tart. Sűrű szemöldökei, mik az örök égnézéstől, távolba vigyázástól, előre vannak húzódva, szinte mogorvának tüntetik fel, a keményen kiviaszkolt hegyes bajuszpár sem arra való, hogy röhögésre táncoljon.

A másik kettő nem tud más nyelven, mint amit az anyatejtől tanult; hanem ez a harmadik jócskán töri a németet, franciát, lengyelt, a latinhoz is vagdal. Bizonyosan világlátott ember. Írni, olvasni is tud, s kalendáriumot hord a tarisznyájában. Csak a napok rendje végett, de nem az időjárásért. Jobban ismeri a meteorológiát a pásztorember, mint a csillagvizsgálók!

A vásár három hete alatt több mint felét eladták a magukkal hozott ménesnek a csikósok. Igazi eredeti vér magyar lovak voltak. Nem nagy termetűek, de serények, kitartók: könnyen találtak vevőkre.

A vásárlátogató úri csoportot már közeledtében fogadta az eléjük futott cigánygyerekek csoportja. Fiúk, leányok mind olyan őszinte megjelenésben, ahogy a természet megalkotta: táncoltak, cigánykerekeztek az ökrösszekerek mellett

tenyereiket tartogatva, s kapkodták a dobált filléreket: ki egyet elkaphatott, dugta a szájába, hogy a testvérek el ne vegyék.

A csikóskarám előtt leszálltak az uraságok. A kutyás ember eléjük jött, a három komondor tiszteletteljes távolban kísérte.

A csikós ott hagyta a süvegét a karámban. Inkább nem tette fel, hogy le ne kelljen neki venni.

Nem is kezdett semmi szálem alejkumot. Megvárja, míg a látogató köszönti őtet.

Lodoiszka ki akart tenni magáért. Ő tud a csikósok nyelvén. Hogy lefőzi ezt a vadembert egyszerre, amint annak a hazája nyelvén megszólal.

– Isten jó nap, csikós bácsi!

– Fogadj Isten, szép nagyasszony.

Eközben egymásra néztek.

Ezek az éles szemszögzések, ezek a szemöldlehúzások! Két ellen kémszemléje volt ez!

Mind a kettő azt vizsgálta: mi lakik ebben a másikban? Mind a kettő megtudott valamit az első tekintetre.

– Hát édes csikós bácsi, abban járunk, hogy egy paripát szeretnék venni ennek az én uramnak; ne lenne többé hajdú, hadd lenne belőle huszár: magyar menyecskéhez való!

A csikós fejét ingatta, botjára könyökölve.

– No hát nincs az uram számára való lova kegyelmednek?

– Ló van elég. De kegyelmed nem magyar parasztmenyecske.

– Miért gondolja?

– Nem gondolom, hanem tudom. Ha én egy rátekintésre meg tudom mondani a lórul: ez telivér, ez félvér, ez arab, ez spanyol, ez mokány ivadék; hát egy szép asszonynak az arcáról hogyne tudnám megmondani, ha ránézek, hogy miféle nemzet? Hogy pedig nem paraszt, azt kimutatja azzal, hogy a legénynek a jobb karjába fogódzik. Így az uraknál szokás, akik bal felül hordják a kardot. De a paraszt a jobb kezében hordja a furkósbotot, annak az asszonya a bal kezét fogja az urának; annak is csak a hüvelykujját, mikor egymással mennek.

– Ejnye csikós bácsi, de haragos!

– Nem vagyok én haragos, se rátartós, csak szemes. Sokszor jönnek ám ide hozzánk ilyen parasztnak öltözött urak, asszonyságok, akik magyarul beszélnek, azt gondolják, majd azzal lefőznek. De nem oda Buda! Tudom én azt jól, hogy lóvásárnál csalni gavalléros dolog. De akiről én észreveszem, hogy engem meg akar csalni, azt én csalom meg. Azt mondják, hogy a római pápa csalhatatlan: jöjjön csak ide hozzám lovat vásárolni, majd akkor tudja meg, hogy igaz-e az?

Lodoiszka nevetett a tréfán.

De a csikósnál nem volt abban semmi tréfa.

– Kegyelmed kálvinista, ugye?

– Az én. Pedig kemény nyakú. Aki igaz hozzám, ahhoz igaz vagyok. Aztán azt a magyar szót se erőtessük, princessz! A kiejtésérül megtudom, hogy lengyel. Én

tudok németül. Hadd értsék ezek a többi Herrschaftok is, hogy miben alkuszunk meg?

György elmélázva hallgatta ezt az *idegen* nyelven folytatott társalgást, s rajta feledte a szemeit az ismeretlen alakon. Idegen, ismeretlen volt előtte a szó és a beszélő ember. És mégis valami álmatag gyönyör lepte meg a szívét ezalatt vagy inkább édes fájdalom. Mintha valaha álmaiban vagy az élet előtti időkben hallott, látott volna ehhez hasonlót. És ez a vadon pusztaság, ezek a vágtató paripák, a fehér ebek mintha egyszer megjelentek volna már előtte.

Wammána közbeszólva véget vetett az ábrándozásnak. Ő is megmutatta, hogy járt Magyarországon, németül szólt a csikóshoz, de fűszerezve magyar ékesszólással.

– No hát csikós gazda, az ebadta, produkálni azt a kutyát, ad ugrandum, itt a pénz, kutya teremtette!

S odacsörgette a csikós orra elé a dénárokkal telt hólyagzacskót.

Ez hát világos beszéd volt. „Kutya ugat, pénz beszél.”

– Ejh! – dörmögé a csikós, – azt az ugrabugrát csak a poltrás publikumnak produkáljuk. Ilyen úrias társaságnak majd valami más mesterséget mutassunk.

A három komondor ott ült a gazda háta mögött bothosszúságnyi távolban, a két hátulsó lábán, mind a három egyforma pozitúrában.

A gazda csak a fejét fordítá hátra, s odaszólt a kutyatriász felé – diákul.

– Quaeras hungarum.[52]

Erre mind a három egyszerre felugrott.

Hanem a középső (ez lehetett a többieknek az apja) egy-egy csahintással oldalba kapta a másik kettőt (mit ugráltok, ti ostobák!). Azok aztán megszontyolodva hasrafeküdtek. Ő maga értette a klasszikus nyelvet.

A nagy fejét jobbra-balra lóbálva, odasompolygott a gazdájához, s annak a lábszárához törölgette a fekete orrát, valamit mormogott is hozzá, s aztán felnézett az arcába s elkezdett lihegni, hosszú piros nyelvét csillogó fehér fogai között kitologatva, s aközben végignézte az egész úri társaságot, mely őket körülállta, azután egy nagyot ásított, mint mikor a kutyának nincs a rábízott feladathoz kedve.

– No hát quaeras hungarum – ismétlé a parancsszót a gazda.

Erre aztán a Bodri felcihelődött, s kénytelen-kelletlen léptekkel odacammogott a látogató uraságokhoz. Úgy iparkodott mosolyogni azzal a jámbor buta pofájával. Azon volt, hogy megnyerje maga iránt a jó elővéleményt. Nem harap. A farkát csóválva közelít. Azután végigszaglássza az emberét: akkor nagyot prüsszent, a fejét megrázva. Ez nem az ő embere. Továbbmegy a másik alakhoz. A hölgyeknek megengedi, hogy a fejét megcirógassák; de ha férfi nyúl hozzá, felhúzza a fogáról az ínyét s csendesen morog. Mikor odakerül Wammánához, egyszerre hátratoppan: szétfeszíti mind a négy lábát, s a két fülét előrehegyezi. Wammána valami tréfát fundált ki. A háta mögé tett kezében egy virslit rejt. Azt odatartja a kutya orra elé. Rettentő megsértés! Egy pusztai komondorrul azt föltételezni, hogy

[52] Keress magyart.

az meg hagyja magát vesztegetni. Először is azzal fejezi ki elutasító véleményét, hogy a két hátulsó lábával hátrakapar, azután pedig hangosan megugatja az ajándékkínálót. Hatalmas, farkaskergető ugatás ez. A két szeme rubinfényt szikrázik, a farka csapkodja a két oldalát. „Taceas!" kiált rá a gazda. Erre aztán elkussad, de még sokáig elmorog magában. Minő nagy gyalázat! Lodoiszka engeszteli „No no, Bodri. Juhozz Bodri! Csiba ne!" Erre a szóra megint nevetésre szalad Bodrinak az ábrázatja; udvarolni kezd a szép menyecskének, féloldalt fordítja a fejét, a két fülét hátracsapva: úgy kínálja, hogy vakarja meg; aztán leheveredik a földre, hanyatt vágja magát, egyik oldalrul a másikra fordul; aztán megint talpra ugrik, megrázza a bundáját, hogy csak úgy zörög a szeges örv a nyakán. Hanem azért fanyalogva fordítja hátra a gazdája felé a buksiját, s azt mondja: „nyám-nyám-nyám" (sokat tud a kutya beszélni, csak legyen, aki megérti). Ez sem az igazi neki.

Ekkor Györgyre kerül a sor. Amint a komondor az alakját meglátja, a szimatját elfogja, a vadállat párája egyszerre az emberlélek értelmét veszi fel: hasmánt csúszik felé, hízelkedve nyihog, könyörgő szemekkel néz fel reá, s a féllábát felemeli hozzá, mintha kezet akarna neki nyújtani, s mikor aztán az ifjú lehajol hozzá, hogy megveregesse a fejét, akkor egyszerre, orozva, nagyot nyal a kezén, ha az egyiket visszahúzta, a másikat nyalja meg, s akkor aztán elkezd táncolni, csaholni. Ilyen tánc, ilyen csahintás az, amivel a kutya azt szokta mondani: „Megjött a mi urunk!", s aztán körben forogva táncol, csahol, odafut a gazdájához, körülnyargalássza, folyvást csaholva. A két fiatalabb, nyakát magasra felnyújtva, üvölti hozzá a kórust.

A csikós botjára támaszkodva, s félpofáját a tenyerébe nyugtatva nézi azt a szép sugártermetű ifjút. Aztán hátrafordul. Nem szabad senkinek észrevenni ezt az akaratlan szemébe lopózott könnyet.

– Fordítsd meg azt a ménest, héj! – kiált oda a lovon ülő bojtárjainak.

Azután odakiált a kutyáknak: „ad equinam".[53]

Arra mind a három komondor nyílegyenesen vágtat a síkon elszéledt ménes felé, folytonosan tartó morgással. Tudják már a regulát. Mikor a bojtárok egyfelől kongató ostorral terelik a ménest, másfelől a komondoroknak szembe kell a lovakkal futni. A ló nem olyan, mint a szarvas, akit hátulról meg lehet támadni: az agyonrúgja a kutyát. Az öreg komondor dolga a vezérmént, a kolomppal a nyakán, úgy megtéríteni, hogy a vásárló urak felé vezesse a ménest.

Mikor aztán mind együtt vannak, a komondorok hátramaradnak, s elmennek ürgészni. Ismerik már a színdarabot; nagy felvonásköz van, nekik nincs szerepük.

A száznál több paripa össze van terelve egy tömegbe; oda lehet közéjük menni uraknak, hölgyeknek tartózkodás nélkül. Ezek nem is félnek tőlük: mind előkelő asszonyok és urak, akik ismerik a lovak természethistóriáját, mindig azt tanulmányozzák. A „vad" ló „szelíd". Ez még nem ismer korbácsot, sarkantyút. Ez még azt tudja magáról, hogy ő a teremtés remeke, akiért ez a föld lett alkotva, s lenézi az embert.

---

[53] A méneshez.

A karcsú nyakú szilaj mén olyan udvariasan veszi el Lodoiszka tenyeréből a cukorgalacsint, mintha két hopmester tanította volna a kézcsókolásra.

Más állat, ha nagy csoportban van együtt, bömböl, üvölt, röfög, a ló méltóságteljes hallgatással van a gyülekezetben; csak a vezércsődör nyerítése hangzik fel egyszer-egyszer.

Lodoiszka kiválasztott egy gyönyörű rézderes harmadfű mént a csapatbul. Egészen vad volt az – az ő ízlése szerint.

Meg is lett az alku a paripára: száz forintban, meg egy pint borban.

Hanem a vásár nem megy ám itt olyan könnyen, mint a rendes marhapiacon, ahol a megvett paripának a kötőfékét odanyomják a vevő kezébe, s az vezetheti a lovát rögtön a szekeréhez s odakötheti a saraglyához. Próbálná meg csak valaki a vadménes közepéből egy csikót kötőféken kivezetni. Sohse látná többet az a napot!

A lovat megjegyzik, s ezzel az urak félrevonulnak a látványt nézni. Az öreg csikós meg a fiatal bojtár az egész összeverődött ménest hangos ostorpattogással kergeti végig a síkon. Maga a csikósgazda gyalog megy a vágtató ménes elé, két kezében a tekercsbe fűzött pányvakötéllel. Elébb azonban a közelben settenkedő kovácscigánynak két betűt kiált oda: „G. S.”.

Amint aztán sebesen a vágtató ménes a közelébe jut, egyszerre gyorsan odaveti közéje a pányvát. A kötélhurok csoda pontossággal odatalál a kiszemelt rézderes fejébe, s egyszerre a nyakára fojtódik. A többi száz ló vágtat odább, ez az egy ott marad. Eleinte fickándozik, a fejét rázza, a földhöz veri magát, meg újra felugrik a magasra; de az a vasember kötve tartja, s a pányvánál fogva közelebb húzza magához. Mikor ez az ember ott áll a síkon, két lábát megvetve, bő ingujját a válláig feltűrve, olyan, mintha egy gladiátor bronzbul öntött szobra volna. Minden izmában őserő. Egymaga meg bírja fékezni azt a szilaj, nemes mént. Hosszú karjaival egyre rövidebbre vonja a pányvát, míg egészen odahúzza magához a lovat. Annak már akkor az egész teste reszket, s szakad róla a tajték. Akkor odavonja a ló fejét magához s a fülébe sugdos. A ló megáll nyugodtan, mint a bárány. Erre a két bojtár is előkerül. A ménes legelészik tovább. Az elfogott mén nyakáról leoldják a pányvát, s arra az nyugodtan engedi a kötőféket a fejére s a száján keresztül köttetni.

– Ez betanított ló. Vigyázzunk – súgá Wammána Lodoiszkának.

A paripa engedé magát szelíden végtül végig dörzsöltetni szalmacsutakkal, míg a tajtéktól egészen felszárították.

Ezalatt a kovácscigány elkészült a billogozó vassal. Csak két betűt kellett neki belenádalni, amik készen voltak. A billog szív alakú volt. Már meg is volt tüzesítve.

Ekkor aztán a három csikós egy perc alatt lekapta a vad mént a négy lábáról, legyűrték a földre. Egy a fejét szorítá le, kettő a lábait, hogy meg sem tudott moccanni. Erre a kovácscigány odaugrott a fehéren izzó billogvassal, s rányomta a tulajdonos G. S. betűit a csikó tomporára, mialatt az a fájdalomtul nyerített és hörgött keservesen.

Akkor aztán fel hagyták állni, s megitatták egy sajtárból.

A paripa azalatt is, amíg ivott, folyvást felrugdalt a két hátulsó patájával.

– Nem! Erre a lóra nem fog ülni senki – súgá vissza Lodoiszka Wammánának.

– Jól van, gazda – mondá Wammána, szarvasbőrkesztyűs kezével a csikós vállára ütve. – Meg vagyunk elégedve a paripával.

– Meg vannak elégedve? – monda félvállról nézve végig a dragonyoson. – Hiszen még ki sincs próbálva.

– Mit tesz az?

– Hát még most csak azt látják az urak, hogy szép lovat vettek, szemrevalót, de azt nem tudják, hogy jó lovat vettek-e? Nincs-e valami erkölcse? Hátha merev nyakú, kemény szájú? Hátha megtörik a dereka a lovas alatt? Hátha megroskad mind a négy csülke, mikor felülnek rá? Hátha cseberbelépkedő? Hátha nem akar a dobogóra rámenni? Hátha csökönös? Hisz az uraknak a szemét is kicsalja holmi lócsiszár.

Wammána bosszús volt ezért a leckéztetésért, ő azt hitte, hogy senki a világon nem ért olyan jól a lovakhoz, mint ő.

– De hát ki az ördög ül rá erre a most billogzott vad csikóra, hogy kipróbálja?

– Eredj, fiam, Bandi, mutasd meg az uraknak.

A fiatal csikósbojtár ezzel odament a paripához, megtörülgette annak a szemét a ló saját sörényével, a bal kezével befogta az orrlyukait, a jobb tenyerét a ló hátára tette s arra egy szökéssel fenn termett a lovon.

A vad mén eleinte elkezdett ágaskodni, felhányta a farát, szügyébe vágta a fejét, horkolva fújta a forró gőzt az orrlyukain keresztül, a bojtár úgy ült rajta, mintha hozzá volna nőve. Ekkor aztán más furfangot talált ki, – elkezdett sebesen nekiiramodni az avarnak, vitte a lovasát vízen, tüskén keresztül, csak úgy duzzadtak a széltől, mint a vitorlák, a bő ingújjak, gatyaszárak. Akkor aztán egyszerre rögtön megállt a ló, megfeszítve a négy lábát. De a lovas nem repült keresztül a fején, a csikós a két lábszárával fogja a ló derekát, azt nem veti az le ilyen cselfogással. Most aztán a sarkantyú ösztökélte tovább a futásra. Úgy elnyargalt, hogy néhány perc múlva még a porát sem láthatták.

Mikor aztán megint visszatérni látták, már akkor szép rendes ügetésben kocogott a paripa a bojtár alatt. Pedig annak nem volt egyéb regulája számára, mint a két térde, meg az a rongyos kötőfék. Azt is csak bal kézzel fogta, mert a jobb kezében a süvegét tartá. Az levén a csikónak az utolsó mesterfogása, hogy egyszer-egyszer hirtelen felkapta a fejét azzal a szándékkal, hogy a lovasának felüsse az állkapcáját. Ilyenkor a bojtár hirtelen rácsapta a süvegét a csikó fejére, attul aztán ez is felhagyott a rossz tréfájával, s midőn az urak elé visszakerült, már akkor úgy engedte magát vezettetni, akár egy kezes paripa. A csikósgazda szavára csendesen lépkedett, vagy apró kocogáshoz kezdett, azt is megmutatta, hogy milyen a rövid galopp. S utoljára végső próbatételül még egy dobogóhídon átrobogott, anélkül, hogy visszatorpant volna. És hogy a szerepe végén bemutassa, mi lakik benne, a nagy nyargalózás után úgy jött vissza az úri társaság elé, hogy többet járt a két hátulsón lábán, mint mind a négyen, s olyan kevélyen hordta a fejét, mint aki tudja, hogy megilleti a dicséret.

– No ifjú uram, hát most mondja meg, hogy mit szól a paripájához? – monda a csikós gazda, Györgyhöz fordulva, akiről föl se tette talán, hogy nyalka kuruc hajdú létére egy szót sem ért abból. Mégis megértette az, hogy mit mondtak neki.

A nagy kedve lett volna megtenni a próbát a szilaj paripán, hisz neki is szenvedélye volt fékezetlen lovakat nyereg alá betörni. Hanem az a két hölgy kétfelől nagyon belecsimpajkodott a két karjába, azok nem ereszték. Ne kockáztassa a drága életét.

– Ez a *mi emberünk* – dörmögé Wammána Lodoiszkához.

– „Mienk” lesz – súgá vissza Lodoiszka.

A csikós úgy tett, mintha nem ügyelne rájuk. Kifizetteté magának a száz forintot, meg egy dénárt az áldomásra, kettőt a cigánynak a billogért.

– Megálljunk csak, gazda, még egy szóra – kötődék Wammána. – A vásárban azt dobolták ki, hogy kend olyan jól tud a botviadalhoz, hogy aki kendet bottal meg tudja ütni, anélkül, hogy kend visszaütné az ellenfelét, annak száz forintot fizet. Hátha a ló árát vissza tudnánk nyerni.

A csikós egyet sodorintott a bajuszán.

– Állok szolgálatjukra kegyelmeteknek. Aki meg akar mérkőzni velem, annak egy magyar forintot kell letenni az én százam ellen. Aztán jöhetnek rám ketten, hárman.

– Majd csak egyesével megyünk.

– Pedig jobb szeretem, ha hárman jönnek, mert akkor az egész *„zsinórt”* behúzom.

Azzal előhozott a karámból egy nyaláb fustélyt, mind egyformák voltak, jó szívós árva-csáti tölgyből, a bunkós végük betömve ólommal.

– Tessék belőlük válogatni.

Magának azt tartotta meg, amelyiket ott hagytak.

Azzal feltűrte a jobb karján az ingujját egész a válláig, s kiállt a gyepre. Az ólmos fütyköst középen markolta meg, azzal hárította el a feléje intézett ütéseket. Úgy pörgött az a kezében, mint a fergettyű. Egyenlőtlen volt a viadal, mert ő viszsza nem üthetett, s csak az az egy esélye volt, hogy az ellenfele botját kiröpítse a kezéből.

Sorra próbálkoztak vele az úri parasztlegények, biz azok sem mentek vele többre, mint az igaziak. Mind, valamennyinek kiröpült a markából a fütykös.

Többen nem vettek részt az atlétai mulatságban, sem a vajda, sem Wammána, sem György.

A vége az volt, hogy szokás szerint a csikós beseperte a forintokat, s megmentette a maga száz forintját.

Végül az egész úri társaság nevében Lodoiszka üdvözlé a porond hősét.

– Kend ugyancsak *legény a gáton,* csikós gazda. Vannak-e még ilyen derék fickók többen is odahaza?

– Hohó! Akik odahaza vannak, azok még csak az igaziak. Én csak olyan vakarcs vagyok hozzájuk képest.

– De hátha valaki karddal állna szembe kegyelmeddel, ahhoz mit szólna?

– Biz attól sem ijednék én meg.

– Egyet mondok: kettő lesz belőle. Mutassa meg kend egy válogatott úri társaság előtt, hogy milyen hatalmasan tud védekezni bottal kard ellenében. Száz forint lesz a jutalma. Teszem föl ezzel a dragonyossal itt mellettem.

Wammána állt mellette.

A csikós egyet sodorintott a bajuszán, s hetykén visszafelelt.

– Száz forintért meg nem teszem, – hanem egy szép asszony csókjáért megteszem.

Lodoiszka egyet taszított a könyökével Io hercegnőn.

– A szép asszony itt volna hát.

– Helytállok magamért! – szólt a csikós, odalépve Io elé s bal karját nyújtva felé. A jobb kezében a fegyverét tartá.

Io belekapaszkodott, dévajul nevetve.

– No látod, hogy már van párod! – szólt enyelegve Wammána.

Lodoiszka fülébe pedig odasúgá:

– Van már *Koráx.*

György is meghallhatta ezt a szót.

XIV. Fejezet

Nosztalgia

Hát hiszen „van”. – Létezik. – Gyakran előfordul. – Nincsenek alóla kivéve sem az öregek, sem a fiatalok. – Tapasztalható mind a két nemnél. – Néha halálos kimenetelű. – A kórtünetei mindig azonosak.

Az orvosok úgy híják, hogy „nosztalgia”. A poéták s más efféle laikus emberek, akik még az ókori fogalmak közt élnek, úgy híjak, hogy „honvágy, hazaszeretet”.

Voltaképpen nem lehet eltagadni, hogy ez az ideges affekció realiter létezik. Hanem azért színpadra hozva, a nevetségesnek a hatását gyakorolja– a parterre közönségre. Mint minden idegbaj, úgy ez is ragályos, néha endémikussá válik. Egész népet is meglep, s olyankor az a nép csodálatos extravaganciákra hajlandó.

S ezekből csak erős érvágások képesek kigyógyítani. Azonban örökölhető is ez az ideges passzió. – Többrendbeli észleletek alapján konstatáltatott, hogy ez a nervózus ragaszkodás egy tájék, egy népfaj iránt a dédapákról az unokákig leszármazik. – Nemkülönben *szuggesztió* útján is felkölthető ez a *hajlam.* Vannak ügyes *delejezők,* akik (többnyire izgató beszédek által) a *médiumokat,* akik erre fogékonysággal bírnak, a honszeretet fluidumával eksztatikus állapotba hozzák, s egy képzelt, ideális bálvány irányában (akit azok *hazának* neveznek) az idioszinkráziának egy nemét tudják felkölteni, amelynek táplálására elég egy kimondott szó, egy ételnek az íze, egy megérzett szag.

Egy eklatáns példa van erre nálam följegyezve a prakszisomból.

Egy magyar nagybirtokos főúr, aki a legutóbbi magyarországi politikai küzdelmek után a külföldre menekült és Svájcban élvezte a menedékjogot, dacára annak, hogy Svájc regényes tájai, magnetikus jéghegyei, ózonteljes levegője teljes kárpótlást nyújthattak neki azokért az unalmasan lapályos és egészségesnek nem nevezhető rónákért, amelyeket elhagyott, mégis azon extravagancián hagyta magát ismerősei által rajtakapatni, hogy esti sétái közben a mezőrül fölszed egy-egy darabka száraz marhatrágyát, azt zsebében hazaviszi, s otthon a szobájában meggyújtja, s amíg ennek a füstjét beszívja, ettől az illatnak nem nevezhető szagtól az egész magyar alföldi rónát vissza tudja idézni képzeletébe, legelésző gulyáival, nyargaló méneseivel, délibábjával és pásztortüzeivel, amely tüzek ilyen „árva" tőzegből vannak szítva, s hallgatja, hogy mit beszélnek a szittya rokonok egymás között? – Ezt nevezik hallucinációnak.

Gyakran előforduló eset: különösen az izlandiaknál és magyaroknál. (Az én emberem belehalt ebbe a betegségbe.)

Nem tudjuk elhatározni, vajon az az *öröklött vércsepp,* melyre kútforrásunk példálózik, az a speciális Rákóczy-*vírus* ébredt-e fel azzal a spamaticus hatással Giorgio szívében, midőn maga előtt látta azt a pusztát, a karámokkal, a cserényekkel, a vágtató ménessel, az idegent a honostul megkülönböztető kutyákkal, s azzal a fogékony ifjú beleesett egyszerre a nosztalgiát jelező pyrecticus állapotba? Vagy pedig annak a rejtélyes embernek (akit eddig csak a kutyás embernek ismerünk) hipnotizáló szuggesztiója igézte-e meg? Az egész kedélye átváltozott utána.

Olyan embereket, olyan állatokat látott maga előtt, aminők a megszokott fogalmakba bele nem illenek. Vademberek, akik nem tanultak semmit, de a maguk dolgát, azt nagyon jól tudják. Vallást nem tartanak, bálványt sem imádnak, de azért tudják, mi a becsület? Dacolnak az elementumokkal. S az élet szükségeit nem ismerik. Jó ágyuk van a puszta földön s gyönyörűségük a zivatarban.

Milyen világ lehet ott, ahol ezek az emberek laknak?

Kivált ez a vezéralakjuk, ez a mesebeli vasgyúró, aki bőrmellényt visel, s otthon szőtt inget: és amellett okosan beszél, mint egy bíró, az idegenekkel németül, franciául, a kutyáival latinul. Hát még az az ismeretlen nyelv, amit otthon tanult! Kiejtése oly erőteljes és mégis sima, harmóniás, hangzatos.

Hogy tud bánni a fegyverével! Azzal az ősember fegyverével, a bottal! S még hetykén elő mer állni, hogy a botjával kard ellen is megvívjon. S kivel fog megvívni? Wammánával, a hírhedett atletessel. – De nem fogadásbul, nem a kínált bérdíjért. Azt kevélyen elutasította magátul. – Hanem egy szép asszonynak a csókjáért.

Milyen öntudattal, milyen délcegen vetette ezt a szót oda! Pedig tudta, kitalálta, hogy ezek a népies öltözetű menyecskék itt mind úri hölgyek. – S azok előtt ő csak egy zsíros paraszt. S még nem is valami fiatal legény, nem is szép. – Mégis azt merte mondani előttük.

S milyen hódító hatása volt a vakmerő szavával! Rögtön akadt szép asszony, hercegasszony, aki azt elfogadta. A szép Io hercegnő olyan kész volt a cserére!

Marchese di San Carlo helyett – a kutyás ember! – Nem példátlan a hölgyeknél az ilyen anesztétikus aberráció, vagy mondjuk hisztérikus allotriofagia.

S most ez a vademberek vezére kész azért a szép asszony csókjáért itt hagyni a rábízott ménest, a karámot, kész kiállani a színpadra s veszedelmes komédiát játszani a Méte-ünnepélyen csak azért, hogy azt mondhassa arról a tündérnőről: „csókoltalak!”

Hajh milyen magasan állt az a parasztcsikós a fiatalember előtt az ismert emberalakok fölött!

Hát még ha azt tudta volna, hogy ki az az ember? S mért megy az most oda, ahová őt hívják?

Hogy ez a csikósgazda *Rákóczy Ferencnek* hajdani legvitézebb ezredeskapitánya, *Pelargus,* aki azért jött ide, hogy fejedelme fiát elvigye magával.

Azt sejtik, akik magukhoz hívják. Ő pedig szintén sejti, hogy őneki oda kell menni, s kockára tenni életét élet ellen, hogy őt megszabadítsa.

Ha bilinccsel volna megláncolva a fejedelem fia, azt könnyen összetörné, de ami azt kötve tartja, az a háló erős háló, szép asszony szerelmes szavából van szőve. Varázshős legyen az, aki azt eltépi.

Ezek pedig, akik hívták, csalogatták, azt mondták magukban „majd kapsz te szép asszony csókját, de annak a szép asszonynak a neve *Machaira”.*[54]

Visszatérett Giorgiónak nem lehetett szavát venni. Minden ereiben ott volt már a *nosztalgia* előláza. – Ezt úgy hívják, hogy *incubatio.* Akik értenek a magasabb patológiához.

XV. Fejezet

Ha Bécs mulat

Az asphaleia-szövetségnek egészen kapóra jött az alkalom.

A vásár utolsó napja a népmulatságé volt. – S ilyenkor egész Bécs az utcán van, s minden embernek a kezében van egy palack. Az idegenek úgy is hívták a bécsi népet, hogy „Flaschenträger”.

Aztán a nép napján minden bolondság meg van engedve az utcán.

Más hely nincs is, ahol mulatni lehessen, csak az utca.

Nincs még se Nobel-Prater, se Wurstl-Prater. Annak a neve még most *„Császári vadaskert”.* Körül van kerítve az egész erős rácsozattal, s kívül-belül puskás strázsák őrzik, hogy valami vadorzó be ne lopódzon. Ezek a fickók olyan okosak, hogy nem puskával lövik a császári vadakat, mert az nagyot durran, hanem számszeríjjal, ami nem ád hangot. Ha rajtakapatnak, két fülük bánja meg. Csupán

[54] Kardvas.

elegáns úri hintóknak engedtetik meg a vadaskert kapuján begördülni, de kiszállni azokból sem szabad, még csak egy tavaszi ibolyának a leszakítása végett sem. A Märzveilchen-szedés különben is a felső-ausztriai uralkodó hercegek felségi jogai közé tartozik.[55]

A bécsi népnek tehát nem volt kertje, ahol mulasson, mulatott az utcán.

Ott azután volt tarka élet.

Erre a napra minden polgárnak meg volt engedve, hogy a saját házában bort mérjen és harapnivalót hozzá. Minden kapualja kedélyes csárdává volt átalakítva, s ki hová egy-két széket és arra egy vasalódeszkát tehetett, azon árulta a kedvenc virslit, kvarglit és a méhsert.

Minden utcaszegleten énekeltek, muzsikáltak a vak hárfások és szemes hárfásleányok, akiket különben túlénekeltek a járó-kelő dalárok.

Hanem aztán minden kívánnivalót felülmúltak az „Aufzug"-ok vagy ahogy a magyarok mondják *„prosecciók".*[56]

Nagy énekléssel járt a diákok felvonulása, kik nemzetségek szerint voltak dandárokra felosztva (a „magyar" nemzetség zászlója alatt egyesültek a csehek, morvák, illírek). Kivont karddal valamennyi, úgy dalolták lelkesülten a „Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus" zsolozsmáját. A csapat közepén jöttek a múzsák, hat ló vontatta díszszekéren, Minervával együtt. Ezek is mind diákok voltak.

De még fényesebb volt a pékek parádéja, akik a török ostrom alatt mívelt hőstetteik emlékére különös szabadalommal bírtak a pompás utcataposásra. Császári lovasság kísérte őket elöl-hátul, közben céhzászlókat emelve, s a hírhedett pékbillikomot ürítgetve, járultak a daliás péklegények nagy muzsikaszóval, s minden pékbolt előtt riadó tust húzattak, égre emelt kardokkal esküdve, hogy míg a nap az égen jár, nem lesz a világon párja a bécsi császárzsemlyének és perecnek!

E komoly és lélekemelő látványok után következtek a tréfásak. Minden céh iparkodott a másikon túltenni, elsajátítani a népélet hagyományos alakjait. A halászok díszszekerén látható volt az aranyhajú és halfarkú *Donauweib.* A csizmadiák tolták előre, kerekekre téve, a csúnya nagy sárkánykígyót, melynek hátán egy cipészlevente ült, annak emlékére, hogy hajdanában az egész Bécs városát rettegésben tartó tűzokádó sárkányt egy bátor csizmadialegény ütötte agyon.

A szabók népies alakja volt a hírhedett „Dame mit dem Todtenkopf". Egy dúsgazdag hercegnő, akinek halálfeje van, s aki férjet keres, – segélyül híva a hatal-

---

[55] Megtörtént, hogy egyszer Mária Terézia főhercegnő, fiatal leánykorában a Práterben kocsikázván, a kis bolognai ölebe kiugrott a hintóból, leszállani nem volt szabad érte, hanem a főerdőmester jött oda, s az adta vissza a királyleánynak a selyempincset, nem mulasztván el a jóakaratú megintést: *„Euer Gnaden könnten besser acht geben!"*

[56] Ezeket ugyan a magyarok most már úgy híják, hogy „körmenetek" (netek körme!), hanem aztán nem is *prosecciók* ezek már!
J. M.

mas szabómesterség varázsát, mely pompás öltözetek által még azt a halálfejet is kellemesen elfeledteti.

A mosónők felvonulásának központját képezte a megkoszorúzott „rózsakirálynő”, a mészárosok ellenben kövér tulokkal, melynek szarvai aranyozott gombokat viseltek, jelképezték hivatásuk titkát, akit követett a „Riesen Michel”, egy nagyfejű óriás. Ennek az alaknak meg kellett hajolni, mikor a Burg kapuján keresztülvonult a menet.

De mindvalamennyin túltett aztán a hernalsi kertészek *„Eselsritt”*-je.

Ez a gúnyos felvonulás a Bécs alul elvert Kara Musztafa futásának a paródiájául volt évrül-évre megújítva.

Elöl jött egy csapat rongyos ember, ezek képviselték a szegény keresztyén rabszolgákat, kísérve kegyetlen janicsároktul. Kezükben perselyt csörgettek amikben könyörfilléreket gyűjtének az utcai közönségtül. Ha szép lányt találtak, annál nem érték be a Schinderlinggel,[57] hanem annak csókkal kellett magát a török rabságbul megváltani. A török muzsikát harsogtató banda után lovagolt, a kapható legnagyobb szamáron, a lehető legkövérebb kertész, Kara Musztafa cifra kaftánjában, fején a nagy méhkasforma turbán, kezében kard helyett egy tehénfark, amivel a szürkéjét gyorsabb haladásra ösztökéli. Azután a szekereknek egész hosszú sora, megrakva rogyásig mindenféle maskarás néppel, két oldalt bandérium helyett a „Kakaslovagok” (Hahnreiter).

Ebbe a derendóciába éppen beleillettek a Lodoiszka hercegnő és kíséretének ökör vontatta társzekerei, anélkül, hogy valami felötlést keltettek volna. Attul sem kellett tartaniok, hogy felismertetnek, mert az meg éppen a bontonhoz tartozott, hogy az úri rend részt vegyen a népmulatságban.

Az általános vigasságriadalban, belevegyülve a népszerű gassenhauerek kardalába, együtt ujjongva, pokulálva az utcarekesztő sokasággal, eljutottak valahogy a társzekereikkel egy utcaszegletéig a Fleischmarktnak, ahol aztán megrekedt az egész kocsisor. Legokosabb volt leszállni és gyalog vergődni tovább a sokaságon keresztül a kitűzött célig.

Ez volt a Bafomet-templom. A Hanswurst-színház.

A mai dicsőséges napon Freitheater volt. A magisztratus kegyéből, aki a színházdirektornak busás rekompenzációt fizetett. Ennélfogva aztán permanens volt a színházi előadás.

Egyik komédiát elvégezték, a másikat elkezdték, utána szünet nem tartódott.

A közönség nem fizetett. Aki jött, letelepedett, ahol helyet talált, vagy várt, amíg hely üresedik, páholyban vagy karzaton. A parterre zsúfolva volt, ott ájuldoztak a közbeszorult fehérszemélyek.

Az asphaleia tagjai minden feltűnés nélkül mehettek be a titkos helyiségükbe. Senkinek sem volt feladata más embereknek a jártát-keltét ellenőrizni. Készen tartott kosarakban szállíták magokkal a lakomához való ételeket. – Ma nem lesz múlt századbeli múmia-vendégség.

---

[57] Az aprópénz gúnyneve.

XVI. Fejezet

Hölgyek, akik a bibliát magyarázzák

A népzaj legjobb takarója a titkolózásnak.

A Méte-ünnepélyhez ezúttal az a szemfényvesztés sem kellett, hogy az asphaleia tagjai elébb végignézzék a páholyaikból a Hanswurst komédiáit. Azokat a páholyokat elfoglalták mar mindenféle becsületes hentesek és kefekötők a feleségeikkel együtt; a vacsorájukat is odavitették maguk után. Azok meg nem fognak onnan mozdulni, amíg a Bummerin rá nem kondítja az éjfélt. Akkor aztán egyszerre vége szakad a népünnepélynek, utcai, kocsmai, színházi mulatozásnak. A Scharwache tisztára portyázza az utcákat, aki azontúl dalol és kiabál, azt becsukják.

Az asphaleia szövetségesei a nappali álarcukban mehettek fel a Bafomettemplomba. Korax nem volt, aki utánuk bezárja az örök lakatot, maguk zárták el az ajtót belülről.

A csikóst is magukkal vitték.

Azzal sem csináltak semmi hókuszpókuszt, nem esették át a tűzkeresztségen, nem mondattak vele rettenetes esküt a Jaldabahothra, a Métére meg a Bafometre.

A barbután sisakokat sem tették fel a fejükre, hogy ismeretlenek maradjanak a jövevény előtt.

Meg voltak felőle nyugodva.

Ez az ember nem fogja őket elárulhatni.

És semmit azokból a titkokból ki nem fog beszélni, amiket ez éjszaka megismertet vele.

Úgy intézkedtek felőle…

Pelargus volt a Rákóczy-hadjárat legifjabb és legbátrabb csapatvezére. Őt használta fel a fejedelem a legvakmerőbb hadi kalandokra, amelyeket a többi vezérek lehetetlenséggel határosnak tartottak. Még a háború alatt megkísérté a fejedelemfiak elszöktetését Bécsből. S azóta is folyvást körülöttük lappangott mindenféle álruhában. Rendkívüli testi ereje és ügyessége mellett szellemileg is rá volt teremtve a forradalmi kalandor hivatására. Beszélt minden európai nyelven, törökül is, cigányul is. A tolvajzsargont is ismerte. Bejárta Európa fővárosait, s azoknak a koldusaival éppen olyan jó ismeretsége volt, mint a puszták betyárjaival. Néha azokkal tartott, máskor a vándor komédiásokkal. És minden alakoskodásnak az volt a célja, hogy a fejedelemfiak valamelyikét kihozhassa. A menekültek a lengyel határon arra vártak. Forrongott az egész ország, mindenki elégedetlen volt, csak egy ifjú vezér kellett, akinek nagy neve és nagy szíve van.

József nem volt arra való. – Ez már képtelenné volt téve. Gyermekkorában jóllakott már az élet minden gyönyöreivel. Mellbeteg volt a korhely életmódtól s ez a lelkét is eltompítá.

Csak Györgyre lehetett még számítani az emigránsoknak. Végre eljutott Pelargus a céljához. Találkozott Györggyel. Bizonyosra játszott. Olyan nevezetességet, mint a vad ménes, meg kellett ennek az ifjúnak látni, akinek a lovakban telt legnagyobb öröme.

De az első találkozásnál nem vihette keresztül a merényletét Pelargus. Azok a fegyveres urak, akik Györgyöt kísérték, nem akadályozták volna őt a fejedelemfi elragadásában, de igenis az asszonyi szép szemek.

Ezt is ragadta már magával ugyanaz a forgatag, amelynek örvényébe a bátyja alámerült. A szibariták szövetsége erősebb börtön volt rá nézve, mint az, amelyben az utolsó Zrínyi elsorvadt.

Pelargus tudta azt jól, hogy minő hely az, ahová most őt meghívták. Azt is tudta, hogy mi sorsot szántak őneki.

Hogy egy idegen, aki az asphaleia szövetség szaturnáliáinak közvetlen tanúja volt, többé onnan a világba vissza nem tér, az világos volt előtte. És mégis odament velük, s mint minden eddigi kalandjainál, előre kifőzött terv volt az agyában. És az nagyon egyszerű volt.

Megkezdődött a belzázári lakoma a Bafomet-templomban.

Ezúttal a fekete függöny sem rekeszté azt el, az orgona és a karzat látható volt. A denevérek repkedtek a viaszfáklyák körül.

Minden férfi mellett ült egy hölgy, s azokat a bibliai neveiken hívták. Volt Héva, Dina, Delila, Judit, Abigail, Eszter, Szulamit, Thamar, Szalómé, Herodiás, Anaisz, Koleikháb, Zsuzsanna. A férfiak voltak Holofernes, Herodes, Iskariot, Sámson, Dávid, Ahasvér, Ammon.

Abrekh mellett ült egyfelől Zsuzsanna, másfelől Koleikháb (Potifárné).

A lakomának most is zajtalanul kellett éjfélig maradni. Odalenn még a színház tele volt közönséggel.

De addig is találtak ki valami paradicsomi mulatságot. A nagymester (cigányvajda) volt Dávid király.

– Mes dames les diablesses – kezdé Dávid – a pezsgőszekt után. – Ne szenteskedjetek. Minden okos ember tudja, hogy amit a bibliában írnak rólatok, az mind csak a köznép elámítására való tréfa. Tegyétek le az álarcokat, a fátyolt, s mondjátok el igazán, hogy történt? Lássunk benneteket lelkileg meztelenen.

Megkezdte a sort Héva.

Elmondta, hogy volt, mint volt, azzal a kígyóval, meg az almafával? Szegény Ádám, sehogy sem akart beleharapni, de Héva letört egy hajlós ágat az almafáról, s jól végigverte a hátát az urának, erre aztán engedelmeskedett a jámbor. Biz azt papucs alatt tartotta Héva asszony azontúl is. S mikor a paradicsombul kikoptak, egyre hajszolta, hogy lásson dolog után, keressen élelmet a gyerekeknek. S míg az ura az erdőn járt, azalatt Héva látogatásokat fogadott el. Voltak bukott angyalok, Sátánnak a kadét öccsei. Azok igen vidám mulattatók. Azonban Ádám sem maradt adós. Ő meg azalatt, amíg a hivatalba kellett volna járnia, beült szép

Lilith asszonyság barlangjába. Tudniillik, hogy a sátán a saját oldalbordájából alkotott egy másik hölgyet. Ebbe meg Ádám lett szerelmes. S így élt az első emberpár *példás* boldog házias életet – egyik erre, másik arra, százharminc esztendőkig – amikor a közös jó barát, Gábriel angyal, megsokallva ezt a botrányt, ismét visszavezeté Ádámot Hévához, s összebékíté a házastársakat. Mind a kettő fátyolt borított a múltakra, s éltek azontúl jámborul és kegyesen, s lamentáltak együtt a világ romlottsága fölött. – Így van ez az arab tudósok irataiban megörökítve.

– Mintha csak az idén történt volna – jegyzé meg rá Dávid.

De még jobban hasonlított Eszter története Ahasvérrel a modern chronique d'oeuil de boeufhöz, ahogy maga Eszter királyné előadá. Milyen ravaszul fonta be a szép zsidó leány a pogány királyt, hogy választotta el a régi asszonyától, s hogy buktatta meg a mindenható miniszterét. A franciák darabot is írtak róla s mindjárt sanszonettet a darabra:

Dölyfös Hámán neve alatt
Louvois úr szökik, szalad.
Vásthi úrnő: a kegyvesztett,
Aki trónra hozta Esztert,
Senki sem más mint Montespán.
Eszter lesz az úrnő eztán,
Aki maga is királyvér.
Azért vevé el Ahásvér.
A zsidóknak üldözése:
– Hugonották kergetése.
Ahasvér alatt találjuk
A mi erényes királyunk,
Maintenon varázshatalma
Lett a zsidó nép oltalma.
Csak egy dolog, mi nem talál
A hajdani legendánál.
– A zsidók és jezsuiták
Egymást meg nem károsítják.

A társaság kordialiter kacagott e gúnyversre, mely a francia eredetiben lett felolvasva. – Giorgio elég naiv volt megkérdezni Eszter személyesítőjétől, hogy miért nevezi a vers Maintenon asszonyt királyvérnek? Megmagyarázták aztán neki, hogy Scarron poétának szép felesége unokája D'Aubigné Agrippa márkinak, aki abban a hírben állt, hogy Bourbon Antalnak, IV. Henrik király apjának volt a fia – balkézre.

Következett Abigail. No, ettől a szép hölgytől csinos dolgokat hallott a fejére olvastatni Dávid király. Az a bizonyos látogatás a Faróni pusztában! Hát hiszen Nábál felesége igen tisztességes céllal jött ki Dávidhoz, hogy kiengesztelje Dávid haragját a férje iránt. Ki is engesztelte szépen. S e kibékülés után tizednapra a jámbor Nábál megtért az Ábrahám kebelébe. Nagyon meg találta valaki fűszerez-

ni a borát. Hogy Dávid egészen ártatlan ebben a dologban, annak legjobb bizonyítéka az, hogy harmadnapra feleségül vette a gyászoló özvegyet.

– No no! Talán nem is így volt egészen! – szabadkozék Dávid.

– Csak te ne mosd a kezedet! – kiálta fel Bethsába. – Hát én velem hogyan bántál? Hogy ölted meg a szegény Uriásomat?

– Ami igaz, az igaz. De százötven misét szolgáltattam a lelkéért. Egyébiránt minden esetben ti vagytok a bűnösök, asszonyok; mért vagytok olyan szépek. Amit én vétettem, azt én százötven zsoltárban leénekeltem. De a ti zsoltáraitok, a szent Dávidné zsoltárai után megnépesült a pokol országa.

Mindenki nevetett a szókimondó Dávidnékon és a mentegetőző Dávidon. Csak az a csikós ott az asztal alsó végén maradt mogorva arcú.

Talán nem értette, mit beszélnek franciául? Ez volt a társalgás nyelve.

Jól értette azt Pelargus. Volt többször követségben is a versailles-i udvarnál.

De a harag forrt a szívében, mikor ily csúfolkodást hallott a bibliai történet fölött. A protestánsoknál a biblia szent könyv. S a zsoltár a mindennapi vigasztalás.

– Ejh! Beszéljünk másról – monda Dávid. – Beszélj, Judit! Hogy bántál el azzal a perzsa generálissal? Nem hiszem én, hogy az olyan imádkozva történt volna, ahogy a te könyved írja. Három napot, három éjt eltölteni a perzsa generális sátorában a legszebb özvegyasszonynak! És aztán visszatérni Bethuliába a levágott fejjel s elhitetni az atyafiakkal, hogy özvegyasszony maradtál! Ez megjárta a bethuliaiaknál, de én Tamás vagyok benne, hogy egy perzsa ingyen adja oda a fejét.

Judit személyesítője aztán elmondá, hogy Holofernes gyönyörű férfialak volt, szénfekete haja és szakálla gyöngyökkel átfűzve. Bizony megcsókolta ezt a szép arcot Bethulia hölgye azelőtt is, azután is, hogy a levágott feje a kezében maradt. Egyik kezével az üstökét tartá, másikkal a szakállát. A szemeit úgy kellett egyenkint lecsókolni, hogy álomra hunyjanak.

A regélő szépség orosz nő volt.

György azt vette észre, hogy a mesemondás alatt a szép Juditnak könny gyűlik a szemébe, s a hangja reszket.

Odasúgott a jobb oldali szomszédnőjének:

– Igaz történetet beszél ez a dáma?

– Csitt! Bolond! Ne kérdezz ilyeneket, mert megfojtanak! Hisz a magad csepp eszétül is kitalálhatod, hogy amit most bibliai legendákul hallasz, az mind az elmesélők életéből van véve.

– Eh! Ez szomorú história! – sóhajta fel a vajda. – A strelicekre emlékeztet! Hol az a bor? Éljenek, akik élni tudnak! Bolond, aki meghal. Vidámabb történetet halljunk! – Nos, szép húgomasszony, Koleikháb! Hát hogy volt az a tête-à-tête a szép zsidófiúval, a Józseffel? Igazán otthagyta a köpönyegét s maga elmenekült?

A felszólított hölgy mérgesen ütötte a kését az asztalba.

– Ez igazán infámia, amit Mózes elkövetett egy asszonysággal szemben. A legnagyobb indiszkréció. Sub titulo ótestamentom, feltárni egy úrhölgynek a budoár-titkait. S bár mondaná el az egészet úgy, ahogy van. – De elhallgatá a javát. Csak azért, hogy a kedvenc Józsefkéjét úgy dicsérhesse fel, mint egy jámbor,

istenfélő ifjút. Hát az a fatális eset az elszakított köpönyeggel csakugyan megesett. De az én rabszolgám nem azért futott el, mivel erényes volt, hanem azért, mert szerelmes volt a szép szomszédnőbe.

Minden szem egyszerre György felé fordult.

– Ah! Igaz volna ez? – hangzott több oldalról a gúnyos csodálkozás szava. – Abrekh! Így van a dolog?

Abrekh egész zavarba jött, és elpirult arccal tekintett Zsuzsannára, aki viszont hallgatag diadalérzettel süté le szemeit.

– Nézzétek! – szólt nevetve Koleikháb – hogy elveresedik még most is! De halljátok tovább. Én nagy lármát csaptam, s ráfogtam a makacs rabszolgára, hogy merényletet követett el a női erényem ellen. Erre az öreg is előjött, s kérdezte, hogy mi baj? Én elmondtam neki nagy sírás között a mesét, s bizonyítottam a köpönyeggel: az el volt szakadva. Az öreg méregbe jött és fenyegetőzött. De ekkor nagy bajomra odaszaladt a kisfiúnk, aki ott leskelődött a budoárban, s az inasnak fogta pártját. – „Ne hidd papa, amit a mama beszél. Nem a Jóska akarta a mama képét megharapni! Látod, hogy hátul van a köpönyege elszakítva, ahogy húzták!” – A kis locskának a szavára Putifár úr kiengesztelődött. Visszaadta Józsefnek a köpönyegét, s megdicsérte, hogy jó fiú. Nekem pedig azt mondta, hogy nem kell mindjárt mindenért a bíróhoz menni. S ezzel a dolog abban maradt. Dehogy vetették ezért tömlöcbe a Józsefet. Látszik, hogy Mózes nem ismeri az egyiptomi szokásokat. Hanem ez esetből nagy pletyka lett a városban: egész Memphisz arról beszélt, s sok papiruszlevelet teleírtak vele.

Én aztán egy délután meghívtam magamhoz ozsonnára a memphiszi asszonyságokat, akik legtöbbet gúnyolódtak velem, s mikor éppen hámozták a narancsot, akkor behívattam a Józsefet az étterembe. Hát erre valamennyi hölgy úgy elbámult az én Józsefem szépségén, hogy mindannyi belevágott a késsel a kezébe. Nos, hát ki nem vágott a hölgyek közül a kezébe?

E szóval Koleikháb pajkos nevetéssel csípett bele Abrekh piros orcájába.

– Nos. Hát nem a legszebb fiú a világon az én Józsefem?

S odafordította eléje az arcát, a szemébe nevetve dévajul.

– Koleikháb asszony! Ez ellen tiltakozom! – szólalt meg Zsuzsanna. – Ez az én Abrekhem.

S maga felé fordította György fejét, erővel.

– No hát nem az én Abrekhem vagy?

Így versengtek az egyiptomi hölgyek a fiatal rabszolga fölött.

– De hát minek neked az Abrekh? – felelt Koleikháb, gömbölyű barna karját az ifjú nyaka körül fűzve. – Hiszen te Zsuzsanna vagy.

– Igenis az vagyok.

– Az erényes Zsuzsanna! Akit csak látni szabad, de hozzányúlni nem. Van neked férjed. Joakimod, aki nagykövet Ninivében. Terólad meg van írva Zsuzsanna könyvében, hogy te vagy az erény mintaképe. Dániel próféta mondta rólad ítéletalakban.

– Zsuzsanna könyve apokrif!

– Talán nem is úgy volt, ahogy ott le van írva.

– Nem hát.

A vajda igazságot tett a két perlekedő asszony között, akik kölcsönösen óvták a tenyereikkel Abrekh arcát, nehogy a másik megcsókolhassa.

– Ördögnécskéim! Tartsunk rendet. Most mindjárt azt mondom, amit bölcs Salamon, hogy ha két asszony vitat egy fiút, akkor azt kétfelé kell vágni.

– Bölcsebbet mondok én! – feleselt Koleikháb. – Énrólam azt írják, hogy engem megvetett az ifjú, akit szerettem! De Zsuzsannáról meg azt jegyezték fel, hogy ő volt ártatlan az ifjú szerelmétől, akivel vádolták. Vallja be Zsuzsanna az igazat, akkor én lemondok, és átengedem neki Abrekht.

– No hát bevallom – mondá Zsuzsanna, nekihevült arccal.

– Ezt hallgassuk! – kiáltozák az asztaltársak. – Ez derék lesz! Meghazudtolja maga az erényes Zsuzsanna Dániel prófétát!

A szép hölgy odanézett Györgyre azokkal a zöld tüzű sötét szemeivel, s megszorítá a kezét titokban, s aztán rákezdte, könnyelműen odadűlve az asztalra.

– Hiszen ha elolvastátok az apokrif könyvet Zsuzsannáról, magatoktól is rájöhettetek a valóságra. Joakimnak van egy kertje Babilonban, ahol a fogságra vitt zsidók gyűléseiket tartják. Mindenki odamehet. S mikor eltávoznak, senki sem számlálja meg, hogy mind kijöttek-e a kertből. A sűrű bokrok között akárki ott maradhat elrejtőzve. A kert közepén van egy vízmedence. A férfiak eltávozta után odajön a ház asszonya, Zsuzsanna; nagyon okosan teszi, hogy két szolgálóval kísérteti magát. Védik és vigyáznak reá. Ott azonban eszébe jut, hogy a házban feledte a szappant. Azzal visszaküldi mind a két szolgálót, hogy hozzák el a szappant. Miért küldte el mind a két cselédet? Nem hozhatta volna el egy is a szappant, s a másik ott maradt volna? Mért parancsolta nekik, hogy zárják be a kertajtót? Mért nem várta meg, míg visszatérnek a szappannal a szolgálók? Mért nem jöttek többet vissza a szolgálók? Azért, mert ott volt Abrekh! S a két leskelődő vén bíró igazat mondott. Meglesték a szerelmi találkozót. Meg is fogták ők Abrekhet, de az erős legény volt: leöklözte mind a kettőt s maga szépen elmenekült. A bírák bevádolták s elítélték Zsuzsannát. Ámde közbejött Dániel. Dániel az asszíriai király kedvence, Abrekhnek hű cimborája. Ez megapellálja a bírák ítéletét – saját magához. Azt kérdi a két véntől, milyen fa volt az, amelynek árnyékában e találkozáson Zsuzsannát meglepték? Egyik azt mondja, hársfa volt, a másik, hogy cserfa volt. Ezért az ellentmondásért elítéli Dániel a két öreg asszesszort s ártatlanná teszi Zsuzsannát! Hát nézték is azok akkor a fákon a leveleket! Mért nem kérdezte Dániel azt a bíráktól, hogy milyen volt az a fiatalember, akivel Zsuzsanna találkozott? Azt majd egyformán írták volna le. De ettől bölcsen tartózkodott, s a falevelek miatt a vádlókat verette agyon! Nekem pedig meghagyta az erényes hírnevet és az – Abrekhemet.

– Éljenek a Dániel próféták! – ujjongott az egész társaság.

A Szent István-torony öregharangja zúgta az éjfélt.

A csikós két könyökére támasztva az állát, hallgatott és bámult, mint egy orvos a gyanúba vett beteget, aki a baját titkolja, olyan fürkésző figyelemmel nézte Györgyöt.

Milyen zavarban van a fiú, midőn így vetélkednek érte a szép tündérnők! A fiatal szív még fél az örömtől. Nem akar hinni a boldogságában, nem ismeri az erejét. Fél, hogy a pillangószárnyait elégeti abban a lángörvényben. És mégis vágyik utána. Úgy látja közelíteni maga felé az asszony szerelmét, mint a szél-arát, mint a forgatagot, mely magával akarja sodorni s felemeli az égbe. Nem akarja elhinni, hogy a paradicsom kapuja meg van nyílva előtte, tele ismeretlen üdvösséggel, megölő gyönyörrel. Szégyenkedik. Gyermeknek érzi magát…

Hiszen még az is volt. Félig angyal. Szárnyai vannak. Pelargus öklében behorpadt az ezüstpohár, amint elnézte, hogy tépik ki ezeket az angyalszárnyakat belőle, s tanítják idejekorán embernek lenni!

A hierodulok apró poharakat hoztak, s azokat megtölték fonott üvegekből azzal a bűverejű *római* likőrrel, amit a bacchanál végén szoktak inni.

Zsuzsanna leszürcsölte Abrekh színig töltött poharáról a színét, piros nyelvével megnyalva utána a száját, mint egy szép panthera, s így nyújtá azt Abrekhnek. Saját kezével tölté a szájába.

Koleikháb is megkínálta a maga poharából, melyet elébb maga megízlelt, de Zsuzsanna nem engedte azt Abrekhnek elfogadni; betakarta a tenyerével a száját.

Erre aztán Koleikháb felfortyant.

– No hát, madame Zsuzsanna, ha ön így exegetálja az apokrifkönyvet, akkor ön az egész hetairiát csúful rászedte eddig. Ön ez ideig a hipokrízisben[58] azt a Zsuzsannát játszotta a hetairia[59] előtt, akit az apokrif leír: a Dániel ártatlan védencét, a Joakim hűséges hitvesét. Emlékezünk a legutóbbi teátrumra, mikor az Abrekh innen a nézőtérről poharakkal hajigálta meg a két incselkedő bírót. Most már értjük a synaphaeiat.[60] Csakhogy Abrekhnek akkor nem itt a nézőtéren, hanem odafenn a színpadon van a helye: Zsuzsanna karjai között.

– Úgy van! úgy van! – kiáltozának mindannyian a convivák. Végül az archon (a vajda) kimondá az egyhangú ítéletet.

– Miután Zsuzsanna maga beismerte és felfedezte a mysterionát, tartozik azt szimbolikussá tenni.

(Az asphaleia saját zsargonjában keverve volt a sok görög műszó a latinnal és héberrel. Az újonc, az idegen nem értette azt meg. A csikós fülelhetett rá! Ámde a régi kurucok a debreceni kollégiumot nem hiába jártak: ott megtanultak görögül, zsidóul. Pelargus mindent megértett.)

– Mit szólsz, Abrekh? – kérdezé Zsuzsanna, szemeinek egész bűvsugárzatával tekintve annak a szemeibe.

Az ifjú már nem volt ezen a világon: ott járt valahol a hetedik égben. A szót nem hallotta, a szemeket nem látta már, csak a tüzét érezte mind a kettőnek.

De megzavarta ez elíziumi jelenetet egy goromba hang.

---

[58] Színjáték.
[59] Játszó társaság.
[60] Összefüggés.

A csikós felugrott a székéről, s az öklével az asztalra vágva, közbedörgött goromba borízű hangon, amilyenen ittas emberek hőrögetnek.

– No de már urak, asszonyságok! Köszönöm a vacsorát! Engem ide nem azért híttak, hogy én itt nézzem, hogy csókolódik más, hanem, hogy én kapjam meg a szép asszony csókját. Én a jussomat nem hagyom.

Delila belekapaszkodott a karjába, s el akarta csitítani.

– Majd azután, Sámson!

– Deh! Eb ura a fakó! Ha én Sámson vagyok, előttem a Herko Páter sem őgyeleg. Ha én egyszer bort iszom, akkor az a szóm, hogy „ki a legény a csárdában!" Én a szép asszony csókját nem hagyom holnapra. Én nem nyalom a mézet üvegen keresztül.

Erre többen is kezdték neki magyarázni:

– Ezt elébb meg kell szolgálni! Elébb a fogadást kell megnyerni. A viadalban a győztesé a szép asszony csókja.

– No hát jöjjön az a filiszteus, aki meg akar szúrni karddal, ha én a botomat a markomba fogtam! Lássuk, hogy ki a legény a gáton.

Wammána szólalt fel.

– Nagyon jól van! Legyen egy szcénában egyesítve mind a két dráma. Egyszerre a színpadon Sámson és Delila, meg a filisztinek; – és Zsuzsanna Abrekhel.

– Bravó! Chaire! – kiáltá az asztaltársaság. Zsuzsanna tapsolt. Koleikháb pedig irigyen és fogait összecsikorgatva rikácsolt közbe: „démoni gondolat! az ahprodisis és haemothypos[61] egyesítve! A Messalinák, a Poppaeák, a Zoémiások nem találtak ki ilyen orgiát."

Csak azt sajnálja, hogy nem ő a mima ebben a pokolparadicsomi drámában.

– Menjetek fel a színpadra! – parancsolt a vajda.

Erre felálltak az asztal mellől a pantomímia szereplői. A hölgyek vezették a férfiakat: ők ismerték a járást a Bafomet-templom titkos folyosóin. Elől ment Zsuzsanna Abrekhel, utánuk Delila Sámsonnal.

Egy szűk márvány csigalépcső vezetett fel a folyosótul az orgonához.

A színpad a karzat mellvédjéig volt felemelve, a két szélső oszlop köze öltözőkabinokat rejtett. A háttérben volt az orgona, fényes sípjaival, aranyozott arabeszkjeivel és macskafejű szárnyas angyalkákkal.

A jobb oldalán a színpadnak volt Delila pompás keleti sátora tigrislábú kerevetével, tigrisirhával letakarva, cifra füstölő árasztott kábító ámbraillatot. A bal oldalon volt a hagyományos hársfa és cserfa (ott volt mind a kettő), közöttük a márványmedence, mely fölé egy faragott nimfa tartott két felemelt kezével titoktartó fátyolt.

A két hölgy betuszkolta Györgyöt az öltözőbe, ahol az Abrekh jelmeze el volt számára készítve. A csikóssal egy percig sem hagyták egyedül találkozni. Visszatérett Delila utasítást adott Sámsonnak, hogy hol találja kosztümjét: az orgona mögött, s azzal elfutott az öltözőbe.

---

[61] Kéj- és vérszomj.

Pelargus, az orgona mögé lépve, körültekintett. Ahogy előre tudta: az orgona mögött volt az a nagy gömbölyű ablak, mely a Bafomet-templom hátulján a bástyára szolgál.

Ezt az ablakot felnyitá s kinézett rajta. Onnan a bástyáig öt ölnyi lehet a mélység.

Azt éppen végigéri a pányva. Ott van átkötve a derekán; ez a csikós jelmez kiegészítő része. Annak az egyik végét megkötötte az ablak keresztfájához.

XVII. Fejezet

A mysterion

Ezalatt az asztalnál maradt társaság dalra kezdett. Pajkos francia madrigál volt. Dicsőítése a női hűtlenségnek. A refrének után felsivított a női kacagás hangja, keverve a férfihang hahotájával.

Egyszerre csak a torkába szakadt mindenkinek a nevetés. A gyertyák, fáklyák egy perc alatt elsötétültek, minden láng lefelé lobogott. Sötét lett.

Nehány hölgy keresztet vetett magára, s itt-ott egy „Jézus Mária!” hangzott el.

Csak a nagymester nem ijedezett.

– Hahaha! Ne rémüljetek meg! Nem a Malach Hamovesh angyal jelent meg. Valaki kinyitotta a hátulsó ablakot.

Perc múlva ismét világos lett, a gyertyák vígan lobogtak. Az ablak ismét be volt téve.

A világossággal aztán a dévaj kedv is visszatért, s tovább énekelték a madrigált.

– No most csend! Ott jön Delila.

A legelső alak volt a kánaáni hölgy, aki a karzaton megjelent. Korhű jelmez volt rajta, aminőt a palesztinai nők viselnek. Földön húzott hosszú kantus, sárga és veres csíkos gyapjúszövetből, melybe arany és ezüst madarak voltak hímezve, azt egy tarka öv szorította át a derekan, s egy másik öv lazán volt keresztülvetve a tomporain, patyolat ingujj omlott alá a válláról, tíz sor kláris s ugyanannyi ezüst pénzfüzér takarta a keblét, a feje fehér turbán alakú tekerccsel volt körülcsavarva. S ugyanannak a könnyű egyiptomi szövetnek a végei át voltak kötve az álla alatt s körülcsavarva a nyakán; az egész nőből nem látszott ki más a sok gúnya közül, mint az a keleti barna arc, nagy fekete szemeivel, vérpiros ajkaival. Aztán meg egy, a turbántekercs alul árulóan kihagyott fekete hajfonadék, mely térdig kígyózik alá.

A csábító Delila teljes fegyverzetében.

De talán éppen ez a csábító benne: megtalálni e sok titokőrző gúnya között a tündért? A kánaáni hölgyek kantusa nem volt varrva, csak szalagokkal összekötve.

A kezében egy hárfa alakú háromszögletű lant volt: annak a húrjait elkezdé pengetni, lanyhán végigdűlve a kereveten, s teljes fuvolacsengésű hangon egy dalt énekelt hozzá, mely valóban a világ nyelvét képviselte; olyan érthető, mint a csalogány dala: valami asszír szerelmes románcot. (Delila szerepét Io Abulfeda hercegnő játszotta: ott ahol ő felnőtt, még ismerték a mór és kánaáni dalokat.) Ilyen szerelmes dalt csak a madaraktól lehet eltanulni.

A dalra előjön Sámson. Igen egyszerű jelmezt visel. Fehér gyapjúzubbonyt, veres szegéllyel, melynek a szélein körül aggatott arany és ezüst pléhdarabok csüggnek, csillag, félhold háromszögű alakban, lábain fatalpú bocskorok, vállán oroszlánbőr keresztülvetve, mely sörényes fejével a mellét takarja, izmos karjai és vállai mezetlenek, haja úgy van, ahogy volt: szirony közé fűzve. Sámson és hortobágyi csikós egyforma hajfonást viseltek. Minden fegyverzete az egyetlen ólmos bot.

Delila odacsalogatja őt maga mellé a kerevetre. Kezdődik az érdekes jelenet, ahol Sámson és Delila egymás titkait fürkészik. Mindegyik nagy árt szab a maga titkáért.

Delila leereszti a sátor függönyét: árnyékban maradnak. Ekkor a tulsó oldalán a karzatnak előjön Zsuzsanna. Amint megjelenik, nem lehet mást látni, csak őt. Tündéralakját leplezi egy fátyolköntös, abból a daccamuszlinból, melyet ha a harmatos pázsitra terítenek, nem látszik meg a füvön. Még csábítóbb, mint ha semmit se viselne.

Félénk mozdulatait meghazudtolja keblének nyugtalan pihegése, melyet fél kezével iparkodik visszafojtani. Mutatóujját ajka előtt tartja, mintha a fáknak, virágoknak hallgatást intene.

A vízmedence márványlépcsőjét érintik rózsaszínű lábujjai. Összerázkódik.

Meglátta saját alakját a sötét víztükörben, s egyszerre mind a két kezével előrehúzza hosszú, dús, leomló hajzatát, s azzal, mint egy tündérpalásttal, betakarja magát.

A „hársfa” lombjai körül egy tolvaj napkarika odavetődik az arcára. Felemelt tenyérrel védi magát ellene nagy szemérmesen. Közbejön egy improvizált jelenet, amely nem lehetett betanulva. Az ódon épület gerendái között éjjeli pávaszem pillangók tanyáznak. Egyike e gyönyörű phalaenáknak körülrepkedi a fénylő hölgyalakot, s nagy küzdelem támad kettőjük között. Zsuzsanna kergeti két kezével a vakmerő szárnyas udvarlót, minden mozdulatával új csábalakot öltve, míg utoljára a nagy fénytől elvakult pillangó beleakad a hajzatába. Akkor aztán elfogja azt, s kegyetlen diadallal veszi a két kezébe. Kitépje a szárnyait? Meg elmosolyodik. Hisz nem büntetésre méltó az, aki a szép hölgyet világító bálványnak nézte.

– Hess! Eredj a nénédhez – súgja a lepkének, s áthajítja azt Delila sátorába.

A pávaszem pillangónak is Io a neve.

Most megjelenik a negyedik alakja is a mysterionnak. Elősettenkedik a mirtuszbokrok közül Abrekh: az ifjú szerelmes.

A híres tarka köntös van rajta, melyért a bátyjai olyan nagyon irigykedének rá; kezein, lábain kösöntyűk, a fején aranyabroncs, mely fehér főkötőformát szorít a

homlokához. Vállán az a kurta, hagyományos köpeny, mely olyan könnyen elszakad, ha cibálják.

Egész arca megdicsőülést fejez ki.

Halkan lopózik oda bálványozott hölgye mögé, s félénken, tétovázva egy csókot lop annak a vállára.

Zsuzsanna kéjes ijedséggel fordul visszafelé.

Arra a bűnös odaomlik a lábaihoz, kérve, hogy ölje meg vakmerőségeért.

Zsuzsanna int neki, hogy hallgasson. S két szájat egyszerre elhallgattatni: annak igen egyszerű módja van.

Ez volt az első csók. A néma, a halálra ítélt csók. Amelynek ott kell meghalni, ahol megszületett.

Csakhogy ez a halott nem engedi magát eltemetni. Dicsekedni akar a boldogságával. A csókot a hang teszi csókká.

A hölgy ijedten inti, feddi, szidja.

Az ifjú ráfogja a fülemülére, hogy az csattogott.

Hiába! már meghallották, s odalenn a nézőközönség egész csók-kórussal visszhangozik reá.

Sámson félrehárítja a sátor függönyét, kémlelve.

– A fülemülék csattognak – suttogja Delila. – Hát te mit ügyelsz most a csalogányokra, mikor én vagyok melletted?

És a csók az a csodaszörny, ami önmagát teremti: egyből születik száz.

Az indulat őrjöngéssé magasul, a lélek egészen testté lesz: gondolat nincs többé, csak érzés. Emlékezet, büszkeség, félelem, minden elenyészik, oltárlépcső, vérpad zsámolya, megölt vetélytárs ravatala mind elég jó az elszabadult chimérának. Utoljára is chiméra az egész.

És mégis ragályos.

A mysterion szerint az következett volna, hogy Sámson elárulja legyőzhetlen erejének titkát. Akkor aztán jön a végzetes olló, mely a hatalmas hajfürtöket lenyírja. Csakhogy azért Delila áldozatokat hoz. Már tudniillik az a kánaánbeli csábhölgy. Hanem az asphaleia Delilája önző volt. Ő, amint tapasztalá, hogy Sámson kitalálja a titkát, nem játszotta végig a szerepét, hanem mielőtt a Sámsonjának a hajfürteit levágta volna, elkiáltá magát:

– Vigyázz, Sámson! rajtad a filiszteusok!

E jelkiáltásra előlépett a nászsátor mögül a filiszteus.

Wammána, meztelen karddal a kezében.

Sámson félrelökte Delilát, s előjött a sátorból, marokra fogva ólmos fütykösét. Csakhogy a haja nem volt levágva, mint annak a másik Sámsonnak. Nem veszté ott az erejét az asszonynál.

– Állok elédbe!

Zsuzsanna mind a két karjával ölelve tartá Abrekhet, szíve ott dobogott annak a szívén.

Sámson háttal fordult feléjük.

Kezdődött az egyenlőtlen viadal. Egyiknél bot, a másiknál kard.

És annak, akinél a bot van, nem szabad visszaütni.

Abrekh, még a varázslat mámorában is észrevette a gonosz játékot.

– Annak a kardnak hegye van! – kiáltá hangosan.

– Mi gondod neked most a kard hegyére? – suttogá Zsuzsanna. – Az én szemembe nézz! ott a te halálod!

De Abrekh mindenképpen kiszabadítá a fejét az ölelő karok közül, hogy a viaskodást lássa.

S egyszerre valami fagyos dermenet állta el minden idegét. Látta már, hogy mit akarnak tenni ezzel a csikóssal.

Szembeállítják a leggyakorlottabb spadassinnal. Azzal a mestervívóval, aki vágtató paripa hátárul kettős döféssel beletalál a szerecsenfő szemeibe egy villámperc alatt.

Most érté már, hogy mi jelentése van ennek a szónak:

„Van már korax!”

A kimúlt vak Sámson helyébe új kapuőrt kell helyezni. Másik vak Sámsont.

Miért éppen ezt? Ezt a rokonszenves alakot, akihez ő kimagyarázhatlan rokonszenvet érez? Akinek testi erejét, lelki nyugalmát bámulja, irigyli? Miért szemelték ezt ki, hogy megnyomorítsák?

De ez az ember hatalmasan védi magát. Mintha csak ő maga is mester volna a kardvívásban: remekül tudja magátul elhárítani a karddöféseket.

Ismeri ez a regulát! A fejszúrásnál nem hátra kell kapni a fejét, hanem egyszerre alásunyni, mintha a nyakcsigáját szegte volna.

Wammána kardja már kétszer döfött el a semmibe a Sámson feje fölött.

Abrekh borzadozott, mintha a láz törné.

– Ne reszkess, te kölyök! – suttogá Zsuzsanna – ha azt nem akarod, hogy megfojtsalak! Ne nézz oda! Ne mereszgesd a szemeidet!

S egyik szemét a másik után tapasztá le csókjaival.

Sámson vette észre már a gonosz szándékot.

– Hohó! uracskám! Te a szememet akarod kiszúrni? Abból semmi sem lesz.

S nevető arccal védte magát a megújított támadások ellen. Abrekh vonaglott az ölelő hölgy karjai között.

Erre Zsuzsanna egyet fordított rajta, úgyhogy Abrekh jutott háttal a viaskodók felé, ő pedig szemközt látta a jelenetet. A szerelem és a vérszomj kéjét szívhatta egyszerre.

A bottal védekező Sámson egyre tért veszített a folyvást fortélyosabban támadó ellenféllel szemben: Abrekh már közeledni hallá a lábdobogását. Ha megbotlik a vízmedence párkányában, akkor el van veszve.

Egyszerre eltaszítá magától a szerelmes asszonynak a fejét, aki őt forró csókjával akarta megnémítani, s teljes erejével elkiáltá magát:

„Magyar! Üsd!”

Erre a szóra a csikós egyszerre kinyújtá azt a hosszú karját, s a bot ólmos vége, mint az istennyila, úgy csapott le Wammána fejére: lehetett hallani a csontnak a recsegését.

Wammána egyszerre eldobta a kezéből a spádét. Egy percig a halál vigyorgására torzult el az arca. Úgy volt, mint aki egy véletlen tréfa fölött nevet: azután

megfordult a sarkán, a két kezével felkapkodva a levegőbe, mint aki táncnak indult, s azzal hanyatt vágta magát a színpadon, a fején kapott sebből kiszökellt a vér, s odahullott Delila arcába, aki ájultan rogyott le a kerevet mellé.

Ekkor Zsuzsanna hevesen taszítá el magától Abrekhet, s felszökve az ifjú öléből, kétségbeesett sikoltással rohant oda Wammánához, önfeledten kiáltva:

„Jacintóm! Szerelmem!”

S megragadta annak a fejét és csókolta az ajkait, hosszú, lengő haja beteríté – a holttestét.

Az ifjú meg volt zsibbadva testben, lélekben.

Az ő szerelmese volt Wammána! Ez a tündér! Ez az istennő szeretője volt az ő mesterének.

Akárcsak az ő fejére csaptak volna azzal a nehéz buzogánnyal. – Elkezdett sírni.

Sámson odaugrott hozzá, s felrántotta őt fektéből.

– Herceg! – kiálta rá franciául. – Menekülj innen! Itt gyilkosaid vannak. – Te Rákóczy Ferenc fia vagy: Erdély nagyfejedelméé. Én küldelek apádhoz. – Nevem: Pelargus. – Vezér voltam apád alatt. – Ott az ablak. – Egy kötél van rákötve. Azon menekülhetsz. Fuss a karámhoz. – Ott bajtársaim fogadnak. – Visznek hazádba, ahol várnak rád. – Én itt maradok és védem a feljárást, hogy ezek itt ne üldözhessenek. – Fuss innen! – Ez a pokol!

György futni készült, de egy percre megállt.

– Mért nem sietsz? – kiálta rá Pelargus.

– Nekem nem szabad elfutnom, mert holnap reggel találkozásom van élethalál viadalra marchese di San Carlóval.

– Szerencsétlen! Az a te testvérbátyád! Egymást akarjátok megölni! – S ezért az asszonyért itt?

György futott már. Az ablak csörömpölt, amint kivágta.

A hideg szél befújt az ablakon, s lenyomta a szövétnekek lángját.

A Sámson pedig megragadta annak az asszonynak azt a szép hosszú haját, s annál fogva felkapva a levegőbe, keresztülhajította azt a karzat mellvédén a hívei közé.

Azzal odaállt a csigalépcső bejárata elé.

– És most jöjjetek, Sisera hadai! ahányan vagytok, s próbáljatok ide felhatolni.

XVIII. Fejezet

Együtt a koponyákkal

György szerencsésen lejutott a gömbölyű ablakból a pányvakötélen a bástyára.

Csak egy gondolatja volt: az, hogy most futnia kell innen. Minő utat cikázott végig a lelke nehány perc alatt.

A mámorító csókok! – Aztán a borzalom, hogy egy embert megvakítanak a szeme láttára! – „Üsd, magyar!” A mesterét agyonüti az idegen ember! – A bálványistennője átalakul egyszerre egy undok hetérává! – Te Rákóczy Ferenc fia vagy! – Akit meg akartál ölni, az a bátyád! – Fuss innen! – Az apádhoz! A fejedelemhez!

Egészen meg volt kábulva.

Hova fusson?

Rejtélyes megszabadítója azt mondta neki: fuss a karámhoz, a méneshez!

De merre van ez a karám? Hogy találjon ki a városból? Bécs város nagy erdő!

S azonfölül be van kerítve sáncokkal. Éppen ott állt egynek a szélén. Nyaktöréssel jár a leugrás. S az árok túlsó oldalán is fal van. Arra meg nem lehet felmászni.

„Halt! wer da!” rivallt rá a bástyán járó őr.

Ez a kiáltás felrázta kábulatából. Lefutott a bástyára vezető lépcsőn. Onnan aztán, hátra sem tekintve, berohant a szűk utcába. Bécs város még akkor olajlámpásokkal volt világítva, azok is nagy távolokban pislogtak. Tisztességes éjjel járó ember lámpást vitetett maga előtt, s jámbor családapák a zsebükben hordták a rézfödelű kézilámpát, mellyel maguknak hazavilágítottak.

Györgynek a fejét a valóban átélt víziókon kívül még az a filtra is kábítá, melyet utoljára megitattak vele. Azt képzelte, hogy minden utca olyan szűk, hogy hol az egyik, hol a másik oldalába ütődik a tenyerével.

„Hát nem akar ennek a ‚huncfut utcának’ vége szakadni?”[62]

Azután meg azt vették fel az utcák, hogy felfelé emelkedtek, mintha az égbe akarnának hágni.

„Átkozott ‚Katzensteg’! Mikor jutok már fel a tetejére?”

Azt képzelte, hogy futnak utána, s kiabálják mindenfelől: „fogjátok el!”

Amint aztán egy tágas utcába kijutott, egyszerre csak egy szörnyalak állta el az útját. Óriás volt: legalább is másfél öles. A dereka kígyó, a fején vas sisak, a két kezében pöröly és vaspatkó.

Ez a meseszörny volt a „Radelsäule”. Még akkor Bécs utcáin, ahol egy kovácsműhely volt, azt a gyalogjáró közepére kiállított tölgyfaoszlop jelezte, ellátva a mesterség jelvényeivel.

György dühbe jött e szörnyeteg látására, s a mámor bátorságával nekirohant és átnyalábolta. Földhöz akarta vágni. Az lett belőle, hogy maga esett össze a kovácsoszlop előtt, s ott elnyomta az álom. Álmodott rémségeseket, a kövön fekve.

Arra ébredt fel, hogy a föld rázkódott alatta, s pokoli zsivaj hangzott a fülébe.

Amint felnyitá a szemeit, a rémálom folytatását látta maga előtt.

Egy nehéz vasas szekér jött feléje az utcán: ökrök vontatták. Attól rázkódott a kövezet.

---

[62] „Hundsfottgasse” volt a neve egy belvárosi szűk utcának.
J. M.

Az a szekér tetézve volt megrakva csontokkal. Kéz és lábszárak, vázak, legfelül a koponyák.

S ezen a csonthalmazon ült egy csoport ember, amennyi csak ráfért, őrületes öltözetekben: férfiak, fejükön tarajos főkötőkkel, palást helyett felöltött selyem szoknyákban, némelyiken olyan ing volt, amelyik nagyon hasonlított holmi szemfödélhez: csakhogy csupa rongy volt.

Többen pedig a kocsi mellett kullogtak, szurokfáklyával a kezükben. Ha egy-egy koponya leesett a szekérről, azt elfogták gurultában: „Hohó, Bruder Beinmann! ne szökj el!”, s visszadobták a szekérre.

Egy nagy csobolyó volt velük: az kézrül kézre járt; az akonájárul ittak.

És aztán dalolták hozzá, rikácsoló kórusban a népszerű bécsi nótát:

Egynapi jó kedv:
Végy fürdőt.
Egyheti jó kedv:
Bortömlőt.
Egyhavi jó kedv:
Disznót ölj.
Egyévi jó kedv:
Megnősülj!

Eredetiben sokkal jobb:

Wiltu ein Tag fröhlich sein:
Geh ins Bad.
Wiltu ein Wochen fröhlich sein:
Lass nur Ader.
Wiltu ein Monat fröhlich sein:
Schlächt ein Schwein.
Wiltu ein Jahr fröhlich sein:
Nimm ein jung Weib.

Ez pedig nem volt káprázat, hanem egy nagyon egyszerű intézmény. A Szent István-templom katakombáiból, minthogy már nagyon megteltek, takarították ki a legrégibb lakókat, hogy az újaknak helyet szorítsanak. Ezeket a deposszedáltakat aztán a városon kívül elsíralták egy nagy közös sírgödörbe. Azok az éneklő legények a sírások voltak. Bizonyára nem tartoztak a társadalom felsőbb osztályaihoz, sőt fel lehet tenni, hogy nagyon elzüllött fickók voltak.

Ezt a szállítmányt csak éjjel lehetett a városon keresztülvinni, amikor rendes polgárember nem járt az utcán.

Ami a halotti köntösökbül, szemfödelekbül még épen megmaradt, ez a sírások osztályául jutott. Némelyik jól járt, akinek aranycsipkés főkötő maradt a markában. A koponyának nincs már arra szüksége.

Egyik legény észrevette a földön fekvő alakot.

– Nené! Itt is van még egy! No gyere pajtás: téged is elviszünk a temetőbe.

György kábultan bámult a világba.

– Temetőbe? – hebegé. – Valami ösztönszerű sugallat támadt az agyában. – Az bizony nagyon jó lesz. Vigyetek a temetőbe.

Annyit sejtett, hogy a temető kívül van a városon, s hogy őneki nagyon jó lesz az valamire, ha a városból kijuthat.

A legények kaptak a tréfán, s feltették az ifjút a szekérre. Furcsa maskara volt. A bibliai József tarka jelmezében. Valami részvényesnek nézték a múlt esteli processzióból, akinek nagyon meg talált használni a mulatság.

A vén kocsis, aki az ökröket vezette, megszánta, hogy olyan nagyon didereg, s megkínálta a butykosábul.

Régi gyógymód. Mámor ellen az alkohol.

Attól a korty pálinkátul félig-meddig eszére tért.

– Hová megy ez a szekér? – kérdezé az ökörhajtótul.

– Ki a temetőbe.

– Hisz a bástyakapu be van zárva.

– Kinyitják ennek a szekérnek.

– Akkor én is megyek.

– Hol lakol, úrfi?

– Ha én azt tudnám?

– Hát hova akarsz menni?

– Megállj csak! A Bärenhaushoz. – Nem. Nem. – A karámhoz.

– Mi az a karám?

– Ahol a vad lovak vannak.

Ezen aztán ez egész társaság röhögött.

Vad lovak! Bécsben! „Der meint die Heupferde!”[63]

– Hát hogy híják a *tátit?* – kiáltotta a fülébe az a legény, aki a földrül fölszedte. – Azt nem kérdem, hogy téged hogy hínak? mert azt nem tudod.

György megerőtette az eszét. Hogy is hívják az ő apját? Giunchi gróf? Az nagyon régen volt. – Marchese di San Christina? Az is elmúlt már. Igazat kell mondani becsületes emberek között, s ezek bizonyára becsületes emberek.

– Az én apám Rákóczy Ferenc…

Erre a névre általános „hujjahó” ordítás támadt a legénység között.

– Rákóczy Ferencnek a fia? Hisz akkor te egy princ vagy? Héj Sündfegerek! Dallingerek.[64] Kezet-lábat csókoljatok a princnek! Megkerült a Rákóczy Ferencnek a fia.

---

[63] Szöcskő. – Népies nyelven.

A lármás bohó had majd szétszedte furcsa hódolatával az ifjú embert. Alig tudott szóhoz jutni bámultából.

– Hát ismered te az én apámat? – kérdé hebegve a most került pajtástól.

– Hogy ismerem-e? Hisz mindennap látom azzal a két kukucskálómmal. Az a Malach! A király.

– Miféle király?

– Hát mind a húsz nemzetek a királya.

Azzal gyorsan elhadarta neki mind a húsz nemzet nevét. Soha sem hallott azok közül egyet is említeni valaha.

– És te micsoda nemzethez tartozol? – kérdé György.

– Én Kammesierer vagyok. Diákul is tudok. Vinus, vina, vinum! Vinum est divinum! Deo gratias! Rogo humillime. Des mihi elemosinam. Nec parentem, nec marentem habeo: solummodo unum fratrem, sed est etiam puella. – Hát te tudsz-e diákul?

– Nem tudok.

– Hát „kart”-ot tudsz? Briefelwetzerolni tudsz?

– Nem is értem, mi az?

– Hát bregolni? genffolni? fladerfaszolni? Egyiket sem?

György csak a fejét rázta mindezekre. Idegen szavak voltak rá nézve.

– Ah! hát csak Blickschlager vagy? Részegen feküdni az utcán s felszedetni magadat? Igazi princhez való hivatal! No majd örül az apád, ha megint megkaphat. – Sokszor emlegetett az öreg. – Elloptak tőle a kandirerek, mert nagyon szép gyerek voltál, s eladtak a Mizraimitáknak. No nem igaz? Egyiptomból jöttél? A szép Putifárné volt az asszonyod? Abrekh volt a neved?

Györgynek a feje még jobban elkábult erre a beszédre. Honnan tud ez az idegen ember ilyen titkokat?

– No lesz ma nagy sabbath a mirákelpalotában, ha a Malach meglátja a visszakerült Flicket: lesz Breitfúsz, meg Regenwurm, – hordóval a Schürnbrand erre a nagy ünnepre, a Klenknerek táncolni fognak a Billträgerinekkel.

S az egész díszes társaság ujjongása kísérte ezt a beszédet, melyet úgy látszott, hogy értettek.

György pedig azt képzelte, hogy egy idegen planétába esett be, mint Klimius Miklós, akiről az inasától hallott meséltetni. Majd mindjárt jönnek azok az embe-

---

[64] *Tolvaj nyelven* Sündfeger: bűnbánó. – Dallinger: önkorbácsoló. – Kammesierer: kicsapott diák. – Kart: írás. – Briefelwetzerolni: írni. – Bregolni: koldulni. – Genffolni: csenni. – Fladerfaszolni: kuruzsolni. – Blickschlager: részegséget tettető. – Kandirer: kikeresztelkedett zsidó. – Szabbath: lakoma. – Mirakelpalota: csavargók gyűlőhelye. – Flick: fiú. – Breitfusz: lúdpecsenye. – Regenwurm:kolbász. – Schürnbrand: sör. – Klenkner: béna. – Billträgerin: terhességet tettető némber. – Wunnenberg: szép lány. – Alamzáia: pálinka. – Schmollis fiducit: diákok borköszöntői. – Klems: börtön. – Dolmán: akasztófa. – Schmalkachel: áruló. – Trittling: papucs.

rek, akiknek csak egy lábuk van, s beszéd helyett a felhúrozott mellükön hegedülnek.

Az új pajtás, aki magát Kammesierernek vallotta, egész bizalmával megtisztelte.

– Ma én is lakodalmat fogok tartani. A Wunnenberggel, a legszebb leánnyal fogok ma csókolózni: Bruderschaftot iszom vele. Tudod, hogy ki volt a legszebb leány a világon? Hahó! Nem találod azt ki. A szép Paradies Flóra! Milyen gyönyörű név! Flóra! A Blankenburgi hercegnek volt a szeretője. – Szeretett az mást is. – Különösen a szegény Kammesierereket. – Ha egy kántáló scholaris került eléje, azt alamizsna nélkül el nem bocsátotta. – Megtudta a herceg. – Méregbe jött rajta. Kapta magát, mikor a szép Paradies Flóra édesdeden aludt, egy hosszú rézszöget keresztül ütött a halántékán. Nézd, most is itt van a rézszög a fejében.

Azzal elővett a táskájából egy eldugott koponyát, s odatartá György elé.

– Hát nézd! Lehet ennél szebb koponya a világon? Milyen szép állkapocs! A két sor foga csupádon igazgyöngy. Nem csókolni való? Héj rózsám, violám! Szép Paradies Flóra. Szereted-e még az alamáziát? Ma együtt iszunk dosztig. Te az én számból, én a tiedből! Schmollis! Fiducit! Szép halálfő!

A cimboraság röhögött és toporzékolt.

– Nem teszed te azt meg! – ingerkedék vele a vén kocsis.

– Nem teszem meg? Akár mindjárt! Töltsd ide a szájába azt az alamáziát!

Meglett a kívánsága.

Akkor aztán feltartotta magasra a tenyerébe fogott koponyát.

– A te egészségedre, tündérszép Paradies Flóra! ott a másvilágon!

– Ne az égben keresd azt, hanem a pokolban! – kiáltozának rá a cimborák.

Azonban mégsem válthatta be a szavát, mert amint a szájához akarta vinni azt a szörnyű serleget, az egyik fickó odatartotta a szurokfáklyát, s attul a borszesz lángra lobbant, s a kék-zöld tűz egyszerre tódult ki a koponya minden nyílásán.

– No most csókolódjál a szép Flórával, Kammesierer.

A fickó aztán úgy tartotta a kezében magasra emelve a lángsugárzó koponyát, míg a csonthordó szekér eljutott a Rothenthurm-kapuhoz.

A zakatoló szekér zörgése előidézte az őrszobából az alabárdos kapuőrséget.

A kulcsár tudni akarta, hogy ki az, mi a neve, aki éjfél után a Rothenthurm kapuján ki akar menni. Mi célja van?

A Kammesierer szolgált neki az urak és hölgyek neveivel, akik a szekereket elfoglaljak: hercegek és zászlósurak. Céljuk egy kis kéjkirándulás a zöldben.

– Nem a döglött méltóságokat kérdem, hanem az eleven gazfickókat.

– Semmi gazfickók! Respekt, uram! Tessék szalutáltatni az őrséggel. Ez itten princ Rákóczy! a király fia!

Arra aztán a kulcsár is nevetésre fogta a dolgot: az alabárdosok tisztelkedtek a lándzsáikkal, hanem a lándzsanyéllel ráhúzkodtak a hátulmaradók irháira. A kapu láncai csörömpöltek, a szekér kidöcögött a felvonóhídon.

György szerencsésen kijutott a városból.

Még azután a folyami hídon kellett átdöcögni a szekérnek. A tulsó parton már puszta tér volt, s ágyúlövésnyi távolban kezdődött a külváros, alacsony házaival, lámpástalan utcáival.

A csípős szél jólesett György lángoló agyának itt künn a szabadban.

Az új cimbora odadörmögött a fülébe:

– No komám! Ha valami okod van a klems-kerülésre, vagy a dolmántul félsz, itt most nincs schmalkachel, bízd a trittlingre a dolgot! Aztán csak mindig a nyomomban tarts. Meg nem állunk a mirákelpalotáig.

Nehány perc alatt mind leugráltak a fickók a szekérről, s egyszerre elpárolgott az egész csapat, mintha a föld nyelte volna el őket. A fáklyások egyedül maradtak a szekér mellett. Ezek lehettek az igazi sírásólegények. A többi a díszes alvilág nemzetségéhez tartozott, akik kapuzárás után benn rekedtek a városban (vagy éppen valami sötét keresetben jártak), s ezzel az alkalmatossággal utazának a kapun keresztül, mind valamennyien a csavargók hatalmas céhének tagjai.

XIX.Fejezet

A csavargók országa

Valóságos állam volt az államban. (Status in statu.)

Huszonnyolc nemzetségre voltak felosztva, mindegyiknek saját elnevezése, külön mestersége, hivatása, amelyre kora gyermekkorátul betanították az emberét. Még nyelvüket is úgy lopták össze németbül, tótbul, zsidóbul, cigánybul, amit egymás közt beszéltek.

Az ő domíniumuk volt az utca, a templomküszöb, a vásártér, a kapualja; pénztáruk a persely, a tarisznya. Jövedelmük éppen annyi volt, amennyi a mai napra kellett: holnapra nem volt szabad eltenni semmit.

Egész légióra ment a sánták, vakok, nyavalyatörősök száma, a némák kerepeltek, a vakok énekeltek, a félbolondok érthetetlen kurjongatással vonták magukra a figyelmet. Voltak zarándokok, akik kopott szőrkantusban, kagylóval körített kalapban, keresztvégű vándorbottal járták be a várost, s beszéltek a szentföldön szerzett tapasztalataikról. A vándorló diákokat meg lehetett ismerni arról, hogy diákul kántáltak s minden öltönydarabbul ki voltak nőve; egészen tisztességes öltözetük volt a tönkrejutott kalmároknak, akiknek a hajdemákok mindenüket elrabolták. Ellenben alig akadt meg a rongy a pogány fogságból hazaszabadult rabok testén, s látható volt a meztelen csánkóikon a bilincstörés hege. Bűnbánó leányok betakart arccal jártak a városban, s vezeklésük jeléül nyírfaággal verték a meztelen hátukat. A Lázárok sáfránnyal besárgítva jártak házrul házra, nyöszörögve, hálálkodva. Ellenben voltak nemesuraknak öltözött csavargók is, kik üldözőik elől menekültek s ajánlólevelekkel voltak ellátva. Sápadt leányok csodatevő szüzeknek adták ki magukat, akik eksztatikus állapotukban nem érzik, hogyha a karjukon

tűket szurkálnak keresztül, víziókat látnak, a megboldogultak lelkeivel beszélnek, s apró üvegcsékben csodaerejű vizeket osztogatnak mérsékelt árért. A kártyavetőnők jövendőt mondanak, lopott jószág tolvaját kiolvassák, szerelemitalt árulnak, s rejtett kincseket segítenek felfedezni. A félkézkalmárok igyekeznek a hosszú ujjaikkal elkaparítani a tolongásban az erszényeket, s a parasztokat rászedik hamis aranyakkal. A kocsmákban lesnek prédájukra a hamisjátékosok, akikhez az áldozatul kiszemelt parasztot a csaló madarak vezetik. Éjjel folyik a munkájuk a betörőknek, akik között megint rangfokozatot képeznek, akik csak jó reggelt kívánnak, nyitott ajtókon belopózva, akik megint tolvajkulcsokkal remekelnek, akik aztán kecskelábbal törik fel a nehéz vasajtókat, s akik végül emberölésre is el vannak készülve.

És ezek mind egymás kezére dolgoznak, az egész társaság összetart, egyetért. Vannak törvényeik, alapszabályaik, s van aki törvényt tart közöttük: az a Malach, a király. Ezt szabadon választják. S ez tesz igazságot a peres ügyeikben; büntetést oszt: botoztat, korbácsoltat, akasztat. Életnek és halálnak ura, amilyen egy király szokott lenni. Ő vezeti az állam ügyeit: ha valaki bajba került, azt kiszabadítja. Kémeket tart. Az üldöző fogdmegeket megvesztegeti. Házasságot köt és elválaszt, konfirmál, rangot oszt, kinevez. Felosztja a társaság jövedelmét, hogy mindenkinek jusson belőle. Ünnepeket tart a társaság emlékezetes napjain, s ha valakinek az a fátuma esik a társaságból, hogy az akasztófán végzi: annak a nevét megörökíti. Megkeresztel és temetkezik. Ő a császár és a pápa ebben a társaságban!

Szokásuk a vagabundtársaság királyainak híres történelmi neveket „lopni” a maguk számára.

A mostaninak a neve Rákóczy Ferenc. Vagy ahogy a külföldi tudósok írják: „Ragoczky”.

Nemzetségére nézve cigány. Nem magyar, nem német, nem oláh cigány, hanem „kóbor cigány”.

A magyar cigány „rom”-nak nevezi magát, a kóbor cigány „zsidó”-nak.

Ennek a társaságnak nem is lehetne illőbb alakot keresni királyul. Hatalmas öles termet, szívós izmokkal, széles vállal, kicsiny kezei és lábai indus eredetére vallanak, maga a feje pedig festőnek való modell. Tojásdad arc, rézbarna színű, csiga metszésű száj, keskeny bajusszal, mely göndör szakállával összefoly, fényes fekete göndör haja domború homlokáról füle mögé csavarva, gazdag hullámokban omlik vállaira. Igazi dalia.

A cigányneve (mielőtt királlyá választották volna) „Piránó” volt, ami cigányul annyit jelent, hogy „szerető”.

Meg is érdemelte.

Már csak mi is maradjunk ennél a névnél; ne koptassuk azt a Rákóczyt.

Mikor ez az alak végigmegy Bécs utcáin, fején hatalmas báránybut süveg, foltos kék mentéjén lúdtojásnyi ezüst filigrán gombok; a mellén három csatos mentekötő: a középső csaton domborműben kiverve egy ágaskodó lovat fékező férfialak. Ez a vajda családi címere. Veres nadrágját tenyérnyi széles szíj szorítja a derekához, annak is nagy ezüst csatja van. Az egyik kezében viszi a buzogányos

nádpálcát, mely különb a hercegi portások botjánál, vagy a tamburmajorénál. Azon is címer van: egy kígyóval küzdő oroszlán. Ez meg a vajdaság címere. Hát mikor ebben a parádéban megjelenik a piacon, minden ember mutogat rá: „Ott megy a csavargók királya! A Rákóczy!”.

A hatóságnak van tudomása róla, hogy ez a király. Tetszik, hogy ezt a nagy nevet kuszpitolja. Hadd szokja meg a publikum, hogy ezen nevetni szabad.

Mert bizony szabad azon nevetni, mikor egy király az egyik kezében a hatalmas vajdajogart emeli, a másikban pedig egy rézüstöt tart a fülénél fogva, amelyben több üst van beskatulyázva, s azokat árulja úton-útfélen a vásári népnek.

Mert a csavargók királya maga becsületes mesterséget űz. Rézkondérokat készít. Az egész népe mind tolvaj, csaló, koldus. De ő maga nem lop, nem csal, nem koldul. Úgy is illik. Ezért is van tekintélye a népe között: ő csak vezeti az általános munkát.

Estére aztán, az angelus elhangzása után az egész csavargóhad elhagyja az utcákat, s takarodik haza.

Többfelé vannak az „otthona”-ik elosztva: egész stratégiai rendben.

Egy része a Bettlerstiege körül lakik, a Königinkloster táján. A másik a hernalsi úton, amely menedéket virágos nyelven úgy hívnak, hogy *„Bad im Elend”.*[65] Akiknek éjjeli munkájuk van, azok egy nagy pincébe bújnak le a Rothenthurm-utcában. De a főhadiszállás a „Kothluke”-nél[66] kezdődik. Ott van a király rezidenciája: a mirákelpalota. Ott tartják a törvényszéket, ott csinálják a haditerveket, s ott tartják a fényes lagzikat.

Mikor a koldusok, a csavargók ünnepet akarnak ülni, akkor mind a mirákelpalotába gyülekeznek. Ott azután ledobják a rongyaikat, mankóikat, lemossák a beteg színt, a ragyát az arcukról, megnyílnak a szemeik, kiegyenesednek a lábaik; felöltöznek gavalléroknak, menyecskéknek; csapra ütik a hordót; muzsikát csinálnak, s folyik a dáridó világos-virradtig.

Azért csodapalota a neve, hogy így átváltoznak benne az emberek.

A mirákelpalotát maguk a bécsiek is (akik nem tartoznak a díszes céhhez) csak akkor látták, amikor a Szent István tornyába felmentek, s annak a balusztrádjáról körültekintettek a vidéken.

Nem volt valami csábító tájék. Kopár pusztaság közepett egy rendetlen háztömkeleg, melynek közepéből valami furcsa nagy épülettömeg emelkedett ki. A kupolájáról azt lehetne hinni, hogy valami török mecset, csakhogy a tetejét sem minarét, sem gloriette nem ékesíti, hanem egy öblös kémény, mely éjjel-nappal füstölög.

Öreg emberek emlékeznek még rá, hogy a török megszállás idején ez az épület volt a tábori sütőház, ahol a negyedmillióra menő török hadsereg számára a kenyeret sütötték. A kerek épületben volt körös-körül száz sütőkemence. Ugyanakkor támadtak azok a házak is egy csoportban. A hadjáratok hiénáinak a barlangjai voltak. Az a sok markotányos, kufár, csiszár, uzsorás, rabkereskedő ci-

---

[65] Nyomorfürdő.
[66] Sárlyuk.

gány, aki seregestül kísérte a török tábort, s vásárt ütött a martalék fölött, amit a portyázó tatár csapatok összeharácsoltak. Ezek vetették meg az alapját a jól rendezett tolvajtársadalom fő-főmenhelyének. Maga a társadalom megvolt régen, s már két századdal előbb megvolt a *konstitúciója.*

Hanem ennél jobb helyet nem választhatott ki magának.

Az egész környék vadvízjárta, egész évben sáros. Az egyik oldalán a házcsoportnak a török temető, a másikon egy tőzegvágás. A háta mögött a vesztőhely, kavics lepte avar közepén, melyet csak egy fehér nyárfák közé elrejtett ház szakít félbe: az a gyepmester háza. Nem kóborol ott más, mint elzüllött kutyák, amik lehúzzák az eleven embert; hollók, varjúk seregestül felszállnak a magányos nyárfákra, meg arra a négy oszlopos szomorú emelvényre.

Egyetlen utca vezet e háztömeg közé, amelynek jellemző neve a „Kothluke”.

Rászolgál a nevére: minden évszakban végtül végig sár, latyak és deget. Azon szekér soha nem jár. A házak alacsonyak, rendetlenül össze-vissza építve, itt deszka, ott vályogfal, zöld penésztől, salétromtól belepett veres tégla; zárt ajtók, papirossal beragasztott ablakok, leskelődőlyukak az oldalfalakon. Néhol egy alacsony ajtajú bolt, melynek küszöbén rongyokba bugyolált anyóka gunnyaszt.

A Kothlukéból nincs kijárás: zsákutca az. Ellenben minden házból van a másik házba átjárás, vagy a padláson, vagy földalatti folyosón keresztül: lehet belőle szökni mindenfelé. Az utcaajtóra nem is kerülnek az emberek: tudják a járást az egész labyrinthban. Hasztalan jön ide a policáj kutatni, motozni: nem talál meg semmit és senkit. Még a mirákelpalotának a bejáratát se tudták felfedezni soha. Csak látják, hogy a kéménye füstöl, de hogy hol járnak bele, azt idegen meg nem tudja.

Amíg a Kammesierer Györgyöt a Kothlukéig elvezette, megismertette őt így sebes-kutyafuttában a helyzettel.

– No hallod-e, Bruder, ez szerencsés fogás volt, hogy ma rád találtam. A Malach ezért meginvitál malacpecsenyére. Jobbkor nem kerülhettél volna haza. Éppen ma csípték nyakon a Ragoczkynak a nagyobbik fiát.

– Az én bátyámat? – kérdé György ijedten.

– Ha te is a Ragoczky fia vagy, akkor annak a nagyobbik fia bizonyosan a bátyád: a phrálod.[67]

– Hát mért fogták el a bátyámat?

– Azért, mert nagyon szerette a szenteket.

– Hát nem szabad a szenteket szeretni?

– De ő azokat a szenteket szerette, akik ezüstből vannak kifaragva.

– Lehetetlen!

– A biz úgy van. Ez a templáriusok közé tartozott.

Ezen még jobban elbámult György. Hisz ő azt hitte, hogy ő tartozik a templáriusok szövetségéhez, akik a Bafomet templomában egészen mást csinálnak, mint a szenteket szeretik.

---

[67] Bátya – cigányul.

– Tudod: templáriusok azok, akik a templomokban elbújnak, becsukatják magukat, s aztán felnyitogatják a szentségtartókat, s ami szent ezüst és arany a kezükbe akad, azt elszeretik a papoktól.

– S a bátyám ezt a mesterséget űzte volna?

– De nagy sikerrel. Majd meglátod, ha az öreg kipakol a te feltalálásod örömére a közös kincstárból: mennyi drága billikom, arany, ezüst bokály kerül onnan elő! Olyankor a koldusok mind aranyból, ezüstből isszák az áldomást.

– S a bátyám ebben részt vett? Pedig milyen lovagöltönyben járt.

– Hja, pajtás, látsz te majd itt hímzett uribenás[68] vitézeket is. Azok is csak olyan begárdok, mint a többi. Hanem tegnap rajtavesztett a princ. Valaki elárulta. Nyakon csípték. Aztán kikötötték a pellengérre. Ha ott jártál volna a vásártéren, megláthattad volna.

Györgynek rémledezett a tegnapi nap emlékeiből olyasmi, hogy csakugyan látott valami népcsődületet a pellengér körül, mikor az úri társasággal ökrösszekéren arra mentek; de akkor nem ügyelt rá. Az ő bátyja lett volna az? A marchese di San Carlo?

Kábult fejével mindent el lehetett ma hitetni.

– És most mi történik a bátyámmal?

– Hát, hogyha a Malach ki nem tudja kaparítani a lurdéha[69] kezéből, bizony eljut abba a lakodalomba, ahol a széló[70] a menyasszony.

Györgynek a szeme előtt kezdett veres lenni a világ. Az járt a fejében, hogy ő a bátyját erőszakkal ki fogja szabadítani. Ezalatt eljutottak a Kothlukéig. A Kammesierer a legelső háznak az ajtaját felnyitotta, s azon bevezette Györgyöt. Aztán keresztül-kasul hurcolta magával szűk folyosókon, csapóajtókon, rozoga lépcsőkön keresztül, míg egyszer aztán egy olyan udvarba jutottak, amely körül volt falazva, nem volt benne semmi kijárás.

Csak egy kankalikos kút volt az udvar közepén, a kútostor le volt bocsátva a kámvába.

A Kammesierer felhúzta a kútgémet, s beleállt a vederbe.

– No most eressz le engemet, aztán szállj le utánam.

György úgy tett, ahogy mondva volt neki.

Azon a kúton át volt a bejárás a mirákelpalotába. Egy földalatti folyosó vezetett odáig, amelyből kőlépcsőzet kanyargott fel a csapóajtóig. Amint azt a fejével felemelte a Kammesierer, előttük állt a csodapalota.

A hajdani török tábori sütőház szilárd épület volt, aminőt a törökök hagytak hátra mindenütt, ahol ideiglenesen is letelepedtek. Egy nagy köröndöt képezett, melybe számtalan kemenceszáj tátongott körül. Hajdan kenyérsütő pestesek, most pedig válogatott vendégszobák. Cabinets particuliers! Nehány meg volt hagyva tűzhelynek, azokban lobogott a tőzegparázs. Láncra akasztott bográcsokban rotyogott a lakoma, amiket roppant fakanalakkal kavargatott egy-egy

[68] Díszruha – cigányszó.
[69] Katona.
[70] Kötél.

félmeztelen alak. Egyik pestesből pedig kovácsműhely volt alakítva, ahol rézkondérokat készítettek. Ezeknek a tűzlángja világította meg az egész palotát csodálatos lakóival együtt. A füst a nagy kéményen tódult ki, melyen a kupola végződött.

Benn a köröndben úgy nyüzsgött az ember, mint valami országos vásárban. Nem volt már koldusjelmez látható. Divatos stuccerek udvaroltak felcicomázott mamzeleknek, s egypár hegedű és klarinét zenéje mellett olyan szép menüettet jártak, mint akármely szalonban, a muzsikusok nem voltak már vakok s a táncosok nem voltak sánták, s aki a colonne-t fennhangon kommandírozta, szintén nem volt ma siketnéma. A hosszú asztalnál javában folyt a lakoma, s a bográcsokból nagy cinkanalakkal osztogatták a húsos kását, amibe minden, ami jó és drága, össze volt főzve, füge, mazsolaszőlő, szerecsendió és avas szalonna.

Az asztalfőn ült a Malach. Csak a férfiak ültek, a hölgyek a hátuk mögött álltak, ős arisztokrata szokás szerint, s a férfiak fején keresztül nyúlkáltak a tálba, természetesen kés, villa, tányér nélkül, ahogy hajdan étkeztek a lovagkorban, midőn még „Erkölcsös Henrik” rá nem diktálta az asztali rendet Bécs lakosságára.

Volt ott mindenféle nyelven tartott beszéd, melyet mégis mindenki megértett. A tolvajok régen feltalálták a volapükot.

A Kammesierer és a sírások a sereghajtók lehettek már. (Éjfél után járt az idő.) Az asztaltársaság nagy riadallal fogadta őket, s rögtön helyet szorítottak számukra a hosszú padon. Egyszerűen ment az. Az egész padsor nekivetette a vállát egymásnak, aki a túlsó szélen ült, az lemaradt a padról, így jutott helyhez az újon érkezett.

– No, Kammesierer! Mi hír a Kielámból?[71] – kiálta az asztalfőről a Malach.

– Jó hírt hozok, Malach. Megtaláltam a rajkódat. Tudod, azt, akit elvettek tőled az iltisek,[72] ráfogták, hogy lopott gyerek, itt hozom. Ihol van! No hát, legényke, mondd, hogy ki az apád.

György egész komoly orcával mondá:

– Az én apám Rákóczy Ferenc, a fejedelem.

– Az vagyok én! A Rákóczy Ferenc, a nagyfejedelem. A te édesapád! Szeretett szép rajkóm. Csakhogy megkerültél. Nézzed, bibaszt! Hisz úgy hasonlít hozzám, mintha csak a szájamon köptem volna ki!

Azzal összeölelte, csókolta Györgyöt, s odaültette maga mellé a lócára.

És György egészen meg volt elégedve, hogy mármost hát ő rátalált az apjára, a fejedelemre, akihez őt a kutyás ember utasította.

Ez az egész társaság, amelybe belecseppent, valami nagyon derék gyülekezetnek tűnt fel előtte, az után a másik társaság után, amelyből megugrott.

A Malach szakasztott olyan öltözetet viselt, mint az asphaleia nagymestere a maskarádában. Csakhogy ez nem volt maskara, hanem igazi fejedelmi habitus. Büszke volt az apjára. De még az is őrá.

– Jaj de régen vártalak, szeretett rajkóm! Azóta a szegény anyádat is elvitte a devla, dikhec a másvilágra. Nem maradt már csak a phrálod a „Csercsen”.[73] Az is

---

[71] Város.

[72] Poroszlók.

úgy hasonlít hozzád, mintha egy fáról szakítottak volna. Aztán meg a Mirikló.[74] Hol van a Mirikló? Bújj elő a sutból. Nézd, itt van a phrálod. A kisebbik phrálod.

A Mirikló azonban már elhagyta a vidám társaságot, s elment aludni az egyik kemencébe, csak a két mezítelen lába volt ki belőle. Sehogy sem akarta meghallani, hogy a nevét kiabálják.

– Hej te Sosoj![75] Gyere elő az asztal alul. Eredj oda, csiklándd meg a talpát, hogy ébredjen fel.

Erre az intésre előbújt az asztal alól egy purdé, akinek az egész öltözete egy piros nyakravaló volt, úgy tudott négykézláb futni, mint a nyúl. Odament a pesteshez, s megcsiklandta a leánynak az egyik talpát. Arra az a másik lábával jól pofon rúgta.

– Húzd ki a lábánál fogva! – kiálta rá a vajda.

A Sosoj szót fogadott, s kihúzta a leányt a kemencéből, minden rúgkapálózás dacára.

A Mirikló lehetett valami tizenhárom-tizennégy éves hajadon. Valóságos cigányleány. Csak egy ing volt rajta, az is egészen izabella színű, itt-amott szétnyílva. A bőre olyan, mint a barna bársony. Karcsú, macska hajlékonyságú a termete, leányosan kifejlett bájakkal. Vékony ujjai, keskeny lábai, gömbölyű bokái. Szénfekete haja lelóg az arcába. A szemeit, mint az álmos macska, összehúzva tartja, s a két öklével dörzsöli. Úgy nyafog.

– No mi kell már? Nem táncolok többet! Az apád lelkének sem táncolok. Nincs lábam. Nem találom. Alhatnám.

S kiráncigálta a kezeit a Sosojéból.

Ekkor aztán maga a vajda ugrott oda hozzá, s megfogta a kezét.

– No te phéna.[76] Hát nem jössz, mikor hívlak? Itt a phrálod.

Erre a leány eltakarta mind a két kezével az arcát, s elkezdett jajgatni.

– Jáj! jáj! jáj! Vele álmodtam most. Azt láttam, hogy viszik a *dolmánhoz.* Soksok *lurdok* voltak. Eressz vissza, hadd álmodjam tovább mi lett a *Csercsennel.*

– Ne te bibasz! Nem a Csercsen jött meg, hanem a Jiló.[77]

– A Jiló?

Erre rögtön felnyíltak a leánynak a szemei. Nagy karikaszemek! S amint meglátta Györgyöt, nagyot sikoltott, mint a felriadt vadmadár, s odarohant hozzá, ölébe vetette magát átkarolta két szívós karjával, s elkezdte csókolni a szemeit, a két orcáját, az ajkait. Csak úgy csattogott, cuppogott az a két vérpiros ajka.

– Jiló, kedves Jiló! Jaj de szerettelek, mikor kicsi voltam.

Györgynek nem is esett rosszul ez a megtévedés. Fogadta az ölelést, a csókot: hiszen testvércsók volt. Cigánycsók volt: hazugság volt. S mégis mennyivel igazabb volt, mint az, amellyel ama tündér elbűvölte.

---

[73] Csillag – cigányul.
[74] Gyöngy – cigányul.
[75] Nyúl – cigányul.
[76] Leánytestvér – cigányul.
[77] Szív – cigányul.

Azoknak az áruló csókoknak az ámbraillatától egész beteg lett, most ezek a hagymaszagú csókok kigyógyították belőle. Hoztak neki ételt és italt. Az italt nagy ezüst billikomban. Sör, bor, pálinka összekeverve: a sült egész ürücomb ezüsttálon; hozzá dió csemegéül.

Mirikló megtanította rá, hogyan kell a sültet tíz körömmel trancsírozni, ahol nem enged az inas rész, az ember a fogával harapja el, s aztán a phéna a két kezével tömi a phrál szájába a falatokat, „egyél, kedves Jiló!" S minthogy a kenyérevés nem cigány szokás, diót esznek a hús mellé. Azt meg a fogaival törögeti meg a phéna a phrál számára. Úgy eteti, mint a róka a fiát.

A muzsikusok odajöttek a hátuk mögé, s most már az ő fülükbe húzták a nótát, amihez a Sosoj járta a *rókatáncot.*

Az egész társaság örömét megzavarta egyszerre egy teljes lovagornátusban megjelenő alak, púderes parókával a fején, koszperddel az oldalán, aki az ittas alakokat jobbra-balra taszigálva, mint aki itthon van, a Malachig furakodott.

– Ohó, Herterick![78] Mi hírt hoztál Herterick?

– Elég rosszat. A Csercsent nem adták ki a klemsből az én jótállásomba. Pedig a nemesi parolámon kívül még egy zacskó hamis Hellerrichtigert[79] is kínáltam az iltiseknek. Azt mondtak, hozzak bizonyítványt, hogy a Csercsen valósággal Gugelfranz,[80] aki nem genffolni akart, mikor a Difftelbe[81] bezáratta magát, hanem jámbor Christianer, aki ájtatoskodás közben elaludt, s nem vette észre, hogy az ajtót rázárták. Gyorsan készíttess, Malach, egy Briefelt, hol van a Briefelwetzer? Kammesierer! Te tudsz diákul. Diktáld neki az igazságot. Te meg, Malach, keresd elő a mölchi apátság pecsétnyomóját. Hajnal előtt készen legyetek vele, mert vásár napján gyorsan ítélnek. A *Csercsen* már ott van a siralomházban, s a nyakravalójának a vége a *Cavaller* kezében.

A Malach kiosztá a parancsokat nyugodtan a szakértőknek a hamis bizonyítvány elkészítésére.

– Megálmodtam én azt! – jajveszékelt Mirikló. – Viszik a bátyámat a vesztőhelyre.

– De nem viszik! – kiálta fel György, akinek a mindenféle italok és indulatok keveréke egészen elkábítá a fejét. – Nem engedem, hogy a bátyámat kivégezzék.

Ezért még több csókot kapott Miriklótul.

S a csókok még jobban feltüzelték. Fennhangon szólt oda a társaság közé.

– Nem engedjük azt a gyalázatot megtörténni familiánkon, a nemzetségünkön! Kiragadjuk a Csercsent a poroszlók körme közül erőszakkal. Feltörjük a börtönt, leöljük a strázsákat! Ki jön velem? Én megyek elől. Adjatok egy kardot.

A Malach az asztalhoz vágta a süvegét, s elkezdett jajveszékelni.

---

[78] Kardos – tolvajnyelven.
[79] Forint.
[80] Szerzetes – tolvajnyelven.
[81] Templom.

– Jáj! jáj! jáj! Kedves, édes, drágalátos rajkóm. De megrontották az erkölcsödet azok a bárók![82] *Micsa* veszekedő embert csináltak belőled? Nem való a kard a mi kezünkbe! Egyszer vett a cigány kardot a kezébe, azt is siratja a keserves nagyidai nóta. Ne ugrálj te! Ne rúgdalj te! Nem megy teveled hadakozni az én huszonnyolc nemzetségemből egy se, mert az mind szétszalad, ha egy lovaskatonát meglát. Jaj ides virem. Ülj le a becsületesebbik pofádra. Majd elcsináljuk mink ezt nálad nélkül.

De György nem engedte magát elcsillapítani. Egyre tüzelt.

– No hát megyek magam. Egymagam sem ijedek meg száz poroszlótul sem. Add ide a kardot, te – kinek hínak.

Ez a lovagköntösű csavargónak szólt.

– Ugyan húzd ki a kardodat, s add oda neki, hogy menjen vele verekedni – mondta a Malach a lovagnak.

Erre a vitéz úr nagy teketóriával kihúzta a kardját, s átadta Györgynek.

Nagy hahota lett belőle. Az a kard fábul volt.

Györgyöt ez a röhej egészen kiforgatta az eszéből.

Odavágta a fakardot az asztalra, s beleordított a kacajba.

– Ejh! Hejh! Hiszen ti zsebrákok vagytok!

Erre a szóra a kacagásból egyszerre dühordítás lett.

„Zsebrákok!”

Ilyen díszes társaságnak azt vágni a fejéhez, hogy ők „zsebrákok!” Így csak az *erdőn csavargó* tolvajokat csúfolják.

– Hát te ugyan miféle jómadár vagy? Hadd nézzem meg azt az égrevigyorgódat! – szólt egy vén cigány, egy égő hasábfát kihúzva a bográcsalul, s annak a tüzes végével odavilágítva az ifjú arcába. (Györgynek úgy rémlett, mintha ezt a sunyi vigyori pofát látta volna már valahol.) – Ninini! Nem te vagy az a nyalka hajdúlegény, akinek én tegnap megbillogoztam ott a ménesben a paripáját? Akit a kutyás manusz[83] kifogott? Csakhogy akkor bajuszod volt!

– Igenis, az vagyok. Az a kutyás ember az én apámnak, Rákóczy Ferencnek a vezére. Az a ménes is az én apámé. Azért hozták ide, hogy a mi vitéz bajtársaink felkapjanak azokra a lovakra, aztán az apámmal együtt engemet, meg a bátyámat a bécsi fogságból kiszabadítsanak. Jertek oda! Mindnyájan kaptok egy lovat.

– Hagyd el már! – csitítá a társaságot Piránó. – Nem látjátok, hogy csúnyául be van rúgva, szegény rajkó. Azt sem tudja már, hogy fiú-e, vagy leány! Eredj már aludni te rákló.[84] Nem kell neked se khandó, [85]se kúre.[86] Kell neked álompecsenye. Vidd magaddal, Mirikló. Dugd be a száját. Ne hagyd beszélni! Mert lebeszéli a fejét a nyakárul.

---

[82] Báró = úr, cigányul.
[83] Ember – cigányul.
[84] Suhanc – cigányul.
[85] Kard – cigányul.
[86] Csikó – cigányul.

Mirikló azt a formáját találta ki a szájbedugásnak, hogy egy pipát adott a phrál szájába, amit az apja zsebéből lopott ki: derék ezüstkupakos tajtékpipát, s elvéve a vén kovács cigány kezéből az üszköt, azzal rágyújtott.

Áldott egy jószág a pipa. Nemhiába mondják: békepipa! Ez igazán kibékíti a haragos embereket. Milyen okos dolog volna, ha a parlamenti prakszisba behoznák a pipázást. Az elnöknek ahelyett a nyavalyás csengettyű helyett volna egy öblös tajtékpipája, s mikor már nagy a haddelhadd a tisztelt házban, elővenné a pipáját, meg az acél-kovataplót, kicsiholna, rágyújtana: egyszerre kívánt csend lenne a házban. Minden szónok követné a jó példát. Ez volna a kotűr.

Úgy történt itt éppen.

A pipagyújtásra lecsendesültek a felzajdult indulatok. Mindenki rágyújtott, s akkor aztán lehetett csendesen tanácskozni s sikerrel biztató határozatokat hozni.

A szerepek ki lettek osztva. Az elfogott Csercsennek zsemlyébe sütött finom ráspolyt juttatnak a kezéhez, amivel békóit lereszelje. Az őrséget mákonyos pálinkával elkábítják. A lovasok ménjeinek tüzes taplót dugnak a fülébe. Mikor az eszkort megindul, petárdát sütnek el az utcán, s aztán felgyújtják a vásári bódékat, s a tűzi veszedelem alatt lekapják a szegény bűnösök szekeréről a Csercsent, s azzal aztán „usgye fore!” amerre nincs szája a világnak!

György kezdett rájönni, hogy ez egy igen jól rendezett állam, melynek minden életszerve tökéletesen egymásba talál.

Ketten pipáztak egy pipából a Miriklóval. Ami úgy ment, hogy a Mirikló odaült szemben a térdére. A phrál szítta a pipábul a füstöt, a phéna felnyitotta kerekre a száját, s átszítta a füstöt, amit a bátyja karikákban eresztett ki a száján. A Mirikló aztán ezt a füstöt megint a piros orrlyukain keresztül fújta a rákló szeme közé. Ezt az úri dámák nem csinálják utána!

Végre teljesen helyreállt Györgynek a hódolata a hatalmas Malach iránt, midőn az, a holnapi haditerv megállapítása után, elkiáltá magát, „upre púpos! Dologra minden ember!” s egy éles hangú ércsípba háromszor belefújt.

Erre a sivító hangra egyszerre abbahagyta az egész gyülekezet a mulatozást. A gavallérok és demoisellek sietve bújtak be a köröndöt sorban övező kemencék odúiba, ahonnan nehány perc múlva ismét előjöttek, koldusrongyokban, mankóval, sántán, vakon, álsebekkel a tagjaikon, ragyás, sárgalázas pofákkal, perselylyel, zarándokbottal a kezükben, jámbor facipős barátok, apácák képében, s eltünedeztek a titkos kijáratok között.

Mégis nagy úr lehet ez a Malach, aki egy sípfüttyentéssel mind a huszonnyolc nemzetségből egyszerre koldust tud csinálni. Bámulta őt. Büszke lehet az apjára. – Ez az a valódi Rákóczy Ferenc, amilyennek őt Wammána históriájában leírták, így mondta el azt a Künzli Péter az examinálók előtt. A rablók, tolvajok vajdája. A csőcselék fejedelme.

S ő becsülte ezt a csőcseléket!

Mennyivel derekabb emberek, mint akikből az a társaság áll: amelyet elhagyott.

Ezek csak a világi hatalom ellen csináltak szövetséget, de amazok az isteni hatalom ellen.

Ezeknek a törvényei egymás védelmére szólnak; amazoké egymás megrontására.

Ezek hazudják azt, hogy ők koldusok, vakok, sebesültek, viselős asszonyok, megesett hajadonok.

Amazok hazudják azt, hogy ők nagy hazafiak, ország zászlósai, bölcsek, istennők, ártatlan szüzek.

Ezek irtóznak a vérontástul, gyávák, szemérmetlenek. Amazoknál kéj a vérengzés, dicsekedés a bűn, erény a dölyf! Ezek a templom küszöbén vétkeznek, amazok pedig az oltár előtt.

Ezek nem szentelik meg a házasságot, de megtartják. Amazok megszentelik, de öröm nekik, ha megtörhetik.

Nem bánta a cserét!

– No hát Jiló rajkóm, csókolj kezet a dádédnak, aztán eredj alunni, a phénád majd lefektet.

György úgy tett. Megcsókolta a Piránó koromtul fekete kezét. Azután a Mirikló megimádkoztatta, szépen letérdepeltetve maga mellé: „Amáró Dádé”.[87] (De csak odáig tudta, hogy „add meg nekünk a mi mindennapi kenyerünket ma”.)

Aztán vetett neki ágyat bundábul a jó meleg kemencébe. Oda lefektette.

Aztán maga is mellé feküdt.

Hiszen az volt az ő phrálja. Ő meg annak a phénája. György úgy aludt késő reggelig, mint egy jó gyermek.

XX. Fejezet

A phéna

Arra ébredt fel György, hogy egyszerre csak a pokolban álmodta magát. Az elkárhozottak ordítását hallotta, akiket az ördögök égő szurokba mártogatnak.

Ébren még jobban hallotta azt a kétségbeesett kínordítást.

A kemence szája előtt látta Miriklót a padkán ülve. A leány felhúzta a lábszárait, s fejét a két karjával átfont térdeire nyugtatá.

– Eressz ki! – mondá a leánynak, fektéből fölemelkedve.

– Ott maradsz? Aluszol! – acsarkodott rá a leány, a szemeit karikára felnyitva s fehér fogsorait rávicsorítva. Ezek a szemek, ezek a fogak világítottak a sötétben.

S aztán, hogy a rossz gyermek nem fogadott szót s nem akart tovább alunni: Mirikló odaugrott, rátérdelt, hanyattvágta, s egy perc alatt úgy bepólyázta a bundába, amin feküdt, mint egy babát. A fiú még tehetetlen volt a mély álomtól; a leány pedig olyan erős volt, mint egy párduc.

[87] Miatyánk – cigányul.

– Csitt! Meg ne mukkanj! Mert elvisz a devla!

Azzal megint kiült a pestes szájába.

Az a bőszült ordítás egyre hangzott: valami olyan őrületes keveréke volt a kacajnak és a jajgatásnak, hogy György féltében eltakarta a füleit, hogy ne hallja.

A leány pedig egész gyönyörűséggel hallgatta. Tetszését azzal fejezte ki, hogy egyik öklét a másikhoz ütögette.

– Úgy kell! Jólesik neked! Molsamer!

Egyszer aztán vége lett a kínordításnak.

Akkor valami mormogó tanakodás következett: férfi és női hangok keveréke, melyből a Malach gordonkahangja vált ki. Mikor ő beszélt, akkor a többi hallgatott.

De mindebből a beszédből nem értett György semmit. Olyan zagyvalék volt az, amit csak a csavargók értettek.

Egyszer aztán azt kérdé a Malach:

– Hol a Jiló?

– Aluszik – felelt a Mirikló.

– Keltsd föl.

– Náné!

A Malach többször odakiáltott a leányra parancsoló hangon, de a leány mindig azt kiáltotta vissza: „náné”.

Odaküldték a Sosojt, hogy költse hát az fel a Jilót. Azt meg úgy rugta mellbe a leány egyszerre mind a két lábával, hogy hanyatt bukfencezett tőle.

Rátámadtak öten-hatan.

Mint a saskeselyű a fészkét, úgy védelmezte a pestes odúját. Éles körmeivel osztotta a pofont jobbra-balra.

– Hagyjátok! Ácsi! – szólt a Malach. S aztán csendes, halk hangon beszélt a leányhoz cigányul, szépen, hízelkedően, ahogy csak a cigány dádé tud enyelegni a maga aranyos kedvencével. A leány csak közbe ümmögött: „ühüm; majd, majd! Jó, jó”.

– Hozok neked négy sor piros klárist! – Ez volt az utolsó szava a gyügyögtetőnek.

Azután elcsendesült minden. A csoszogások megszűntek.

– No már most kijöhetsz. Mind elmentek – monda Mirikló az ifjúnak, s felkötötte neki a lábaira a szandáljait. (György az egyiptomi Abrekh jelmezében jött ide.)

Akkor aztán a leány kinyújtózta magát, nagyot ásítva. Olyan hajlékony dereka volt, hogy hátrafelé csavarodva, visszafelé fordított arccal csókolta meg a phrálját. Ez volt a jó reggelt. Aztán meg egy korty alamázia.

– Mondsza csak – kérdé György –, miféle ördöngős ordítozás volt itt az elébb?

– A Molsamert büntették meg, aki a Csercsent elárulta az iltiseknek.

– Hogy tudták meg, hogy ki volt az áruló?

– Nagyon ravaszul. Összeterelték a Csercsen cimboráit, akik neki a templomrablásnál segíteni szoktak. Azok közül kellett egynek a Molsamernek lenni. Tagadta valamennyi. A Malach szidta, átkozta őket. Egyszer aztán azt mondta: „hogy a devla növesszen rókaszőrt az orrán annak, aki áruló volt!” S erre egy a

cimborák közül egyszerre az orrához kapott. „Te vagy a Molsamer!” kiáltott rá egyszerre minden ember.

– Hát aztán mit csináltak vele? Megölték?

– Dehogy ölték! Minálunk vért ontani nem szabad. Hanem azt tették vele, hogy felakasztották a lábainál fogva oda arra a keresztvasra, s aztán a bajuszát, meg a szakállát szálankint húzogatták ki, s azalatt meg a talpait csiklandozták. A fickó kacagott is, meg ordított is egyszerre. Úgy kellett a csórnak![88] Rászolgált.

– De hát a Csercsennel mi történt?

– Azt viszik akasztani. Nem használt semmit a hamis igazság. Ki lett mondva a fejére a szentencia.

– S nem tesznek semmit a megszabadítására?

– Dehogynem tesznek! De nagyon is tesznek. Minden kavarodás el van már csinálva. A mi fajtánk maga nem verekedik, hanem tud verekedést csinálni. Ma reggel elhíresztelték a péklegények között, hogy a veres barátok elraboltak egy apácát, most azok fellármázták a többi mesterlegényeket, s meg akarják ostromolni a klastromot. A vásárpiacon meg azt tették az embereink, hogy egy medvetáncoltató medvéjét megölték, levágták a fejét, lehúzták a bőrét, s aztán a nyúzott medvét felakasztották egy hentesnek az ajtajára. Akkor aztán nagy lármát csaptak, hogy a hentes emberhúst árul, azzal készíti a híres virstlijeit. Most az egész vásáros nép fel van dühödve a hentesekre, s rombolja szét a bódéikat.

– Ebben a zavargásban meg lehetne szabadítani a Csercsent, mikor a szekéren viszik.

– Az a szándék. De oda is legény kell a gátra. Mink magunk nem vesszük kezünkbe a khandót. Nekünk nincs khandónk. De van a diákoknak. Van itten sok diák: magyar, lengyel, cseh. Azok mind kardot hordanak. Elhíresztelték közöttük, hogy a Rákóczy fiát viszik veszteni. Azok nem engedik, mert közülük való. Összeröffentek, hogy elállják az utat a csatorna hídjánál, s mikor jön a hídra a szekér, odarohannak. A lovaskatonák elé hegyes háromszögletű vasgáncsokat szórnak, amitől a lovak megsántulnak, s aztán a Csercsent kiszabadítják: beledobják egy csónakba, s elmenekülnek vele a Dunára.

– Ez nagyon jó terv.

– Csak egy hiba van benne. A diákok pennás emberek. Nem hagyják magukat olyan könnyen fellovalni, mint a parasztok. Azt mondják, hogy ki áll annak a szónak, hogy akit veszteni visznek, csakugyan a Rákóczy fia, s nem valami zsivány? Ki ismeri a Rákóczy fiát?

– Ismerem én.

– No hát éppen így főzte ki a dádé. Azt kiabálta nekem. Azért mondtam én, hogy „náné”, „náné”.

– De hát mért mondtad, hogy „náné”.

– Mert nem akarom, hogy odamenj.

– Miért?

---

[88] Tolvaj – cigányul.

– Hallgasd csak, mit akarnak? Hogy te eredj oda a hídhoz, ahol a diákok gyülekeznek. Téged már ismernek. Láttak a lovasjátékban. Mind rád mutogatnak. „Ez az egyik.” „Ez a kisebb.” Akkor aztán mikor megérkezik a szekér a hóhérral, a baráttal, meg a szegény bűnössel: te egyszerre felhajítod a tollas süvegedet s elkiáltod magadat: „frater meus!” Arra a diákok mind előrerohannak a kardjaikkal, s megszabadítják a Csercsent.

– Azt fogom tenni.

– Csitt! Ne kotyogj! Nem fogod azt tenni.

– Ki mondja?

– Én mondom. Nem eresztelek oda.

– Miért nem?

– Miért nem? Hát azért nem, hogy egy arany anguszterint[89] nem adok cserébe egy ezüst anguszterinért. A Csercsen az ezüstgyűrű, te vagy az aranygyűrű.

A vadember logikája!

És György nem volt eléggé jártas a filozófiában, hogy ennek a tételnek a hamisságát be tudja bizonyítani.

– Hát te kit szeretsz inkább, a phrálodat vagy a phénádat – kérdé, hízelgően odatapadva az ifjúhoz a leány.

– Bár ne volnál a phénám!

– Akkor jobban szeretnél? Szebb volnék, ha nem lennék a phénád?

– Csak olyan szép volnál, mint most, de nem volna bűn, hogy szeresselek.

– Bűn? Milyen az a bűn?

– Bűn az, ami rossz.

– Mért rossz a bűn? Keserű a bűn? Vagy büdös? Vagy harap? Ha se nem keserű, se nem büdös, se nem harap: akkor hogy volna rossz?

– Tiltja az Isten.

– A „Devla”? A Devla azért adta a fogat, hogy harapjunk vele, a szemet, hogy nézzünk vele, a szájat, hogy csókoljunk vele. A szívet, azért adta, hogy dobogjon.

– De az én szívem azt dobogja most, hogy a bátyámat ölni viszik, s nem szomjazom most a csókot, hanem a vért!

– Jaj de szép vagy, mikor így haragszol! Haragudjál még egy kicsit. Hadd szeresselek még jobban. Én is tudok ám szebb lenni, mint most vagyok. Nézd: egészen egyedül vagyunk. Senki sincs kettőnkön kívül az egész mirákelpalotában. A tüzek mind kialudtak, csak a kürtőnyíláson át süt be a nap. Oda abba a szegletbe: egy kerek folton. A többi mind sötét. Várj egy kissé. Ne készülj még. Az én akaratom ellen úgysem mehetsz el innen, mert nem tudod a csapóajtó nyitját. Ülj le. Itt a sonka. Itt a karafina. Egyél, igyál. Én majd eljárom előtted a „nángó-nicséri” táncot.

A leány egy alacsony vasajtón át eltűnt. György körüljárta a csodapalotát, s meggyőződött róla, hogy innen csakugyan nem tud a maga eszétől kiszabadulni.

Valami csengés-bongás zavarta ki a fürkészéséből. A „csáj”[90] jött elő.

---

[89] Gyűrű – cigányul.

[90] Leány – cigányul.

Amíg a nagy körönd sötétjében járt, alig volt látható, mikor aztán abba a fénykörbe belelépett, melyet a kürtőn át besütő nap vetett a szögletbe, olyan volt, mintha a földbül bújt volna elő. A pokolbul.

Pokolbeli tünemény volt!

Sűrű fekete haja szétszórva s a homlokán egy ezüstabronccsal átszorítva; nyakát és keblét tíz sor ezüstpénzfüzér takarta. Karjait és bokáit kígyó alakú kösöntyűk szoríták; karcsú derekáról domború csípőin kezdve a térdéig száz szalag csüggött alá, ahány, annyi színű, mindegyiknek a végén egy kis ezüstcsengettyű. Ez volt az egész öltözete.

Egy kosár volt a kezében, teli csinált virággal.

Először azzal a kosárral csinált mindenféle játékot. Majd a fején, majd az öt ujja hegyén egyensúlyozta. Odakínálta meg elkapta; karcsú, hajló termete a csábtánc minden mozdulataira alakult egyre. Mosolygásában a kárhozat minden édessége együtt volt.

Egyszer aztán, mintha véletlenből, ügyetlenségből történnék, kiesett a kosár a kezéből, a virágok szétszóródtak.

Azokat aztán egyenkint felszedegette, ügyes taglejtéssel, a lába ujjai közé csiptetve, s úgy szedve fel a kezébe, s valamennyiből egy koszorút fonva. Mikor aztán az a koszorú készen volt, akkor lekapta a fejéről az ezüstabroncsot, s átkötötte vele a derekát. (Olyan karcsú volt az, hogy övnek viselhette a diadémot.) A koszorút pedig a feje körül fonta.

Akkor aztán nekiszilajult a legörjöngőbb táncnak. Vad szökéseiben csengett rajta a száz csörgő, s mikor sebesen körülforgott, mint az orsó, valamennyi színes szalag mint a virágszirmok kelyhe, szétterült körülötte. Olyan volt, mint egy kinyílt virág.

S aztán a tánc végeztével odaomlott a Jiló ölébe, olyan volt, mint egy elhervadt virág. Ez a „nángó-nicséri” tánc.

Szólni nem tudott, csak pihegett.

György maga is olyan eksztázisban volt, hogy azt hitte, az egész világ abbul a kis kerek szérűből áll, amit a nap e föld alatti boltozat sötétségéből kigömbölyített.

– Hajh! Csak ne volnál a phénám! Hajh! Csak ne várna rám a phrálom.

– Hát mégis itt hagysz? Mégis el akarsz menni? Hát nem tudlak semmivel visszatartani? Pedig úgy fáj érted a szívem. Mert tudom, hogy sohasem foglak látni többet.

– De én visszajövök hozzád, Mirikló.

– Nem te többet. Mesterségem a jövendőmondás. Tudom, hogy sohasem látlak többet. De neked is megjövendölöm, hogy meg fogod bánni, hogy itt nem maradtál. Majd sajnálni fogod, hogy eldobtad azt a poharat, ami most tele volt töltve a számodra *avginnal.*[91] Mikor meg fogod tudni, hogy nem volt benne méreg. De már akkor későn lesz. Te nem jössz vissza ide többet, mint ahogy nem megy vissza az ember az álmába soha, ha egyszer fölébredt. Hát csak eredj. Nem tartalak vissza.

---

[91] Méz – cigányul.

S azzal ledobta a fejérül a koszorút.

– Hanem így nem mehetsz ki a világba, ahogy most vagy. Ma már nincs maskarák napja. Ebben a kantusban megkergetnének, elfognának. Majd én felöltöztetlek. Diákok közé akarsz menni. Neked is diákruhába kell bújnod.

– Hol vegyem azt?

– Van minálunk mindenféle gúnya. Ne kérdezd: hol vettük? A devla adta. Majd kiválasztok egyet a számodra.

A Mirikló ismét bement a vasajtón. S nemsokára visszatért a keresett jelmezzel. A magyar és cseh diákok viselete volt ez. Gombos dolmány, szűk nadrág, puliderrel; veres süveg fehér lúdtollal. Keskeny, görbe kard hozzá.

Elébb a tarka óegyiptomi maskarátul kellett Györgynek megválni.

A phéna segített neki.

– Oh milyen szép vagy! – sóhajta a leány, kezét feje fölé kulcsolva. – Mért kell teneked elveszned?

S aztán végigcsókolta, a szemein elkezdve a lába hegyéig. Akkor aztán felöltöztette a diákgúnyába. A piros süveget is feltette a fejére, szépen féloldalra nyomva.

Aztán elvezette a csapóajtóig, s azt felnyitotta előtte.

Ott még egyszer eléje állt.

– Legalább hát *üss meg* egyszer, hogy arról tudjam meg, hogy szerettél!

Dehogy ütötte meg!

XXI. Fejezet

A phrál

A feljáró kútnál várt Györgyre a Kammesierer.

– Ugyan sietnünk kell a hídhoz, hogy idején ott legyünk. Sok időt ellegyeskedtél a Miriklóval! Már hallani a minoriták kis tornyából a harangszót. Ez a szegény bűnösök lélekcsengettyűje. Most csak torony irányában siessünk.

Ezalatt azt értette a Kammesierer, hogy nem a lakások tömkelegén át vezette Györgyöt, hanem a kerítéseken másztak keresztül. Azok ugyan mindenütt felálló szegekkel voltak szegélyezve, hanem okos ember tud magán segíteni. Összegöngyölíti a köpönyegét, azt ráveti a szeges párkányra, s szépen keresztülhág rajta.

Amint azonban a vásártér közelébe értek, nagyhamar észrevették, hogy ezen az úton a hídhoz el nem jutnak. Az utcák tele voltak már rakoncátlan csőcselékkel, mely áthatolhatatlan tömeget képezett: ordított, üvöltött. Rongyos, szurtos alakok, aminőknek létezéséről a városlakóknak sejtelme sincsen, mintha a föld alól bújnának elő, s mint a patkányok táborszámra, lámpákat, ablakokat törve, kerítéseket pusztítva. Egyszer-egyszer egy csapat lovaskatona vágtatott közéjük:

azt kőzáporral fogadták, s aztán nagy üvöltéssel rohantak szerteszéjjel, elbújva a pincékbe, a kerítések mögé. Aztán megint elöl kezdték.

– Neked pedig, törik-szakad, ott kell lenned, mert a te jeladásodra vár mindenki – mondta a Kammesierer. – Átkozom a szép szemeit annak a Miriklónak! Várj! Valami okosat gondoltam ki! Itt van közel a part. Fussunk a csatornához: ott találunk egy csónakot.

Jól számított. A csatornán mindig ott őgyelegnek a „wasserpirát”-ok: a hajósok, tutajosok útonállói. Egy füttyentésre rögtön előevezett egy marcona fickó, keskeny lélekvesztőjével a szennyvíz-kanális boltozata alól. György és a Kammesierer gyorsan beleugrottak a csónakba, s evezőkre kapva, sebesen siklottak tova a megáradt csatorna hátán: a magas part eltakarta őket.

Mentül jobban közeledtek a híd felé, a népzaj annál nagyobbra nőtt, a lélekharang csengésébe közbeszóltak a félrevert harangok, az égen füstfelleg kezdett feltolakodni. A zavargók bizonyosan felgyújtották a hentesek sátorait.

A csatorna hídjánál György és a Kammesierer kiugráltak a csónakból, s a labodával benőtt szemetes parton felkapaszkodtak a mellvédig.

Itt olyan sűrűn verődött már össze a tömeg, hogy egyik váll a másikat érte. Az ember kénytelen volt a szomszédjának a zsebébe nyúlni.

A hídfőnél lehetett látni a diákok csoportját: fehértollas süvegeikről meg lehetett ismerni őket. A Kammesierer utat tört odáig György számára.

„Itt a princ: itt a Jiló!” ez a jelszó futott át egyszerre a tömegen.

Györgyöt a diákok fölemelték vállaikra.

„A princnek veres toll kell a süvegére!” kiálta egy hang a tömeg közül.

„Statim erit!”

Egy diák már kapott a dulakodás közben egy sebet a fejére. Az jó volt piros festéknek. Mikor újra felemelték Györgyöt a vállaikra, már akkor piros toll lengett a süvegébe tűzve.

A csavargók felkapaszkodtak a hídfő oszlopára, s készen tartották a hegyes lábhorgokat, amiket a lovaskatonák elé kell majd szórni.

A trombitarecsegés jelenté, hogy közeledik már a szomorú menet. A vásártérről az égő sátorok zsarátnokát hordta idáig a szél. Zűrzavaros ordítozás hangja kavargott egybe: káromlás, segélykiáltás, bestiális röhej; vérszomjú gyávaság adta ki tele torokkal a hangját, amint egy-egy új sátor gyulladt meg, s a felhalmozott zsiradék lángja oszlopként emelkedett a veres füstfelleg közé.

Ilyen temetési pompát szerzett a Malach az ő elsőszülöttének. A lovas katonaság zárt csoportban nyomult a híd felé. Császárdragonyosok voltak; bivalybőr páncélban. Egy svadrony a szekér előtt, a másik utána. Két sor lovas a szekér mellett.

György, a diákok vállára emelve, láthatá a szekéren ülő Csercsent. Fehér ing volt rajta, kék szalaggal, a két keze hátra kötve. Szemközt vele a kapucinus, feszülettel a kezében; mellette a bakó, aki a kötél végét tartá a markában, amely az elítélt nyakára volt hurkolva.

– Ott a Csercsen! Az a phrálod! – kiáltá a Kammesierer Györgynek.

– Ez az én phrálom? – hebegé György elképedve.

Az ő képzeletében annak a lovagnak az alakja élt, akit ő még egy nappal előbb versenytársának tartott: a délceg marchese di San Carlo, akit gyűlölt, halálos párbajra kihívott, azért mert őhozzá mer hasonlítani arcban, s azért mert az ő ideáljához meri felemelni a szemeit – és akiről aztán megtudta, hogy ez az ő édestestvére: fia az ő atyjának, Rákóczy Ferencnek, a lázadók fejedelmének. Azzal a gondolattal volt tele a lelke, hogy minő diadal lesz az, amidőn ő, a kisebbik testvér, a bátyját kiszabadítja az ellenség kezéből, s ekkor megismerteti magát vele: „marchese di San Carlo! ölelj meg! Testvéred vagyok, San Christina lovag!”

Így képzelte azt el magában.

S íme itt hoznak eléje egy ismeretlen fickót, akit ő sohasem látott. Micsoda ábrázat! Barna, mint a diófa s még azon kívül ragyaverte, a himlőhelyek még feketébbé tették az arcát, s a felső ajkának az egyik oldalán kiirtották a bajuszát, úgyhogy csak félbajusza van, az is tüskés, mint a hiúzé, szemei veres karikák közé szorítva, aprók és ravaszul hunyorgók, sűrű bozontos haja a homloka közepéig lenőtt, s a két füle mellett eláll a fejétől, mindegyikbe egy ezüst karikafüggő akasztva.

S ez akar San Carlo József lenni! Az ő bátyja!

Először a bámulat, azután az ijedelem, utoljára a düh vett erőt a lelkén.

Hiszen ha az nem az ő phrálja, akkor a Mirikló sem volt az ő phénája!

A méreg felforrt szívében!

Ő otthagyja a szerelmes tündérke barlangját, letépi ölelő karjait, eltiltja mámorító csókjait – azért, hogy idejöjjön a vérét ontani egy ilyen gézengúz ragyabunkó miatt, aki az ördögnek a bátyja, de nem őneki.

– Nos! Jiló! – kiálta rá a Kammesierer – most hajítsd fel a süvegedet! Itt a phrálod!

György lekapta a fejéről a süvegét; de nemhogy felhajította volna, hanem a földhöz vágta, s odakiáltott a diákoknak.

– Ez nem az én bátyám! Ez nem Rákóczy fia! Ez egy tolvaj lókötő. Fussatok innen!

Erre aztán futott az egész gyülekezet, amerre látott. Az volt a legokosabb, aki a híd alá menekülhetett.

Csak György maga nem futott el.

Ott maradt egyes-egyedül; magára hagyatva mindenkitől.

S amint a lovasság élén közeledett a dragonyoskapitány, György eléje lépett, kihúzta a kardját, s markolatával nyújtá a tiszt felé.

– Kapitány úr! vegye át a kardomat. – Foglya vagyok.

A kapitány pedig, ahelyett, hogy elvette volna György kezébül a kardot: örvendező kacagással kiálta fel.

– Beim blauen Herrgott! Serenissime! Ez aztán az ostoba szerencse! – Ön engem őrnaggyá tett!

György azt hitte, hogy gúnyolódnak vele. Folyvást felajánlva nyújtá a kardját a tisztnek.

– Csak tolja a hüvelyébe azt a kardot, serenissime – mondá a tiszt, s aztán üljön fel egy lóra, s csatlakozzék ide mellém.

Azzal egy vezényszóval megállítá a svadronyt a híd előtt: a dragonyosok leugráltak a lovaikról; két ember közül egy a két ló kantárát fogta, a másik pedig a karabélyát vette a kezébe, s gyalog sorakozva vonult a híd felé.

A zendülők erre nem számítottak. Hogy a dragonyos gyalog is beválik. Egyszerre megtisztult a híd; a csavargóhad leugrált a vízbe, s igyekezett a partra kiúszni. A gyalogcsapat tisztára seperte a hidat. A szekét átmehetett akadálytalan. A kísérő svadronybul is leszállt néhány rota a lórul s azok is puskával a kézben vonultak a szekér után. Ez nagyon jó intézkedés volt, a csatornán túl következő terület tőzegvermeivel a lovasságra nézve veszedelmes terep volt: onnan csak a puskások verhetik föl a lesbe bújt cinkosokat. A hídfőn innen maradt lovasság pedig visszatartá a tömeget a hídon átkeléstől.

A kapitány ismételt felszólítására György felkapott egy üres nyeregbe.

– Ön nem ismer rám? – kérdé a tiszt.

– Ah! A karusszelben találkoztunk? – mondá György.

– Igen. De én nem mint résztvevő. Csak mint intéző. Sietek tiltakozni. A karusszel társasága nem jó Sippschaft.

– Hogyan?

– Még ön kérdi, hogyan? Hiszen ön verte tönkre az asphaleiát. Azok mind *ülnek.*

– Hol ülnek?

– Bizony nem a díványon. De hol járt serenissime *azóta?* Úgy keresik mindenfelé, mint a három napkeleti bölcsek a kis bambinót.

– Engem keresnek?

– Legfelsőbb rendeletből. Ha civil találja meg, száz arany jutalmat kap; ha militér, egy rangfokkal előléptetést. Gratulálok magamnak. Engem serenissime őrnaggyá tett. De hol bujdokolt serenissime azóta? Az egész policájnak ideája sincs felőle.

György elmondhatta volna az egész csodapalota történetét, s azzal megint nagy szolgálatot tett volna a jó rend embereinek. Nem is tartozott annak a titkát őrizgetni. Amióta a Csercsent meglátta, bizonyosra vehette, hogy rászedték a csavargók. Dühös is volt rájuk. – Hogy a magasrangú urak és delnők alakosdit játszottak vele: ezt is zokon vette; de hogy még a tolvajok és koldusok is megcsalják! Ez mar keservesen esett. – Kinek higgyen még az ember?

De mégsem árulta el őket. Eszébe jutott a Mirikló.

Hisz a cigányleány nem csalta meg. Annak a csókja igazi csók volt: annak a marasztalása igazi marasztalás volt. Az őhozzá igazán jó volt. Meg is siratta, mikor elvált tőle.

A Miriklóért megbocsátott az egész csodapalotának.

– Nem mondhatom meg, hogy hol voltam.

– Ahán! Értem. Szép hölgynek a titka áll az útban.

– Igenis. Szép hölgynek a titka.

– Akkor nem kérdezősködöm felőle, serenissime.

– De mért címez engem a kapitány úr serenissimének?

– Hát hiszen már nyilvános titok, hogy marchese di San Christina nem más, mint Rákóczy Ferencnek a fia.

György most kezdett már igazán megzavarodni.

Hát akkor a Malach mégsem csaló! Akkor ő mégis igazságtalan volt iránta, ha ez csakugyan az ő apja. S akkor a Mirikló megint csak az ő húga lesz.

– Mondja csak, kapitány úr: ismeri ön azt a szót, hogy „phéna”?

– Sohasem hallottam: ki sem tudom mondani.

– Úgy híják az én apámnak a leányát.

– Az ön apjának a leányát úgy híjják, hogy „Aspremont hercegnő”.

Mindezek úgy jöttek György lelke elé, mint egy megterhelt gyomor álmai: öszszefüggetlen, képtelen víziók.

Ezalatt megérkeztek a sapeurök, az égő sátrak tüzét eloltani, sorkatonaság vonult ki a vásártérre, kordont húzni; a lovasság parancsot kapott a visszatérésre.

– Most megyünk egyenesen a Burgba – mondá a kapitány.

– A császári Burgba?

– Ott kell önnek jelentkeznie a kancellárnál. És így tovább.

– Merre tovább?

– Azt majd meg fogják önnek mondani.

XXII. Fejezet

„Yo, el Re”

Az udvari kancelláriában első műtét volt, amin Györgynek keresztül kellett esni, hogy a diákköltözet helyett egy eddig soha nem látott jelmezt adtak rá, mely egészen a termetére volt szabva.

Azután két Hofcharge közé fogva felvezették a Schweizerstiegén keresztül az uralkodók arcképgalériáján végig a nagy gobelinek termébe, melynek falait remekbe készült szőnyegek fedik; a nagy Savoyainak diadalait megörökítő képekkel. Egy kép Erdély meghódolását ábrázolja a Habsburg-ház királya előtt: az akkori időbeli boncsokos, kaftányos magyar főurak korhű alakjaival.

A teremben csak egy ülőhely van: az a mennyezetes trón. A király számára. A többiek állnak.

A teremben díszruhás főurak, mellvértes katonák, hermelines főpapok voltak együtt, halkan suttogva egymás közt.

A két udvaronc odaállítá Györgyöt a trónnal szemközt.

A kamarások botjának kopogtatására mindenki rendbe állt félkörben a trón előtt: az oldalajtó megnyílt, s belépett, kancellárjaitól kísérve – a király.[92]

Komoly, halavány, indulat nélküli arc; szürkülni kezdő szakállal és bajusszal; viselete egyszerű, fekete selyem spanyol öltözet, rövid gallérpalásttal, fején lapos barét, nyakában az aranygyapjas rend lánca.

A főurak fejüket mélyen meghajtva álltak, míg a király trónján helyet foglalt.

Az uralkodó alig emelve föl szempilláit, tekinte az előtte álló ifjúra, ki az udvaronc sereg közül délceg magatartása által kivált, s halk, melankolikus hangon szólt hozzá.

– Lépj közelebb, hívünk, Giunchi György gróf.

Erre a szóra merészen emelte fel a homlokát az ifjú, s halkan, de hallható hangon mondá:

– Én, György, Rákóczy Ferenc fia vagyok. Atyámat: a koldusok fejedelmét meg nem tagadom.

A képtelen elszörnyedés hangja zúgott fel egyszerre a magas gyülekezetben.

A király egyet inte csillapítólag, keskeny, lágy hajlású kezével; arra csend lett, s aztán három ujjával az ifjúra mutatva így szólt:

– Úgy van. Rákóczy György vagy. Fia Rákóczy Ferenc fejedelemnek. De nem annak a Bécs városi koldusok királyának, aki e fényes nevet bitorolja. A te atyád Erdélyország nagyfejedelme volt; aki a nevét a történelem legfényesebb lapjaira írta fel. Mint őseimnek ellensége, nyílt csatában harcolt ellenünk: Isten úgy akarta, hogy mi győzzünk és ő bukjék el. De amidőn minden fényes címét elveszté is, megtartá a legfényesebbet: a „jó keresztény” címét. Távol e világrésztől a Feketetenger partján él a te atyád, egy maroknyi hívével együtt, kiket isteni félelemben egyesít. – És te igaz fia vagy a te nagynevű atyádnak, velünk anyai ágról vérrokon: *kedvelt hívünk, kit születésének kitűnő fénye s jeles lelki tulajdonságai felette ajánlanak s kit már gyermekkorától fogva felséges házunk gyámságába s pártfogásába vettünk, s ki hűséges magaviselete, engedelmessége s jóakarata által kegyelmes indulatunkat magára vonta – s akinek mi kiváló érdemeiért két hűbért adományozunk, mint Szicília királya, melyek egyikét Del Contrasto, másikát Valle di Giunchinak nevezünk. Ez utóbbit szicíliai grófsággá tesszük, s adományosát a szicíliai grófok minden előjogaival felruházzuk: s ez adományt annak minden törvényes utódaira kiterjesztjük. Azonfölül 2500 scudi évdíjat adományozunk a birtokhoz, mely hívünket, Rákóczy Györgyöt Di Giunchi grófot s minden utódait elidegeníthetetlenül megillesse, s az alkirály engedelme nélkül még ideiglenesen is zálogba ne vétethessék.*[93]

A király szavainak elhangzásával örvendező suttogás támadt a főúri hallgatóság közt.

---

[92] Címei között volt a „római császári” is: de okiratain Yo, el Re (én, a király) nevezi magát.

[93] Thaly Kálmán okirataiból szó szerint átvéve: „Yo, el Re m. p.” aláírással, Dominus Rex mandavit mijhi Andreae de Molina stb. Lásd: Századok II. 586.

Az egyik udvaronc, a konziliárus, Györgynek a vállára tette a kezét, lefelé nyomva az ifjút.

De a fejedelemfinak vasból vala a térde, nem tudott meghajolni. Ennyi kegyosztás után sem!

Pedig odatették már a kezébe a huszonnégy pergamenlapra terjedő donációs levelet.

Ekkor a király még egy pecsétes levelet vett elő. Ezt már a palástja zsebéből.

– És azonkívül én mint nevelőatyád, még egy ajándékkal bocsátalak el. Íme atyádnak a végrendelete, melyet hozzánk küldött, azzal a kérelemmel, hogy azt fiának adjuk át, vedd kezünkből. Ez az atyai örökséged.

Most azután nem volt többé vasbul a térde Rákóczy fiának.

XXIII. Fejezet

A két testvér

A király leszállt a trónrul, s visszavonult a lakosztályába.

A hátramaradt főurak siettek Györgynek jókívánataikat kifejezni. A konziliárius ottmaradt mellette, s sugdosta a fülébe, hogy melyiknek milyen titulatúrával szolgáljon. „Durchlaucht.” – „Excellenz.” – „Eminenz.” – „Serenissime.” – „Reverendissime.” – „Illustrissime.” „Euer Hochgeboren.”

Úgy hozta magával az udvari etikett, hogy ők ketten maradjanak utoljára.

Mikor a császári kincstár lépcsőin aláhaladtak, a következő diskurzus fejlődött ki közöttük, lépcsőfokrul lépcsőfokra.

– Ugyan édes magnifice, nem tudná ön nekem megmondani, miféle nagy érdemeim lehetnek nekem, amikért én manapság e fényes megjutalmaztatásokban részesültem?

– Serenissime azt legjobban tudhatja. Ön detegálta egy Őfelségéhez írott levelében a státus és societas korrupciójára koaleált asphaleia-ligának a gonosz attentátumait; mely társaság tagjai in flagranti meglepetve, részint elfogattak, részint proskribáltattak, s ezáltal egy nagy morális mételytől szabadult meg a főváros és a birodalom.

– S ezt én fedeztem volna fel, – egy a királyhoz írott levélben? – Hiszen én nem tudok írni.

A konziliárus a két tenyere közé hajtotta le a fejét.

– Serenissime. Non faciat sculptile! Méltóztatik velem tréfálkozni. Hiszen emlékezhetik rá serenissime, felettébb jól, hogy én voltam a praesese annak az examináló komissziónak, amely serenissime proficientiáját in studiis de semestri ad semestrim kontemplálta. Énnekem méltóztatott respondeálni ex historia hungarica, s a kalligráfiai exercitiumait suppeditálni, melyek felől én a testimoniumát manupropria infraskribáltam. Csakhogy akkor méltóztatott

serenissimének pisze orrának, szőke hajának, görbe lábainak lenni, ami azóta nagy praeferentiájára diametraliter megváltozott.

György nem állhatta ezt meg nevetés nélkül.

– Tehát legyen úgy, hogy én írtam ezt a levelet a császárnak. De hát mi történ azután?

– Hiszen jól méltóztatik tudni a dolgot. Circumstantialiter méltóztatott denunciálni az egész Méte-festivitas peripetiáit. – A policia azonnal interveniált, s deteneálta az egész kollégiumot. Pro dolor, hogy a fő totumfac, a Wammána nem volt többé konfrontálható. Az letaliter affligálva maradt ott a teátrumon. A többiek az inkvizíciónak lettek átadva.

György a lépcső alján búcsút vett a konziliáriustól, az azonban még azon túl is vele maradt. S őrajta kívül még két polgári öltözetű férfi maradt az úrfi sarkában, akik egész a régi szállása kapujáig elkísérték.

Ott ismét búcsút vett a konziliáriustól. Amire az felkísérte Györgyöt egész a szállásáig. Ott azután tudtára adá, hogy őneki legmagasabb utasítása van György herceget nem hagyni magára egész addig a pillanatig, amíg Genuában hajóra nem fog szállni, Szicíliába utazandó.

Az a két kísérő is arra van rendeltetve, hogy György úrfi felett őrködjék. Csupán azon célból, nehogy a denunciált asphaleia társaság valamely merényletet kövessen el a nagy protekcióban részesült ifjú ellen. Sok az ellensége! Egyfelől az asphaleia, másfelől a mirákelpalota. No meg egyebek is. Superflua cautela nonquam nocet.

György megköszönte szépen ezt a gondoskodást, s nem talált benne semmi kifogásra méltót.

A Künzli Pétert otthon találta, s a régi jó pajtási viszony rögtön újra össze lett kötve.

Péter sok mindenféle pletykát tudott, amik azóta jöttek forgalomba, hogy egymást nem látták.

György megígérte neki, hogy ha elmegy Szicíliába, őtet is magával viszi.

A Péter tudatá Györggyel, hogy a mai napon két fiatal úr járt a szállásán, utána tudakozódva. A neveiket fölírták a fekete táblára.

György elolvastatá Péterrel a két nevet, s aztán azt mondá neki, hogy ha az a két úr ismét visszajön, vezesse őket hozzá. Ezek a marchese di San Carlo segédei voltak.

Az esteli órákban jelenté a Péter, hogy a két uraság ismét itt van. György most eléjük ment.

Az egyik segéd így szólt hozza.

– Uram. Mi marchese di San Carloval együtt ma reggel a megállapodás szerint megjelentünk a Spinnerin am Kreuz előtt a rencontre-re, ott vártunk egy óráig. Ön nem jött el.

Györgynek a válasza ez volt.

– Force majeur volt, ami visszatartott. Egyébiránt is, ha megjelenheték vala is: én marchese di San Carloval meg nem verekedtem volna. Elismerem, hogy hibáztam és ok nélkül cselekedtem, amidőn a marcheset megsértettem és provo-

káltam. Nemesemberhez illő módon a sértésért megkövetem, s a kihívást visszavonom. Kérem az urakat, vegyék ezt tudomásul.

A két lovag tudomásul vette a nyilatkozatot.

Erre az egyik egy lepecsételt levelet vett elő a kalapjából, s átnyújtá azt Györgynek.

– Marchese di San Carlo küldi. Olvassa ön.

– Uram, én nem tudok írást olvasni.

– Hát törje fel a levelet, majd én elolvasom.

György feltörte a levelet, s átadta a lovagnak, az felolvasá.

„Marchese di San Christina. Én elismerem, hogy hibáztam, és önt ok nélkül sértettem meg. Lovaghoz illően megkövetem önt a sértésért, s ezzel adok önnek elégtételt. Marchese di San Carlo”. Györgynek egyszerre megtelt a szeme könnyel.

József ugyanazt írta Györgynek, csaknem szó szerint, amit György izent Józsefnek.

Ki diktálta egyszerre, mind a két fiúnak ugyanezeket a szavakat?

Talán ugyanannak az anyának az áldott szelleme, aki akkor, midőn mint kisgyermekek egy ágyban aludtak, éjjel felkölt a fekhelyéről s betakargatta őket. Talán még most is fölkel örök fekhelyéről, mikor a két fiának rossz álmai vannak: s ismét betakargatja őket.

XXIV. Fejezet

Két végtelenség

György még sohasem volt túl Bécs város határán. Testi és lelki látköre oda vala összeszorítva egy város sáncai közé. Van-e még e szűk utcákon, a sok emeletes házon, a bástyakapukon túl valami más világ és abban más népség, mint az a „palackhordó” kedélyes polgárság? Arról még csak álma sem volt.

A szándékosan elferdített nevelés miatt magábul Bécsbül is csak azt ismerte meg, ami az oda összesereglett idegen kalandvadászok bizarr ötlete volt: a titkolt orgiákat, a karusszeleket; – aztán meg a koldusok csodatanyáját; de a nagy császárvárost a maga komoly nevezetességeiben, udvari és diplomatai körével, tanintézeteivel, császári ritkaságtáraival, kereskedelmi forgalmával, katonai rendszerével sohasem ismertette meg vele senki. Nem volt sem az aulában, sem a kaszárnyában. Csak annyit tudott, mint minden nyárspolgár, hogy „nincs több, csak egy császárváros, nincs több, csak egy Bécs!”

És most egyszerre áttették őt Szicíliába.

Mintha csak egy más planétába tették volna át. Egyszerre történt: mert tengeren szállították oda.

Erre jó oka volt a bécsi udvarnak.

A szárazi út Olaszországon visz keresztül, s Olaszországban könnyen el lehet tévedni annak, aki – maga is hajlandósággal bír az eltévedésre.[94]

Minden császári, királyi és atyai kegyosztás mellett is György csak egy becézett fogoly volt. A hajó a legbiztosabb börtön, s a tenger a leghívebb porkoláb.

Arra is szükség volt, hogy mielőtt György Szicíliába megérkezik, a császári staféta őt megelőzze, a palermói vicekirálynak küldött utasításokkal. És azután még „valaki más".

Hogy az akkori közlekedési eszközök mellett hamarább lehetett a szárazföldi úton Szicíliába jutni, mint hajón, az nem annyira az olasz delizsánsz kitűnőségében keresendő, mint inkább a hajózás természetében. A Triesztből kiinduló kereskedelmi hajónak az egész keleti olasz part hosszában minden kikötőnél meg kellett állani, árucikkeket kirakni és felvenni, s friss ivóvízzel ellátni magát. Mikor aztán Olaszországnak végét érte, akkor nem vitorlázott a hajó egyenesen Messinának; hanem lelódult Máltába, mert oda volt irányozva a legfőbb rakodmánya: a styriai vas és az istriai bútorfa; csak azután került fel megint nyugatnak, míg szerencsésen megállapodott a sziget északi oldalán, Palermo kikötőjében. Ott pedig tizennégy napig vesztegzár alatt kellett maradnia, amért Máltát érintette, ami már a Kelethez tartozik.

Györgynek ez út alatt bőséges ideje jutott ezt a két végtelenséget tanulmányozni: a tengert – és az atyja végrendeletét.

Tengert sem látott még soha. Volt alkalma rá, hogy megismerje ez istenarcot jókedvében és haragjában: a sima tengert, mely a napot eltemeti, s a holdat megszüli, s a háborgó tengert, mely a zivatarral harcol, s e harc közben a nyomorult gályát hullámboltozatok alá temeti: az alvó tengert, melyen teljes szélcsend alatt a lomha járómű egyik oldaláról a másikra dülöng s a világító tengert, mely csodás éjjeleken illuminációkat rendez oda alant az azúrkék mélységben, millió fantasztikus alakú medúzáival, salpáival, vénusöveivel.

Egy kísérőt adtak mellé az eddig ismeretes világból: egykori lovászát, Künzli Pétert. Az „alter ego" nemigen volt „másik én"-je az urának, akit az iskolában képviselt. A tenger és a szél irgalmatlanabb examinátorok, mint a bécsi mixta commissio urai voltak. A Péter minden erősebb hajómozgásnál tengeri betegséget kapott, s akkor nem lehetett szavát venni: csak jajgatott és a szenteket invokálta. Györgyre pedig semmi hatása sem volt a hajóingásnak. Tűrte mint egy gyakorlott tengerész. A legnagyobb zivatarban az volt a gyönyörűsége, hogy felmászott az árbockosárba s ott hintáltatta magát – és kacérkodott a villámokkal.

A csendesebb napokon aztán, mikor a Péter a rendes emberi állapotba visszazökkent, elővették az a-bé-abot, s amit Wammána elmulasztott, Péter igyekezett helyrepótolni: Györgyöt írasjegyek formálására tanítá.

Gyors esze volt, hamar megtanulta. Nemsokára annyira vitte, hogy amit örökségül kapott a királytól, atyjának végrendeletét elolvashatá. – Franciául volt az írva: megértheté.

Ekkor nyílt meg azután előtte egy új látóhatár: a tengernél is véghetetlenebb.

---

[94] Ahogy azt később a bátyja, József, be is bizonyította.

Maga a cím, mely a végrendeletet megnyitja, oly ünnepélyesen nagyszerű.

„Én Ferenc, a Te kegyelmességedből óh Istenem, Erdély országának Keresztyén Fejedelme, Rákóczi-fejedelem, s a Római Szent Birodalom fejedelme, Magyarország Részeinek Ura, Székelyek Grófja, Munkácsi és Makovicai Herceg, Sáros megye örökös Főispánja stb. stb."

Tehát nem csavargó gyülevész vajdája! Ahogy a „studium"-ban volt leírva.

És nyomban e fényes címek után következik a még nagyszerűbb lemondás.

„Te adtad e minőségeket és címeket nekem, óh Uram, részint egy szabad nemzet választása, részint születésem által."

„Távol legyen tőlem, hogy én e hiú minőségekkel és címekkel dicsekedjem: megvallom az én szívemnek alázatosságában, hogy én csak a haragnak gyermeke: por és hamu vagyok."

S folytatja a porrá és hamuvá változást önvád-szavaiban.

Elismeri, hogy nagy Isten-adományait és tehetségeit Isten ellen és önmaga ellen fordítá: magát a „háládatlanság utálatos szörnyetegének" nevezi. – Isten büntetésének – nem: könyörületességének nevezi azt, hogy tőle elvette a fejedelemséget és a világi javakat, hogy őt meglátogatta mindenféle szomorúságokkal, melyeket a világ nagyjaitól szenvedett. S megköszöni Istennek azt, hogy őt egy olyan országba száműzte, ahol büszkeségét megtörve, lemondva az emberi elme hiú számításáról és a földi hatalmakban való bizalomról, egyedül az Isten irgalmába vesse reményét.

Sohasem beszélt ez ideig senki György előtt Istenről. Azt tanulta eddig, hogy a templom csak a pap kedvéért van; s a pap maga gúny tárgya.

Atyjának a végrendeletéből kezdé sejteni először, hogy mi a „hit"?

Az a hit, mely egy porba hullott nagyságot az égig fölemel. Így látta az atyját égig emelkedő nagyságában lelke előtt megjelenni.

Nem tudott neki élő arcot adni, mégis megismerte: előtt állt.

Bűnbánatot érzett, hogy e fényes alak helyett (hacsak egy napra is), egy olyan fintorképet tudott atyjául elfogadni, mint a csavargók királya.

A következő sorokban egyre emelkedik az ájtatos hangulat. A száműzött fejedelem igazolja magát Isten előtt (csak az Isten előtt), hogy miért írja meg e végrendeletét. A Keleten dúló ragályos mirigy ösztönzi erre, melynek legjobb hívei már áldozatul estek. Aggódik a többi híveiért, akik az ő halála által mind nyomorra jutnak, akiket pedig úgy szeret, mint saját gyermekeit. És azután ezekért a gyermekeiért „Szívemnek ömledezésével szólok hozzád, én Istenem, miután már annyi évekig szólottam az emberekhez, akik meg nem hallgattak engemet!"

„Nem panaszkodom reájok, Uram! és ne vedd olybá, mintha gonoszat akarnék azoknak is, akik óhajták vala, hogy a keresztyén fejedelmek birodalmaiba való belépés el legyen énelőttem zárva: mivel a Te ítéleteid voltak azok fölöttem, s az emberek csak végrehajtók valának. És látod is, én Istenem, hogy én mindnyájatokat szeretem, a Te szerelmedben. Kérlek, bocsáss meg azoknak, akik engem leginkább üldöztek és rágalmaztak, mert bizonyára azt hitték, hogy igazságosan cselekesznek."

Dávid király zsoltárai nem szebbek ezeknél!

Az ifjú, ahogy szemeivel elnézte a végtelen tengert, melynek láthatára összefoly az éggel, éppen úgy látta lelke előtt elterülni azt a másik végtelenséget: atyjának szellemét. Hát még ha ennek a partjait meg fogja ismerni: ha egyszer jön valaki, aki elmondja élőszóval előtte, mik voltak a tettei a világtörténetben ennek az *ismeretlen* alaknak?

Posthumus gondolatok

Talán jó is volna itten befejezni ezt a regényt?

Ha rajtam állna, én azt tenném.

Egy nemes szívű fejedelemfi, ki szép lelkének méltó sorsát megtalálja! s él azontúl a világ legboldogabb édenében.

Egy nagylelkű uralkodó, ki ellensége gyermekét boldoggá teszi. Két testvér, kiket a rosszakarat egymásnak halálos ellenségévé mérgesített, kibékül egyszerre a halálban is elenyészhetetlen anyai szeretet sugallata által.

Ez volna a legideálisabb megoldás.

Csakhogy a mai kor empirikus szelleme mindezt nem fogadja már be.

Idilli önelenyésztetés! Fejedelmi nagyszívűség! – Dicsőült szellemek misztikus befolyása a földi eseményekre! – Mindez elavult régi poézis. A mai kor igazságot követel. Nem mulatunk, nem élvezünk, nem gyönyörködünk; hanem analizálunk.

Igaz-e az, ami megtörtént? s ha igaz, miért igaz? hogy történhetett meg?

Maga a pergamen sem elég bizonyíték már! Hátha falzum? S ilyen pergamen is csak kettő van a kezünkben.

Az egyik Mikes Kelemen naplója, melyben az van írva az ifjú Rákóczy Györgyről, hogy „a mi hercegünknek semmi neveltetése nem volt; – azon igyekeztek, hogy semmit ne tanuljon: azt véghez is vitték. És én azt csodálom, hogy írni tud, ha rosszul is. Legnagyobb fogyatkozást azt találom benne, hogy magyarul nem tud. De az nem az ő vétke. Németek nevelték, akik csak a Miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja.”

A másik pergamen pedig a III. Károly király adománylevele, melyben a gyermekifjú felmagasztaltatik, jeles lelki tulajdonságaiért, s olyan kiváló magaviseletért, mely egy szicíliai grófság s hatalmas pénzbeli apanázs adományozására méltó.

Hogy tartja fenn ez a homlokegyenest ellenkező két okirat egymás ellenében az igazat?

Ha III. Károly király Rákóczy Ferenc fiát ki akarta tüntetni ily fényes adományozás által, miért nem tette ezt az elsőszülöttel, Józseffel; aki valóban fényes tehetséggel, előkelő míveltséggel, tudománnyal bírt; miért az ifjabbal, a gyermekeszűvel, a jelentéktelennel?

Mi befolyása lehetett itt a nőtestvérnek, Rákóczy Júliának?

Mi szerepet játszott itt Pelargus: a kuruc vezér?

Mi lett Pelargusból az után a jelenet után, amelyben Györgyöt futásra bírta, s maga hátramaradt, az ifjú menekülését fedezni? Ki volt az, aki Károly királynak

György nevében megírta a veszedelmes asphaleia társaság misztériumait? Amely felfedezésért aztán a király Györgyöt ily fényesen kitünteté?

Egy megoldást szabad sejteni a jogosan kételkedő kérdésekre. Hátha Rákóczy József, a bátya, volt ebben az egész regényben az igazi vezéralak?

Hátha Rákóczy József nem volt az a léha kalandhős, amilyennek őt a névtelen író jellemzi; hátha nem illett rá az a kifakadás, amivel őt Mikes Kelemen megbélyegzi: „az apa felől elmondhatom, valamint egy régi nagy ember felől mondták volt: hogy ha született, bár soha meg ne halt volna; a fia felől pedig: hogy ha a *nyomorult* világra nem jött volna, semmit sem vesztett volna rajta.”

Ahogy József végnapjai fellobbanásában előtűnik: ennek az ellenkezője volt.

De testileg beteg volt már.

Már ifjan öreg volt. Egész életszervezetét megrongálta a korai kicsapongás: amire bő alkalma volt mindig. Tüdővérzése volt. Érezte, hogy emiatt ő maga vezéri szerepre képtelen. Hogy azt a hivatást, amit tőle vár a szabadságért rajongó nemzet, nem képes betölteni.

Talán ő volt az, aki az öccsét, a testben-lélekben romlatlan, erőteljes ifjút, az őneki szánt szerepre felavatta.

Neki már tudnia kellett azt, hogy van egy öccse: mert nagy fiú volt, mikor tőle elszakíták; nem úgy, mint az, aki bölcsőben volt még: bátyja létezéséről nem tudott.

Talán éppen József volt a közvetítő Pelargus és György között. Talán éppen azért kereste József az asphaleia szövetségét, hogy az öccsét kiszabadítsa annak megrontó hálói közül.

Akkor ő lehetett az is, aki a királynak megírta György nevében a titkos szövetség üzelmeit.

De hát ő honnan tudhatta azokat meg; holott nem volt beavatott tagja a társaságnak?

Hogyan vállalkozhatott Pelargus arra a vakmerő kockázatra, hogy mint komédiás akrobata, a titkos társaság ünnepélyére elmenjen? Honnan tudhatta azt, hogy arról a helyről el lehet menekülni? Kitől kapott tájékozást? Ki ismertette meg a helyiséggel?

Vaktában történt volna mindez?

A véletlen: a Deus ex machina működött tán e történetben? Ezt a mai kor kritikus szelleme nem fogadja el többé. Követeli, hogy keressük az igazságot.

Azt kell hinnünk, hogy ebből a láncból hiányzik még egy szem. Lehet, hogy az az egy szem is a kezünkben volt már, de kiejtettük belőle.

Talán a történet további folyamán rátalálunk megint. S akkor az egész világos lesz előttünk.

Talán az új mese, mely most kezdődik, megoldást fog szolgáltatni a befejezett mesének.

E végrendeletnek minden sora tágította azt a végtelen látóhatárt György előtt. Megtudta belőle, minő összeköttetései voltak atyjának a világ leghatalmasabb uralkodójával, XIV. Lajossal: hogy az még száműzetése helyén is fejedelmi udvart tart, s a francia kormánnyal érintkezik.

És ami legcsodásabb hatású volt rá nézve, az a gyöngéd gondoskodás, amellyel György fia iránt viseltetik. Csak Györgyrül beszél, Józsefet nem említi soha. Györgyre ruházza át lengyelországi nagy jaroszlavi uradalmát, melyet XIV. Lajos vett számára; Györgyöt díszíti fel ez uradalommal járó „Makovicai herceg” címével. (Hányadik címe ez már!) György kezébe bocsatja át a francia kormány által az apa javára kötelezett 6000 livre évi járadékot. Őt ajánlja franciaországi rokonai magas pártfogói kegyelmébe. Miért szerette úgy Györgyöt? és egyedül őtet, akit csak a bölcsőben látott utoljára? aki még semmit sem tett, semmit sem tudott? Miért halmozta el ezt a fiát szeretetének egész összességével?

Ez a gondolat még végtelenebb volt, mint a tenger!

XXV. Fejezet

Egy más planétán

Manapság a földet körülhajókáznánk annyi idő alatt, amennyibe került Györgynek Bécstül a palermói alkirályi palotáig eljutni. No de végre mégiscsak eljutott.

Az alkirály azóta megkapta már, Olaszországon keresztül, a bécsi kormány utasításait, s rangjához illő tisztességgel fogadta a fejedelemfiút.

Serenissimének címezte, ami a mediatizált hercegeket megilleti. Az alkirály palotájában volt elszállásolva, s annak a hintaján járta be a várost. Miután mindent megszemlélt, ami látnivaló volt: az alkirály megismertette őt a helyzetével.

– Serenissimének két domíniumot ajándékozott a római császár őfelsége; kit a békekötés Szicília uralkodójává tett. Az egyik uradalom a Giunchi grófság, amelynek nevét egy ideig viselte is a serenissime. Ez itt fekszik Palermo közelében: dúsan termő földje ontja a gabonát, jó szüretet ád borbul és gyapotbul, szorgalmas, munkás népség lakja. Hanem egy nagy maleficiuma van. Az idegent, amint letelepül azon a vidéken, rögtön felkeresi a szigetláz. Makacs, hosszas betegség, amelyből a keleti fajok még csak kilábolnak valahogy: a spanyol, görög; legfeljebb, hogy egy sárga fakó szín marad meg az arcukon örökre; hanem akiben egy csepp német vér folyik, az okvetlenül halállal végzi a szicíliai patécsot.

Márpedig Györgynek meg kellett vallani, hogy az ő ereiben felesen lüktet germán vér: anyja német hercegnő volt. Aztán az útitársa, a Künzli Péter pedig telivér helvéta.

– Akkor maradjunk a Del Contrastonál. Az is igen szép vidék. Búzatermeléssel ugyan ott már nem foglalkoznak; gyapotot és cukornádat sem mívelnek; mert ahhoz sok emberkéz kell: hanem vannak rajta ahelyett egész erdők gesztenyefákból: a szentjánoskenyér, a gránátalma, a narancs, citrom vadon terem, egész pagonyszámra, az egész mezei munka az ingyen termő gyümölcs leszedéséből áll; amelyet aztán zsákokban szállítanak el a kikötőig, ahol biztos piacuk van. Egy rendes, megbízható bérlő gondozza az egészet, aki szintén fekete cukrot is főzet

a bozótszámra termő édesgyökérből. Legbecsesebb jövedelmi ága azonban a birtoknak az olajfatelep, mely fallal van körülvéve, amely fal felmegy egész a várkastélyig; amelynek teraszáról felséges kilátás nyílik a hegyszakadékok által környezett völgyre.

– Tehár vár is van a birtokon?

– Még pedig ősrégiség. Még a görög uralomból való. Gyönyörű dóriai oszlopcsarnokkal. Egykorú a taorminai romokkal. Lakásra azonban a legközelebbi tulajdonosai sem használták már régóta, hanem odalenn laktak a völgybe épített villában.

– S miért nem laktak fenn a várban?

– Azt majd megtudja serenissime, ha ott lesz. Látta serenissime a tengerrül az Etnát?

– Láttam. Pompásan füstölög.

– Most csak füstölög: egy idő óta nyugodtan viseli magát. A Del Contrasto birtok ott fekszik az Etna tövében.

– Ah! Az nekem nagyon kedves fog lenni.

– Nagyszerű látvány lesz mindenesetre: kivált ha egyszer kitör. Kevésbé kellemetes lesz serenissimére nézve a Malandrinik és a Fuggitivik közelsége, kik a körülfekvő erdőségekben tanyáznak.

– Kik legyenek azok?

– A Malandrinik olyan uraságok, akik maguk nem dolgoznak semmit; hanem amit más ember összegyűjtött, azt erővel elveszik. Szokásaik közé tartozik az utazók kifosztogatása: nevezetes embereket el szoktak ragadni magukkal, s nagy váltságdíjért szabadon bocsátani. Ha meg nem kapják érte a váltságdíjat: elébb a füleit vágják le, utoljára a fejét, azt küldik be a késedelmező rokonoknak. – A Fuggitivik pedig olyan menekültek, akik nincsenek megelégedve az idegen kormányzattal; akik összeesküvés, pártütés miatt proskribáltattak, a jószágaikat elkobozták, s akik szintén ott tanyáznak az Etna környékén, a hegyszakadékok között, ahol sok az elhagyott ház, a hozzájárulhatlan barlang, s időnkint onnan törnek elő jól fegyverzett csapatokban vásári népet, bérlőket megadóztatni, kormány postaszállítmányait elrabolni, s egész harcokat vívnak a kísérő katonasággal. Ezek nem olyan kegyetlenek, mint a malandrinik; hanem vitézebbek.

– Talán az én birtokom is egy ilyen elkobzott jószág?

– Természetes dolog. Üres föld lehet Amerikában, de Szicíliában nincs. Ha itt a császár egy domíniumot el akar ajándékozni a híveinek, azt csak úgy teheti, hogy egy hűtlentől elveszi azt a birtokot. Mind a két uradalom, a Giunchi völgyi éppúgy, mint a Del Contrasto völgyi egy proskribáltnak a hűbére volt: különbség csak az a kettő között, hogy a Giunchi völgy birtokosa már meghalt, a Del Contrasto völgyié pedig még él.

György nagyon magába szállt e felvilágosításra.

Az alkirály félreértette a fiatal herceg megilletődését.

– Ne legyen serenissimének aggodalma emiatt. Ezekkel minekünk bizony számolnunk kell. Mind a két elődje megkísérti az új birtokost az ágyában megfojtogatni: a mi dolgunk, hogy megvédelmezzük őt ellene. Csakhogy az, amelyik

már meghalt, veszedelmesebb: az, aki láthatatlan alakban mint malária lopózik be a hálószoba ajtaján, s csontujjaival összeszorítja az áldozata torkát, vámpírszájával szívja ki a vérét. Ez ellen nem tudjuk az új hűbérest megvédelmezni. De a másik ellen igen. Tizenkét jól fegyverzett *zaffo* fogja önt az uradalmáig kísérni, s azok ott maradnak a serenissime körül mint testőrség. A zsoldjukat a kormány fogja fizetni. Serenissime csak az élelmezésükről gondoskodik. Ez legfeljebb kétszáz scudiba fog kerülni évenkint, az olcsó élelmiszerek mellett.

György egyre hallgatott mélyen elmélázva.

Eszerint ő egy száműzöttnek a birtokát kapta meg adományul. Egy nemesemberét, akit kivertek ősei kastélyából, azért, mert a hazáját szerette!

– Ha kevesli ön a tizenkét fegyverest – monda az alkirály –, megduplázhatom: adhatok huszonnégyet.

Az a gondolat, hogy gyávának tartják, felkölté Györgyben a dacolást.

– Ellenkezőleg. Sokallom a tizenkét zaffót. Elég lesz hat.

– Nem lesz elég. Mert mikor serenissime kisétál a pagonyban, két zaffónak kell előtte járulni puskával, kettőnek pedig illő távolságban követni a lépteit. Négy zaffónak ezalatt otthon kell maradnia a kastélyban, mind a négy oldalon egynek; alattomos megrohanás ellen őrködve. Négynek pedig kell fenntartva lenni az éjszakai szolgálatra.

Ezt el kellett fogadni Györgynek föltétlenül.

Az alkirály kategorikus beszédéből azt is megértheté, hogy a tizenkét zaffo, akik közül négy minden sétájában kísérni fogja, arra is nagyon alkalmatos lesz, hogy a serenissime maga is valahogy el ne szökhessék a szigetről.

Palermótul Messináig hajón is lehetett volna utazni Györgynek; de az alkirály utasításában az volt, hogy a szárazföldi úton szállítassa oda. Egy negyedévre kifizette neki az apanázsát, s aztán a tizenkét fegyveres zaffo kíséretében útnak bocsátá.

Az út unalmas volt egész Messináig; nem a tengerpart mentén visz az, hanem a hegyek között, emberlaktalan, növénytelen vidékeken keresztül, hegynek fel, hegynek alá. Két öszvér hátára kötött zsöllye volt a jármű.

Mikor a Scala hegy ormait eléri az út, ott aztán egyszerre megnyílik az igazi szicíliai tájkép. A dúsgazdag keleti növényzet, minőhöz európai szem nem szokott, az aloék, kaktuszok mint sövénykerítés, a virító oleander mint útféli bozót, a pálmák, a mandulafenyővel összekeveredve, a gránátalmák és narancsfák sötétzöldje felváltva az olajfaligetek szürke lombozatával, maguk a kopár sziklák benőve kápribokrokkal és babérfával. És ez óriási kert teleszórva az ezredévek építési remekeivel; amik között az a legszebb, ami már rom.

Bécs után Messina!

György kezdett hálát érezni azon jóltevő kéz iránt, mely őt ide átvarázsolta.

Ez az egész tájék úgy tűnt föl előtte, mint egy ébren látott álom. Az embert az a gondolat fogja el, hogy milyen jó lesz ezt tovább álmodni, még tovább álmodni, s aztán végképp elaludni.

A messinai népet is nagyon kedve szerint valónak találta. Vidám, gondtalan faj az, összekeveredve görröggel, arabbal, normannal, spanyollal, franciával, amelyik

felváltva uralta a várost. S e városnak harci eseményekben gazdag története van. S arra minden lakosa visszaemlékezik.

Györgynek nem volt szabad ebben a városban soká mulatni, ott semmi jót nem tanult volna. Azzal siettették, hogy ebben az időszakban eső szokott esni Szicíliában, s ha a Fiumárák megdagadnak, nem tud majd eljutni a kastélyába, ami Messinához még jó két öszvérjárta napi távolban esik.

A sirokkó csakugyan meghozta az esőt. Zivatar, menydörgés, villámhullás következett be György utazására. Volt abban jó is, meg rossz is. A jó az volt, hogy Messinából kivonulása alkalmával elmaradt a nyakáról az a csoportos koldushad, mely az országutakat megszállva tartja s valóságos plágája az utazónak; csak egy csuklyás barát maradt meg állandóul az üldözésében, aki szamárháton ülve árult szent szobrocskákat, s még a megáradt Fiumárát is átúsztatta, s nem tágított addig, amíg az alamizsna-dénárt meg nem kapta.

Lucskosan, agyonázva jutott el a karaván a Del Contrasto völgy villegiaturájáig. A zaffóknak a puskacsövei színültig voltak vízzel; azok ugyan egyet sem tudtak volna lőni, ha megtámadta volna őket valaki. György az egész bevonulás alatt semmit sem látott a tájékból a zápor miatt.

Megérkezésekor a bérlő fogadta, ki előreküldött futár által értesítve volt az új földesúr megérkezte felől.

A bérlő az urasági villa földszintjét lakta: az emelet fenn volt hagyva a magas uraságok és a denevérek számára.

Esős időben roppant nagy tűz volt rakva a kandallóban. Úgy látszik fa van itt elég; a tűz közepén volt láncra akasztva a nagy bogrács, melyben kecskehús főtt csicsókagyökérrel. Akörül telepedett le az uraság, a katona meg az öszvérhajcsár jó egyetértésben.

A bérlő maga is csak afféle bennszülött szicíliai nép fia volt, aki hetenkint egyszer borotválja le a bajuszát, szakállát, s kecskebőr harisnyát hord.

A rengeteg nagy földszinti teremben jó friss páfrán volt kiterítve a fal mögé: az volt a fekhely. A terem szögletében volt egy nagy sziklába vágott verem, abban állt a bor. Becsületes szicíliai veres karcos. Ősszel beletöltik mint mustot a verembe, letakarják egy nagy lapos kővel, s aztán meregetik kobakkal, amíg benne tart. Pince is, hordó is, egy személyben.

Amint az utazók és a házbeliek lassankint elfeküdtak a jó puha harasztágyba, s a bérlő és György egyedül maradtak a kandalló hamvadó parázstüze előtt, a fittajuolo szincerizálva ismerteté meg a földesurát a birtoka előnyeivel és hátrányaival.

A Del Contrasto uradalom, jó gesztenyeterméskor, behoz kétezer ötszáz scudi jövedelmet. (Scudo = római tallér.)

Ennek fele illetné meg szerződés szerint a földesurat, másik fele a bérlőt. Azonban vannak múlhatlan kiadások, amelyek e jövedelmet megrövidítik. A bérlő és a földesúr kénytelenek megosztozni testvériesen a birtok jövedelmén, egyfelől a nagyon tisztelt malandirini urakkal, másfelől pedig a becsülésre méltó fuggitivi uraságokkal; mindegyiknek kiszolgáltatván a birtok átlagos jövedelmének egy negyedrészét. Ilyenformán a földesúrnak és a bérlőnek marad tiszta jövedelem-

képpen ezerkétszázötven scudi. Ebből hatszázhuszonöt jut egy-egy részre. Eszerint, ha az új földesúr még tizenkét gesztenyefogyasztót is hozott magával, fegyveres zaffók alakjában; miután ezek kizárólag az ő becses személyének a védelmére vannak rendeltetve, s annálfogva azoknak az élelmezése őrá tartozik, marad neki magának az egész Del Contrastói domínium jövedelméből négyszázötven scudi.

Hát ez bizony nem valami hercegi jövedelem. Azonban olyan helyen, ahol nincs mire elkölteni a pénzt, ez is elég sok.

Reggelre megszűnt a zápor. György, amint kitekintett a szőlőlugassal befuttatott veranda alól, egy mély üregbe látta magát bezárva, melynek boltozatát egy sűrű, lomha szürke felhőtömeg képezte. A kastély körül óriási vén gesztenyefák, sötétzöld lombjaikkal, miknek némelyikét még a szaracénok ültethették. Koronáikat az átvonuló felhő seperte.

Később a felhőkárpit emelkedni kezdett: a panoráma tágult; a szemközti hegyoldalból vidámzöld szentjánoskenyérfa-liget kezdett előtűnni, vegyítve haragoszöld ernyős píniákkal. A felhő még feljebb vonult, elfoszladozva egy felfutó bástyafal fölül, mely ezüstzöld olajfaberket látszott körülfogni. A fal egyre följebb vonult, az olajfák egyre emelkedtek egymás fölé, végre előtűnt nagy magasságban egy párkányozott bástya, afölött egymás fölé hágó teraszok, végre egy oszlopcsarnok; egy egész vár. Ez a Del Contrastói várkastély. Mögötte sötétzöld háttér örökzöld cser- és ilexerdőkbül. Ég nem látszik még sehol.

A felhőkárpit vonul fölfelé.

A tölgy- és ilexrengeteg az égbe látszik felnyúlni, míg lassankint helyt ád a lúcfenyőnek; azután következik a törpefenyő, a veres bogyójú boróka, a tiszafa. A hegy még egyre tart.

A felhőkárpit tovább göngyölődik; a sziklaoldalakat már csak az őszbe csavarodó rozmarinok, gyopárok takarják. Azoknak is vége szakad; következik a nagy fekete sivataggörgeteg, melyen semmi tenyészet nem látszik; a láva uradalma. Egymásra torlódott formátlan tömegek, likacsos, szivacs alakú kolosszok.

De az ég még mindig nem látszik sehol.

A felhőkurtina egyre följebb emelkedik; csúcsos sziklakúpok tűnnek elő, párázó odúkkal; gránitbástyák, melyek összefutnak, vápáikban hóval fedve (odafenn a záporbul hó lett) utoljára egy nagy széles körönd, zegzugokra tépve, oldalai kénsárgák, veresek, hamuszínűek; közepéből lenyomott füsttömeg gomolyog alá; nagyobb, mint egy templomégés füstje, ami a felhőivel összevegyül.

Ez az Etna.

Ez is a György uradalmához tartozik.

György úgy el volt merülve az „élő hegy” bámulatában, hogy meg sem hallotta a házigazda unszolását, aki a reggelit elkészítette számára.

– Én oda fel akarok menni – mondta György a gazdának.

Az a szeme közé nevetett egész tele torokkal.

– Oda? Fel? A pokolba? Az volna derék!

– Hát ön talán még sohasem volt odafenn?

– Amilyen igaz, hogy a nevem Bonaventura Calzolaio.

– Hát mért nem ment oda fel?

– Először, mert semmi keresetem sincs odafenn a pokol torkában; másodszor, mert nem lehet. Szebb azt innen alulról nézni.

György hozzálátott a reggelihez. Volt finom póréhagyma, tatárka-polenta tejjel és lépesméz.

Azután megint rátért a kedvenc tárgyára: az Etna hegyére. Ezúttal a zaffókhoz fordult.

– Ti fogtok engem kísérni párosával a sétáimon?

Kérdésére rögtön előállt négy zaffo, és fogta a kezébe a puskáját.

– Velem fogtok jönni oda fel a hegy tetejére.

Erre mind a négy zaffo visszatámasztotta a szögletbe a puskáját, s megint elnyújtózott a lehevert alomban.

– Hát nem fogtok kísérni?

– Oda nem!

Signore Bonaventura aztán olyan szépen elmagyarázta neki, hogy nem érdemes az az egész Etna arra, hogy az ember a csizmatalpát elszaggassa miatta; sétálnivaló hely van itt sokkal szebb elég; végig a gesztenyefaerdőkön; szebbnél szebb kertek, ligetek váltogatják egymást, egyik villa és mulatóhely a másikat éri; a tűzhányóhegy úgy van körülfogva házakkal, kertekkel, mint egy szép nimfának a dereka virágból font övvel. Csak sétáljon őhercegsége itt a puha gyepen, az árnyékban; ez sokkal egészségesebb mulatság, s ha már éppen szép kilátást akar élvezni, ballagjon fel a saját várkastélyába, a gyönyörű Del Contrastóba. Annak a teraszáról el lehet látni Taormináig; ott nem is tarthat semmitől; mert a vár, az olajfák kertjével együtt, magas kőfallal van körülkerítve.

György belenyugodott a jó tanácsba. Két fegyveres zaffo elöl harminc lépésnyi távolban, kettő hátul kísérte a sétája közben.

Mint egy rabot.

A Péternek semmi hasznát sem vehette, mert annak az egész életszervezetét összezavarta az olasz konyha.

Először is végigjárta azokat a csodálatos gesztenyeerdőket, miknek fái olyan terebélyesek, hogy egy század lovas elférne alattuk; a kérgeikbe görög és arab betűk vannak bevésve, évszámokkal, amik a szaracénok uralkodására emlékeztetnek.

A völgy lapályos részeit narancsligetek, fügefagesztek szaggatják kockákra, ahol a fák összevissza vannak vegyítve píniákkal, pálmákkal, mandulákkal, a mély televény talaj el tudja táplálni valamennyit, s minden liget körül szőlőlugassal befuttatott házak kandikálnak elő: a legtöbbnek nincsen födele, sima teteje csak esővízfogásra való.

Az emberek, akikkel sétájában találkozott, többnyire szamáron jártak: csupa férfi; asszonyféle nem mutatta magát. És mindegyiknek oda volt a nyergébe fektetve keresztbe a hosszúcsövű puska. Mintha az egész világ mind vadászni járna.

Pedig itt a vad ugyan nagy ritkaság: az őzet, nyulat még tán a görögök lenyilazták; a vadkannak pedig jó dolga volt itt a gesztenyeerdőkben, meg odafenn a makkosokban, de az is régen kipusztult már innen. Nem ismernek itt más vadat,

mint a vándormadarakat, amik Európa felé húzásukban a szigeteken megpihennek. Itt nem is élnének meg, mert ennek a paradicsomkertnek nem jutott a kertek átkából, a kártevő hernyókból, ami az énekes madár tápláléka. A szicíliai kertész csak azokat a bogarakat ismeri, amik hasznot hajtanak, s azokat gondozza, tenyészti: a méhet, a selyemhernyót, a cochenillát, a cantharidest.

Dolgozó embert sem látni sehol, se igavonó barmot.

Itt nem szántják, nem ássák, nem kapálják a földet: terem az magától; a szőlőkben a kecske a vincellér: az lelegeli a gazt, a fákról a fattyúhajtásokat; a magtermő növénynek ahol elhullott a szeme, ott újra kikel s jószántából ismét aratást ád. Húst az itt lakók csak ünnepnap fogyasztanak: akkor gödölyét ölnek; mészáros, hentes ismeretlen mesterember itten. Hanem hal van elég. Azt ontja a tenger, s azzal minden ház el van látva bőven.

Ez első sétájában útitársul szegődött hozzá signore Bonaventura.

Elmagyarázta neki, hogy meddig terjed az uradalma. Elvezette a majorsághoz, ahol apró tehenkék és tyúkok vannak. Ott tartották az öszvéreket is. Kettőt felnyergeltetett a bérlő, s aztán azokon folytatták a sétát a hegyi úton, fölfelé a várkastélyig.

Egy magas tömör fal vette körül a kastély kertjét, mely százados olajfákkal volt tele: tornyos kapu, felvonóhíddal vezetett a kertbe. Ott is szabadjára volt hagyva minden. Ide még a kecskéket sem bocsátották be, s annálfogva a tarka levelű akantusz s az árticsóka dúsan burjánzott a fák alatt mindenütt, a vadszőlő keresztül-kasul nőtte az utakat. A kastély ravelinja előtt leszálltak az öszvérekről, s folyvást a négy zaffo kísértében felmentek a hosszú egyenes lépcsőzeten az első mellvédig. A második mellvédhez vezető lépcsők már össze-vissza voltak düledezve. A földrengés rongálta így meg. De a lépcsők közül olyan buján sarjadzott elő a babérfa, hogy könnyű volt rajtok felhatolni. Ott következett azután a nagy terasz, körülölelve egy gyönyörű árkáddal, melynek üres fülkéiben valaha márványszobrok álltak.

A kastélynak nem volt már sem ajtaja, sem az ablakain redőnyök. A vas drága a szigeten: az ajtókat értékesítették, s az ablakfák elrohadtak. Most szabadon repkednek keresztül a termeken a denevérek.

S milyen pompa, mennyi fennkölt ízlés látszik még most is e meztelen falakon! A csigás koronázatú dóriai oszlopok, körülfogva babérfüzérekkel, akantuszlevelekkel: az ökörkoponyás homlokzatok, a rovátkolt pillérek. „Hja, akik ezt építették, azok még nagy urak voltak!”

Az utódjaik már nem bírták a monumentális épületet fenntartani, s leköltöztek a völgybe, egy téglaépítménybe, melyben egy tető alatt van a raktár, a pince, az istálló a szalonnal.

A Del Contrasto vár háttal fekszik az Etnának: a szemközti kilátás a völgyre nyílik.

Észak felé, az erdőség közül emelkedik ki valami hosszú oszlopsoros építmény, közepén egy óriási, piramis alakú híddal.

A bérlő elmondá az új földesúrnak, hogy ez a roppant építmény a hajdani birtokos herceg, duca di Arragona műve, egy vízvezeték, mely az Etna hóolvadékait a tengerbe ereszti alá. Ma már úgy híják, hogy Ponte di Carcacci.

Minő úrnak kellett annak lenni, aki az Etnától a tengerig épített egy aquaeductot, melynek minden oszlopa nagyobb egy templom tornyánál.

Az utódja egy pajtában tanyázik, együtt a fegyvereseivel, s osztozik az erdei zsiványokkal a gesztenyetermésen.

A delet az egész vidéken jelenté a harangszó. Minden falu, zárda harangja megszólalt, azzal az egyes kongatással, ami az olasz harangozás sajátsága.

Lefelé elég gyorsan jutott el György a kísérőivel a villához, ott várt rájuk már a halleves, meg a tatárkakása, rizikegombával összefőzve. Mindnyájan egy közös asztalnál ebédeltek: úr, bérlő és zaffók.

Hanem a Pétert nem lehetett előkeríteni. Az úgy jól tartotta magát fügével meg szentjánoskenyérrel, tetejében meg méhsert ivott, hogy aztán elfeküdt tőle, úgy összehúzódva, mint a tüskés borz, s nyomorultnak vallotta magát. A bérlőné főzte neki a mindenféle ezerjófű herbatékat, de azoktul még nyavalygósabb lett.

Az ebéd utáni időt minden ember alvással tölti. Egész estig okosabbat tenni nem lehet. A nap forrón süt s a múlt napi zivatar után minden szikla úgy párolog, mint a befűtött kemence.

Ez lesz itt a mindennapi mulatság.

Amint aztán a nap eltűnik a hegyek mögé, akkor egyszerre harmattá válnak a forró ködök, s rögtön hideg lesz a völgyben.

Akkor megint a hűs levegő miatt van tiltva az idegennek a szabadban ácsorgás. A természet rabja az, akit ide küldtek.

Mivel lehet itt eltölteni az időt?

A kecskepásztor tud dudálni, s a béresek értenek valami tánchoz. De a zene éppen olyan csúf, mint a hozzávaló tánc.

Női alak is mutatja magát: egy szolgáló, de annak olyan nagy golyvája van a nyakán, hogy irtózat ránézni.

György rendbe hozatta magának az emeleten a kiszemelt hálószobáját, mely azideig fokhagymaraktárul szolgált.

Hozott magával szarvasbőr-terítőt és pokrócot, két szapulóbakon keresztülfektetett tragácsbul hamar össze lett állítva a nyoszolya.

Hanem amíg az erkélyen bámulta az ezernyi ragyogó csillagot, s az azokat elelfátyolozó vulkánfüstöt, azalatt az ágyát úgy ellepték a kakerlakok (vulgo: svábbogár), hogy mikor visszatért a szobájába, azt hitte, medvebőrrel van leterítve az ágya: fekete volt az egész terítő. Persze: odaszoktak a sok fokhagymátul.

Megpróbált velük harcba keveredni. Hasztalan küzdelem: ha egy lepedővel kiszórt az ablakon ezret, jött helyette másik ezer. Hozatott vizescsebreket, azokba állíttatta bele az ágya lábait; hát akkor meg felülről a gerendákrul potyogtak le hozzá. Végre készítettek a számára négy rúdra kifeszített mennyezetet gyékényből, akkor aztán a folytonos bizsergésből a feje fölött értesült a nagy számú hálótársai ébrenléte felől.

Ezt bizony meg kell szokni: ez együtt jár a paradicsom gyönyörűségeivel.

Mikor végre nagy nehezen elnyomta az álom, akkor meg egyszerre puskaropogásra riadt fel.

Felöltözötten, ahogy feküdt, kisietett az erkélyre, s kérdezé az udvaron sétáló Bonaventura úrtól, hogy mi van odakinn?

– Semmi baj – mondá az. – Csak a malandrinik bolondoznak.

Hanem a lövöldözésre előrohantak a földszintről a zaffók. Mindenik hozta a puskáját magával.

Nagy vitájuk volt a bérlővel: követelték, hogy nyissa ki nekik a kaput, hadd menjenek malandrinit fogni.

Signore Bonaventura váltig csitította őket: hogy nem kell emiatt oly nagy indulatba jönni. Majd ő maga beszél azokkal az urakkal, ha idejönnek. De hát nagy volt a zaffókban a vitézség és a kötelességérzet. Ők erőszakosan kirontottak a kapun, s mentek az erdőnek zsiványt fogni.

Arra aztán nemsokára keletkezett a gesztenyeerdőben egy hatalmas puffogtatás: keverve lárma, káromkodás hangjaival. Azt lehetett hinni, hogy nagy ütközet van ott.

Rövid idő múlva aztán tömeges lépések hangja hallatszott a lávatalajon, melyből a vén gesztenyefák kinőttek, s a szép holdvilágnál nemsokára kibontakozott az egész harci társaság. Elől jött a tizenkét zaffo, hátul ugyanannyi malandrino. A zaffóknak hátra volt kötve a keze: az ő puskáikat is a malandrinók hozták. Mindegyiknek két puska volt a vállán.

– No hát nem megmondtam ezt előre? – dünnyögé Bonaventura úr. – A malandrino csak malandrino, s a zaffo csak zaffo.

S azzal sietett kinyitni a kaput az idetartó uraságok előtt.

– Ah! Ő az, maga a Fra Barbarigo! – monda feismerve a brigantik vezérét. – Csak tessék nyugodtan maradni a szobájában serenissime. Majd elvégzem én magam a signorikkal az elvégzendőket.

– De én akarom látni azt a tisztelt haramiavezért, magam akarok vele egyezkedni.

– Egyezkedni? Az, uram, nem lehet. A malandrinóval nem lehet alkudozni, mert az kegyelen szerzet. Az csak úgy értekezik az emberrel, hogy a puskacsövét a mellének szegezve tartja.

– No majd én megpróbálok vele másképpen értekezni; csak hozzon ön fel ide hozzám bort és poharakat.

– No ez már okos gondolat.

A rablók nagy diadallármával jöttek be a villa udvarára; maguk előtt hajtva a lefegyverzett zaffókat, akiket menten bezártak egy üres gesztenyeszárítóba.

Ami cseléd, hajcsár volt az udvaron, annak rögtön hasra kellett feküdni, az arcát a két karja közé rejteni és úgy vesztegelni, amíg az urak itt maradnak.

A rablóvezér néhány szót váltott halkan a bérlővel, s aztán kiválasztott még két rablót a társai közül, s nemsokára lehetett hallani a lépteik recsegését a falépcsőn.

Az ajtó nyitva volt előttük: nem kellett betörniök. György ott állt, az asztalnak támaszkodva, összefont karokkal.

Mind a három rabló a mellének szegezte a puskája tölcsérvégét.

György elnevette magát.

– Cospetto! Így szoktak jó reggelt kívánni Szicíliában? Fra Barbarigo!

A nevetés erős fegyver.

A rablóvezér visszanevetett rá. Szőrrel benőtt pofájából csak a két szem meg a fehér fogsor villogott elő.

– Én igenis Fra Barbarigo vagyok, de hát önt kinek híjják?

– Engem pedig Giorgionak hínak: a többi nevem beleveszett a tengerbe.

– Ez tetszik nekem! – mondá a rablóvezér. – Semmi duca, semmi marchese?

– Az mind belefulladt a tengerbe. Csak afféle contadinó! Amit mindjárt megtudnak az urak, mihelyt poharat koccintanak velem. Ilyen bort csak a parasztok isznak.

A pohárkínálásra a rabló urak véleménye egészen megváltozott az új földesúr irányában. Minthogy ő maga ürítette ki elébb a poharát, bizton lehetett utána inni: nincs megmérgezve a bor.

– Eh, ez jól esett! – mondá Fra Barbarigo.

– A mai heves ütközet után! Önök elfogták mind a tizenkét zaffómat.

– Amiért utólagosan engedelmet kérünk.

– Sőt nagyon lekötelezték vele. Igen alkalmatlan fickók. Minden léptennyomon elöl-hátul párosával kísértek. Az ember egy kis kalandra se vállalkozhatik. Ki az ördög fog egy szép leány ablaka alatt szerenádot tartani, négy puskással a háta mögött?

– No no! A szép leányok ablaka alatt való gitározástól óvom önt, signore. Az itt nagyon könnyen egy késdöfést jövedelmezhet.

– Hát én is ott leszek akkor. S mit fognak önök most csinálni ezekkel az elfogott zaffókkal?

– Elvisszük őket a hegyszakadékok közé: ott bezárjuk egy sziklavölgybe, s ott tartjuk, amíg a messinai kormányzó megküldi értük a váltságdíjat, fejenkint száz scudit.

– Száz scudit! Az sok egy zaffóért.

– Hát mit akar a signore? Nekünk csak ötven marad belőle. Felét a zaffo kapja.

– Ahá! Értem. Hát közös üzlet?

– No hát a szegény zaffóknak is csak kell élni valamiből. A zsoldját sohasem kapja. Ha hébe-hóba mi nem segítjük egy kis keresethez, éhen döglik a szegény állat.

– Egészen helyeslem a felfogást. Hát tudja mit, signore Fra Barbarigo! Ha a messinai kormányzó megtagadná a száz scudit a zaffókért fejenkint…

– Akkor a zaffók fejeit fogjuk mi a kormányzónak beküldeni.

– Ne kegyeskedjenek ehhez a módszerhez folyamodni. Akkor én kifizetem uraságtoknak az illetékes 50 scudit a zaffókért fejenkint.

– Akkor mi visszahozzuk signorenak a zaffókat.

– Ezer köszönet. Nem kérek belőlük. Tessék őket utasítani, hogy menjenek kapálni. Én örülök, hogy megszabadultam tőlük, s nem taposnak többé a sarkamra.

A rablóknak tetszett ez az utasítás, s már erre csakugyan nagyot ittak.

– És most beszéljünk a saját affárénkról. Signorik valószínűleg az osztalékuk átvételéért kegyeskedtek idefáradni. Mennyi is az?

– Kerek számban hatszázhuszonöt scudi. Egy negyedrésze a birtok jövedelmének. Ebből egy baioccót sem engedünk lealkudni.

Fra Barbarigo nem érte be azzal, hogy a szemeit forgatta dühösen; hanem még a tőrének a markolatát is kezébe fogta.

– Csak hagyja ön azt a kést a hüvelyében, signore Barbarigo.

– No mert a bérlőnek az a szokása, hogy minden idejövetelünk alkalmával újrakezdi az alkudozást, mintha mi komisz szaracénok volnánk, s addig soha sem fizet, amíg a kést a torkára nem tesszük. Megkívánja a természete, hogy annyi ütést kapjon a hátára, ahány erszényt kitesz az asztalra, s amíg leszámlálja a scudikat, folyvást kell egy úrnak a nyakán tartani a kezét.

– No hát ez most mind fölösleges ceremónia lesz, miután én magam fizetem az angáriát; s az még nemesember korombul megmaradt nálam, hogy amit a játékon vesztek, azt zúgolódás nélkül fizetnem kell.

– Eszerint ön nem sokallja az angáriát?

– Sőt kevesellem. Önöknek több részt kellene kapni a jövedelemből.

– No ez már nemesemberhez illő beszéd.

– Hallgassák meg önök az én ajánlatomat. Jelenleg négyen osztozunk a Del Contrasto-i birtok jövedelmén. Önök, tisztelt uraim, én magam, signore Bonaventura, meg a fuggitivik. De hát mi szükségünk van nekünk erre a negyedik osztozó társra? Lökjük ki ezt magunk közül, s osszuk fel a jövedelmet három részre. Akkor önök kapnak hatszázhuszonöt scudi helyett nyolcszázharminchármat: mondjuk kerek számmal kilencszázat, s mi másik ketten is olyanformán kapunk.

Mind a három signore nagyot ugrott erre a szóra örömében.

– Hisz ön nagyobb számtudós Al-Gebernél, a számok feltalálójánál.

– Tehát elfogadják az ajánlatot?

– Szíves örömmel.

– Ezért aztán az önök részéről azt a viszontszolgálatot várom, hogy mikor a fuggitivik alkalmatlankodnak nálunk, azokat kegyeskedjenek innen elkergetni, hogy engemet, akármerre bolyongok egyedül, erdők, hegyek között, se maguk nem bántanak, sem a fuggitivik által bántani nem engednek.

– Itt a kezem rá! – szólt Fra Barbarigo, odanyújtva kérges tenyerét György elé. – Mátul fogva az ön vezényletére állunk.

S hogy ígéretét biztosítsa, kihúzta a kebléből a zsinórra kötött ércsípját, s átnyújtá Györgynek.

– Hordja ön ezt magával, signore. S akárhol jár ezentúl, ha valami veszély fenyegeti, csak ezt a sípot fújja meg, s tapasztalni fogja, hogy egyszerre, mintha a

sziklaodúkból bújnának elő, ott teremnek az én veressipkásaim, s megvédelmezik önt akár a fuggitiviktól, akár a zaffóktól.

Egy pohár bor szentesítette a szerződést.

– Most még egy száz scudim volna elajándékozni való – monda György.

Erre a szóra Fra Barbarigo magasra emelte a fejét.

– Kinek néz ön minket, uram? Ajándékozni csak a szenteknek és a kolostornak szokás, nem olyan gavalléroknak, mint mi.

– Pardon! Grácia! Rosszul választottam a szót. Én ezzel egy szolgálatot akarok megfizetni. Az Etnának a tetejére akarok felmenni; le akarok nézni a kráterébe: annak adom a száz scudit, aki engem oda felvezet.

– De ez még nagyobb megbántás! Minket szolgálatért akarni megfizetni! Mi nem szolgálunk senkinek! Mi bérért nem teszünk semmit. Hanem ha az Etna tölcséréhez akar ön feljutni, akkor lovagoljon el a San Nicolosi d'Arena kolostorhoz, ott ajándékozza ön a mezítlábos barátoknak azt a száz scudit. Azok aztán majd rendelnek ön mellé egy biztos vezetőt, aki felsegíti önt a hegy tetejéig, megmutogatja a Monti Rossit, a Val del Bóvét. Vigye ön magával ezt az én tőrömet: ennek a markolatába van vésve a nevem. Ezt mutassa meg a barátoknak. Akkor aztán minden utat nyitva fog maga előtt találni.

A haramiavezér még a kését is átadta Györgynek.

Akkor aztán szép egyetértésben lementek a földszintre, ahol signore Calzolaio főzte a vacsorát az úri vendégek számára. Fra Barbarigo elmondta a bérlőnek, hogy minő új szerződés jött a signori malandrinik meg az új földesúr között létre. A bérlő szeretett volna valami észrevételt tenni rá, de valahányszor felnyitotta a száját, mindannyiszor a nyakszirtjére ütöttek ököllel, megvonva tőle a szót.

Végül az új szerződés értelmében kifizették a malandriniknak a kilencszáz scudit, mire azok a zaffókat maguk előtt terelve, nagy puskadurrogások közt eltávozának.

A bérlő egész a kapuig kísérte őket lámpással.

Mikor visszatért Györgyhöz, kétségbeesetten kiálta fel:

– Tudja ön, hogy mit csinált most, serenissime? Megtette magát a „Maffia" főnökének!

– Hát nagyon jó. Ha az a maffia engem megvédelmez a fuggivitiktól.

– Igen, de ha egyszer kormányváltozás lesz, ami sokszor van Szicíliában, akkor a fuggitivik visszatérnek erőhatalommal, s azok akkor engem felakasztanak.

– Hát azok akkor engem is felakasztanak. Hát nem elég dicsőség lesz kendre nézve, ha ott lóghat mellettem ugyanazon a gesztenyefán?

Györgynek olyan jó kedve volt ez után a kaland után, aminőt csak egy kisdiák érez, mikor azt hallja, hogy bedűlt az iskolának az oldala. Sietett az örömét közölni a Künzli Péterrel.

A Péter azonban még mindig maródi volt, a megitatott keserű herbaték még jobban összehúzták a beleit. A szolgáló már reszelt tormát rakott a gyomrára. De az sem tetszett neki. Mindig azt hajtotta, hogy ő egy skorpiót lenyelt, s most az marja odabelül.

Mindamellett nagy figyelemmel hallgatta végig, amit György elregélt neki az éjjeli kalandról: az elfogott zaffókról és a kedélyes malandrinikról, aztán meg arról a jó alkuról, amit ez utóbbiakkal kötött.

Azt a tervét is közölte vele, hogy legközelebb fel fog mászni a Monte Gibellóra (a malandrino úgy nevezte előtte az Etnát). Csak arra vár, hogy a Péter talpra álljon: őt is viszi magával.

Azután hagyta a Pétert izzadni, s maga felült az öszvérre s elindult egyedül a környékben kalandozni. Nem jártak már a sarkában a zaffók.

Útközben járó-kelő parasztoktól kitudakolta, hogy merre az út a tűzhányó felé: azok megértették vele, hogy csak haladjon végig napnyugat felé, ott majd talál egy várost: az Catania. Ott majd aztán megtudja, hogy merre van a mezítlábos barátok kolostora.

Estefelé hazavetődött a villába.

A Pétert nagy munkában találta: valamit írt.

György előtt ez volt a tökéletes egészségnek a legfőbb kritériuma, az írás. Magáról tudta, hogy már arra is nagy elszántság és duzzadó izomerő kell, hogy az ember a lúdtollat beledugja a kalamárisba: hát még azokat az engedetlen ákombákokat a papiroson megjelenésre kényszeríteni, egyiket a másikhoz hozzátámasztani, hogy el ne dűljenek; egyiknek a szarvát a másiknak a farkához hozzákötni, s végül el tudni olvasni az embernek azt, amit leírt. Vad lovat könnyebb rendes ügetésre bírni, mint azt az átkozott kalamust. Azért nagyon meg volt nyugtatva a hű mindenesének az állapotja felől, mikor azt írni látta.

– No csak mulasd magad, Peti.

Reggelre kelve azonban azzal a hírrel fogadta signore Calzolaio, hogy annak a tedescónak beharangoztak. Az már delíriumban van, s nagy dicsekedésére fog válni, ha az estét megéri. Odament hozzá.

Péter hagymázban volt: félrebeszélt. Nem ismerte már meg a gazdáját. Györgyöt nézte saját magának, s beszélt hozzá, mint Künzli Péterhez; ő maga pedig Wammána személyébe képzelte át magát.

– Hol csavarogsz, te Bärenhäuter! Te Künzli Péter? – rivallt rá Györgyre. – Nem tudsz itt lenni, mikor én hívlak? Megint azzal a gézengúz cimboráddal játszottál? Majd adok én nektek, mind a kettőtöknek! Fogd rögtön ezt a levelet, és vidd a konziliáriusnak. Nem annak! Hanem a nagymesternek. Azért sem annak! A Lodoiszka hercegnőnek. De el ne veszítsd, mert ebben vannak megírva a Giorgio titkai. Tudod, ki az a Giorgio? Azt gondolod, hogy Giunchi gróf? Nem az! Talán azt gondolod, hogy San Christina marchese? Nem az! Annak a Giorgionak a neve felsővadászi Rákóczy princ! De el ne mondd senkinek, mert pórul jársz! A fejedet levágják, ha fecsegsz. No hát fogd ezt a levelet, és szaladj vele. Tudod, kinek szól? A kancellárnak.

– Ez bizony félrebeszél – mondá György.

A bérlő és a felesége nem eresztették közel a nyavalyáshoz: a patécs ragályos. Hanem a levelet elvették tőle. Azt is elébb megfüstölték borókabogyón: úgy adtak át Györgynek.

A levél le volt pecsételve, de a borítékjára már nem volt felírva semmi cím.

György többször kérdezte a lázbetegtől, hogy kinek szól az a levél: az mindannyiszor leszidta. „Hát nem megmondtam?” Csakhogy mindig más nevet mondott. Utoljára a palermói kormányzóhoz utasítá vele.

– Pedig az nagyon fontos levél lehet – bizonyítá a bérlő – mert a német egész délután körmölte, a keze is reszketett, a foga is vacogott bele, mégis csak megírta.

György magához vette a levelet.

Aztán papot hivatott, az meggyóntatta a Pétert, feladta rá az utolsó kenetet: estére csakugyan meghalt a Péter.

Másnap szép énekszóval eltemették.

György ezzel egyes-egyedül maradt az idegen világban.

Amíg a temetési szertartás húzódott, csak elmaradt még a villában: az a halott pajtás odakötötte ahhoz a szomorú helyhez; hanem amint ráhányták a koporsóra a lávadarabokat, akkor elővette az a sivatag egyedüllét érzete, az a vágy az örök futás után: szaladni valamerre, fel a magasba! Még magasabbra! Ki a világba!

Még nem tudta, hogy egy szigeten van. Soha sem beszéltek előtte geográfiáról, sohasem látott mappát.

A temetés utáni nap felnyergelteté az öszvérét, s azt mondá a bérlőjének, hogy ha éjszakára nem talál visszakerülni, ne keressék sehol: Cataniába megy.

A bérlőnek nem volt utasításba adva, hogy a földesura jártára-keltére vigyázzon. Amiért mehetett, ahová akart. – A szigetről el nem futhat. – Legfeljebb agyonüthetik a fuggitivik, s akkor majd jön helyette új földesúr. – Örökké nem tart semmi Szicíliában: még a földesurak sem.

György egy parasztvezetőt fogadott fel, aki jó fizetésért vállalkozott rá, hogy elkalauzolja őt egész Taorminái, de már azontúl nem ismerős a vidékkel: ott fogadhat mást.

Ezek az itteni lakosok egynapi járóföldnél többet nem ismernek az országukból. Az Etna tövétől a tengerpartig: ez a jártasságuk. Hogy mi van a tűzhányó túlsó oldalán? arra semmi gondjuk. A tűzhányó tetejére pedig éppen nem kívánkoznak.[95]

Éjjelre érkezett meg György Taorminába.

A szicíliai éjjel nem éjjel, az csak egy fényes álom. Az alkonyég fényváltozatai belenyúlnak az éjszakába. A csillagok vezérei már odafenn ragyognak, s a firmamentum még folytatja az átborulását a karmazsinból a lilaszínbe, míg utoljára megáll a hasonlíthatatlan sötétkékben, mely tele van szórva milliárd égi fénytől.

Még fényesebb a föld! A felséges Taormina romjai. Halhatatlan emlékei egy kétezer év előtti kornak, amikor az istenek emberekké tudtak lenni s az emberek istenekké.

Egy város romja, mely nagyobb Bécsnél. A még fennálló oszlopok mutatják, milyen nagy lehetett – fölfelé? Az a felségesen nyugodt klasszikus építészi stíl! Azok az emberentúli mértékek!

---

[95] Ez még manapság is így van: az „angol ház” vendégkönyvében ezerével vannak Európa minden nemzetei képviselve: ezer közt ha van egy szicíliai.

György az egész éjszakát ott töltötte a szabadban, az amfiteátrum még fennálló árkádjai alatt. Ő pedig bámulta a romokat, a csillagos eget, az Etnát.

Amint besötétedett, a tűzhányó nyugati oldala, mely addig ónfeketének látszott, lassankint elkezdett világítani: egyre sugárzóbb lett, utoljára rózsaszín fényben tündökölt. György felrázta az alvó kalauzt, követelve tőle, hogy magyarázza meg neki, miért világít a hegy oldala.

A kalauz elmondta nagy álmosan, hogy az ott a láva. Valamikor elöntötte egész Cataniát. Húszezer ember ott veszett benne. Még most sem hült ki egészen: éjente világít.

– Mikor történt ez? – kérdezé György.

– Nem tudom. Én még akkor gyermek voltam – monda a kalauz s tovább aludt.

Arra a kérdésére, hogy mi volt ez óriási rom valaha? annyit tudott felelni a kalauz, hogy „teátrum”.

Teátrum!

A bécsi Hanswurst-színhaz után a taorminai amfiteátrum, ahol húszezer görög tapsolt az olimpi versenyek viadorainak! Hátterében a füstölgő vulkánóriással. A márvány boltívek, az oszlopcsarnokok, a gránit talapzatú szcéna! A fülkékből hiányzanak már az istenszobrok, de szellemeik most is itt laknak a mohos falak között.

Az emberek nem építenek már, hanem az Etna még mindig épít. Félszázadonkint eszébe jut valami. Kilódít egy nagy tömeget, tűzzé olvasztott kőből. Új hegyeket épít. Így emelte fel a múlt században a két ikerhegyet: a Monti Rossit. Egy fiókkemencéje, a Monte Frumento most is eregeti ki a hasadékaiból a friss tűzfolyamot, s építi az új köröndöt a kráterénél. A felhő, melyet az ég felé lódít, lángveres, s odavilágít az ősanya-vulkán kúpjára. Az pedig fényes fehér. Ott az örök jég országa van; csak a kürtője sárga a kéntől. De a füst, mely belőle felgomolyog, megint olyan fehér, mint a hófelhő, meg-megvillanva időközönkint a föld alatti tűztől; s ez a fehér füst megáll a csillagos ég közepén mozdulatlanul, mint egy felhő, mely egy oszlopon nyugszik.

György ott virrasztotta végig az éjszakát a taorminai romok között, s csak a pirkadó hajnal figyelmezteté a továbbutazásra. Taorminán túl nem volt szüksége többé kalauzra. E dicsőséges romoktul kezdve egész Cataniáig egy szakadatlan gyöngysora következik a nyári palotáknak, kolostoroknak, melyek csodaszép délgyümölcskertek között feküsznek. Egyik falunak a végénél kezdődik a másik. Azok be sincsenek kerítve. A fákon annyi a gyümölcs, hogy minden arra járónak jut belőle: meg sem látszik rajta. Egy baioccoért válogathat belőle, aki lopni szégyenl.

Az első város, melyet Taorminán túl talált György, volt Aci Reale. Az egész város hét réteg lávaomladékon épült, amiknek óriási rétegeit ki lehet venni egy hosszú lépcsősoron, mely a városból a mélységbe vezet.

Ebbe a mélységbe rohan alá a kék Acys vize, melynek partjain egykor a ciklopsz Polyphem bámulta félszemével a nimfák táncait.

Aci Realén túl emelkedik az út az Etna felé, folyvást gazdag termésű kertek között, melyeknek fényes lombozatából a kolostorok rézkupolái villognak elő. Az út maga fekete. Csupa lávatörmelék. S az útféli házak is olyanok, mintha a falaik vasdarabokbul volnának összerakva. Minden kő a láva rétegeiből van kifejtve. A természet nevet, a házak gyászolnak.

Ez a fekete út vezet egy fekete városba: ez San Nicolosi.

Az egész város egy sziget, melyet körülvesz egy folyam. Az Etnábul kitört láva folyama. Alatta száz meg száz épület romjai feküsznek: hajdan viruló kertek mulató-tanyái. A város megmaradt közben. A felső részét ölelő lávafolyamág már kihűlt, azon keresztül lehet járni. Mezítláb még most is éget. A szélesebb folyamág még éjente izzó fényt sugárzik ki, s a facipő talpát elszenesíti, amíg az ember keresztül szalad rajta.

E városka szélén áll a San Nicola d'Arena kolostor. Ide lett utasítva György Fra Barbarigo által.

A banditafőnök tőrének előmutatása után a legszívesebb fogadtatásban részesült, s az igazi vendégszeretet fogalmát itt találta először megtestesülve.

A barátok, megértve a kívánságát, egynapi pihenés után rendelének melléje egy kalauzt meg egy szerzetest. A kalauz az útjárás megmutatására, meg az élelmiszerek cipelésére szolgált, a szerzetes pedig a tájképi nevezetességek megmagyarázása végett lett hozzá csatolva.

Nevelte a barátságot az ajándékul átadott száz scudo, melyet – nagyon valószínűleg – a barátok a malandrinokkal meg szoktak osztani.

Az útitársul kirendelt bencésnek az arca olyan ismerősnek tűnt fel György előtt! Mintha már valaha, valami nevezetes alkalommal találkozott volna vele? Csakhogy annak bajusza volt, szakálla nem volt; mostan pedig szakálla van, bajusza nincs. És mégis úgy emlékeztet rá! – Hisz akkor is csak álca volt az.

Most az a neve, hogy *Fra Oloferno.*

Fra Oloferno alakja egészen elütött azoktól a szicíliai barátoktól, akikkel ezideig György jártában-keltében mindenütt találkozott. Ez egy szelíd, komoly ember volt: több nyelvet beszélt, s jártas volt a történelemben, földrajzban, csillagismeretben. Olvasta a régi klasszikusokat, s a görög és római mitológiát. Györgyre nézve pedig ezek a dolgok éppen olyan ismeretlenek voltak, mint maga az Etna. Elhallgatta napestig a kolostor oszlopcsarnoka alatt a bölcs barát felfedezéseit. Ez neki mind új világ volt. – Két napot kellett ott vesztegelnie a kolostorban. Sirokkó fújt: azt be kellett várni, míg elmúlik, mert olyankor ködös a láthatár: a kilátás elvész. A hegymászót is eltikkasztja a hőség. Még az öszvér sem szeret ilyenkor utazni.

De az idő nem veszett kárba. Először életében akadt György egy emberre, aki „valót" beszél előtte. Egész ifjú életében soha senkitől nem hallott valami igazat. Az mind mese volt: kápráztatás, hamis adat, irányzatos költemény.

Mint az égi malasztot, úgy szítta a lelkébe a tudomány új levegőjét.

Páter Oloferno elmondta előtte rövid vázlatban Szicília rövid történetét. A fénykorszakot, melynek emléke a taorminai romvilág. Egész a legújabb évekig. Hogyan került Szicília a Bécsben uralkodó császár birtokába. Békekötési szerződ-

mény: országcsere útján. Épp olyan ideiglenes birtoka a császárnak, mint az általa adományozott uradalmak az új földesuraknak. Ez a föld mozog a hódítók lába alatt. Lakott már itt mindenféle nemzete a két világrésznek. Mind elmúlt róla. Csak az ős siculus marad meg, aki a lávarétegre, mely a házát eltemette, mikor a láva kihűl, megint új házat épít.

György megtudta, hogy ez a széles nagy völgy, melynek nappal fekete talaja éjjel rózsaszínben világít, még ötven év előtt gazdag búzatermő föld volt, szegélyezve olajfaerdőkkel, narancsligetekkel: ezernyi meg ezernyi boldog ember tanyája. Volt egy hercege, aki annyi kincset gyűjtött a birtokából, hogy saját költségén építtete meg azt a roppant vízcsarnokot, mely az Etnáról a hóolvadás áradatát a tengerbe levezette. Egész hajóraj jött, ment a cataniai kikötőben, mely az itt termett búzát, gyapotot, cukornádat szállítá messze földre. – Egy éjszaka meghasadt az Etna oldala, s a kiömlő láva eltemette az egész viruló paradicsomot, kertjeivel, falvaival együtt. Olyan gyorsan jött a pokoltűz, hogy a lakosok nem bírtak előle menekülni. Keresztültört egy útjában álló hegyen; s két új hegyet torlasztott fel a völgy közepén. Onnan lerohant a tengerbe, s a kikötőt megnépesíté – szigetekkel. A dúsgazdag herceg egy éjszaka koldussá lett. S azóta nem járnak a kikötőbe a gályák, nincs se búza, se gyapot, se cukornád többé.

Amint a sirokkó elmúlt, páter Oloferno felkészíté Györgyöt az útra. Egy darabon öszvérrel, szamárral lehetett előrehatolni: odáig az út erdők között visz el. Ezt az utat éjszaka tették meg. Itt nincs semmi érdekes látnivaló. Hajnalhasadtával bukkantak ki a vigályos erdők és vulkáni sziklaszakadékok közül, az ég skarlátfényétől visszatündöklő Piano del Lago lankás oldalán. Egy tó a vulkán oldalában. – Ez sem volt ott még ötven év előtt.

Ezt is a legutolsó vulkánkitörés teremté meg. Mikor a megrepedt hegy oldalából kiömlött a megolvadt érc- és kősalak, ugyanakkor a kráter kitörő tüzétől megolvadt a hegy ormát borító jégtömeg, s aztán ez a két folyam rohant egymásra! Az lehetett a hősköltemény! az lehetett a gigászok harca, mikor ez a két istenerő egymással ölre kapott. A lávafolyam párafelhővé oszlatta a vízáradatot, s a jeges víz kővé fagyasztá az olvadt salakot. S utoljára is a víz maradt a győztes: medencét vájt magának a lávatömegben, s azt megtölté színültig. Aztán mind a ketten elpihentek, mikor belefáradtak a tusába.

A Piano del Lagon túl következik a Val de Bove, az a fölséges sziklaörvény, melynek széléhez csak hasmánt csúszva mer halandó ember közelíteni. A szédítő mélységben ott tátongnak a tűzhányó kemenceszádái, melyek az óriás ércfolyamot kiokádták a világra. Egy pillantás a föld mélyébe, ahol az örök tűz él. A mélységbe lenézőt úgy húzza valami varázs lefelé!

Itt egy ódon toronyépület következik: római emlék, egy görög tudósnak. Ez a bölcs is addig tanulmányozta az Etna mélységét, míg egyszer nem bírt ellenállani a vágynak, hogy e meredélyről leugorjon. Ez a torony szolgál pihenőül a tűzhányó látogatóinak.[96]

[96] A „casa inglese” későbbi építmény.

Itt hátrahagyták az öszvért, szamarat, s élelmiszereiket a kalauz vállára bízva, gyalog indultak fel a felséges óriás kráterhez. Itt már az örök hó és jég országa kezdődik.

Ameddig a sziklarepedésekből, a melléktölcsérekből kipárolgó gőzök megolvasztják a jeget: ott sárgul a kénvirággal zománcozott szikla, a többi mind tükörsima jég. A forró déli napsugár apró csermelykéket olvaszt meg belőle, de a jégréteg azért sohasem fogy el: egyre szaporodik. Csak a kráterből kihányt hamu rétegein lehet felhatolni a tűzhányó kámvájáig, melynek óriási kerületéből fensége sen emelkedik ki az örökké élő füstoszlop, fellegüstökös fejét, míg a világ öszsze nem dűl, folyvást feltolva az égbe. Itt egyedül ő maga az élő: körös-körül minden halott. Az anyavulkán oldalait egész raja fogja körül a leányoknak és dédunokáknak: apróbb-nagyobb nyitott kúpok, amik, ha haragba jönnek, maguk is tüzet okádnak.

Itt, a tízezer lábnyi magasból tekinte szét a fejedelemfi maga körül. És akkor azt hitte, hogy csakugyan egy más planétába jutott. Egy egészen különálló kis világ ez, egy háromszegletű csillag, mely a földtül külön van szakítva, s forog körüle, mint a hold.

Az Etna magasáról mind a három tengert beláthatá, mely a szigetet körülveszi, s még a tengeren túl a távol világ kék előfokait. Arra a tudatra jött, hogy ő itt nem más, mint fogoly. Ez az egész világ csupán börtön őrá nézve, ahonnan nincsen szabadulás.

XXVI. Fejezet

A szikra a tűzkőben

György arra kérte páter Olofernot, hogy vezesse őt le magának a tűzhányónak a kráterébe, amennyire abba le lehet hatolni.

– Mit akarsz odalenn, grófom?

– Meg akarom kérdezni ettől az élő óriástól, hogy mért vagyok én itten?

A szerzetes nagyot bólintott a fejével.

– Elvezetlek, ahogy kívánod.

És aztán a kalauz segélyével levezette Györgyöt a kráter szakadékos párkányain keresztül annak az ölébe, mely sárga és veres érccsapadékokkal van berozsdázva egész addig a lángoló kerek kürtőig, mely lemegy a föld mélyébe, s melyen át gomolyogva tör elő az örök tűz a föld alól.

György hosszasan elbámult a titokteljes látványon.

– Nos? Kaptál a kérdésedre választ? – szólítá meg a szerzetes.

– Kaptam – monda György. – Az örök tűz egy szikrát adott kölcsön a magáéból. A tarsolyomban van egy levél, melyet a mellém rendelt szolgám írt nagy igyekezettel, mikor már a halál révén küzdött. Ebben a levélben kell annak a felelet-

nek lenni, hogy miért vagyok én itt? A levél rólam van írva. Ezt a haldokló elmondá. De már a címet nem tudta ráírni a borítékra, s öt nevet elsorolt előttem, hogy kinek szól, de mind visszavonta. – Bűnt követek-e én el, ha ezt a levelet felbontom és elolvasom?

– Ha bűnt követsz el, vezekléssel helyrehozod. De minthogy a levél senkinek nincs címezve, én előre feloldalak a bűn alól. György felszakítá a Künzli Péter által írt levelet.

György arca egészen elsápadt, amidőn a megholt Péter levelét elolvasá.

A levél a palermói alkirálynak szólt.

Abban le volt írva mindaz, ami György körül történt Palermóbul elutazása óta a legapróbb körülményekig.

Az utolsó adat volt az, hogy György szövetséget kötött a szicíliai malandrinokkal, azokat zsoldjába fogadta, a mellé adott zaffókat elzáratta és fogva tartja, s a szigetről megszökni készül.

Eszerint az ő kedves gyermekkori jó pajtása nem volt más, mint egy fizetett kém az udvari kancellária szolgálatában, aki már gyermekkorátul azon kezdte az írásgyakorlatot, hogy denunciált. Nyomorult zsoldért! Talán nem is azért, hanem vele született ösztönbül, mint ahogy születik a jó tacskókutya borzfogónak.

Az a jó cimbora, akivel minden falatját megosztá, akiről azt hitte, hogy egyedül szereti a világon! Áruló! Kém!

De ennél a szívbeli keserűségnél még nehezebben feküdt a lelkére az a rettenetes tudat, amit a levélből megértett, hogy ő itt ezen a szigeten csak egy jól elzárt fogoly, akinek a személyleírását minden kikötőben ismerik, akire nézve nincs remény ebből a kietlen nagy börtönből valaha kiszabadulhatni.

Tehát a kegylevelek, a grófi címek, az adományozások, a kitüntetések mind csak a láncnak, a bilincsnek új meg új nemei. Ő már el van ítélve a születése napján, a bölcsőjében, holtig tartó nehéz fogságra. Megbüntetve, kondamnálva, mielőtt vétkezhetett volna.

Páter Oloferno ott ült mellette, és figyelemmel nézte az ifjú arcszíne változását a levél olvasása közben.

György felvett egy lávadarabot a földrül, belegöngyölte azt a levélbe, s aztán levelestül együtt belehajítá a nagy füstokádó kráterba.

De az a levél még a pokolnak sem kellett, még az is visszaokádta, s a hömpölygő füstoszlopban még sokáig ott lehetett látni a táncoló papírdarabot, míg lángot nem vetett.

Ekkor aztán György felegyenesedett, körülnézett a végtelen láthatáron. Valami kéjes szédülés fogta el. Félig akarva, félig öntudatlan maga is alábukott a meredélyről.

Ha páter Oloferno ott nincs és izmos karjaival meg nem ragadja, menthetlenül belehull a tűzokádó torkába.

Talán jobb lett volna neki!

A barát ölébe vette az elalélt ifjút, s úgy vitte ki a mély sziklaköröndbül. Ott lefektette a jégre, és megdörzsölte az arcát, karjait hóval. Aztán, hogy magához kezdett térni, megnedvesíté az ajkait borszesszel, amit kobakjában hordott.

György föleszmélt, s mind a két kezével megragadta a barát kezét, s odavonta azt az ajkaihoz és megcsókolá.

– Miért akartál a tűzhányó torkába lerohanni? – kérdezé Oloferno.

– Oh atyám, az olyan fájdalom volt, aminek nem lehet a nevét megmondani. – A régi istenekkel beszélni rettenetes dolog. Ez itten Vulkánus ugye, akit megszólítottam? Minő választ adott? – Az rosszabb a halálnál. – Az olyan, mint az élve eltemettetés.

– A tűzisten haragos.

– Talán a jégisten kegyelmesebb. Hagyj itten feküdnöm a jégen. Hadd beszéljek vele. A jegek istene Neptun – ugye?

– Nem fiam. Az Jupiter. Horác írja: „Jam satis terris nivis atque dirae grandinis misit Pater”. A hó és jég istene Jupier volt.

– Hadd beszéljek vele!

Azzal végigfeküdt arccal a jégen, meleg ajkaival odatapadva hozzá.

A vezető figyelmezteté a barátot, hogy jó lesz a visszatérésre gondolni, mert a nap lefelé hanyatlóban van mar.

– Kibeszélted már magadat a jéggel? – kérdezé Oloferno.

– Beszéltem vele.

– Adott választ?

– Adott. Mondsza csak, kié ez a tűzhányó hegy?

– Csodálatos kérdés! Ugyan ki akarná ezt a rettenetes csodát tulajdonának nevezni?

– De mégis kinek a birtokához tartozik ez?

– Beleesik a Del Contrasto uradalom határába.

– Tehát az enyim.

– Isten őrizzen tőle, hogy megkapd a részedet belőle.

– De akkor ez a jég is az enyim, ami az Etna csúcsát fedi.

– Mit akarsz ezzel a jéggel?

– Majd megmondom, hogy mit akarok? Mikor én Bécsben laktam, a fényes főúri lakomák közepén jéghideg italt kaptak a vendégek poharakban, aminek a neve „aqua Bensari”. Olasz találmány. – Egy hírhedett úrhölgy lakomája végén mindenféle gyümölcsöket hordtak körül, amiket, ha megkóstolt az ember, akkor vette észre, hogy jégbül vannak. Ezeket meg úgy hívták, hogy „frutti di Procropi”. Egy florenci konditornak a találmánya. Uraknak való csemege! Mert nagyon drága. – Törvény van rá, hogy csak az esztendő három nyári hónapjában szabad készíteni és árulni. A nyári hónapokban. De nyáron meg nincs jég. A florenci cukorsütőnek a távol Mont Blancról kell öszvérháton hozatni a jeget az urak fagylaltjához és sorbetjéhez, s annak is a fele elolvadt, amíg odaér. – Hát nekem most az a gondolatom támadt, hogy ha mi ezt a jeget innen az Etnáról hajóra rakatnánk, abból Olaszországban rengeteg pénzt lehetne szerezni. És akkor volna a gályáknak okuk a cataniai kikötőben horgonyt vetni ismét. Ha nincs búzánk, cukrunk, gyapotunk többé, van jegünk, eladjuk a gazdagoknak az Etna jegét.

– Istennel beszéltél fiam!

– Én megteszem az első kísérletet. Rád bízom a pénzt, amellyel egy hajót ki lehet bérelni a jégszállításra – és aztán a jégkereskedésnek az egész hasznát odaadományozom a te kolostorodnak.[97]

– Isten segítsen, fiam, a te gondolatodban!

Kitalálta-e páter Oloferno, hogy mi szikra rejlik a jégben? Hová gondol a fejedelemfi ezzel a tervével?

Ha az volt páter Oloferno, akinek mi sejtjük, akkor bizonyosan kitalálta.

A börtönfalat lehet ezen a jégen keresztültörni!

XXVII. Fejezet

Az éjjeli pávaszem

A kolostorhoz visszaérkezve, György legelébb is misét szolgáltatott a szerencsés megmenekülésért a pokol tornácából. Azután rende szerint meggyónt páter Olofernónak. Majd kihallgatást kért a kolostor perjelétől, s közölte vele a jégkereskedés tervét; amit az nagy készséggel fogadott. Úgyszinte a hajóbérlésre szánt kétszáz scudit is.

Ezzel a fiatal úr el lett bocsátva, hogy menjen haza, és várja be otthon az utána küldendő értesítéseket.

„Haza!” – „Otthon!”

Hát létezett ilyen fogalom rá nézve?

Hol van az ő otthona? A Del Contrasto villájában? A feketecukor-gyártó Calzolaionál, s annak a csontváz feleségénél meg a gugás nyakú szolgálójánál? – A malandrinik között? Azon az adományozott birtokon, melyet egy régi nemestől koboztak el, aki maga most a hegyszakadékok barlangjaiban él? S akinek ő most bitorolja a nevét és címét, míg az igazi nevét és fejedelmi címét viselő apa valahol a hitetlenek földjén számlálja a napok jöttét és lementét!

El volt keseredve a jóltevője iránt, aki őt ennyi kitüntetéssel elhalmozta. Két uradalmat és gazdag apanázst adott neki. Hagyta volna inkább a csodatanya koldusai között! Hisz az a bécsi csőcselék még válogatott társaság ehhez a szigetlakóhoz képest! Az legalább kedélyes, tréfás, mulatságos és amellett jószívű, ez pedig unalmas és kegyetlen.

Folyvást az Etnát látni maga előtt, folyvást a brigantikat tudni maga körül, folyvást a háborgó földet érezni a lába alatt. És soha egy mosolygó nőarcot nem látni!

Ez az utolsó volt a legszomorúbb gondolat.

A szicíliai leány is bizonyosan szép és kedves fiatal korában, csakhogy azt a rideg féltékenység rostély mögött tartja. Amiféle némberrel György még eddig

[97] Ez idő szerint a cataniai püspökség 12 ezer ducati haszonbért kap az Etna jegéből.

találkozott, az mind csámpás, csipás, gugás volt, durva bőrű, mintha pácolva volna, a haja fakó, molyette, a szája széles, fekete fogú, melle lapos, háta domború, a hangja olyan, mint a lúdgágogás, mint a megmerített korsó böfögése.

Ezek között töltse ő el az ifjú életét? Amikor a szív tele van követeléssel.

Eszébe jutott a szép Mirikló!

Micsoda alak volt az? Arany testben gyémánt szív! A kisujjában több volt a nő, mint az ittenieknek az egész testében. A császárnak mind a négy országában nincs ahhoz fogható bűbájos teremtés.

És őt most idedobták ez idegen szigetre, mint a mese hősét, Klimius Miklóst, aki egy más planétán csak majom alakú nőket talál vagy olyanokat, akik faderekúak meg egylábúak.

A taorminai romokig nem volt szüksége kalauzra. Az út folyvást a tengerpart mentén kanyarodik, bekerített nyaralók, narancskertek közé határozva, csak a nagy görög városon túl kezd szerteszét elágazni.

Itt sem fogadott kalauzt. Rábízta magát az öszvérének a tájismeretére. Az aztán vitte őt a saját hajlandóságai szerint, az úteltérőnél azt az ösvényt választva, ami neki inkább tetszett.

Dél lehetett, mikor György a taorminai árkádok alatt ellovagolt, s amíg a nyeregben ülve egyet szunyókált, egyszer csak arra ébredt fel, hogy már lement a nap.

Lehetetlen, hogy nyeregben ekkorát bólinthasson az ember.

Úgy volt az lehető, hogy az ösvény egy mély útba vezetett, melyet mind a két oldalán magasra felnyúló meredek sziklafalak szorítottak össze. Ott már délután három órakor is éjszaka van.

Nem emlékezett rá, hogy idejövet ehhez hasonló sziklafolyosón jött volna keresztül.

Mindegy volt neki, akárhova vezet az út. Másutt sem várja a megérkeztét senki. A félelemhez pedig teljesen hiányzott a fogékonysága. Különben is nála volt a bandita sípja, aminek csodaerővel kell bírni; s a saját jó öklében és az ólmos botjában is bízott valamelyest.

A sziklaút pedig, dacára annak, hogy egyre fölfelé vitt, mégis mindig mélyebb kezdett lenni. Egyike volt az az Etna mély repedéseinek, amelyek utoljára egy megfagyott lávaréteg torlaszánál végződnek. A napvilág már ennek az útnak a fenekét nem éri soha.

Nemsokára megtudta György az öszvér eszejárásának az etikai alapját.

Ebben a mély útban van az Etna-vidék gyér hegyi forrásainak az egyike. Olyan kis forrás, hogy útközben, amíg lefelé halad a forró sziklákon, elpárolog. De a felbugyogó forrásfőnél tágas völgyet nedvesít meg, s az tele van édes bogáncs- és bojtorjánfélével. Erre emlékezett vissza a teherhordó állat.

Amint a forráshoz ért, nagy röhögéssel odavágtatott, s beleállt a kristálytiszta vízbe a négy lábával, úgy kezdte azt mohón szürcsölni, azután pedig nekiállt a bogáncsbozótnak, s nagy lakomát csapott belőle.

Hasztalan nógatta, ösztökélte a lovasa, nem mozdult ki onnan. Régi dolog az már. Bálám óta mindig, valahányszor egy szamár meg egy próféta vitába keveredett egymással, mindig a próféta lett a vesztes.

Utoljára is azt kellett tenni Györgynek, hogy leszállva a nyeregből, otthagyta az öszvért, a kantáránál fogva hozzákötve egy tamariszkbokorhoz, s maga elindult gyalog, tovább az ösvényen valami éjszakára való tanyát felfedezni.

Egy kanyarodásánál a sziklafolyosónak egyszerre megnyílt előtte a hegy vápája, magasan fenn az Etna füstölgő csúcsát mutatva, alant pedig az út mentében egy amfiteátrumszerű félkört tüntetve fel, mely olyan képet mutatott, mintha nagy kőkoloncokbul volna összerakva egy lépcsősorozat, mely utoljára elvész egy tágas sziklaboltozat sötét odújában.

A hegynyíláson át besütött a nap a sziklabörtönbe. Ismét nappal lett. S a nyirkos hideget felváltotta a fülledt forróság.

A körönd keleti oldalán volt egy kis házikó. Fekete falai lávából összerakva, a házacska ablakában megtűzött a napsugár, s az mint egy tűznégyszög világított alá a magasból. És a fekete ház egy kis kertecskével volt körülvéve, a meredek sziklapárkányon oleanderbozót és gránátalma hajlott alá, a ház teteje papiruszsással volt födve. Az útról a házig egy, a sziklába vágott keskeny lépcsősor vezetett fel meredélyben.

Amint közelebbről nézte ezt a sziklafészket, egyre nagyobb talány lett az előtte.

Legelőször maga a hozzá felvezető út. Egy lépcsősor, mely a meredeken csapinós sziklafalba van vágva. De annak a lépcsőnek minden egyes foka olyan magas, hogy emberderékon fölül ér; arra az ember nem lép, hanem szökell. Egy hosszú kötél van legfenn megerősítve, s alant egy vaskarikába csomózva, ennek a segítségével lehet feldobálni magát az embernek. Ha odafenn azt a kötelet elvágják, akkor már két ember kell hozzá, aki egymást felsegíti egyik kőpadrul a másikra, mint az egyiptomi piramisok megmászásánál.

Aztán az egész egyenes vonalú lépcső nem megy a ház ajtajának, hanem az utolsó foknál megtörik. Úgy, hogy ott egy ember, aki bízik a jó két öklében, egyedül visszaverhet százakat, s sziklákkal agyonzúzhatja az ostromlókat, anélkül, hogy azok őt célbe vehetnék.

Az is megfoghatlan, hogy hogyan építették oda abban a sziklaoldalban azt a házat? De még rejtélyesebb volt a házat körülvevő kert. Honnan került ez oda? Egy óriási gesztenyefa egészen ráborul a házra sötétzöld lombkupolájával, két oldalán pedig ezüstzöld levelű olajfák hajlanak keresztül a kerítés párkányán, mely aztán egész hosszában tele van nőve szentjánoskenyér- és fügefabozóttal: a gyümölcstermő cserjék úgy látszanak függeni a szikla oldalában.

Hogy ez nem vendégfogadó ház, azt onnan is sejthette György, hogy az út zsákutcává záródik e tájon. A megfagyott lávatömeg koloncai elzárják kétfelől, s azokon túl egy tátongó hasadék sötétlik.

Ebben a házban olyan ember lakik, aki nem szereti a látogatókat.

Ha rendes észjárású ember lett volna, azt teszi, hogy rögtön visszafordul innen, felkeresi az öszvérét, s míg az éj itt nem lepi, vágtat vissza hegynek alá az útválasztóig, ahol a járt ösvényről letért.

Talán elő is vette volna a jobbik eszét, ha egyszer csak meg nem szólal odafenn a függőkertben egy lélekfordító hang: egy dal, leányhang; csengő, édes hang: valami szicíliai románc. S ugyanazt a dalt háromszorosan adja vissza a sziklateátrum, mintha három leány énekelne egymással versenybe, mindegyik félhanggal előbb, mint a másik.

Nemsokára az alakjából is láthatott meg valamit az éneklőnek. Egy fürtökkel körülárnyékolt fejet, meg két meztelen kart.

A nőalak kimosott fehér ruhákat tereget ki a szentjánoskenyér-bokrokra, száradni.

Akik Szicíliában gyolcsruhát viselnek, azok nem lehetnek banditák.

Amint tovább hallgatta a dalt: feltűnt neki, hogy ez mégsem olasz néprománc melódiája, hanem egyike azoknak a madrigáloknak, amiket valamikor Bécsben hallott a Méte-ünnepélyen.

Hát ha hétfejű sárkány őrizte volna a házat, nem tört volna-e fel azokon a szédületes lépcsőkön, hogy meglássa ennek a dalnak az éneklőjét?

Az Etnában sem ég akkora tűz, mint egy tizennyolc éves fiú szívében.

Fokrul-fokra felhajigálta magát a lépcsőzet legmagasabb párkányáig.

Ott azután látta, hogy hiába volt minden fáradsága.

Az utolsó lépcsőfoknál, derékszögben következik egy sziklába vágott gádor, melyet megszakít egy mély verem, aminek az oldalába kaszák vannak verve. – A vermet még csak át lehetne ugrani, de ami azon híd gyanánt átvezet, a vas csapóajtó fel van húzva, s elzárja a ház bejáratát.

A dal a kertben azonnal elhallgatott, amint György elkezdett a lépcsőkön felmászni.

Eszébe jutott, hogy hiszen van őneki egy varázssípja, amelyet a malandrino vezértül kapott. Hátha itt vehetné valami hasznát? Megeresztett rajta egy éles füttyöt.

S a sípszónak csakugyan volt hatása. A csapóajtó rögtön elkezdett aláereszkedni, s csendesen keresztülfeküdt a mélységen. S tárva hagyta a bejáratot.

De György óvakodó volt. Hátha ez csak fortély? A vasajtó lebillenik oldalvást a rálépő terhe alatt, s azt alákűldi a kaszaverembe. Egy jó szökéssel átugrott a vasajtón a küszöbig.

Nem látott semmi élőlényt maga előtt, aki üdvözlését viszonozza.

Ideje volt körülbámulni a rejtélyes kertet és házat.

Egy óriási boltozat domborult azok fölött: hasonló a szicíliai „latomiákhoz”, mint valami nagy barlangnak a szája; de elől szabályosan ki volt vágva félkerekre. Ugyanezen sötétkék sziklákból volt építve maga a ház is.

De az a nagy gesztenyefa felhatolt a lombjaival egész az üreg boltozatáig, onnan terült ki a ház fölé.

Hogy tudott ez a fa itten ily nagyra megnőni? Azt csak azok értik meg, akik látták a szicíliai gesztenyeóriásokat a meztelen lávarétegből kiemelkedni, ahol egy

fűszál nem talál földet a maga számára. Csodatenyészet van az Etna körül, aminek a titkába ember nem képes lehatolni. A füge és narancs úgy díszlik a kopár sziklán, mint másutt a televényben.

A barlang padmalya még több ölnyire bemélyed a sziklafalba, ahol már fák nincsenek s ennek a boltozatáról hull alá szakadatlan esőcseppekben az Etna jegének olvadéka, mely a talajban elszivárog. Talán ez a titka a mesés tenyészetnek.

Azoknak a folyton hulló esőcseppeknek a sugárai olyanok, mint egy nagy tündérhárfa ezüsthúrjaival; s most, midőn éppen a hanyatló nap rájuk süt, egy lángoló szivárványt támasztanak a sötét barlang előtt, melynek kápráztató színpompája megrettent. Itt istenek laknak!

A régi görög mítosz istenei!

Amint ott elámulva állt, egyszer csak megtörik a tündér húrszőnyeg, a szivárvány széttágul, s előlép a vízsugarak közül nem egy istennő, hanem egy szép leány.

Prózai dolgot végzett: egy muszlin szövetet mosott ki: azt hozta vissza kiteríteni. – Ehhez a munkához volt vetkőzve. Amint azonban meglátta maga előtt Györgyöt, nagyot sikoltott, s hirtelen körülcsavarta a termetét azzal a nedves muszlinnal. Aztán egy percig bámultak egymásra mind a ketten; aztán pedig elkezdtek kacagni, s kitárt karokkal rohantak egymás elé. – „Io!” – kiálta elragadtatással György.

– Én vagyok az „Io”! A te Iód! S végre te is az én Abrekhem vagy!

Többet aztán nem mondtak egymásnak. Egyik sem kérdezte a másiktól: „hogy kerültél ide?” – Mint ahogy két *éjjeli pávaszem pillangó:* a „papilio Io” ráismer egymásra, mikor a geszt mélyéből összehozza őket a „mirabilis jalappának” az illata.

Egy darab paradicsom volt a számukra kiemelve a föld közepéből, beleépítve a szikla keblébe, beárnyékozva halhatatlan fák lombjától, beillatozva a rozmarinfák, narancsok, mirtuszok ámbrájától.

Nem gondoltak ezek mostan se az életre, se a halálra, se ami azután következik.

Csak a csókban kifáradt sóhajtás suttogta: „te vagy az én Iom! Te vagy az én Abrekhem. Te vagy az én szerelmem!”

Ilyen nagy utat kellett nekik tenni, hogy ezt egymásnak megmondják? Nem tehették ezt a Méte-ünnep misztériumai alatt? Tündérálomnak, varázslatnak tetszett ez a találkozás. A vad fantázia véletlene-e ez? Misztikus romanticizmus? Az olympi istenek fenséges tréfája? Cythere szeszélye? Talizmán? Fátum? Kizmet?

Egyik sem.

A legegyszerűbb megoldása volt ennek a találkozásnak. Ezúttal a földiek tréfálták meg a – magasban lakókat.

– Ne kérdezz semmit, mindent elmondok, én sem kérdek tőled semmit, mindent tudok – mondta a lány. – Elébb láss lakomához.

– Lakomához?

– Hát étlen-szomjan csak nem hagyom a vőlegényemet, akit vártam.

– Te engem vártál?

– Ma estére vártalak. Ha magadtul nem jöttél volna, hoztak volna. Ki utasított ide? Oloferno? Akkor okos ember volt.

– Nem. A szamaram hozott ide.

– Akkor a szamár volt az okos. Eressz, hadd öltözzek fel!

– Így szebb vagy.

– Hallgass!

Adott neki egy fricskát az orrára. S elfutott toalettet csinálni a házba. Nemsokára visszajött. No ugyan nagy toalettet csinált! A muszlin fölé egy veres kendőbül övet kötött a derekára.

Aztán felkapta a két karjára Györgyöt, úgy vitte be a házba, mint egy ölbeli babát.

Egyetlen szobábul állt az egész lakás. A falak simára csiszolt kőbül voltak rakva. Asztal, nyoszolya, székek mind kőbül voltak, letakarva gyapjúszövetekkel. Zsákok, bőrtömlők, fa- és cserépedények voltak a szögletekben elhelyezve. A hátulsó falból egy ólomcső nyúlt ki, s annak a nyílásán csorgott folytonosan egy vízsugár a szobába, mely a padlatba vágott kőmedencét színültig tölté, de azon túl sohasem csordult.

Négy sült madárféle volt egy cseréptálban, hozzá sült gesztenye. A madarak olajban voltak kisütve.

György esküdött rá, hogy ennél fölségesebb lakomát soha életében nem evett. Szerette volna tudni, hogy jutott ehhez Io?

– Te csak egyél. Én tudom, hogy mire gondolsz. Mindenre felelek, mielőtt kérdeznél. Azt akarod tudni, hogy hol veszem én a pecsenyének való madarakat itt a sziklaodúban? Hát láttad a kövek közül kinőve azt a sok borókabozótot meg a medveszőlőt. Az egész esztendőben rakva van bogyókkal, folyvást terem. S a madarak mindig rájárnak. Azok ott megfogják magukat a kiakasztott tőrökben: s mikor szükségem van rájuk, csak kimegyek a bozóthoz, s behozok belőlük, amennyi a konyhámon kell. Ez minálunk a baromfiudvar. Az olasz úgy hívja a kerítését, hogy „uccellaio”. S onnan éldegél tisztességesen.

– Eszerint most is megtörténik az a csoda, hogy fürjek hullanak az égből?

– És manna: gesztenyealakban. És olaj csordul ki az özvegyasszony kifogyhatlan korsójábul. Azt ez a szép olajfa adja. – De mármost azt szeretnéd tudni, ugye, hogyan sütöm én meg a fürjeket és a gesztenyét, mikor itt nem kapni tüzelőfát sehol? Hát hiszen itt van a tüzek atyja, a „Gibello”. A fejünk fölött csurog le a forrás vize, az olvadó jégből a sziklahasadékon keresztül, a lábunk alatt meg füstölög a Solfatara. Egy sziklarepedés van e házikó alatt, aminek katlant csináltak, s azt lezárták egy agyagkondérral: onnan jön fel a földalatti hőség. A katlan fölötti cserépkondér megolvadna a hőségtől, ha folyton nem csorogna belé az a felülről jövő vízsugár. Gyere, tekintsd meg.

Io felemelt egy csapóajtót, mely a padlattal egyenlő volt, s onnan kőlépcsőn szállt alá, maga után vezetve Györgyöt a ház alatti pincébe. Másutt a pince hideg: ez itt meleg volt. A tűzhely környékén olyan forró volt a szikla, mint a puzzuoli solfatara körül. Az üstben folyvást forrott a víz, s felülről folyvást ömlött bele annyi

hideg víz, amennyi elpárolgott belőle. Ha az olajjal telt serpenyőt föléje tartották, az olaj is forró lett, s lehetett benne pecsenyét sütni, a gesztenyét pedig csak a katlan párkányára kellett rakni, hogy megsüljön.

– Már most látod, ugye, hogy micsoda fejedelmi várkastély ez itten. Ezt bevenni egy hadsereggel sem lehet. Én magam: egy leány, az alkirály valamennyi katonáját mind agyonverem kövekkel. Kiéheztetni sem lehet ennek a várnak az urát, mert itt egész esztendőben friss eledel terem. Ital is van elég, ugye, jó volt az a narancssorbet, amit a számodra készítettem? Hát még a gránátalmabor?

– De hát ki ennek a várnak az ura?

– Hallgass! Ne kérdezz! Ha megszólalsz, mindjárt bezárom a szádat: – egy csókkal.

Az ilyen fenyegetés hasonlít a jutalomkitűzéshez sűrű közbeszólásokra.

– Egymás után meg fogsz tudni mindent, de várd sorára. Te ostoba vagy, semmit sem tudsz. Ugye, mondtam, mikor legelőször találkoztunk, hogy én is olyan ostoba vagyok, mint te. Egymáshoz illünk, mert semmit sem tudunk. De én már akkor tudtam azt, hogy szeretlek; de te még nem tudtad. Te még akkor azt sem tudtad, hogy kinek hínak? Azt mondtad, hogy te vagy Giunchi gróf. Hogy nevettem rajtad! És aztán haragudtam is rád! Hisz ez a Giunchi név az én családomnak a birtokneve. Minket hínak Abulfeda di Giunchinak. Akkor teneked az én bátyámnak kellene lenned. Én pedig nem akartam, hogy te az én bátyám légy. Én tudok valami még lenni terád nézve, mint húgod. Azt is tudtam, hogy a Giunchi nevet a birtokkal együtt elvették az én családomtul, azért, mert a császár ellen rebelláltak a férfiaink. Azokat mind száműzték: engem pedig felvittek Bécsbe, s ott rábíztak olyan jó gondviselő kezekre, mint Lodoiszka grófnő. Gondolsz még rá? Most is szebbnek találod még, mint én vagyok? Találhatod már! Levágták annak a haját, s bedugták a karmelitanők kolostorába. – No már megint kérdezni akarsz? – Cupp! – Várd sorára! Mindent megtudsz. – Én hamarább megtudtam, hogy ki vagy te igazán, mint te magad. – S nem találod ki ezzel a te kondor fejeddel, hogy kitől tudtam meg? – Pedig olyan közel volt hozzád. – A testvérbátyádtól, akit viszont marchese di San Carlónak címeztek akkor, mikor te a San Christina nevet kaptad. – Attól tudtam meg, hogy ő Rákóczy József fejedelemfi, te pedig Rákóczy György vagy. – A római császár udvaránál összekerültek mindazoknak a tartományoknak az előkelő fiai és leányai, amelyeken ő uralkodik. Annyi neki a trónusa, mint más császárnak a nyerges lova. Spanyolországban, Németalföldön, Ausztriában és Magyarországon, a két szicíliai királyságban lobognak az ő kétfejű sasai. S mikor ezek a minden országból összejött idegenek, spanyolok, belgák, magyarok, olaszok egy helyen összegyűlnek s találnak egy olyan nyelvet, amin egymást megértik, tudod, hogy miről beszélnek azok valamennyien egymás közt? – Cupp! – Most igazán ne szólj semmit.

Io úgy találta, tüzet oltani tűzzel igen rossz metódus. György nem bánta, akármi történik a római császárnak mind az öt trónusával. – Hűsítőt kellett a számára készíteni gránátalmából.

– Mikor te még nem tudtad, hogy ki vagy, mi már akkor azt mind tudtuk. Minden nemzet a magyarokra gondolt. Mikor azok elkezdik a láncot törni, a többié is

lehull. – De hát ki fogja kezdeni? – A fejedelem öreg ember, lemondott a világról. Messze is van, s ott igen jól őrzik. De van két fia. József az öregebb. Az már férfi. Hanem egy baja van. Az, hogy halott. Korán kezdett élni s elvégezte. Mihelyt lovagol, mellvérzést kap. A tábori élet megölné. Ő maga is tudja, hogy veszni indult, s ettől ellágyult a lelke is. Hanem annak van egy öccse: a György. Még gyermek, de egész dalia. Mennyit emlegették a nevedet! – De nem lehetett hozzád férni. Wammána őrzött, s a Péter szolgád kémkedett. Minden szavad, minden gondolatod fel volt jegyezve. – És a bátyád, József látta, hogy téged is ugyanarra az útra visznek, mely őt ifjan megvénítette. – Ki akart ragadni kezeik közül. Mindent tudott, ami a Méte-ünnepélyen történt. Kitől tudta meg? Hát kitől mástól, mint éntőlem. – Szerettelek. – Nem akartam engedni, hogy a rossz tündér elvarázsoljon. Attól voltál megigézve: engem meg sem akartál látni. Mikor azt láttam, hogy csókolod az ajkát, olyan közel voltam hozzá, hogy ezt a tőrt az oldaladba fúrjam. Még most is szeretném ezt a szívedbe döfni, ha rágondolok.

– No hát döfd oda! – mondta György, szétnyitva a mellényét a szíve fölött.

– Kétszer ne mondd, mert megteszem.

– Döfd oda.

S a leány fogta a tőrt, s elkezdte azt az ifjú bőrébe lassan benyomni a hegyével; – de aztán csak eldobta a kezéből, s más módját találta ki a bosszúállásnak.

Azzal tovább folytatta a regemondást.

– Az a kutyás ember a bátyád szövetségese volt. Ő hívta azt fel a bécsi vásárra. Az volt a tervük, hogy téged odacsalnak a vad méneshez, s akkor a szilaj lovakkal együtt elragadnak magukkal Magyarországba. Minden jól ment terv szerint. Csak egyet nem tudtak elszakítani: azt a láncot, amivel téged a szép Zsuzsanna a lábaihoz kötözött. Annak a foglya voltál. Mennyi tervet koholtunk, hogy ebből a hálóból kiszabadítsunk. És Wammána sejtette a terveinket. Azzal hiúsította azt meg, hogy téged összeveszített a testvéreddel; párviadalra hívtátok egymást. Ekkor mi viszont azt találtuk ki, hogy amikor összejöttök a Spinnerin am Kreuz mellett, ott ragadtatunk el téged a kurucokkal, kik a közelben rejtőznek éjjel-nappal. Azoknak a vezére volt a csikósgazda: a bécsiektől kutyás embernek gúnyolva. – Wammána ezt az embert akarta ártalmatlanná tenni. – Ezért volt a népies maskaráda a vásárban; a csikós-látogatás, a fogadás egy párviadalra kard bot ellen. Azalatt, míg a tündérnő csókjai téged vakítanak meg, Wammána tőrhegye a csikós szemeit szúrja ki. A te kiáltásod: „magyar, üsd” fordítá meg a rémkomédiát. A csikós agyonüté bottal az ellenfelét. Maga is híres bajvívó volt.

– Tudom. Atyám vezére volt. Pelargus a neve.

– Tehát ezt megtudtad?

– Igen. Az általános zűrzavarban néhány szót tudott velem váltani. Ő mondta meg, hogy San Carlo marchese az én bátyám. S aztán sietett, hogy fussak onnan az ablakon át leereszkedve a kötélen. Ő addig védni fogja a karzat feljáratát. – Mi lett Pelargusból?

Erre a szóra elkezdett hangosan kacagni Io.

– Hogy mi lett Pelargusból? Oh te majom! oh te szajkó! te bibas! Azt kérded tőlem, hogy mi lett Pelargusból? Te kérded éntőlem, hogy mi lett Pelargusból? Hát engem ismersz-e? Hogy hínak?

– Te vagy az én Iom.

– Bizony mégis megvan a két szeme. Azt hittem, bagoly vagy, aki csak éjjel lát.

– Nos, mi lett Pelargusból?

A leány még jobban kacagott: „no ne csiklandozz ezzel a kérdéssel, mert kikacagom a lelkemet”.

– Csak annyit mondj, hogy nem ölték-e meg a Bafomet-lovagok?

– Eszükbe se volt. A rendőrség fel volt lármázva már: az egész Méte-ünnepély denunciálva volt egy, a császárhoz intézett levélben.

– Az a levél az én nevemben volt írva. De én azt nem írtam, mert még akkor nem is tudtam írni. Pedig azért nyertem jutalmul ezt a két grófságot Szicíliában.

– Nehéz kitalálnod ugye, hogy ki volt az a nagylelkű ember, aki helyetted és nevedben tette a följelentést, s aztán neked engedte át a jutalmat, kitüntetést? Hát nem súgja meg a szíved, hogy az a bátyád volt: József?

– S miért tette azt, hogy engem ide juttatott?

– Hát rossz helyen vagy? Háladatlan kígyó.

– Most egészen jó helyt vagyok. De mégis tömlöc ez a sziget.

– Hogy volna tömlöc, mikor tenger veszi körül? – Hát kérdesz még valamit? Ne kérdezz. Nincs ahhoz való eszed. A Méte-ünnepély hősei mind szétfutottak a katasztrófa után, s megtudva a följelentést, akik bűnösebbnek érezték magukat, siettek menekülni a határon keresztül, mások maguk mentek fel védekezni, s az elfutottakra hárítani a gonoszságokat. A császár nem engedte, hogy a törvényszék elé kerüljön az óriási botrány. Többet a hölgyek közül kolostorba dugtak. Én azok között voltam, akik álruhában Olaszországon keresztül menekültek. De előbb tanácsot tartottam a bátyáddal, aki téged, a Bafomet-templombul megmenekülésed után, nyomrul nyomra követett: a csodatanyáig, ahol a cigányvajdát elfogadtad apádnak, s kicsiny híja, hogy zendülést nem kezdtél a csőcselékkel. Ezt is a bátyád akadályozta meg. – Ő volt a te gondviselésed. Ő volt az, aki azt a dicső nagy szerepet, melyet a sors őrá bízott s melyet ő elvesztegetett, terád ruházta át. Ha még valaha összetalálkoznál vele! – Hát tudod-e már, mért jöttem én ide? Mégsem tudod? – Hát hány ezer csóktól fogod megtanulni? Azért, mert szerettelek, azért mert féltettelek. Te azt a kastélyt, azt a birtokot kaptad hűbérül a császártól, amelyet az én családomtul koboztak el. Téged megölnének itten az én bátyáim, rokonaim az első holdvilágtalan éjszakán, ha én be nem takargatnálak.

S betakargatta az ifjút hosszú aranyba játszó hajának sátorával körös-körül. Ezt nem járja át a tőr!

– Jó szerencse hozta úgy; meg az a viaszgyertya, melyet a bambino képe előtt elégettem, hogy tégedet az öszvéred félretérített a rendes útról; mert a Domenichino bátyám ott lesett rád a gesztenyeerdőben, a Fiumara mellett, a fuggitivikkel, hogy útközben visszatérett elfogjanak. Tudva volt, hogy odafenn jártál a Gibellón.

– De hátha nem hagytam volna magamat elfogni? Én sem vagyok viaszból, azt tudod. S nézd ezt a sípot; ha ezzel jelt adok, a malandrinik minden rejtekből előrohannak a védelemre.

– Ah! s te azt képzeled, hogy húsz malandrino meg mer támadni két fuggitivót? Azok csak alvó embereket mernek megrohanni. De a kard hegyétől csiklandik a bőrük. Kár volt velük azt az alkut kötnöd. Az uradalmad jövedelmének egyharmadát nekik kötötted le. A bátyáim ezért dühösek rád nagyon.

– Sohase legyenek azért dühösek; ott van még a harmadik rész. Azt meg nekik adom.

– Hát neked akkor mi marad?

– Nekem pedig marad ez az egész világ, amit most a két karommal átölelek.

S ugyan átölelte.

– Hát te énvelem is beéred?

– Nem kell nekem az egész Szicíliából egyéb; egyedül te. S már most nem börtön nekem ez a sziget; hanem paradicsom. Soha el nem kívánkozom innen.

– Azért mégis el fogsz menni –, majd ha én küldelek.

Az édes álmokat egy puskalövés a völgyben zavarta fel, melyet sokszoros visszhangban adtak tovább a sziklák.

– Valamelyik megérkezett a két bátyám közül.

– S az ide fel fog jönni?

– Ez a mi közös menedékünk.

– S ha az engem meglát?

– Ki fogja rántani a kését, és rád rohan.

– Akkor meg fogjuk tudni, hogy melyikünknek a kése élesebb?

– Igen; ha én nem volnék köztetek. Mind a kettőtöknek drágább a vére, mint hogy egymás tőre ontsa ki. Te maradj veszteg odalenn a pincében. Ott jól el vagy rejtve. Majd mikor én hívlak, akkor előjöhetsz. Szeretsz-e? Ha szeretsz, akkor most hagyd magad eltemetni, s várd el, míg feltámasztalak.

S az ifjú el hagyta magát temetni, és hitt a feltámadásban.

XXVIII. Fejezet

Io lakodalma

A sziklalépcsőkön hangzott a felhágó alakok lármája. Hárman voltak; mind népies viseletben, kecskebőr mellényekben, lábszáraikon szíjjal körülcsavart irhabőr; fejükön nagy karimájú hegyes kalap, körültűzködve szentképecskékkel. Derekukon széles öv, abban tőrmarkolat, pisztolyagy, elefántcsontbul; vállukon hosszú csövű puska, gyöngyházaggyal, arany veretű betűkkel.

Az egyik közülük volt Domenichino; a másik kettő szintén valami futó nemes.

Io bebocsátá őket a csapóajtón.

Nagy lármával mentek be a házba. Olyan fennhangon beszéltek, hogy György minden szavukat meghallhatá a pinceajtón keresztül.

– Elszalajtottuk a madarat – szólt az a vékony tenorhang, mely Iót mint hugát üdvözlé.

– Bizonyosan elvert benneteket! – kötődék vele Io.

– Ahá! Elárulta a kelepcét előtte valaki; visszafordult a fickó feleúton Taormina felé; de ott meg a Satturno kezébe fog esni. Egérfogóban van már.

– Hát a többiek hol maradtak?

– Odalenn a völgyben pecsenyét sütnek a lakodalomhoz.

– Ti lőttetek valami vadat; hallottam a lövést.

– Igen. Én lőttem meg.

– Tán marmota?

– Nagyobb.

– Talán vadkecske.

– Annál is nagyobb. Egy vad öszvér.

– Vad öszvér?

– No igen; gazdátlan legelt a forrásnál; tehát vadnak kellett neki lenni. A pajtások most darabolják fel és megsütik. Pompás lesz a lakodalomhoz.

(No, ez derék sógor! Mondhatom – gondolá magában György. Meglövi a háztűznéző vőlegénynek az öszvérét, s azzal tartja ki a lakodalmat.)

Io nagyon jót nevetett a vadászkalandon.

– A sülthöz való polentát a Satturnónak kell magával hozni – beszélte Domenichino, s azt is elmondta, hogy milyen nehéz ahhoz hozzájutni. – Az átkozott görög nem akar már hitelbe adni lisztet; a zecchinok pedig az utolsóig mind elfogytak.

– Még ma megkapjátok a pénzeteket, s aztán lesz minden elég.

– Kitől kapjuk meg?

– Hát kitől mástól, mint az én vőlegényemtől.

– Ha a Satturno el tudja csípni.

Ismét lövés hangzott a völgyben. Ezúttal a Satturno bátya érkezett meg a maga csapatjával.

Annak basszus hangja volt. De csak eleinte. Mentül tovább beszélt, annál vékonyabb lett.

– Hoztál polentát? – kérdé Domenichino.

– Én? Azt gondoltam, hogy ti hoztok.

– Hát egy tömlő bort?

– Azt útközben megittuk.

– Hát a contét elfogtad-e?

– Én? Hiszen ti lestetek rá.

– Hát akkor mit hoztál?

– Egy barátot.

– Hát azt hol hagytad?

– Odalenn van a henteseknél; kolbászt tölt.

– Testa di madonna! No ez szép dolog! Pecsenye van; de polenta nincs hozzá. Pap van az esketéshez, de vőlegény nincs hozzá!

Io nevetett a bátyjai kétségbeesésén.

Mikor két szicíliai egymással beszél, akkor az nem párbeszéd, hanem párdal (nem dialóg, hanem duett). Egyszerre beszél mind a kettő. Mire a füle meghallotta, már a nyelve felelt rá. S ha az egyik elhallgat, akkor a másik is elhallgat.

Egy ilyen pauzát felhasználva, közbeszólt Io.

– No ha ti olyan élhetetlenek voltatok, hogy tizedmagatokkal nem tudtátok elfogni a principét: én ügyesebb voltam; mert én elfogtam őt egymagamban.

Azzal felnyitotta a pinceajtót, s lekiáltott Györgynek.

– Hercegem, jöjj elő.

A két bátyának tátva maradt szeme-szája a bámulattól, amint ezt az idegen alakot meglátták a süllyesztőből kiemelkedni.

A Domenichino egy nyurga, keskeny vállú legény volt, hosszú nyaka, kiálló ádámalmacsutkával, sápadt arca, ritka szakállal, de nagy szemekkel és szemöldökkel, a haja simán borult le a két fülére. Derékban elég hosszú lett volna, de a lábai voltak rövidek; mikor állt is, úgy nézett ki, mintha ülne. – A Satturno ellenben tömzsi legény volt, széles vállakkal és hosszú karokkal; s úgy be volt az arca nőve szakállal, bajusszal és szemöldökkel, hogy amíg meg nem szólalt, nehéz volt kitalálni, hogy melyik a képes fele?

A két előkelő nemes, amint tudomására jutott annak a nagy gyalázatnak, hogy a nővérének a budoárjában egy férfi volt elrejtve, éktelen haragra förmedt, s rárohant címerének meggyalázójára. Domenichino puskát fogott rá, Satturno pedig a tőrét rántotta ki. Csakhogy az a puska olyan hosszú volt, hogy a csőnek a vége túlment Györgynek a fején, s a szűk szobában nem lehetett vele hátrább menni. Satturnónak pedig György egy csavarintással kivette a kezéből a tőrt, s a háta mögé dobta, s aztán fél kézzel megkapta a kecskebőrénél fogva, s úgy odaültette a kőpadra, hogy fájhatott neki, mert mind a két kezével odakapott.

– Maradj veszteg! – monda neki György. – Te meg ne hadonázz azzal a puskával, mert kiütöd a fogadat az agyával. Én lovagias szándékkal jöttem a várkastélyotokba. Üdvözöllek Abulfeda di Giunchi grófok.

A várkastély, a grófi cím megtette a hatását. Aztán meg Györgynek a két hatalmas ökle.

– Én mint kérő jöttem ide a jegyesemért – folytatá György. S ha a móringon megegyezhetünk, azonnal fizetek, s hozhatjátok a papot.

A „fizetek” szó éppen varázshatással bírt. A puskákat szegletbe támasztották.

György adta a grand-seigneurt.

– Azt tudjátok, hogy én ki vagyok. Nővéretek, az én jegyesem, jól ismeri fényes eredetemet. Atyám után fejedelem, anyám után rokon a francia királlyal és a római császárral. Nevem principe di Rákóczy. Nem szorultam rá, hogy a ti grófi címetekkel ékeskedjem. Nem is egyébért fogadtam el a ti családotoktul elkobzott uradalmak donációját, mint hogy annak a jövedelmét tinektek, akik száműzve vagytok, átadjam. Ami a bérlőtül s a malandrinoktul megmarad: az legyen a tietek.

Azonkívül móringolok az én menyasszonyomnak ezer scudit, amit a kincstáratokba deponálok.

De már ekkor mind a két bátya a nyakában volt.

– Ti többiek pedig ne tátsátok itt a szátokat, hanem lássatok utána, hogy becsületes lakomát készítsetek. Itt a pénz! Hozzatok a görögtül ami jó és drága.

Azzal odadobott egy marék pénzt a kőasztalra, amin a fuggitivik röptiben megosztoztak, s futottak nagy versenykiabálás közt ki a házikóból, futtában címezve az ínyencségeket, amikkel a mai lakodalmat gazdagítani szándékoznak. „Cannelloni! mortadella! prosciutto! susamiello! formaggio! cipolle!” Nagy vendégség lesz ma itten. Az albergo csak egy futamodás, ahol mindezt megkaphatni, csengő pénzért. S éhes embernek gyors a lába.

– Küldjétek fel a barátot! – kiálta utánuk Satturno bátya.

Akkor aztán csak négyen maradtak a házban.

– Az eljegyzéshez azonban két gyűrű is kell – mondá Domenichino.

– Nekem van egy – monda György; – de ez az apámrul rám hagyott címeres gyűrű, amelyről megfogadtam a Boldogságos Szűznek, hogy soha más kézre nem adom, amidőn visszaváltottam az uzsorás zálogából.

– Jó lesz ahhoz az én két függőm – monda Io, lecsavarva a füléből a nagy karikafüggőket, amiket gyűrűnek is lehet használni.

– Azonban a házassági szerződést is meg kell írni! – erősködék Domenichino.

– Jó lesz – mondá György. – Írd meg te, sógor Domenichino.

– Én tudok jól írni, de csak szemüveggel, azt pedig eltörtem – menté magát az ifjabb bátya.

– Hát talán te, Satturno?

– Hah! Énnekem meg éppen csoda írásom van! De most éppen írógörcs van a kezemben; nem tudom a tollat fogni.

Io közbenevetett.

– No akkor éppen ki van egészítve a társaság, mert a principe meg éppen nem tud írni, ahogy én sem.

– No majd megírja a barát.

– Ha van tintája, papirosa?

– Hogyne volna? Anélkül nem oszthatna gyónócédulákat.

Jött már a barát. Lehetett hallani a kőlépcsőkön a facipője csattogását. Olyan könnyedén ugrált, mint a kecske.

György örvendetesen volt meglepetve, mikor a barátot meglátta. Az etnai vezetőjére ismert benne: Páter Olofernora.

– Hát téged hoztak ide erővel, szentatyám?

– A gondviselés ujjmutatása volt ez, fiam.

György tudatta vele, hogy most rögtön egybe akar kelni ezzel a grófkisasszonnyal, egyházi szertartás szerint.

Oltárt rögtön lehet minden olasz háznál felállítani. Viaszgyertya is volt.

– De elébb a házassági szerződést kell megírni.

A barát arra is készen volt. A csuhája zsebéből előszedte a papirost, tollat, kalamárist. A két bátya kétoldalt diktálta neki, hogy mi legyen a házassági szerződésben.

Akkor aztán következett, hogy a vőlegény és a menyasszony írják alá a szerződést.

A barát nem kérdezte tőlük, hogy tudnak-e írni. Hanem megfogta a vőlegénynek a kezét, a három ujja közé szorította a tollat, s úgy vezetve a kezét, odarajzoltatta vele az írás alá szép öreg betűkkel: Giorgio di Rákóczy de Felsővadász.

Azt senki sem tudta (Io sem), hogy György a tengeri utazás alatt megtanult Pétertől írni.

György azalatt, amíg a barát a kezét vezette a papíron, elolvasá az okiratot.

Egy szimpatetikus recept volt az a sáskák ellen.

György furcsán nézett erre a barátra.

Az pedig őutána a menyasszony kezét fogta meg, s azzal íratta alá a nevét – a sáskareceptnek. A barát kiverte a tollát, s átadta az írást Satturnonak.

Io az egész műtét alatt folyvást nevetett.

Györgyöt bosszantotta ez a nevetés. Egy menyasszony! Mikor a házassági szerződést aláírja. Mi nevetnivaló van azon?

– Mit nevetsz ezen az íráson? – kérdezé Iótul német nyelven.

– Nem az íráson; hiszen nem tudom olvasni; hanem ennek a barátnak a pofáján. Nézd csak ezt az arcot!

– Én nem találok semmi nevetnivalót rajta.

– Nézd meg jobban, te golyhó. De jól megnézd!

– Akárhogyan nézem, én ezt a barátot egy tisztességes, jámbor arcú férfiúnak találom – monda György.

– Hát hisz „azon” nevetek éppen!

S nem bírt magával a menyasszony. Mentül ünnepélyesebbé vált a menyegzői ceremónia, annál nagyobb lett a csiklandozó inger nála a nevetésre. Mindig félreforgatta a fejét.

– Az ördög látott ilyen menyasszonyt – káromkodék Satturno bátya. – Más jámbor menyasszony sír, mikor esketni viszik. Ez meg röhög!

Io, még akkor is, mikor a szerzetes elé letérdepelt György mellé, csak úgy tudta a nevetés vágyát leküzdeni, hogy a fél öklét a szájába sajtolta; mi végre a két grófi bátyát olyan felgerjedésbe hozta, hogy a tőreiket emelték föléje, gyilkoló halállal fenyegetve, ha egész illendő komolysággal nem mondja el a pap után az esketési formulárét.

Csak páter Oloferno arca maradt nyugodt és hivatásának megfelelő. Folyvást következetes ájtatossággal végzé a szent szertartást, úgy olvasá fel a breviáriumból a benedikciót, úgy köté össze a kopulált párnak a kezeit a kordájával, szemeit ég felé forgatva, s arcának megnyúlt kifejezést adva. Igazi mintaképe volt egy misszionáriusnak, aki a vademberek között hirdeti az igét. Mikor fejét lehajtá, lehetett látni a tarkóján a kopasz pilist, melyet a tonzúra képezett.

Megáldá az ifjú párt, s kötelességükké tette, hogy egymást szeressék.

– No! A nyakában van már a princnek a gúzs! – monda Satturno Domenichinonak; amint vége volt a ceremóniának. – Legyen neki az ő hite szerint! – dörmögé Satturno.

Akkor aztán sietett kezet szorítani a boldog vőlegénnyel és gratulált neki a menyasszonyhoz.

Domenichino bátya mindjárt megismerteté a süvét a szicíliai menyasszonyok szokásaival.

– No most sógor, magadra hagyunk a mátkáddal. Egyedül maradsz vele. Mi megyünk le a völgybe a lakomát vezetni, mert az a násznagyok kötelessége. A te dolgod a menyasszonyt megszelídíteni. Nem tréfadolog ám ez. Előre megmondom. A szicíliai mátka, mikor a nász estéjén a vőlegénye hozzá akar nyúlni, először is felszalad előle a háztetőre; aztán elbújik a pincébe, bemenekül a sütőkemencébe, onnan kell előhúzni. Akkor pedig rúg, harap és körmöl. Nagy szerencséről fogsz beszélhetni, ha holnap reggel mind a két szemedet felnyithatod. A hajadat jó volna előre tőbül levágatnod. Különösen az Io hugomnál nagyon kell vigyáznod. Mert ez amilyen vad erényes, megteszi azt, hogy leugrik a párkányról a mélységbe, ha nagyon szorongatod. Egy tigrist kaptál feleségül, szegény Giorgio! Egy párducnőstényt. Kést ne hagyj a közelében, mert megöl. Ha le talál verni, csak nekem kiálts, én majd fölszedlek.

Most már aztán Giorgio volt az, aki nem állhatta meg, hogy féktelen kacagásban ne törjön ki. Amit a két bátya nem vett jó néven. Ez a legnagyobb sértés. Kételkedni abban, hogy a menyasszony kikaparja a vőlegény szemét.

Szerencsére a barát felfogta a helyzet komoly természetét. Őtet nem zavarta az meg, hogy a menyasszony folyvást nevet az esküvő alatt, sem az, hogy a vőlegény nevet az esküvő után. A csuklyájában volt egy nagy zseb, az tele volt amulettekkel, aminőknek a hatása az ilyen alkalmaknál mindig bebizonyult. Egyet azokból a menyasszonynak a nyakába akasztott, másikat a vőlegényébe. Az első arra szolgál, hogy a menyasszonynak engedelmességet, a második pedig, hogy a vőlegénynek szeretetre való erélyt kölcsönözzön. És íme a szent jeleknek a csodája azonnal nyilvánult, mert azoknak az erejétől a menyasszony szelíden borult a vőlegénye keblére, s elszívelte, hogy az egy hosszú, forró csókot szívjon az ajkairól.

– Oloferno! Te csodatevő férfiú vagy! – monda erre Domenichino, s azzal a két bátya, a baráttal együtt magukra hagyá az egybekelt szeretőket. – Talán mégsem fogják egymást legyilkolni.

A cimborák ezalatt nagy tüzet raktak odalenn a völgyben; azonkívül szurokfáklyákat gyújtottak meg, s elkezdtek a dudaszó mellett szilaj kecsketáncot járni. A lakomához valót összehordták, a tömlőket megnyitották, nagy danolást és lövöldözést míveltek egész reggelig; a völgy világos lett a tűz- és fáklyafénytől, a sziklák visszhangzottak a daltól és fegyverropogástól.

A szerelmesek mind nem láttak, mind nem hallottak abból semmit.

…Hanem egy kérdésre mégsem tudott György választ kapni Iótul.

– Miért nevettél te olyan bomlottul az esketés alatt?

– Azt majd megmondom neked egyszer; – de már akkor sírni fogok.

XXIX. Fejezet

A jéghajó

György bizonyára nem számlálta a napokat, amik ezután következtek.

A földön kívül nincsen idő. S akik szerelmesek és boldogok, azok nem élnek ezen a planétán.

Az a sziklai barlangkastély, a maga csodálatos függőkertjével, az volt az ő egész világa.

Az uccelaio, a gesztenyék, a fügefák, a cardik, az articsókák kiszolgáltatták a mindennapi lakomájukat, amelyet Io tündérkeze ízletessé tudott varázsolni. Mindig fedezett föl hol egy spárgatelepet, hol egy csiperkefészket, amivel a lakomát változatossá tegye. A narancsfák, a gránátalmák, meg a hulló forrásvíz: aztán meg a hulló csókok. Mi kell a szomj eloltására több?

Milyen derék dolog egy olyan kicsi kis aszteroidban élni, mint Szicília szigete! Annak egy akkora kis tartományában uralkodni, mint a Val del Bove! S ott egy akkora kis mennyországot fogva tartani két kézzel, mint aminő Iónak az istennői termete, a kondor hajától elkezdve a rózsaszínű körme hegyéig. – Hajh, milyen geográfia!

És amellett mindennap más nő. Egyszer sem az, ami tegnap volt. Mindennap új meg új alak. Olyan a szenvedélye, mint a csodás tengeri medúza színei: öt percig rózsa, azután liliom, majd arany; éjszaka világító fény! A szivárványnak hét színe van, a szerelmes nőnek hétszer annyi.

Egy fejedelem nem gondolhatott volna ki nászörömei számára pompásabb menhelyet, mint amilyen Io sziklafészke volt.

Magasan túlemelkedve a ragályos gőzkörön, a tömjénillatú havasi növények mondhatlan illatárja között, egy Heszperidák kertje, s annak a háta mögött egy óriási barlang kupolaboltja, melynek párkányzatáról folytonos csergéssel hull alá a jégolvadás permetege, átlátszó kárpitot képezve a nagy alkoven előtt. Nappal ez a biztos menedék. Künn rekkenő meleg van, a délszaki fák kövér leveleiről csepeg az izzatag harmat; a mannafán jegeccé válik a gyógyerejű mézga. Ez az álmok ideje. A vízkárpit mögött hűs levegő van.

Emberhang nem téved e helyre; de az ezernyi énekes madár zenéje nem szűnik. A délvidék vándorai most húznak nagy csapatban a tengeren át, s Szicília a pihenőhelyük. Itt találnak tápszert az arbutus erdők mindig érő szamócáiban. S adót is fizetnek a madárfogó tőrökben.

Este van a lakomázás ideje. Akkor jó a házba bemenni. Naplement után egyszerre hideg lesz a lég, s csak később enyhül fel újra; de a házikót langy melegben tartja a solfatarától elpárolt víz a pinceodúban. Itt már fel van találva a gőzfűtés.

A jó etyepetyével[98] elköltött lakoma után jön a tündéri éjszaka, amit a lapos háztetőn szoktak eltölteni. Fölöttük a mélyen sötétkék boltozat, tündöklő csillagaival. Majd feljön a félhold az égre, s behinti ezüsttel a komor sziklákat.

Io meséket mond a szerelmesének, miket dajkájától, anyjától, leánytársaitól hallott. A mesevilág e népnek a története, a vallása, a poézise.

György áhítattal hallgatja az új Seherezádét, míg mind a kettőnek a szemeit lezárja az éjfél, s fut a hold csónakja fölöttük odább; a fülemülék versenyeztek egymással, egyik csalitból a másikba. Fölébresztik őket a rigók, meg a pacsirták: a hajnal énekesei.

György észre sem vette, hogy átalakult szicíliaivá. E csodálatos föld és e csodálatos ég befolyása alatt minden nyugtalan vágy, minden erőteljes ösztön elaludt lelkében: a szerelem édes örömei folytonos mámorban tartották egész idegzetét. A legszebb halál neme – a kéjben elolvadni.

Talán úgy elmúlt volna itten, hogy a történetíró fel sem jegyezte volna a nevét.

Egy éjjel, mikor ott az égmennyezet alatt feküdtek, arra ébredt fel György, hogy Io karjait a nyaka köré fűzve elkezdi őt a lapos háztetőn végighengergetni magával együtt.

Szoktak így mulatni pajkos gyermekek, hogy a földön fekve összeölelkeznek, aztán legurulnak a pázsitos lejtőn; hol az egyik van felül, hol a másik. S a szerelmesek is a gyerekek sorába mennek.

A háztetőnek magas párkánya volt; nem eshettek le róla. Legfeljebb, hogy György jól odaütötte a hátát a falhoz.

A másik percben aztán ő hengergette vissza a túlsó oldalra Iót, akkor meg az érintkezett gyöngédtelenül a mellvéddel.

De erre ismét még sebesebben gurigázta vissza Györgyöt Io, s annak a feje is nagyot koppant ezúttal a falon.

– Hallod-e, ezt a játékot én nem szeretem – panaszkodék György.

– De én még kevésbé szeretem – válaszolt rá Io.

– Hát akkor minek csinálod?

– Nem én csinálom; hanem te!

– Dehogy csinálom; hiszen én aludtam.

– Én meg álmodtam is. Ott jártam veled az égben.

Erre mind a ketten fölnéztek az égre.

– Nézd! Nézd! – suttogá György. – Hát ki lopta el a holdat az égről?

– Aztán meg a csillagokat?

Azért mégis világított az ég: csakhogy az a fény tűzveres volt.

Egyszer aztán megszólalt az, aki ezt a játékot csinálta velük: egy erős, taszító dördülés a föld alatt, mely úgy megrázta alattuk az egész házat, hogy minden idegük elzsibbadt bele.

– Mi ez? – kiálta fel György, elijedve.

– A hegy háborog – monda neki Io. – Sokszor megjön ez.

---

[98] Azon korbeli szó az „appetitusra”. Lásd „Mikes Kelemen levelei”.
J. M.

Ami az égről letörülte a holdat és a csillagokat, a Monte Frumento kráteréből kitóduló füstfelleg volt, megvilágítva a tűzhányó aknájából kitörő tűzoszlop által.

– Ne félj! – biztatá Io Györgyöt. – Ez csak a Monte Frumento.

Ez csak a kisöccse az öregnek. Nem ő maga haragszik.

De Györgynek ez is elég volt.

A háztetőről láthatá, hogy abból a tátongó sziklahasadékból, mely a völgyi utat elnyelni látszik, valami rózsaszínű fény kezd felderengeni, mely egyre jobban tért foglal, majd izzóvá lesz. Onnan egy lávafolyam tör elő.

Sietett magával levinni Iót a háztetőrül.

Az egész ház recsegett, ropogott: de ellenállt. Akik azt építették, már akkor számításba vették, hogy ez a szikla él és mozogni szokott.

De azért mégsem lehetett a házban megmaradni. A solfatára kürtője oda alant a pincében olyan erővel veté föl a gáztömeget, hogy kidobta az elzáró üstöt, s azzal az egész épületet megtölté fojtó kéngőzzel. Ezt a pokolpárát nem lehetett embernek kiállani.

Vége volt a paradicsomnak; itt volt az angyal a lángpallossal az ősembert kiverni a maga boldogságából.

Az a csendesen hulló csermelysugár ott a barlang előtt szintén átalakult harsogó zuhataggá, s az aláomló víz fekete volt.

És aztán elkezdett hullani valami eső. De az nem enyhített, áztatott, hanem égetett. Hamueső volt. Azon forrón, ahogy a tűzokádó gyomrából kikerült, hullott alá a tűzveres égből. Fekete eső.

– Fussunk innen – kiálta Io, megragadva György kezét. – Meneküljünk Taorminába, míg a láva utól nem ér.

S azzal gyorsan, ahogy csak a rémület sokszorozta a testi erejüket, rohantak alá a hosszú lépcsőgádoron a háztul a völgybe, beburkolva fejüket kendővel, hogy a hamuzápor meg ne fojtsa.

Az égre emelkedő tűzoszlop megvilágítá a völgyet.

Veszedelem volt a futás: mert a sziklaoldalakról óriási koloncok rohantak alá, miket a földrengés ledöntögetett.

Io csakhamar elfáradt a futásban, lábait égette a forró homok.

– Hagyj engem magamra itt a forrásnál – lihegé, midőn a sziklaforrást elérték. – Te menekülj magadban.

De ez a forrás is iszapot okádott most tiszta víz helyett. György nem szólt semmit, csak az ölébe kapta a szerelmesét, s úgy futott vele odább.

A hamuesőtől azonban olyan sűrű sötétség volt előtte, hogy a sziklás úton maga is csak bukdácsolva tudott előrehatolni. Azt sem tudta, hol jár?

Ha világos lett volna, találhatott volna valami hegyi ösvényt, amely a lankákra fölvezet: de ebben a vak sötétségben kénytelen volt találomra botorkálni előre.

S a hamueső kezdett már borsó nagyságú kősalakkal vegyülni.

– Dobj el, és hagyj itt vesznem! – nyögé Io.

György annál jobban szorítá magához.

Most egyszerre egy minden érzéket megbénító zuhaj hömpölygött végig a föld alatt, s egyszerre tűzfény borítá el a vidéket. Maga az öreg szólalt meg: a Monte Gibelló, s azzal együtt egy égostromló tűzoszlop lövellt fel a magas kráterből.

Ezzel a hamueső megszűnt: a sötétség is elmúlt.

A szűk sziklavölgy végetért, s kiszakadásánál lehetett látni a régi csinált utat, mely Taormina felé visz.

– Az úton vagyunk már! – rebegé György – ne félj, megmenekülünk.

– Várj csak – mondá Io. – Majd megtudod nemsokára, hogy minő menekülés ez?

Ahol a forró hamutalaj végetért, ott már Io leszállhatott György öléből, s a maga lábán futhatott tovább.

Mind a kettőjüknek fekete volt az arca, mint az ördögé. Iszonyat volt egymásra nézni!

Nemsokára bekövetkezett az, amitől Io tartott.

Fenn a légben elkezdett valami tompa bőgés, búgás támadni, mely nem hasonlít a villámsugár dörgéséhez, annál huzamosb. Az Etna által az égbe felhányt kődarabok kezdtek visszahullani a földre. Még tüzesek voltak, mikor leestek. Lehetett őket látni, mint ív alakban lehulló vérveres csillagokat. Ahová leestek, sziporkázva ásták be magukat a földbe.

György két karját tartá Io feje fölé. – Mintha védelem volna az egy ilyen pokolbeli meteor ellen!

Az izzó kövek egyre sűrűbben hullottak.

A szép viadukt mellett (római időbül való volt) volt egy csinált kút. A sziklába volt vágva egy fülke, s annak a közepéből folyott a tiszta víz egy medúzafőn keresztül egy kagyló alakú márvány medencébe.

Ennél a kútnál megállítá Györgyöt Io.

– Nem futunk tovább. Meg kell halnunk. Így is jó lesz. Itt mossuk meg az arcainkat, hogy ne menjünk ilyen ördögpofával a mennyországba.

Azzal letérdeltek a kútmedence elé, s megmosták az arcaikat szép fehérre, pirosra.

Törülközőjük nem volt: felszárították egymásnak az arcát a csókjaikkal.

Akkor aztán nem féltek többé.

Amint az ki volt mondva, hogy „meghalunk”, csodamódra elmúlt a szívükből minden rettegés. A nagy kataklizma nem volt rájuk nézve többé más, mint egy felséges látvány.

Az isteni tűzbálvány, mely siet elfoglalni a helyét a bíborral bekárpitozott égben; a rózsaszínű jégkúp, a skarlátpiros sziklák s a tűzfelhőkbül alászálló aranyveres csillagok: – és mindez visszaragyog két szempár tükrében! Az ember nem tudja, melyik felségesebb? a valóság-e vagy a tükörkép.

Átölelve tartották egymást. Szeretve, csókolózva meghalni! Hát lehet ennél nagyobb gyönyörűség? Mikor egy-egy óriási olvadt kőtömeg a közelükben lecsapott, szikraözönt szórva maga körül, brávót kiáltottak neki, s ha jött egy kéngomoly, olvadt érctömeg, hosszú fényfarkat húzva maga után, sisteregve vonult el a fejük felett: azt megtapsolták.

Melyik van hát nekik szánva?

És aztán közben elmondták egymásnak, hogy milyen boldogok voltak. Elmesélték újra a tündéri örömöket, a szerelem százféle bohóságait, s újrakezdték a szerelmi esküdözést: milyen szép vagy! szeretlek, imádlak! Provokálták a bömbölő Etnát a dévaj kacagásukkal, inzultálták a mennydörgő felhőket csókjaik csattogásával.

Hahaha! Ha ti csókolóztok, hát mi miért ne csókolóznánk? S az égbül alázuhanó kövek, az égő meteorok, a lángoló kéngomolyok szépen kikerülték őket leestükben. Itt két szerelmes ölelkezik: – oda nem eshettek.

Még a vén földisten is hozzájárult a tréfáikhoz. Ők ott ültek a kútmedence párkányán: a föld egy lökést adott nekik, s azzal leestek a kút mellé. Akkor aztán csak úgy is maradtak. Jó az ember fejének a földön.

– Hallod ezt a morajt? – monda György Iónak. – Ez egy corricolónak a dübörgése.

– Oh te bohó! A földrengést a kétkerekű talyiga görgésének veszed.

– De bizony corricolo gördülése ez, jól hallom.

Amint aztán felemelték a fejüket a földről, s kikémleltek a kútfülke alól, akkor látták, hogy csakugyan kétkerekű jármű döcög ez egyenes úton feléjük, melyet két szamár vontat; az ülésben egy barátforma alak ül; csuklyája a fejére húzva. Az égi tűzfényben ember és állat feketének látszik, hosszú éles árnyék vonul utánuk az úton.

– Nézd! Ott jön az ördög, aki elvisz bennünket! – szólt dévaj nevetéssel Io.

Csakugyan a földalattiakkal kellett szövetségben lenni annak az élő teremtésnek, aki ezen a réméjszakán kétkerekű laptikájával meginduljon fölfelé azon az úton, mely az Etna felé vezet. Aki Istennel van, az menekül innen inkább, ahogy a szamarai futni bírnak.

Ez pedig közelebb jön.

Már odaért a kút elé. A szamarak érzik a víz szagát, s ösztönbül is odafutnak corricolostul a vízmedencéhez.

Az a csuklyás alak pedig, a szekéren, amint meglátja az ifjú párt, leugrik a kocsirul, s mély, dörgő hangon szól:

– Ah! Io! Giorgio! Értetek jöttem!

Annak még fekete az arca a hamuesőtől: csakugyan olyan, mint Belzebub.

– Ki vagy, mit akarsz velünk? – kiált György, merészen eléje állva a félelmes alaknak. – Mi neved?

– Páter Oloferno.

– Padre Oloferno! – kiálta kétségbeesetten Io. – Mondtam ugye, hogy a sátán jön értünk, aki elvisz bennünket.

– Legyen eszed! Hiszen Pater Oloferno nem a sátán.

– Én tudom, kicsoda padre Oloferno! Meg hogy kicsoda a sátán. Padre Oloferno nem a sátán, hanem mégis a sátán jött értünk.

Páter Oloferno mérgesen kiáltott rájuk.

– Valamennyi szentekre: ne disputáljatok most a sátánról, hanem kapjatok fel a corricoloba; aztán siessünk Taormina felé.

De Io makacskodott.

– Nem! Nem! Én nem hagyom a Györgyömet tőlem elszakítani. Mi megegyeztünk, hogy itt halunk meg. Most akarunk meghalni együtt. Mikor legjobban szeretjük egymást. Ugye, Giorgio?

S olyan erővel csimpajkodott bele, hogy György mozdulni sem tudott.

– Ejh! Bolond gyerekek! – dörmögé Páter Oloferno, s nem sokat teketóriázott velük; hanem felnyalábolta mind a kettőt, ahogy egymást átölelve tarták, s mint két ölbeli babát, odavitte a kétkerekű szekeréhez, behajította, s azzal ráhúzott a két szamárra a fustélyával, s maga gyalog futva mellettük, vitte a kétségbeesett szerelmespárt – igazán úgy, mint akiket veszteni visznek.

Io egyre kiabált és sírt, hogy mért nem engedik meghalni? S biztatta az égből hulló köveket, hogy oda sújtsanak le az ő fejére, de amit azok hallatlanná tettek.

Az Etna lángoszlopa egész felleget támasztott maga körül. Pluto beleártotta magát Jupiter hivatalába. S a pokolbeli felhő is villámokat szórt és mennydörgött.

Egy erős szélroham, mely a tenger felől jött, egyszerre félretaszítá a lángveres füstkárpitot, mellyel az ég be volt terítve, s átverte az Etna déli oldalára.

Az ég egyik felét ismét elfoglalták a csillagok; a hold vékony ezüstsarlója ott úszott a sötétkék boltozaton. Véletlen csillagtalálkozás folytán éppen ott ragyogott a holdsajka fölött a Jupiter fényes csillaga.

Io nagyot sóhajtva mutatott fel az égre.

– Nézd! – monda Györgynek. – Ott van az égi jel, ami teneked szól. Tudod, mi az a félhold, azzal a csillaggal?

– Nem tudom.

– Az Törökországnak a címere.

– Azt meg éppen nem tudom, hogy mi dolgom van nekem Törökországgal?

– Azt sem tudod? No majd megtudod nemsokára.

A corricolo a két szamárral szerencsésen eljutott a taorminai gesztenyeerdők közé, ahol már kevesebb volt a veszély.

Ezen az oldalon tiszta volt az ég, az óriási fák zöld boltozatain keresztülkandikáltak a csillagok, s a bokrok közt repkedtek a fénybogarak.

Mikor hegynek fölfelé vitt az út, a két szamár csendesen cammogott: a kocsivezető szerzetes maga is segített tolni a szekeret. György beszédbe ereszkedett vele.

– Isteni gondviselés volt az, atyám, hogy te értünk jöttél most ezzel a corricolóval.

– Az volt, fiam.

– Honnan jöttél?

– A kolostorból.

– De hisz az nagyon messze van ide.

– Még tegnap este indultam útnak.

– Hogy miértünk jöjj?

– Hogy „teérted” jöjjek.

– De hiszen tegnap este még csendes volt minden a földön. Mi a kaszáscsillag feljöttéig ébren voltunk és beszélgettünk. A tűzhányó nem nyugtalankodott. Csak

egyet-egyet mordult; de azt már megszoktuk. Hogyan sejtetted te azt meg, hogy minket a tűz ki fog zavarni a fészkünkből?

– Nem tűz zavar ki téged a boldog fészkedből, édes fiam: hanem a jég.

– A jég? – szólt elbámulva György. – Hát hol van itt jég?

Io értette már ezt.

– Hát nem érzed, hogy itt van a jég a mi szíveink között?

– El is fog akkor ott olvadni, mondhatom.

– Bizony nem fog elolvadni, kedvesem, akármilyen forró legyen is a mi szívünk.

Mire a corricolo feljutott az út legmagasabb pontjára, már akkor virradni kezdett.

Csodálatos hajnal! Keleten sárgul az ég alja, majd bíborszínbe megy át, a tenger azúrkék, a jóniai hegyek olyan közel látszanak, délnek veres kárpittal van behúzva a firmamentum, melyet tűzoszlopként támogat az Etna kitörő lángja. A hegyrepedésen egy világító sáv kígyózik alá: a kiömlő láva. A sűrű gesztenyeerdő alatt vidám mulatólakok falai ragyognak a hajnalpírban. Alább Taormina felséges romjai tündökölnek a hajnalfénytől. Az öbölben egy kétárbocos gálya áll horgonyon, behúzott vitorlákkal. S fenn az égen még látszik a félhold, közepében a fényes csillaggal. Annak a hajónak az árbocán ugyanazt a jelt lobogtatja a veres zászló.

– Látod azt a hajót ottan? – szól Io, erősen megszorítva Györgynek a kezét.

– Látom. Kétárbocos török schooner.

– Az a jéghajó.

– Hát mi közünk nekünk egymáshoz? Nekem meg a jéghajónak.

– Kérdezd meg csak padre Olofernotól.

Páter Oloferno kérdezetlen is felelt.

– Emlékezzél rá, fiam, hogy amidőn az Etna tölcséréhez felvezettelek, te voltál, aki azt kieszelted, hogy a kúpot ellepő jégnek nagy vásárt lehetne szerezni olyan országokban, ahol a jeget csemegének használják s messze földrül hozatják öszvérháton. Hajóval könnyebben el lehetne szállítani.

– Tudom. A költséget előre át is adtam a perjelnek, amibe egy hajó kibérlése kerül.

– Azt a pénzt most visszakapod, nyereséggel. Egy szmirnai hajós elvállalta a jégszállítást, s megvette készpénzen a jeget. Innen ő azt Konstantinápolyba fogja szállítani.

– Hát az igen derék dolog. A te kolostorod is nyer vele, meg én is.

– A hajó már meg van terhelve az egész jégrakománnyal. S indulásra készen áll.

– Hát csak szedje fel a vasmacskáit, feszítse ki a vitorláit, s aztán induljon Isten hírével, vagy ha török hajó, hát Allah hírével, a maga útjára.

– Azt még ma tenni fogja: csak terád vár.

– Énrám vár a hajó? – Hát mért vár énrám?

– Hogy elvigyen magával.

Ezen meg már éppen nagyot nevetett György.

– Hogy én is elmenjek a jéggel? Hisz nem akarok én sorbetet meg fagylaltot készíteni Sztambulban.

– Hát elfelejtetted már, amit nekem mondtál odafenn a Monte Gibello kúpján?

– Bizony nem emlékszem már semmire.

– Mikor választ követeltél a tűzhányótul ama kérdésedre, hogy mért vagy te itt most?

– Kérdeztem volna? Hiszen nagyon jól tudom.

S azzal hangos csókot cuppantott lo könnyező szemére.

– Nem ezt a választ kaptad a kérdésedre, fiam. Hanem, hogy olvasd el azt a levelet, melyet magaddal hoztál, címzet nélkül: s amit abból a levélből megtudtál, az annyira kétségbe ejtett, hogy bele akartál rohanni az Etna kráterébe.

– Emlékszem rá. Az volt abban a levélben, hogy engem azért küldtek ide, hogy holtig el legyek temetve, hogy ez a sziget rám nézve egy börtön: öröm nélkül, szerelem nélkül.

– És akkor fordultál a másik elementumhoz, a jéghez, tanácsot kérve, s attul jött az a gondolatod, hogy az Etna jegével kereskedést lehetne űzni a keleti tartományokba, s akkor te magad is elszökhetnél innen egy jégszállító hajóval.

– Igaz, hogy azt mondtam, mert akkor nagyon el voltam keseredve. De most már nem tartom ezt a szigetet börtönnek: nem akarok innen menekülni. Itt van nekem a mennyországom, az én kis feleségem. Most már boldog ember vagyok, s csókolom a kezét a császárnak azért, hogy ideküldött. Kibékültem minden ellenségemmel. Senkivel sem vagyok haragban. Egészen itthon vagyok már. Eszemben sincs, hogy innen elszökjem.

Páter Oloferno most már kemény hangnyomattal szólt.

– De hogyha a hazád szólít?

– Hazám? Hát van énnekem hazám? Hogy híják ezt az országot?

– Magyarország.

– Aha! Ismerem azt a pátriát: onnan jönnek a csikósok, a hajcsárok meg a drótostótok Bécsbe. Nem vágyom utánuk.

– Nem azokbul áll a te nemzeted! Az a délceg, vitéz, nemes faj, aki századokon át védbástyája volt a kereszténységnek, hős lovagja a szabadságnak, s most nyög az idegenek uralma alatt.

– S hogyan segíthetnék én ezen a nemes népfajon?

– Úgy, hogy ha most innen elmenekülsz, felhasználva a kedvező alkalmat, amikor a kémeid nyomodat vesztették, s aztán elvitorlázol oda, ahol dicső atyád száműzetésben él. Az ő neve, a Rákóczy név maga egy tábor. Ha egy Rákóczy a haza földjére leteszi a lábát, a föld megrendül alatta, s ha az ébresztő szót elkiáltja, a halottak föltámadnak: egy egész halott nemzet, s összetöri láncait.

– Hát mért nem megy az atyám oda?

– Azért, mert egész Európa minden hatalmasai kötést csináltak ellene, hogy őt fogva tartsák a pogányok földjén. Atyádnak, a nagy fejedelemnek meg van tiltva bármely keresztény országba belépni. S aki menhelyet, védelmet adott neki, a török szultán, az egyúttal az ő börtönőre, aki vigyáztat rá, hogy menhelyét el ne hagyhassa. De ha te odamégy az atyádhoz, hogy ő átadhassa neked a maga

hatalmát örökségül, s rád ruházhassa azt a nagy küldetést, amelytől ő maga el van zárva: azzal te megjelenhetsz Franciaországban, odaléphetsz a király elé, akivel rokonságban állsz, s megújíthatod vele azt a szövetséget, amelyben dicső atyád állt az ő nagyatyjával, s hadsereg élén térhetsz vissza hazád felszabadítására.

– Különös beszéd ez egy paptól. De hát ki hívott engem? Én nem hallom a hívást.

– De hátha én küldelek? Ha én mondom azt, hogy eredj!

Ezt Io mondta Györgynek.

György nagyot bámult kedvesére.

– Te küldesz engem?

– Én Giunchi Abulfeda Io! A mór fejedelmek utóda; aki nem felejtettem el soha, hogy hazám szabad volt, s nemzetségem úr volt e kis hazában. Én mondom, hogy eredj! Vége van a csókolózásnak: kezdődjenek a kardcsattogások. Én, aki szeretlek, aki imádlak! Aki Bécsben is megszabadítottalak ellenségeid hálójából, aki ide is utánad jöttem, itt is elrejtettelek, sziklaodúmba; megkötöztelek a szerelmemmel, hogy látható ne légy, életjelt ne adj. Én mondom neked: most nyitva van a börtönöd ajtaja! Csak egy napra! Fuss innen! És aztán végezd el, amire a sors elhívott. Szabadítsd fel a hazádat! Akkor az én hazám is felszabadul.

– Velem jössz-e?

– Hova gondolsz? Ahová neked menni kell, ott nincs szükség szerelmes leányra. Oda nem kell boldog ember. Abban a percben én sem vagyok többé nő: férfivá változom át, s fegyverrel a kezemben megyek ellenséget irtani.

– Hát elhagyjalak hűtlenül? Az esküdt feleségemet? Hisz megver az Isten.

Io most gyöngéden borult György vállára.

– Kedvesem. Első és utolsó szerelmem. Nem ver meg téged az Isten, ha engem elhagysz. Engem se, ha tőled elválok. Nem voltunk mi hitvestársak soha.

– Hát nem esketett bennünket össze az oltár előtt páter Oloferno?

Io mosolygott, de már a szemeiben ott ragyogtak a könnyek.

– Emlékezel, ugye, drágám, milyen nevetés lepett meg engem egyszer, mikor valamit kérdeztél tőlem? Aztán megint, hogy nem tudtam magammal bírni, mikor az esküvőnk szertartása lefolyt: egyre nevetnem kellett, s mikor te unszoltál, hogy mondjam meg, mért nevetek folyvást? akkor azt mondtam neked: „majd megmondom neked egyszer, hogy miért nevettem: de már akkor sírni fogok.”

Zokogott már.

Ekkor meg azt nem értette György.

Végre aztán a sírást kacagással keverve rikácsolt fel Io.

– Hát te vaksi! Hol van a két szemed, hogy nem ismertél rá? Együtt jártál vele a Monte Gibellón: s tőlem kérdezed, hogy hová lett? Hisz ez a Padre Oloferno a te megmentőd, a te védelmeződ, *Pelargus.*

György ekkor ébredt a való tudatára.

Valóban ő az: csakhogy Bécsben délceg csikós volt, atléta termetű, sodrott bajuszú, hosszú hajú magyar, itt pedig szakállas, bajusztalan olasz barát, görbe hátú, lecsüngő fejű, kurtára nyírt hajjal és kiborotvált pilissel.

A kuruc vezér nagy mestere volt az átalakításnak: hajdanta is megjárta Bécs városát álcázottan, s ő fogta el a híres Ocskayt, Rákóczy áruló vezérét, a tábora közepén, aki az oláh cigány alakjában nem ismerte fel hajdani kenyeres pajtását.

Mikor aztán Oloferno kiegyenesíté előtte összegörnyesztett termetét, akkor ráismert.

És akkor aztán a nyakába borult.

– Én vagyok Pelargus – mondá az álszerzetes. – Atyád vezére egykor: a te őröd, védelmeződ gyermekkorod óta. Engem bíztak meg az ország elégedetlen fejei, hogy téged kiszabadítsalak s atyádhoz vigyelek. Most itt a szabadulás perce. Ne tétovázz. Kövess. Én is veled megyek.

A gályárul felhangzott a hajótülök szava, mely az indulásra készséget jelenté.

– Siess! – kiálta Io. – Nem vagyok feleséged.

De György nem állhatta meg, hogy még egyszer át ne ölelje kedvesét.

Io visszatiltá.

– Vége van! Ez a könny volt rajtam az utolsó, ami asszonyi! Letörültem! – Mátul fogva férfi vagyok.

S hogy erős lelkérül bizonyságot tegyen, kirántá övébül azt a kést, melynek markolata mindkét végén pengével van ellátva. A tőr egyik hegyét a saját szívének, a másikat kifelé irányzá.

– A szicíliai leányok így szokták a csókot visszautasítani.

A hajótülök másodszor is szólt. Oloferno megkapta az ifjú kezét, s vaserővel ragadta magával le a parti lejtőn. Io alakja eltűnt előle örökre. S az egész boldogság szétfoszlott mint egy édes álom.

Perc múlva ott ültek a csónakon, mely őket a hajóhoz szállítani készült.

XXX. Fejezet

„Szememből könnypatak csorog”

„Mohabbet” volt a török gályának a neve, mely Györgyöt Pelargussal együtt felvette. Kétárbocos török hadihajó: tizenkét ágyúval és százhúsz tengerészkatonával ellátva. Arnót lovakat szállított Törökországból Messinába, a császári lovasság számára, egyenesen a kormány megbízásából.

Ez azonban nem akadályozá a hajóskapitányt, hogy mellékesen a saját erszénye kedveért is egy kis üzletet csináljon. Ballasztnak jeget vett föl, azzal rakta meg a hajó fenekét. Arról is volt valami sejtelme, hogy az a két utazó, aki busás vitelbért fizetett előre, valami politikai menekültféle; az egyik barátcsuhában: ez törökül is beszél. A török politikának a hegedűje mind a két oldalon fel volt húrozva.

A vitorlákon kívül még más mozderőt is hordott magával a gálya, ami tengeri ütközeteknél, más hajók üldözésénél nélkülözhetetlen: evezőket. Huszonhat eve-

zőlapát volt a két oldalán, s azokat hetvenkét férfi húzta. Három sor pad volt a számukra egymás fölötti sorokban alkalmazva. Gályarabok voltak. Az egyik lábuk oda volt békózva hosszú lánccal a gályapadhoz. Azon ültek, azon háltak: arról el nem távozhattak messzebbre, mint amennyire a lánc bocsátotta. Igen kegyelmes lánc volt: öt lépésnyire is mehettek miatta.

A kiindulásnál nem volt szükség az evezőkre: anélkül is elég erősen hajtotta a szél a vitorláknál fogva a hajót, s a pilóta útmutatása mellett erősen ügyelni kellett, hogy a gálya neki ne menjen azoknak a tenger alatti koloncoknak, amiket Polyphémosz hajigált Ulysszesz hajói után.

György naphosszat ott ült a hajó farában, szótlanul, az elhagyott szigetre bámulva, melynek városokkal megrakott partjai egyre messzebbre tűntek el szeme elől. Alkonyatra nem látszott már belőle egyéb, mint az Etna. Naplement után a narancssárga égen, mint egy fekete felhő, mely gyökeret vert a tengerbe, úgy látszott a füstje a láthatáron.

Csak ez a füst emlékeztette még Iora.

Ez volt egyetlen és igazi szerelme.

Csodálatos teremtés! Aki feláldozza mindenét a szerelemért, s aztán feláldozza a szerelmét a hazájáért. Azért a hazájáért, mely tűzesővel, kőzáporral, lávafolyóval veri őt ki utolsó menhelyébül.

– Te rettenetes bálvány! Te haza!

Mire az éj leszállt, már akkor a láthatáron csak egy gyönge tűzpír jelezte, hogy hol van az ő elvesztett paradicsoma. Pelargus gyökeres orvoslás alá vette az ifjú kedélyét. Mit? Szerelem? Az még ebben a korban csak játéknak való! Előfogta és tartott neki nagy előadásokat hazája történetéből. Hogy harcoltak, mennyit szenvedtek a magyarok hazájuk szabadságáért.

Györgynek elég gyors felfogása volt, hogy megértse, mit jelent az: egy ország, melyet őseink elfoglaltak, abból rendes államot alkottak, aminek törvényei vannak, amelyen egy nemzet él, mely a saját nyelvén beszél, ír, prédikál, tanít; ahol az, aki derék tettekkel kitünteti magát, nemesemberré lesz; s ennek a nemesembernek beleszólása van abba, amit az országnagyok tesznek, fel egész a királyig. S akin törvényellenes igazságtalanságot elkövetni nincs megengedve a hatalmasoknak; mert fölöttük áll egy még hatalmasabb, az egész nemzet. S ez a szabadság.

György egészen fölmelegedett a szabadságért. Megértette már, hogy azért, hogy egy egész nemzet szabadsága meg legyen tartva, olyan kiváló alakoknak, akiket az a nemzet vezérül megválaszt, a veszedelmekkel, sőt magával a halállal is szembemenni dicsőséges feladat. Csak meg kellett gyújtani a lángot: égett az aztán magátul is. Volt olaja elég abban a szívben!

Azonban egyszer csak megállt a szél, a vitorlák lelohadtak: a hajó nem ment előre.

A hajóskapitány jelt adott éles sípszóval. Arra az őrök felrugdalták fektükből a gályarabokat, s megkezdődött az evezés. György először látott ilyent. Azon a kereskedő hajón, amelyen ő idejött, nem voltak evezősök.

Nehéz munka!

A harmadfél öles evezőlapátot három ember emeli és húzza, akik három egymás fölé emelt karzatra vannak felosztva. Egyszerre kell mind a két oldalon a huszonhat lapátnak felemelkedni és lecsapni a vízbe. Mikor felemelik a lapátot, akkor az evezősök mind fölugranak a helyeikből s előretoppannak, akkor aztán lemerítik az evezőt lapjával élesen a hullámba, s hirtelen hanyattvetik magukat az evezőpadra: az emberek nagyot nyögnek, a feszített evező megrántja karjaikat kegyetlenül, s a visszahulló lánc nagyot csördül. Ahány evezőcsapás, annyi nyögés, annyi lánccsörgés kórusban. S ez így megy szakadatlanul, amíg újra bele nem kap a szél a vitorlákba. Hátuk mögött jár a porkoláb, aki ügyel rájuk, hogy mindenki jól megmarkolja az evezőt, s az izmai feszüljenek. Aki nem jól húz, annak a hátát eléri a hosszú rinoceroszbőr korbács.

S az izmok munkáját jól lehet ellenőrizni, mert ing nincs rajtuk: az egész felsőtestük meztelen, övön alul is csak rongy az öltözetük. Hozzá vannak már edzve a tengeri légtől. Hanem aztán táplálékot eleget kapnak. A gályarab munkájához erő kell, s a gályarab gazdájának ügyelni kell rá, hogy az igásmarhája el ne csenevésszen. Mindennap háromszor kapnak húst rizskásával! – Hát mi panaszuk lehet?

Nincs is. De nem is szabad lenni. A gályaraboknak meg van tiltva az egymás közötti beszéd. Aki megszólal, azt ütik. Rab dolga hallgatás.

Hanem azt nem lehet tőlük megtagadni, hogy néha-néha, mikor pihenőóra van, ne danoljanak. Az éneklés szabad. Sőt azt meg kell engedni a gályarabnak, azért hogy a tüdeje táguljon.

Vannak közöttük görögök, örmények, olaszok, franciák. Minden csoport a maga nótáját énekli.

György hallgatja ezeket a dalokat a födélzetről.

Egy este valami különösen mélabús dalra gyújtottak rá az evezősök, amiben fájdalom, vágy van kifejezve, hogy Györgynek a szemébe szökött a könny, mikor azt meghallá.

Elszégyenlette magát Pelargus előtt ezért a gyöngeségért, s letörlé a könnyet a szeméből.

Hanem akkor aztán azt látta, hogy Pelargus barázdás arcának a mély redőin is végigcsorog az a csodálatos víz, aminek a kútforrása a szívben van.

– Ez egy magyar dal – monda Pelargus szomorúan.

– Hát e rabszolgák közt magyarok is vannak? – kérdé elbámulva György. – Hogy kerültek azok a török gályára?

– Hát mint hadifoglyok.

– Én azt hittem, hogy ezek mind gonosztevők, akik gyilkosságért lettek gályarabságra ítélve. Érted te azt, hogy mit danolnak?

– Régi magyar dal, mindenki ismeri.

Az evezősorbul ez a dal hangzott fel kórusban:

Szememből könnypatak csorog
Emlékedre édes hazám.
Bár tatár rabszíjat fűz rám,
Szívem csak érted dobog.

S aztán még komorabban folytatja:

Bár csak egyszer láthatnám
Kéklő bérced, kedves hazám.
Vígan hunynám le szememet,
Majd ha egy hant eltemet.

– Taníts meg engemet erre a dalra – monda György Pelargusnak.

– De akkor értened kellene a szöveget. S te nem tudsz magyarul.

– Megtanulhatok tőled, amíg a tengeri út tart. Ha Szicíliáig jöttömben megtanulhattam írni Pétertől, innen Rodostóig csak megtanulhatok tetőled magyarul. Az sem lesz nehezebb, mint az írás.

Pelargus aztán elmondta neki németül a kardal értelmét. Akkor meg éppen el volt tőle György ragadtatva.

Most már követelte Pelargustól, hogy grammatice szedje szét előtte a mondatokat egyes szavankint.

Pelargus hozzáfogott.

– Szememből = „aus meinen Augen”.

– Micsoda? Ott egy szó, itt meg három.

– Igen. „Szem” = „Auge”. A magyar az emberi tagoknál sohasem használja a többesszámot: tehát „Augen”; „Szemem” = „meine Augen”. „Szememből” = „Aus meinen Augen”.

– Csodálatos egy nyelv.

Hát még mikor a „láthatnám” analízisére került a sor.

– „Lát” = „sieht”, „láthat” = „kann sehen”, „láthatnék” = „ich könnte sehen”. „Láthatnám” = „ich könnte es sehen”. S erre ugyan vigyázni kell: mert ha azt mondod a magyarnak, hogy egy szót sem tudsz magyarul, akkor szívesen lát, megtraktál, s azt mondja: „igyál, brúder”; de ha magyarul szólalsz meg, s a határozott módot a határozatlannal összezavarod, akkor nem koccint veled többet.

– Akkor ez még nehezebb, mint írni megtanulni. De legalább azt az egy nótát megtanulom, hogy az apám rám ismerjen róla.

S betanulta azt a szomorú dalt, amit a gályarabok énekeltek. S azután megtette azt, hogy amikor a gályarabok odalent az evezőpadokon azt a hazai dalt énekelték, ő a gálya korlátján keresztülhajolva, beleénekelt az ő kórusukba: amiért azok nevető arccal tekintettek fel hozzá.

A gályarabok nevetnek is!

S aztán a sipkájukat tarták fel hozzá. Hát természetes az észjárás. „Ha rokonszenvezel velünk, ne csak dalszóval mutasd ki, hanem dobj egy kis alamizsnát!” György odahajított nekik néhány piasztert.

Mit csinálnak a gályarabok a pénzzel? Hát luxust űznek. Rágnivaló dohányt vesznek rajta. Ez nem ád a magas kormány: legfeljebb a katonák pipáiból kivert bagót engedik át nekik. Pedig hát ez a rab életének az egyedüli gyönyörűsége: a bagózás.

Egy éjjel a közös kajütben heverészve azt mondá György a mentorának

– Hallod-e, Pelargus. Nekem egy jó gondolatom van, ami neked is tetszeni fog.

– Mondd el, hercegem.

– Én már alig bírok magammal, hogy a szabadságért való küzdelmet megkezdhessem. Ha egy láncot hallok csörögni, a vér a fejembe tódul. Ha egy kivont kardot látok, átfutja minden porcikámat a hőség. Kedvem volna nekimenni a zsarnokoknak és ízekre tépni őket.

– Ezek mind olyan indulatok, melyek a Rákóczy-vérnek díszére válnak.

– Hát én azt főztem ki magamban, azokon a csendes éjszakákon, amidőn az evezősök lánccsörgésétől nem bírtam elalunni, hogy egy éjjel mi ketten megrohanjuk ezeket a pipogya strázsákat, levágjuk, beledobáljuk a tengerbe. Aztán leverjük a gályaraboknak a láncait, felfegyverezzük őket a katonáknak sorba rakott fegyvereivel, mikor azok alusznak, aztán felkoncoljuk a hajóőrséget: elfoglaljuk a gályát, s azzal kitűzzük a szabadság zászlaját.

– Hercegem! Ez tréfának nagyon komoly; komolynak nagyon bolond!

– Miért?

– Azért, mert ez a török szultán hajója, ezek a török szultán katonái, s a török szultán a mi protektorunk és szövetségesünk.

– De ezek a gályarabok meg a mi hazánkfiai. Hát szabad a török szultánnak a magyarokat a gályához láncolni? Ki adott neki arra jogot?

– A hadiszerencse. Ezek itten hadifoglyok.

– Hadifoglyok? Hát ha a magyaroknak védnöke a szultán, hogy kerülnek a magyarok török hadifogságba?

– Hja édes herceg; te ezt még nem érted. Ezek a magyarok *labancok* voltak.

– És mi?

– Mi pedig kurucok voltunk.

– Hát a kurucnak meg a labancnak egymást gyűlölni kell, bárha mind a kettő magyar is?

– Bizony gyűlölni kell! Mikor hadat jártunk, vágtuk egymást karddal, lőttük láncos golyóbissal; ha megkaptuk, törvényt tartottunk a fejére, kivégeztük; egymás városait porig hamvasztottuk. Ennek az a sora.

– No hát az jó volt akkor, amikor hadat jártatok; de itt most nincsenek ellenséges felek. Itt én nem látok mást, mint láncra vert rabszolgákat, akik zsarnokaiktól el vannak nyomva. S te már úgy beletüzeltél engem a rablánctörésbe, a zsarnokok elleni gyűlöletbe, hogy ahol rabszolgákat hallok nyögni, láncot csörömpölni, mindjárt görcs száll a két karomba, hogy kikapjam a kardot a strázsájuk kezéből s kettéhasítsam vele a fejét.

– Fogadj be egy kis filozófiát a kebledbe, hercegem; mert filozófia nélkül a világban nem lehet megélni. A rabszolgaság egészen relatív dolog; attul függ, hogy érzi-e a terhét az, akire rá van mérve vagy nem érzi? Ezek a gályarabok itt már egészen hozzászoktak a maguk állapotjához. Többször beszélgettem velük, az őreiket megfizetve, s kikérdeztem őket a sorsuk iránt, ha nem kívánkoznak-e haza? Nem kívánkoznak. Ez a kesergő nóta csak egy régi emlék, amit eldalolnak; de nem éreznek többé. Húsz éve már, hogy itt ülnek. „Minek mennénk mi a ha-

zánkba már vissza? Feleségünk rég férjhez ment, gyerekeink elzüllöttek, házunkat se találjuk a helyén; földeinken megosztoztak. Senki se ismerne ránk többet. Otthon koldulnunk kellene vagy rabolnunk: még több verést kapnánk, mint itt, s utoljára felakasztanának. Itt pedig összeszoktunk már, mind jó ismerősök vagyunk, senki sem szidja a másikat. Minden napra kijár bőségesen a magunk elesége: azt nem veri el a jég!” Ezeknek nem fáj a rabszolgaság. Hozzászoktak.

– Talán hát jó néven sem venék, ha fel akarnám őket szabadítani?

– Sőt bizonyosan elárulnának. Mert a megszokott rabszolgaság az embernek a lelkéből is szolgát csinál. Ellenben azok, akik otthon vannak, minden sérelemért nagyon érzékenyek. A hazájában lakó magyarnak az is rabszolgaság, ha idegen parancsol neki; nem kell oda korbács: elég az idegen szó. Annak rabszolgaság az, ha nem a saját bírája, nem az ország törvényei szerint ítél fölötte. A nemes magyarnak az is zsarnokság, ha törvénytelen adót vetnek ki (nem az ő nemesi portájára), hanem a jobbágya telkére. Felháborítja a lelkét, ha a házát megszámozzák, a telkét fölmérik. Vannak magyarok, akik a legkínosabb rabszolgaságnak tartják, ha a templomuk tornyára a kakas helyébe keresztet tűznek ki; s inkább választják a gályarabságot, mint hogy a feszületet megcsókolják: akiknek a börtön nem oly rettenetes; mint ha a templomukba jezsuitát visznek misét mondani. S akik azért, hogy ezt a láthatatlan láncot, aminek a békója nem tör, a füzére nem csörög, letörjék a kezükről, készek kardot fogni, életet, boldogságot, ősi vagyont feláldozni: felzendülni, táborba szállani. Azért mert ők *érzik* ezt a rabságot. S mert érzik, joguk van attól megszabadulni. Ezek várnak terád, mint megszabadítójukra. Érted-e már?

– Teljesen értem. A megszokott rabság tehát nem rabság. S az a békó, amit a láb visel, nem olyan nehéz, mint az, amit a lélek visel. De hát hadd kérdezzek tőled még egyet. Azt mondád: ezek a gályarabok, ezek a magyarok, megszokták már a gályapadot, az evezőlapátot; mert húsz éve már, hogy itten ülnek. De hát vajon azok a magyarok, akik otthon húzzák az igát, nem szoktak-e ahhoz éppen olyan jól, mint ezek itten?

Erre a kérdésére az ifjúnak nem tudott Pelargus mit felelni. A választ erre a kétségre megkapta évek múlva a bátyja, József; bele is halt, amikor megkapta.

A Mohabbet hajóskapitánya, úgy látszott, hogy néma volt. Szavát nem lehetett hallani soha. Volt egy ezüst sípja, azzal szokott jelt adni. Egész a görög partokig tudomást sem vett a két utazójáról.

Szalonikinál horgonyt vetett a hajó, élelmiszereket bevenni. Itt a kormányzótul egy csausz jött ki a hajóhoz, aki a hajóskapitánynak egy levelet hozott, meg egy csomagot.

Annak a levélnek az olvastára rögtön megnyílt a kapitánynak a szája. Maga sietett György kajütjébe, s a szelám után meghívta őt magához ebédre, Pelargussal együtt. Györgyöt hercegnek címzé, a kísérőjét pedig muteszerifnak.

Aztán felbontá előttük a csomagot. Prémes díszkaftán, öv és kövekkel kirakott markolatú kard volt benne, melyeket előre küldött a nagyvezír György hercegnek megtisztelő ajándékul.

Attul kezdve aztán a hajóskapitány nagyon beszédes lett egyszerre. Elmondta, hogy milyen parádéval készülnek a herceget fogadni Sztambulban. Mennyi fényes ajándék vár reá: egész palota; szép háremhölgyek; paripák.

– Tökéletes a diadalunk! – mondá Pelargus, mikor Györggyel egyedül maradt.

S aztán egész az Aranyszarv-öbölig építék a szebbnél szebb fellegvárakat.

A Rumili Hisszárnál azonban ismét eléjük jött egy csónak egy csausszal, aki a hajóskapitánynak levelet hozott.

Annak az olvastára aztán a kapitány megint kevés szavú lett, az a kevés szó abbul állt, hogy a „gyaur” ifjúnak nem szabad Sztambulba belépni, és egyátalán a Mohabbetet elhagyni, hanem ugyanazzal a hajóval az apjához kell utaznia haladéktalanul Rodostóba. A muteszerif kiszállhat, és mehet, amerre akar; de csak a kisázsiai parton.

Az a kis véletlen történt időközben, ahogy Pelargus a csausztól kitudta, hogy palotaforradalom ütött ki: az eddigi nagyvezírt, a becsületes mészárost, letették s elküldték Szíriába kormányzónak (ez nagy barátjuk volt a magyaroknak), s helyébe emelték a szultán íródeákját, aki egyúttal a padisah egyik leányát is nőül vette. Innen eredt a helyzet gyors megváltozása.

Pelargus kiszállt, és előresietett teveháton, tudatni Rákóczyval fia megérkeztét.

György magára maradt a hajón, s volt módjában elmélkedéseket tartani a török díszkaftányok természete fölött, melyek hidegben nem tartanak meleget, melegben nem adnak hűset.

Díszpaloták, háremhölgyek, fellegvárak, mind eltűntek a délibábbal.

XXXI. Fejezet

„Mon Père”

A hosszú tengeri út alatt nevelése alá vette Pelargus a védencét. Legelébb is megismerteté vele nemzete történetét. Országalkotását, nehéz küzdelmeit; a hitért, szabadságért való önfeláldozását.

Majd áttért az atyja világtörténelembe való viselt dolgaira. Ki volt Rákóczy Ferenc olyan idős korában, mint György fia? Hogy nevelték őt is, éppen úgy, mint a fiát, bécsi pártfogói nemzete iránti közönyben, idegennek, udvaroncnak. Megházasíták egy német hercegleánnyal, kit rokonsági kapocs kötött úgy az osztrák, mint a francia uralkodócsaládhoz. És nem a férj lett renegát, hanem a feleség lett honleány. Annak a szerelme csak testvérlángja volt a honszerelemnek. György még csecsemő volt, amidőn az apját leghívebbnek hitt barátja elárulá, s összeesküvésért börtönbe hurcolták; nejét kisfiaival együtt Bécs gondja alá helyezték. És a feleség ki tudta szabadítani fogoly férjét börtönéből: asszonyi lángésszel, s átmenekíté Lengyelországba. Maga megszenvedett érte.

(Ah, erre a kedves anyaarcra is csak úgy emlékezett már György, mint egy álomképre.)

– Hol van ő most?

– Az égben!

Azután elbeszélte Pelargus a szabadságharc történetét. Hogy indult meg? Hogyan nőtt naggyá? Eleinte rosszul fegyverzett mezei hadakkal; utoljára egész fölszerelt ármádiával. A vitézség csodáit, a honszerelem óriási munkáját: a diadalmas csatákat. Hogyan választották meg atyját Erdélyország fejedelmének? Aztán a balvégzet csapásait, a megsemmisítő trencséni ütközetet. Rákóczy elbukását, megsebesülését. És a kivándorlást.

Leírta Pelargus György előtt atyjának daliás alakját, aki mind arcra, mind termetre igazi őstípusa annak a fajnak, amelynek hiába keresik rokonságát a pisze orrú, széles pofájú, pisla szemű nemzetek között. Egyedül áll ez.

Azután megismerteté Györgyöt azoknak az atyját híven követő vezéreknek az alakjaival. Milyen Bercsényi, Forgács, Eszterházy, Jávorka? Úgy írta le őket, ahogy maga előtt látta –, tizenöt év előtt!

De hát mi történt azokkal e tenger idő alatt?

Arról, hogy a bujdosó magyarok élnek-e még, s hogyan élnek? ki hozott volna hírt, távol Fekete-tenger parjáról?

Azonkívül abban is fáradozott Pelargus, hogy Györgyöt bevezesse a magyar nyelv kezdetleges ismeretébe.

Hiszen volt hozzá talentuma: lám milyen tiszta kiejtéssel tudta elkiáltani azt, hogy „magyar, üsd!” de mégsem ment semmi a fejébe.

Pelargus elmondott előtte magyarul egy zsoltárt, hogy ismerje meg a nyelv szólamos hangzását: „A Sionnak hegyén Úr Isten, tiéd a dicséret. Fogadást tesznek néked itten, tisztelvén tégedet.”

Nem tetszett neki. Sok benne az „e” hangzó; aztán meg az a „nak-nek-nék!”

Legalább hát annyit tanuljon meg, hogy a találkozásnál az atyját magyarul üdvözölhesse: „édesatyám!”

Ezt megtanulta: ámbár nagy fáradságába került, amíg hozzászokott, hogy az egyik „é”-t, meg az egyik „á”-t hosszabban kell kiejteni, s sokáig nem ment a fejébe, hogy mért nem lehet ezt úgy mondani, hogy „edés átyam”.

Hanem aztán mégiscsak azt mondta Pelargusnak, hogy „mégsem mondom én ezt az apámnak az első találkozásnál: mert ez hazugság volna. Én még nem tanultam hazudni; ne kezdjem el azt magyarul”.

Pelargus azt mondta rá: „igazad van”.

A Dardanelláknál aztán Pelargus kiszállt az ázsiai parton, s előrement teveháton Rodostóba, hírt vinni a fejedelmi apának fia megérkeztéről. Szárazföldön rövidebb annak az útja. De Györgynek a hajón kellett maradni s tengeren tenni meg az utat Rodostóig.

A szultán íródeákjából nagyvezírré emelkedett első török államhivatalnok teljes tudatával bírt annak az etikettszabálynak, mellyel a díván egy *vérbeli* princnek tartozik. Énnek a partraszállásnál tizenkét ágyúlövéssel kell megadni a tisztességet. Mellesleg (vagy talán főként) az a kötelezettség is meg lett tartva, melyet a

hatalmasságok képviselői rónak a nagyvezír elé: hogy Rákóczy Ferenc fia másutt le ne tegye a lábát a török földre, mint éppen csak a Fekete-tenger partján, ahol már az atyja és a többi magyar menekültek mind szépen együtt vannak. Másként lett volna az, ha a régi nagyvezír (a mészáros) maradt volna a kormány élén.

Egyszer aztán csak véget ért az unalmas gályázás. A kisázsiai partok zöld hegyei közelítettek, s azok között a kies fekvésű Rodostó, számos minaréival, fődéltelen házaival, melyeknek nincs ablaka. Minden ház körülvéve kőfallal, s azon belül kert.

A Mohabbet horgonyt vetett a magas tengeren, a kikötő sekély medre miatt nem vitorlázhatott be. Ott tette meg a tizenkét ágyúlövést. Mely tisztességadás után Györgyöt egy bárkára szállították, amelyet hat evezős hajtott a part felé.

Az ágyúlövésre Rodostó egész férfinépessége kitódult a partra. Az asszonynép felment a háztetőkre. A bujdosó magyarok, kik a fejedelem kíséretéhez tartoztak, együtt vonultak ki az érkező kedves vendég elé, akiről már a több nap előtt megérkezett Pelargus annyi csodadolgot regélt. Többen nem bírták elvárni, hogy előttük legyen: perspektívával hozták őt közelebb a szemeikhez. A fejedelem is belenézett a perspektívába, de azt mondta, hogy nem lát rajta. A könny mindjárt a szemébe szökött.

György állva támaszkodott a bárka árbocfájához. Rajta volt a török kaftány, oldalán a díszkard.

Minden evezőcsapás közelebb hozta a parthoz. Már láthatta az embercsoportokat. Már észlelhette, hogy különféle társaságok vannak együtt. Azok a fehérturbánosok, hosszú kaftánosok a törökök, a feketesüvegesek, csíkos kabátosok az örmények, a veressipkások, fehérszoknyások a görögök (a zsidók csak a kerítések mögül dugták ki a fejüket). Hanem akik középen állnak, azok a nyusztkalpagosok, gombos dolmányokban, kard az oldalukon, azok bizonyosan a magyarok.

Már az arcaikat is láthatta. Találgatni kezdte, melyik ezek közül az ő atyja? Az a délceg dalia, aki eszménye a magyar férfiszépségnek? – Nem tudta kitalálni.

Volt ott a csoport közepén egy kiváló alak, akihez a többiek tisztelettel közeledtek, de ez nem az, akit Pelargus leírt előtte emlékezete után. Ennek mellét verő sűrű szakálla van, mely hosszú bajuszával összefolyik, az is szürke már. – És György még nem látott bajuszos, szakállas férfiarcot soha. A csikósnak van bajusza, de szakállt nem visel, a kapucinusnak meg szakálla van, de bajusz nélkül. A többi is olyan volt. Meg kellett azt elébb szokni, hogy ezek is emberi lények hát?

Mikor aztán a kőpart lépcsőzetéig eljutott a bárka, akkor megtudta György, hogy melyik ez arcok közül az atyjáé. Valamennyi magyar mind levette a süvegét a fejéről, s magasra emelve kiáltott vivátot az érkező elé, csak az az egy hosszú ősz szakállú tartá fenn a fején a kalpagját. Ez a fejedelem. S aztán kiválva a társaság közül, nehéz léptekkel a lépcső párkányához indult.

György kiugrott a bárkából, mielőtt az ki lett volna láncolva, s pillanat alatt felfutott a lépcsőkön.

Az ősz fejedelem széttárta reszkető karjait, s hangos zokogással szorítá kebléhez kedves gyermekét, akit a bölcsőben csókolt meg utoljára. Most aztán kivet-

te belőle a magáét, összecsókolta a két arcát, az ajkát, a szemeit, azt a szép homlokát, azokat a gyönyörű hajfürteit, lázasan rebegve: „fiam! kedves kicsi fiam!”

György pedig megcsókolta az atyjának a kezét, letérdelt előtte, átkarolta a térdeit, s szép szelíd arcát atyjának a kezére fektetve fuldoklá:

„Oh mon père, oh mon bon père!”

…Nem vitte rá a lelke, hogy azzal az egyetlen szóval, amit betanult, behazudja magát magyarnak.

XXXII. Fejezet

„Otthon”

Ez tehát az „otthon”. A száműzöttnek az otthona.

Egy nagy, födéltelen épület, befuttatva szőlőlugassal, ez a fejedelem palotája. Bútorzatát képezik nehéz vasládák, asztalok, székek, melyek mind darabokra szétszedhetők. Ezeket a bútorokat maga a fejedelem esztergályozta. Az ország nagyjai segítettek neki benne. Mindjárt az írószobája mellett volt az esztergályosműhelye, azon túl pedig a hálószobája, egyszerű tábori ággyal.

Bőséges lakoma várt a kedves vendégre, ki az asztalnál az atyja jobbján ült. Az egész ebéd alatt hallgatás volt a dolga. A társaság egymást közt magyarul beszélt, amiből ő egy szót sem értett. Mellette ült ugyan Pelargus, aki halkan tolmácsolta neki, hogy miről vitatkoznak az urak? de akkor még kevesebbet értett belőle. A török diplomáciai és politikai fordulatok nagy eseménye volt a szőnyegen. Ismeretlen föld és annak ismeretlen lakói! És hogy mindezeknek minő befolyása lesz a rodostói száműzöttek sorsára? Az egyik úrnak radikális, a másiknak opportunista nézetei voltak. S efölött ősi magyar szokás szerint erősen tűzbe tudtak jönni. Ilyent sem hallott még György soha. Bécsben nem debacchál senki.

A fejedelem meg nem szólt közbe. Ő megtartotta méltóságos nyugalmát. Fia iránti gyöngédségét azzal fejezte ki, hogy minden ételből maga szedett ki a tányérjára.

De azokkal az ételekkel is úgy volt György, hogy amint egy falatot a szájába vett belőle, alig bírta lenyomtatni. A másfél század előtti magyar konyha rettenetes volt! Csupa fűszer, ecetes, mézes, sáfrányos levek, orrtekerő mártások, veszedelmes saláták. Ha kenyér nem lett volna, bizony éhen marad. Végre mégis hoztak valamit, amit megízlelhetett, sült tyúkot. Ezzel jóllakott. Hanem midőn a rizskásával és fahéjjal töltött paprikát hozták eléje, nem állhatta meg, hogy oda ne forduljon Pelargushoz, s azt ne kérdezze tőle *németül:* „was ist das für ein Jammerszeug?”, amin maga a fejedelem is elmosolyodott; ellenben a kamarása, Mikes Kelemen uram nagyon csóválta rá a fejét.

Ebéd végeztével a fejedelem megmosta a kezét, s azután felállt, mire az urak is hátratolták a székeiket, s abbahagyták a disputát. Rákóczy Ferenc imádkozott fennhangon: „Mi atyánk, ki vagy a mennyekben!”

Az egész társaság utána mondá az „Úr imáját”. De a szemével mindenki Györgyöt nézte.

Annak meg sem mozdultak az ajkai.

Rákóczy Ferenc is észrevette azt.

Az ima után kezébe fogta a serlegét.

– Ezt a poharat a te szerencsés megérkezésedre, édes fiam!

Az áldomáspoharat mindenki körömpróbáig kiitta.

Akkor azt kérdezé a fejedelem a fiától:

– Hát te, édes fiam, micsoda nyelven tudsz imádkozni?

– Sehogysem.

– Nem tudsz imádkozni? Hát a templomban mit csinálsz?

– Sohasem voltam templomban.

Erre a szóra úgy elfogta a fejedelemnek a szívét a keserűség, hogy a kezében tartott billikom összeroppant ujjainak a nyomása alatt.

A fia nemcsak hazát, nemzeti nyelvet nem ismer, de az égről sem tud semmit, imádkozni sem tud.

Mint a kísértetfutás, úgy hangzott végig a termen a nagy sóhajtás valamennyi férfi ajkáról.

Másfél óráig tartott az ebéd. Etyepetyéje jó volt a magyarnak még a bújdosásában is, s a rodostói bor nem ment senkinek a fejébe.

Ebéd után a fejedelem előhozatta a dohányos börböncét és a pipákat, az urak rágyújtottak. Maga Rákóczy Ferenc elhagyta a társaságot. Pelargus megsúgta Györgynek, hogy az atyja ebéd után a kápolnába szokott menni, s ott egyedül ájtatoskodik félóráig. Az urak addig pipázhatnak.

Azalatt Pelargus egyenkint megismerteté Györggyel az atyja asztalánál ült férfiakat. Mind tudtak annyit franciául, hogy lehetett velük beszélgetni; Mikes Kelemen, a kamarás éppen nagyon jártas volt a francia irodalomban, ahogy a leveleiben felhozott Lafontaine meséi, Brantome anekdotái bizonyítják, amik csak eredetiben voltak megkaphatók.

Félóra múlva visszatért Rákóczy Ferenc a kápolnából, s akkor kezet szorítva, búcsút vett az uraktól, melyre az egész társaság eloszlott. A fiát megcsókolá, s Pelargusra bízta, hogy vezesse el őt ahhoz a házhoz, amely számára be lett rendezve.

– Én itt akarok maradni az apámnál – monda György.

Ezért a szóért gyöngéden megveregette az apa a fiának az orcáját, s aztán végighúzogatva a szakállát, nagyot mosolygott. Majdan kiadta a rendeletet az inasainak, hogy az ő saját hálószobajába tegyenek be egy ágyat a fia számára.

Pelargus magukra hagyta őket.

Mikor aztán senki sem látta őket, akkor egymás nyakába borulhattak, és kisírhatták magukat kedvükre. Ez a világnyelv, amit mindenki megért, s amihez nem kell tolmács.

Rákóczy Ferenc saját magának az ifjú alakját látta Györgyben újra fölébredve. Talán a lelke is hasonlított az övéhez, de az még el volt rejtőzve, mint egy tetszhalott. Lehet-e azt valaha fölébreszteni?

Azután behívatta Mikes Kelement, s rábízta, hogy ismertesse meg a fiát „per apices” a rodostói bujdosók helyzetével.

György, olyan magyart találva, aki franciául beszél, meg akarta mutatni, hogy ő már nem egészen ismeretlen, sokat tanult útközben Pelargustól. Tudja jól, hogy minő híres nagy emberek vannak itt az atyja körül.

– Mit csinál Bercsényi?

– Az már nyugszik az Úrban. Múlt esztendeje költözött el vízibetegségben.

– Nagy veszteség! És a felesége?

– Az most özvegyasszony.

– Derék nő!

György azt hitte, hogy az özvegyi fátyolt az a klasszikus jellemű nő viseli, aki férjének és a hazának oly törhetetlen híve maradt holtig.

– Majd holnap meglátogassuk – mondá Mikes – nagyon fog örülni, ha a herceget meglátja.

– Hát Eszterházy tábornok hol van?

– Az még elébb meghalt, keleti pestisben.

– Nagy kár. De a két derék fiú, az Eszterházy és Bercsényi grófok itt vannak, akik atyám huszárjait vezénylik?

– Azok elmentek Franciaországba, s a huszárjainkat is összetoborzották, azokból alakítottak egy francia huszárezredet.

– Hát Jávorka, a legvakmerőbb vitéze atyámnak?

– Az pedig elmenekült innen a legtüzesebb kurucokkal együtt Lengyelországba.

– Hát akkor ki maradt itten a fejedelemmel?

– Akiket ma az asztal mellett látott a herceg. Ezekből áll II-ik Rákóczy Ferencnek az udvara, táborkara és hadserege.

– S mit csinálnak itt kegyelmetek?

– Várjuk az angyalt, mint a bibliai Lázár, aki beletaszítson bennünket a Bethesda tavába, mikor az felduzzad.

Künn az udvaron dobszó hangzott fel.

– Kinek szól ez? – kérdé György, akit ez a harcias jel egyszerre felvillanyozott.

– Bizony nem a katonáknak, csak az uraknak meg a cselédségnek, vacsorára dobolnak. Majd hallhat a herceg ilyen dobszót naphosszant többször is.

Az urak ismét összeszedkőztek a dobszóra, ismét leültek az étkezőasztalhoz. De a vacsora nem tartott sokáig, csak fél héttül nyolcig. Mikes Kelemen ezt *rövid időnek* találja. Persze, Erdélyben tíz óráig szokott az tartani (másnap reggel).

Akkor a fejedelem jelt adott az asztalbontásra. Újból imádkoztak, ki-ki hazatért a lakására, a fejedelem fogta a gyertyát, s a fiával együtt átment az ágyasházba.

Se a levetkőzésnél, se a felöltözésnél nem kellett neki segítség, pedig a magyar öltöny, csizma feszesen jár.

Györgynek nem kellett ringatás. A hosszú tengeri út annyira elcsigázta, hogy amint letette a fejét, azonnal elaludt. A hálószobában sötét volt, az ablakokat itt vastáblákkal zárják be.

Egyszer fölébredt a világosságra. Csak gyertyavilág volt.

Az atyját látta maga előtt könnyű panyókában, gyertya a kezében. „Reggel van?” kérdezé.

– Csak aludjál, fiam – monda az apa. – Éjfél után két óra. – S azzal átment a mellékszobába.

György látta a félig nyitva hagyott ajtón keresztül, hogy a fejedelem leül az asztalhoz és ír.

Ez az ő rendes életmódja.

Amint megvirradt, ismét megütötték az udvaron a dobot, s arra mindenki felneszelt a háznál. A fejedelem is felöltözött.

A második szónál már együtt voltak a tornácban az urak, s követték a fejedelmet a kápolnába.

György is velük akart menni, de az atyja visszamarasztá. „Majd később!” Ott hagyta mellette Mikest és Pelargust.

– A „később” alatt azt értette az atyám, ugyebár, hogy ha majd megtanulok imádkozni?

Mikes sanyarúan mosolygott.

– Talán még mást is. A herceg ebben a különös öltözetben nemigen produkálhatja magát emberek előtt.

Az igaz, hogy elég különös volt, a bécsi plundra, megviselve az Etnamászásban s kiegészítve a török kaftánnyal.

– Majd a házigazdánk szab a hercegre más köntöst – mondá Pelargus. – Szabómesternél fogadtunk szállást.

S amíg a fejedelem a kápolnában ájtatoskodott, azalatt elvezette a két főúr Györgyöt a fejedelmi lak közelében fogadott szállására.

Az egy örménynek a háza volt, annálfogva ablakai is voltak az utcára. A házigazda szűcs- és szabómesterséggel foglalkozott. Ő maga volt a szűcs, a felesége volt a szabó. Az anyja pedig aranyhímző. A legtökéletesebb szövetség.

Az ismerkedés azon kezdődött, hogy az ifjabbik hölgy mértéket vett Györgyről. Csinos, karcsú termetű nő volt, igen fiatal, tojásdad arccal, nagy fekete szemekkel, s vastag félhold alakú szemöldökkel. Kár, hogy az arca nagyon ki volt festve fehérre-pirosra, de csak a füléig, azontúl aztán látható volt a szép szattyánszínű bőr.

Az örmény is nagyon félti a feleségét, de azért nem tartja zár alatt, se fátyol alá nem rejti, mint a török, elég őrizet annak az anyósa szeme. Az idősebb háziasszony is éppen úgy ki volt festve fehérre-pirosra, s attul olyan volt a képe, mintha lárvát hordana.

Amíg az ifjú asszony mértéket vett az ifjú termetéről, azalatt Mikes megalkudott az örménnyel a teljes öltözet árában. S arra foglalót is adott Pelargus, aki a világ minden nemzetének nyelvén beszélt, megkérdezé a szép szabónőtül, hogy mikorra fog elkészülni az öltözet. Nem kapott semmi választ.

– Ahhoz ugyan hiába intéz kegyelmed akárminő kérdést. – monda Mikes. – Mert az még csak három esztendős házas, s az örmény asszonynak négy esztendeig a férjhezmenetele után nem szabad megszólalni a háznál, csak ha a férje vagy az anyósa kérdezi.

Az anyós aztán megfelelt a kérdésre a menye helyett.

Derék szokás! Bölcs intézmény. Ha Európában is elterjedne! Az alku után az örmény nagylelkű lett, s arra a dicső napra, amikor a teljes öltözet elkészül, meginvitálta a herceget, Pelargussal és Mikessel együtt egy kis nemzeti lakomára. Lesz jó bivalykolbász és „peszmeg”.

A magyar öltözethez megkívántató zöld szattyán saruk végett azonban már a török fertályba kellett menni a herceggel, mert bőrmunkával csak a törökök foglalkoznak.

A pacsmagdzsi kinn ült a tornácában, a lábait maga alá szedve, s fújta a füstöt a nargiléből. Le is ültette maga mellé a látogató urakat a puha szőnyegre, s egy kis núbiai embervakarcs által hozatott a számukra pipát és feketekávét. S kegyesen meghallgatta a kívánságukat.

Ő maga nem varr csizmát, mert ő úr, a rabszolgák dolgoznak odafenn a ház tetején, azok majd elkészítik a csizmát. Mérték nem kell hozzá. A török csak kétféle kaptafát ismer. Egy kicsit, meg egy nagyot; akinek a lába nem fér el a kicsi saruban, megkapja a nagy habdát.

„Afferum!” (Jól van.)

Pipázás közben beszélgetének is törökül: „Szelim alejkum.” „Allah ekber.” „Jekdür Allah!” „Allah kérim.”

Mikes megbiztatá Györgyöt, hogy ezzel a négy mondattal egész Törökországban mindenütt meggyőzheti a társalgást.

– No lám, törökül hamarább megtanultam, mint magyarul!

Újabb dobszó hangzott a fejedelem palotája előtt.

– Siessünk vissza! Dobolnak a palotában – monda György.

– Ez csak az első dobolás – nyugtatá meg Mikes. – Még másodszor és harmadszor is fognak.

– S mit jelent ez a dobszó?

– A fejedelem és az urak misét hallgatni mennek a kápolnába.

– Mi az a mise?

– Templomi szertartás, katolikus rítus szerint. Keresztény országokban harangszóval szokták rá a híveket összehívogatni; török földön nem szabad harangozni: itt dobolunk.

György nem mutatta az arcán, hogy valami kíváncsi volna erre a szertartásra. Helyette a misére a *vicéje* szokott eljárni Bécsben. A nevelője a szentmisét csak Blumauer-féle torzképekben ismerteté meg vele.

– Mi azalatt megjárhatjuk a görög fertályt. Kócsagos forgót, mentekötőt csak ottan árulnak.

A görög fertály házai voltak a legszebbek Rodostóban. Az asszonyaik is a legszebbek voltak. De visszataszítóvá tette őket az a hideg dölyf, amivel az idegent fogadták. Az mind oly fennt hordozta az orrát, hogy csak a szempillái alól nézett

az emberre, s csak úgy félig nyitott szájjal beszélt, mintha sajnálná a szót vesztegetni.

Itt is megtéve a vásárlásokat, még a zsidófertályba is ellátogattak a herceg számára hátaslovat vásárolni, mely ennek a népfajnak az üzletét képezte.

Mizraim földének hajdani lakói itt nomád életet éltek: lakásaik alig voltak szilárdabbak a hajdani sátoroknál, minden szárnyék akol és lakás. Az udvarokban a sátoros ünnepekre emlékeztető lombfedte lugas. Ezek megint más metódust követtek az asszonyaik megőrzésében, mint a másik három népfaj. Kiválogatták a legcsúfabb vén banyákat, s azokat ültették ki a házaik küszöbére, akiktől aztán az idegen vándornak elment a kedve a további szemlélődéstől.

Mikor aztán a herceget teljesen ekvipálták, akkor ismét hangzott a dobszó a fejedelem palotája környékén.

– De már erre ugyan siessünk! – mondta Mikes. – Mert most már ebédre dobolnak. S ahhoz csak két dobszó járul.

Még aztán öt óra tájon ismét háromszor doboltak; az pedig szólt a délesti misére. És végül kétszer doboltak a vacsorára. Tizenkét dobszó egy napra, abból nyolc kápolnába hívó.

– Így megy ez mindennap? – kérdezé György Mikestől.

– Bizony így megy, hercegem, legkisebb mulasztás nélkül. Vacsora után György maga kérte meg az atyját, hogy hadd menjen Pelargussal a fogadott szállására.

A fejedelem elérté a gondolatját, mert elmosolyodott.

– Csak maradj te még az éjjel nálam. Holnap elviszlek magammal vadászni, s ahhoz hajnal előtt indulunk.

– Vadászni? – monda György, s a szemei fellángoltak e szóra.

– Szereted a vadászatot?

– Még sohasem vadásztam. Milyen lehet az?

A fejedelemnek búsan hanyatlott alá a feje erre a szóra.

Az ő fia még csak vadászni sem tud!

A Práterben lett volna vad, de ott vadászni halálbüntetés alatt tilos: Szicíliában szabad lett volna, de ott meg nincs vad. A madárfogó sövény az egyedüli sport.

Eleven eszű fiatalembernél a képzelet pótolja az ismeretet. György alig bírta az éjjel lehunyni a szemét abbeli izgatottságában, hogy ő holnap az atyjával együtt vadászatra megy. A fejedelem ki is választott a számára egy jó Comenazo-féle puskát.

Elképzelte magában, hogy minő vadakra fognak ők puskázni!

Itt Ázsiában otthonosak az oroszlánok és a tigrisek. Látott már olyant a bécsi császári Práterben – kalitkarács mögött. Milyen lehet ez még a szabadban! Lőni jól tudott célra, erre megtanította Wammána. Pisztollyal ellőtte a levegőbe felhajított greschlit. Előre hevült attul a képzelettül, hogy majd mikor egy olyan sörényes királyi fenevad szembejő rá, aminek olyan emberforma pofája van, mintha egy óriástul kapta volna, ő bátran meg fog állni előtte, ordíthat ez, ahogy a nagy száján kifér, őt meg nem ijeszti; bevárja tizenöt lépésnyire, akkor süti el rá a puskáját. Ott fogja eltalálni a homloka közepén. A királyi fenevad magasra szökik fel a le-

vegőben, s aztán bukfencet vet, s elterül a porondon halottan. Ő büszkén fogja a lábát az elejtett ellenség fejére tenni. Erre a fejedelem azt fogja mondani: „te valóban az én fiam vagy!” Még almában is folyvást tigrisekkel és párducokkal viaskodott. Már viselte is azt a párduckacagányt, amelynek az eredeti tulajdonosát ő maga ejté el.

Hajnali két órakor jelt adott a dobszó a készülődésre. A magyar urak a második dobszóra mind összekerültek, ki-ki lóháton, puskával a vállán, vadásztáskával az oldalán, vadászkutyája is volt mindegyiknek. Elindulás előtt egy korty törkölypálinkával felmelegítették a gyomrukat, s azzal kikocogtak a kastély udvaráról. A papra rázárták az ajtót, hogy szembe ne jöhessen rájuk, mert az rossz jel a vadásznak.

György egészen kedvében volt, hogy ismét lovon ülhetett, s amint a mezőre kiértek, előrevágtatott a zsidótul vett lovával, a melléje rendelt kamarás, Mikes Kelemen alig bírt vele lépést tartani, s hiába kiabált neki, hogy ne szaladjon előre! mind felveri a vadat! Hallgatott is az rá! Ha felveri a vadat, annak lesz az baj!

A rodostói szőlőhegyeken túl elterülő róna igazán szép vadászterület volt; magas fű és sás, amiből a vadászkutyának csak a farka látszik ki: bokros csalitok, tocsogós sömlyékek. Egy domboldalban nádkévékből összerakott gunyhó volt. Ez előtt megállt az egész vadásztársaság. Mindenki leszállt a lováról, azokat kipányvázták, s a fejedelem lovászainak az őrizetére bízták. Aztán az egész társaság csatárláncot formálva, felosztá egymás között a területet, ki merre induljon, kiterjesztett legyező mintájára. Találkozót adtak egymásnak a nagy távolban látszó ciprusfák halmánál. A sorrendre nézve *nyilat húzának,* azaz hogy fűszálat, ki hol álljon a sorban? Györgynek a szélső jobb jutott. Nagyon jó hely! szél ellenében a vad nem orrontja meg a puskaszagot; aztán ahány vadat a belsők elhibáznak, az mind a szélső puskavégére kerül. Csak Mikes Kelemen nem húzott nyilat, neki az volt a rendeltetése, hogy György mellett maradjon. A fejedelem a középre jutott.

A szélsőknek kellett legelébb elindulni, utóbb a közbeesőknek, hogy így a vadak üst módra legyenek bekerítve.

György útjában egy nagy tamariszkbozót volt, mintegy ötszáz lépésnyire. Kelemen úr figyelmezteté, hogy tartsa lövésre készen a fegyverét, mert abból a bozótból okvetlenül ki fognak ugratni valami vadat, aki ott még most szépen aluszik.

Csakugyan be is teljesedett a biztos jóslat. Alig zörrent meg a haraszt a vadászok telekes bocskorai alatt, amidőn nagy sebtében ugrott ki a rekettye közül egy hatalmas nagy nyúl, alig húsz lépésnyire Györgytől, s aztán futott, ahogy csak tudott.

György pedig hagyta futni.

– Ahol van a nyúl! Ott fut a nyúl! – kiálta rá Mikes.

– Hadd fusson szegény.

– Mért nem lőtte meg a herceg?

– Minek lőjem meg? Hisz nem bánt az senkit.

– Nem bánt? Nem bánt? De jó ám a húsa, ecetes pácban borssal, gyömbérrel.

– Nem vagyok én a szakácsnak szolgája, hogy pecsenyét hordjak neki a konyhára.

– Hát mit akar lőni a herceg a vadászaton?

– Várom, amíg rábukkanok egy oroszlánra.

– Oroszlánra! – De már ennél a szónál le kellett ülni Mikesnek egy vakandtúrásra, mert állva nem bírta el a kacagást. – Hahaha! Egy oroszlánt! Édes hercegem, nincs itt e tájon egyéb oroszlán, mint a fejedelem kalendáriumában, aki a zodiákus szerint az április hónap szignumát képezi.

– Hát valami más nemes vad, ami méltó arra, hogy megküzdjön vele az ember. Medve vagy farkas.

– Az sem jár errefelé soha. Róka van elég, de annak nyáron vedlett az irhája.

– Hát ezek az urak itten csak nyúlra vadásznak?

– De bizony fogolyra is! Nézze a herceg, ott repül egy falka, hallja a durrogatást, leszedtek belőle hármat, még nekünk is jut belőle. Durrantson közéjük!

– Én? Repülő madárra vesztegessek puskaport és ólmot?

Még a sárkányát is leeresztette a puskájának, s engedte, hogy a kísérője vegye ki a részét a prédából, akinek nagy öröme volt, mikor a vizsla elhozta a szájában a megszárnyazott foglyot. A madár még eleven volt, ott vergődött a vadász kezében.

– Szegény kis madár. Milyen szép jószág. De kár érte! Hogy vergődik szegény.

– Majd mindjárt segítek rajta – monda Mikes, s aztán megmutatta Györgynek, hogyan szoktak a vadászok a megszárnyazott foglyon segíteni, hogy ne vergődjék tovább. A saját szárnya tollából egyet keresztülszúrnak a fején.

(Akárcsak Wammána a kutyás emberrel! – dörmögé György, amit bizony Mikes nem értett meg.)

– Hát nincs itt egyéb lőnivaló, mint nyúl és fogoly?

– Biz itt ez az egyedüli vadállomány.

– S a fejedelem is csak ilyenre vadászik?

– De még milyen passzióval! Majd meglátja herceg, mikor összejövünk a négy ciprusfánál, a vadásztáskájának minden zsinórján csügg egy felhurkolt fogoly, s elöl-hátul kilóg a nyílásán egy-egy tapsifülesnek a feje.

– Akkor én nem fárasztom a lábamat tovább, hanem itt maradok a rekettyésben, sípot faragni. Kegyelmed csak menjen tovább a vadászokkal.

Mikes bizony nem mondatta magának kétszer. György leheveredett a fűbe, s elkezdett az ostormén-bangitából tilinkót faragni. Otthagyta magára, s ment üldözni az elszalasztott nyulat.

A vadászat hevében egyik vadásznak nincs gondja a másikra. Ki-ki magának lő. Mikes meggyőződött róla, hogy az ő hercege a városi élettől elpuhult legényke, aki már a lovaglástul is kifáradt, s otthagyta a zsombékon pihenni.

Jó delelőn állt már a nap, mikor a vadásztársaság visszakerült a ciprusfáktól. Visszafelé egy csoportban jöttek. Arrafelé tartának, ahol Györgyöt Mikes hátrahagyta.

A fejedelem csakugyan úgy volt feldíszítve vadásztrófeumokkal, ahogy Mikes előre megmondá: minden szíjhurkon egy madár, a táska két végén két nyúlfej, lelógó fülével.

György pedig ült a zsombékon és tilinkózott.

A fejedelem kissé ízetlenkedett amiatt, hogy a fia olyan vadászhoz nem méltó módon viselte magát az egész társaság előtt, azonban György sem valami nagy elragadtatással látta fejedelmi apját ilyen zsákmánnyal megrakottan.

– Hát te, fiacskám, ki sem lőtted a puskádat? – kérdé a fejedelem a fiától.

– De igen, én is lőttem valamit.

S azzal előhúzott a bokorból egy óriási sast, melynek a két szárnya másfél ölet ért át.

– Egy nyulat vitt a körme között. Röptiben lőttem le. A fejét találtam. A nyulat hagytam futni.

Akkor aztán kebléhez ölelte a fejedelem a fiát: „héj, bár én is inkább sasra vadászhatnék!”

A magyar főurak aztán mind felékesíték a süvegeiket annak a sasnak a szárnytollaival.

XXXIII. Fejezet

A közös fürdőben

Györgynek elég volt egy hónap Rodostóban arra, hogy egész kedélye lelankadjon. Az az örökös egyformaság. A túlságos ájtatoskodás. A fejedelem vagy ír, vagy farag, vagy esztergályoz. Nyúl- és fogolyvadászat minden negyednap, még ha „varrótű esik is”, ahogy Mikes mondja. A borzasztó fűszeres ételek. Az ismeretlen nyelven folytatott disputák, amik tolmácsolva még érthetetlenebbek. – Aztán sehol egy női arc. Bárha cseléd volna is, bárha vénasszony volna is! Akárcsak egy fegyencházban. Csupa férfi!

– Beteg az én fiam – monda a fejedelem a kamarásának.

– Nem beteg biz az, hanem únja magát.

– El kellene őt vinni a savanyúvízforrásra.

– Azt hiszem, hogy jobban szomjúhozza az a meleg, édes forrást. (Ezek a saját szavai Mikesnek.)

Pelargus elmondta már, hogy György minő paradicsomi boldogságnak volt része Szicíliában. Mikor egyszer-egyszer olyan nagyot sóhajt, bizonyosan a szép Io jut eszébe. A nagy szerelemből egyszerre ideesett megint, mint Klimius Miklós, egy idegen planétára, ahol az asszonyok élőfábul vannak, gyökeret vertek a földbe, s a fára mászót pofonütik az ágaikkal.

Egy szép kánikulai napon (éppen Szent István király napján) aztán hírül hozá Mikes a hercegnek, hogy a fejedelem el fogja őt vinni magával az Ali-kői fürdőbe, ahol a férfiak, vegyest a nőkkel, a legszebb leányokkal mind egy közös tóban fürdenek, mégpedig egész istenadta minéműségükben.

György el sem mosolyodott már erre az érzékizgató biztatásra. Előre sejté, hogy ebből is az lesz, ami a vadászatból. Oroszlánt ígér, nyulat ád.

Lóháton jó öt óra járás a hírhedett Ali-kői fürdő Rodostóhoz. Mikor a fejedelem, fiával és a kíséretéhez tartozó urakkal megérkezett, éppen javában volt az évad.

Egy völgyteknő mélyében van a gyógyító erejű víz, Allah szabad ege alatt, bekerítetlenül, csak az alsó részén, ahol a víznek lefolyása van, fedi a partját egy hatalmas kalamusnádbozót, összeboruló legyező alakú lombleveleivel, alatta pedig a sárga virágú nymphaeák terjengetik széles áterezett sötétzöld leveleiket a víz színén. Ez a hölgyek számára való bejárat a fürdőbe. A férfiaknak nincs szükségük védő árnyékra.

A völgy két oldalát ellepik a sátorok, egyszerűek és pompásak. Némelyik csak egy lepedőbül áll, a másik keleti szőnyegekkel van feldíszítve s kamrákra felosztva. Azonkívül száz meg száz szekér van a völgyben, melyeken a távol országból idecsődült népség tanyázik ernyők alatt.

Valami száz lépésnyire a fürdőtótul van aztán egy ponyvával kerített cserényforma, a hölgyek számara, kik a fürdés után oda szaladnak, lemosakodni. Akkor mindenki legeltetheti rajtuk a szemeit.

A fejedelem és kísérői is küldöttek előre sátorokat, amik már készen vártak rájuk. De mire ők a fürdéshez elkészülnek, már akkor a tó csaknem tele volt emberekkel, akik állig lemerülvén, csak a fejeikkel valának a szabadban.

Györgynek nagyon jó előérzete volt, hogy ez a fürdői gyönyörűség is hasonlítani fog a vadászat örömeihez. Az Ali-kői tó sárfürdővel szolgál. Az egész egy iszapmedence, fekete, meleg és büdös.

A sártükör felett sok női fejet is látni. Azok között a török hölgyek arca arról különböztethető meg, hogy egy vékony fátyol van a homlokán átkötve. A görög és örmény hölgyek arca ellenben fedetlen, ezek, minthogy ólom- és higanytartalmú arcfestéket használnak, amint ebbe a kénpárás degetbe belépnek, egyszerre olyan feketék lesznek, mint a szerecsenek.

Mikor aztán a hölgyek megelégelték a fürdést, akkor kiszállnak a tóbul, s futnak a cserény felé. Szabad őket megbámulni. Az egész testük be van zománcozva vastag sárréteggel. A cserény mögött lemosakodnak, s ott azután kapnak gyapotlepedőt, amibe tetőtül talpig beburkolva kerülnek ismét elő s ballagnak a sátoraikhoz.

Ilyen patinával aztán maga Anadyomene se lehet kellemes.

A hercegnek is meg kellett fürödni, Mikes Kelemennel együtt.

„Azt tudom, hogy úgy jöttünk ki, mint az olyan állatok, akik makkot esznek”, írá Mikes. „Ott a sok asszony, leány, kik felkendőzik sárral magokat és akik olyanok, mint az ijesztők, sárosan, de nem másként.”

„Abból a fekete apotékából a savanyúvízre kell menni, abból harmadnapig kell innya, amennyit lehet, hogyha azt akarja valaki, hogy úgy megtisztuljon, mint a kristály.”

„De minthogy a görög papok semmi alkalmatosságot sem mulatnak el, ahol egynehány poltúrát nyerhetnek, azért ezt a vizet is meg kelleték szentelni, mert anélkül nem volna hasznos.”

„Ez a víz éppen hozzáillik a sárfürdőhöz, mert ha az egyik utálatos, a másik fertelmes.”

„Ez a víz nem savanyú, hanem sós, az is rossz ízű, zavaros.”

„Egészségesnek nem használ, aki beteg, még betegebb lesz tőle.” Így ismerteti meg azt a drága italt egy hét évvel előbb írt levelében Mikes. (1720. aug. 23.)

Ugyan hogy vitte rá a lelke, hogy hét évvel később azt írja: „mi is ott voltunk, s jól megitattuk (a keserűsós vízzel) a hercegünket. De azt nem poharankint kell inni, hanem serlegenkint. Aki harmadnapig vagy negyven ejtel vizet a gyomrába tölthet, annak már nincsen szüksége a Hippokratész orvosságára. A való, hogy a mi hercegünk annyit nem ivott, de az olyan orvosságra nincsen szüksége, és a nyavalyáját baráttánccal[99] kell orvosolni. Nincsen is jobb orvosság annál, mert mind a testnek, mind a léleknek használ, se szebb tánc annál nincsen. Némely historikusok ugyan azt mondják, hogy a ‚menyasszonytánc’ vígabb…”

György herceg nem kívánkozott a Mohamed paradicsomát még közelebbről megismerni.

Mikor a fürdőrül visszatértek, a fejedelmet egy sürgöny várta Konstantinápolybul.

A francia nagykövet tudatá vele az örvendetes eseményt, mely a francia királyi családot érte. A királyné, akinek eddig gyermeke nem volt, egyszerre ikreket szült: két leányt.

Azt mondja erre Mikes: „a kezdet elég bőséges. De inkább akarták volna, ha fiún kezdett volna. De az a jó ájtatos királyné a fiúra is kiszerzi az engedelmet”.

Szóba került, hogy ez örvendetes esemény fölötti gratulációját a fejedelemnek is illendő lesz átadadni a francia királynál, mégpedig külön megbízott által.

De ki legyen ez a megbízott? Aki egyúttal egyéb dolgairól is beszélhet az internált fejedelemnek a francia király előtt. Az most bizonyosan királyi jókedvében van, s kegyelmes elhatározásokra hajlandó.

A vállalkozó és erre alkalmatos urak már elmentek Franciaországba: Bercsényi és Eszterházy ifjú grófok.

A fejedelem azt kérdezé a tanácsosától, hogy nem jó lenne-e György herceget küldeni Versailles-ba a gratulációval?

Többen helyeselték a szándékot, de mások ellentmondtak. Különösen Mikes Kelemen. Az ifjú hercegnek nem jó iskola a francia udvar. Bécsben csak hidegen élvezte a poklot; de Párizsban melegen fogja megkapni. Aztán nagy szüksége van rá, hogy anyanyelvén, a magyaron beszélni megtanuljon. Azt pedig sehol másutt meg nem tanulhatja, mint itt, a magyar száműzöttek telepén. Azonkívül is legfőbb ideje, hogy valami vallásos neveltetésben részesüljön, mivelhogy még csak imádkozni sem tud, s sem az Ó-, sem az Új-Testamentomot nem ismeri. Az elmulasztott oktatást megadhatja az ifjúnak a fejedelem udvari papja, aki jeles pedagógus. Ennyi argumentumok mellett aztán rábírta Mikes a fejedelmet, hogy ne Györgyöt küldje Versailles-ba az üdvözlő irattal, hanem Pelargust.

---

[99] „Patientia” = baráttánc.

XXXIV. Fejezet

„A kis Zsuzsika”

No de időközben csoda is történt! Az örmény szabó elkészítette az új öltözet ruhát. „Csak” két héttel késett az ígért határidőn felül, ami azok előtt, akik a szokásokat ismerik, valóságos csodának nevezhető.

Erre a nagy napra, hogy az öltözet teljesen elkészült, nagy vendégséget adott a lakóinak a szabó gazda. A herceg és Pelargus együtt részesült abban a kegyben, hogy egy örmény vendégséget végignézhetett. Mert arra, hogy végig is egye, különb fog kell, mint amilyennel a magyar faj rendelkezik. Az örményeknek vasfogaik vannak. Csak azok képesek megfelelni annak a hírhedett hurkának, amely apróra vagdalt bivalyhúsból készül, s kéményben megfüstölve és kiszárítva élveztetik.

De még jobban kipróbálja a fogakat a „peszmeg”. Ez pedig olyan eledel, hogy a jeget (amit nyáron drága pénzen vesznek) megtörik apróra, s akkor leöntik sűrűre főzött forró musttal; akkor aztán kanállal eszik a forrót meg a hideget egyszerre.

Györgynek még ezzel sem találták kedvét. Azt mondta Pelargusnak, hogy ha mindennap ilyen traktával kényeztetnék, még akkor sem óhajtana Rodostóban megvénülni.

Ellenben a skófiummal kihímezett magyar díszruhájának nagyon örvendezett. Most legalább meglátogathatja végre özvegy Bercsényi grófnét, akiről Pelargustól annyi nevezetes jellemvonást hallott elbeszéltetni.

György, éppen úgy, mint Pelargus, azt hitte, hogy mikor az özvegy Bercsényi grófnőrül beszélnek, hát az nem más, mint az a nagylelkű hősnő, aki férjét és a

fejedelmet minden viszontagságon keresztül híven kísérte és erélyesen istápolta.[100]

Arról Mikes Kelemen nem világosította fel őket, hogy ez a kitűnő asszonyi alakja a szabadságharcnak még tavaly tavasszal meghalálozott, s hat hónappal később az özvegy Bercsényi gróf újra megházasodott: elvette a felesége nevelt leányát, a „kis Zsuzsikát”, hogy aztán nehány hónap múlva azt tegye özvegy Bercsényi grófnévá. A többi urak pedig nem beszélnek egymás között az özvegy asszonyságról. Ki-ki azt hitte, hogy talán a másik értesítette már az új állapotról Györgyöt és Pelargust.

Másnap, amint az új köntös elkészült, engedelmet kért György az atyjától, hogy az özvegy Bercsényi grófnét meglátogathassa, Pelargussal együtt. A fejedelem megadta rá az engedélyt, de azzal a kikötéssel, hogy Mikes Kelemen is kíséretében legyen, meg hogy délután menjenek oda; mert ha délelőtt mennek, a menyecske ott találja őket marasztani ebédre.

Györgynek sehogy sem ment a fejébe, hogy mi baj támadna abból, ha őt az özvegy grófné ott fogná ebédre.

Délután két órakor indulának el, lóháton: Bercsényiék lakása éppen az ellenkező végén volt Rodostónak, mint a fejedelem kastélya.

Györgynek a kedélye még mindig az Ali-kői keserűvíznek az üdvös hatása alatt állhatott. Minden keserű volt neki. Mindent kritizált, ami csak útközben eléje került. Micsoda esetlen házak, gaz nő a kövek közt! Az utcákon folyik a sár! Unalmas egy vidék! Ezek az egyforma zöld szőlőhegyek! Az a szomorú zöld színű tenger! Ez a zagyvalék nép, mely bivalyfogataival elállja az utcát! Alig lehet a piacon keresztülvergődni a sok rongyos szekértől! Ezek a faképű görögök! Kivált az asszonyfélék! A mumusnak öltözött török nők! A férfiak meg, mintha az öreganyjuk szoknyáját vették volna fel kaftánynak! A méhkast viselnének a fejükön! Meg ezek az örmények! Másutt a kéményseprők nem ilyen feketék! S milyen utálatos nyelv, amit beszélnek!

---

[100] Akinek emlékét a galathai St.-Benois templomban elhelyezett sírkő e szavakkal örökíti meg: „Itt nyugszik a kitűnő matrónák való eszményképe, Csáky Krisztina grófnő: aki a világ jó és balszerencséjét megismeré. A báj, a természet és gazdagság adományaival felruházva, kegyességgel Istent, engedelmességével férjét, szerénységével mindenkit megnyert, de a balsors erejét kikerülni nem bírta. Midőn férjének, Bercsényi Miklósnak, a fenséges erdélyi fejedelem: II. Rákóczy Ferenc vezérsége alatt hazájuk szabadságáért fegyverrel harcolók főve-zérének és fejedelmi helytartónak, mindkét sorában leghűségesebb élettársa, a számkivetés mostoha végzetében, türelmes és hős lélekkel követőjévé szegődött: azt vallva, hogy ott van a hazája, ahol Istene és férje jelen van. Önmagánál erősebb. Legyőzője és megtorlója magának. Számkivetve a hazájából és otthonában boldog. Az Úrban csendesen elszunnyadva, átköltözött az örökkévalóságba. Rodostóban, a Propontis partján April 25-én Urunk 1723-ik esztendejében. Életének 69-ik, száműzetésének 13-ik esztendejében. Dic Pater, et Ave!”
J. M.

Mikes Kelemen, tapasztalva a herceg rosszkedvét, megkísérté másfelé téríteni az eszejárását, s útközben példálózott neki, hogy csak nincs is a világon szebb idióma a magyarnál. Azt a hercegnek meg kell majd tanulni, grammatika szerint. Mindjárt lóhátrul adott is fel neki egy példát a konjugációból. Tudjuk, hogy a latin grammatikában az első igehajtogatás az „amo”-val kezdődik. A magyarok is ezt választottak szintén: csodálni lehet, hogy miért nem inkább a görög grammatikáét: „tuppw” (ütök).

– Tanulja meg ezt a szót, herceg: „Szeretek, szeretsz, szeret, szeretünk, szerettek, szeretnek”.

– Hisz ez meg úgy hangzik, mint mikor két ács húzza az öreg fűrészt előrehátra! Milyen gyöngyen hangzik ez németül „ich liebe, du liebst, er liebt”, magyarul meg csupa „retek, rekeszek, szekeresek”. Hisz ha én ezt egy szép leánynak mondom, elszalad, azt hiszi, szakkermentezek.

Mikes nagy megbotránkozással csóválta a fejét. Micsoda nevelés! Hogy el tudták rontani ezt a fejedelmi vért!

Megérkezvén Bercsényiék lakása elé, ahol a csatlósok rögtön bekötötték a lovakat az istállóba, első tekintetre meglepte Györgyöt, hogy ez a lakás sokkal kényelmesebben van berendezve, mint a fejedelemé. Dagadó kerevetek, drága szőnyegek, ezüstkancsók és serlegek, úgyszintén majolika vedrekbe ültetett virágok mindjárt az elfogadóteremben. De mindez elveszett a szeme előtt, mikor egy perzsa kárpit mögül előlépett a ház asszonya.

Egy finom kis filigránmunka hölgyecske, akinek életvidám arcához úgy illik az ellentét: a fekete gyászruha és fátyol. Az a derült sima homlok, az a finom orr, az a rózsaszínű orca, az elrejthetetlen kis gödröcskékkel a közepén, az áll is éppen olyan gödrös, és azok a módos mozdulatok, az a gyermeteg mórikálás! György azt hitte, hogy Bercsényinének az unokáját látja maga előtt. S amint Mikes Kelemen bemutatta, már a nyelve hegyén volt, hogy a „nagymama” után tudakozódjék, amidőn a fiatal hölgy hirtelen eléje vágott, kezét nyújtva szíves indulattal.

– Hozta Isten, György herceg! Oh az én boldogult férjem, Bercsényi gróf nagyon sokat emlegette a herceget. Csak egyszer láthatná életében! Oh, hogy nem teljesülhetett ez a kívánsága!

Györgynek egyszerre hidege is, melege is kezdett lenni. – Hát ez az a tiszteletreméltó matróna? az a hősnő? a Bercsényi özvegye? – Pelargus sem tudott egyebet tenni, mint hogy a feje tetején benőtt tonzúráját vakarta. Ellenben Mikes Kelemen lopva előhúzá a csizmaszárából a frizérfésűjét, s a haját a tarkójáról a füle mellé fésülé, ilyenformán fedezve a feje tetején támadt kopaszságot.

E fájdalmas emlék megújulásánál aztán semmi sem volt természetesebb, mint hogy a gyászoló özvegy könnyekre fakadjon. S az még jobban illett az arcához!

Elmondá a végpillanatait a megdicsőültnek. Itt ült, ezen a karszéken, feküdni nem bírt már: egyik keze a fejedelem kezében volt, a másik a feleségeében. „Ki lesz neked olyan híved, mint én voltam? édes fejedelmem? Ki fog téged úgy szeretni, mint én szeretlek, édes kis Zsuzsikám?”. (Ezeket mind magyarul mondá.)

De György két szót mégis megértett belőle. Azt, hogy „szeretlek”, meg azt, hogy „Zsuzsikám”.

Tehát ennek is Zsuzsanna a neve! Mint annak a másiknak! A megátkozottnak! A szívből kitépettnek!

Erre aztán németül szólalt meg a herceg:

– „Liebe Zsuzsikám!” Én nem tudok magyarul beszélni. De azért magyarul érzek.

– Tudom! Mindent elmondtak már nekem a hercegről. Alig vártam, hogy meglátogasson – felelt az özvegy meglehetős németséggel; s aztán leülteté az urakat a kerevetre, Györgyöt magával szemközt egy perzsa kartalan székre.

György ekkor látta, hogy milyen szépek a Zsuzsika szemei a könnyek felszáradtával. Ez a szivárvány sötétkékje.

– Hát hogy tetszik a hercegnek Rodostó? – kérdezé a grófné.

– El vagyok bájolva mind a várostul, mind a vidékétől. A házak csupa virágoskertekké alakítva: körül az üdezöld, mosolygó szőlőhegyek. Ez az eleven élet az utcákon, a piacokon. Ez a sokfajta nép, érdekes keleti viseletével! a klasszikus arcélű görögök! a komoly, méltóságteljes ozmánok, a patriarchális örmények! a pompás jelmezek! A zamatos keleti nyelvek! Ez nekem mind végtelenül tetszik. Hát még az a fölséges tenger! melyet ahányszor meglátunk, annyiféle arcot mutat. Napestig el tudnék benne gyönyörködni.

A két kísérő úr egymásra nézett: idejövet egészen más véleménye volt a hercegnek.

– Oh én is úgy szeretem a tengert – monda az özvegy –, olyan kedvem volna egy vitorlás bárkával messze elcsápongni rajta. De hát magamban nem mehetek. S nincs senkim, aki kísérjen.

Egész öntudatlanul jött nála ez a kacérság.

– Hát én majd eljövök a grófnéért, s azután együtt kirepülünk a tengerre.

– Nagyon jó lesz! Mikor?

– Holnap mindjárt.

Mikes Kelemen közbevágott:

– Ha valami rossz szél nem fúj.

– S meddig fog a herceg itt maradni? – kérdezé az özvegy.

– Oh nagyon sokáig. Nekem addig itt kell maradnom, amíg jól meg nem tanulok magyarul.

– S szeret kegyelmed magyarul tanulni?

– Imádom ezt a nyelvet! Nincs ehhez fogható melódia. Egy nagyon szép szót mondott a grófné az elébb: „szeretlek”.

De már ez sok volt Mikesnek!

– Hiszen, édes hercegem: én ugyanazt a szót mondtam kegyelmességednek az úton, s nekem azt tetszett mondani, hogy ez olyan, mint a fűrészelés.

– Nem igaz! Nem az a szó volt. Kendnek a szavai közt egyetlen egy „l” betű nem akadt meg.

A grófné elnevette magát. (Hajh de szép volt, mikor nevetett.) – Az ám, édes hercegem, mert ez a szó „szeretek” csak annyit tesz, hogy „ich liebe”; de ha már az az „l” betű is közbeszúródik, akkor azt teszi, hogy „ich liebe dich”.

– Ah! hisz ez egy valódi csodanyelv! – monda György. – Egy „l” betűnek a közbeszúrása egy szerelmi vallomás. Az imádónak a magyar hölgytül nem kell egyebet kérni, csak egy boldogító „l” betűcskét. Hja, ha így magyarázzák a grammatikát, akkor egyszerre megértem.

– Könnyebb is egy nyelvet egy asszonynak a szájából megtanulni, mint egy férfiéből – monda az özvegy –, mert a férfiszájat eltakarja az a csúnya bajusz, de az asszony szájának minden mozdulatát lehet látni.

Pelargus közbeszólt

– Ezt úgy hívják, hogy „grammatica viva”.

– Mi az? – kapott a szón György. – Grammatica viva! Abból tudnék én gyorsan tanulni.

– No hát járjon el hozzám a herceg mindennap, én majd tanítani fogom magyarul.

– Nagyon jó lesz.

– Mindennap egy órát.

– Nem! Kettőt!

– Ha mindennap húsz szót megtanul, egy hónap alatt kész magyar lesz.

– Kegyelmedtül megtanulok százat egy nap.

– Nono! csak ne olyan mohón! – morgolódék Mikes Kelemen.

– Kezdjük el mindjárt ma. Mi az, amit megfogtam? – kérdezé György.

– Ez az én kezem.

– „Az én kezem.”

– Nem a kegyelmed keze, hanem az enyim.

– „Az enyim.” – „Kezem.” – „Enyim!” Nem felejtem el. Hát ezt hogy híjak? -A herceg nagyon határozottan érintette ajkaival az etimologizált tárgyat.

– Ezt úgy hívják, hogy „csók”. Ezt meg úgy hívják, hogy „pofon”. Nem szabad.

– „Csók” – „pofon”, „szabad”. Köszönöm. Ezt korrepetálni kell.

Nem is gondolta a herceg, hogy minden szavával micsoda kétélű tőröket forgat meg az ő kísérője szívében. A „kis Zsuzsika” éppen a jó Mikes Kelemennek a titkos lángja volt, akiről forró epedéssel emlékezik meg nénikémhez írott levelében. Zsuzsikáért sóhajtozik örökké. El is vette volna, ha sanyarú sorsa nem gátolja benne. De így tűrnie kellett, hogy az aggastyán fővezér grófnét csinált belőle. „Mert nem azért házasodik az ember, mivel szüksége van rá, hanem azért, hogy módja van benne.”

Mikes volt a legfiatalabb legény a rodostói száműzöttek között, azért, hogy mint afféle írással bíbelődő embernek, kopaszodott is a tarkója. Annálfogva a sok öreg sas között eddigelé versenytárs nélkül állt. Ha a fejedelem messzebb útra rándult ki vadászatokra, őrá bízta, hogy azalatt őrizze meg az özvegy asszonykát, ami az ő szívének nagyon is jólesett. Ő kezdett el feszengeni, s figyelmezteté Györgyöt.

– Gondoljunk már a hazatérésre, hercegem. Elsőt doboltak a várban.

– Hadd doboljanak! Az a misére szól. Én nem tudok imádkozni.

Az özvegynek az arca e szóra a legőszintébb ijedelmet fejezte ki. Összecsapta a kezeit.

– Nem tud imádkozni? (Aztán egyszerre a szánalom jelent meg az arcán.) Szegény kis herceg! Hát aztán mikor valami nagy baja van, mikor veszélyben forog: mit csinál, ha nem tud Istenhez fohászkodni? No én megtanítom kegyelmedet imádkozni. Az lesz a legelső. Holnap mindjárt.

– Ide jöjjek?

– Nem. Hanem a Panajia görög kápolnába. Ott van az én áldott férjem eltemetve.

– Megtanulok kegyelmedtől imádkozni – magyarul.

Mikes Kelemen ugyancsak zsúrolta már a talpával a padlót. Ideje volna már az elmenetelnek.

Az özvegy olvasta az arcárul a kamarásnak a nyughatatlansagát, de eléje vágott:

– Oh bizony addig, amíg ozsonnát nem adtam kegyelmeteknek, tőlem el nem mennek. Az volna szép! Ha a látogatók egy magyar asszonynak az asztalától megvendégeletlen távoznának.

Mikes Kelemen hasztalan szabódott, hogy ők most végezték az ebédet; meg hogy az Ali-kői keserűsós kúra után még hat hétig diétát tartani kell: a Zsuzsika minden válasszal készen állt.

– Tudom én, hogy mit szabad és mit használatos az Ali-kői fürdő után az asztalra hozni. Betanított engem arra az én megboldogult nevelőanyám, a drága jó Krisztina grófné. Nem lesz más, mint töltött galamb, gyömbérbefőttel. Ez a gyönge gyomrúaknak való.

A töltött galamb meg a gyömbérbefőtt pedig szintén a gyöngéje volt Mikes Kelemennek. Ezzel vissza lehetett tartani. És aztán el kellett néznie, hogy a Zsuzsika valamennyi galambmájat mind a György tányérára szedegeti. Azt pedig ő is szerette: ti. a galamb máját. De az ő porciója keserű volt. Bizonyosan rábocsátotta az epét a szakácsné! Azok a galambmájjal kínálkozó kétágú villák mind az ő szívén jártak keresztül. Ezalatt is egy csomó magyar szót tanult meg a herceg: „kérem, – köszönöm, – elég, – galamb, – kés, – villa, – pohár, – bor, – áldomás” – „szállok kendnek!” – „állok elibe!” Ha ez így megy, a grammatica vivában nagyon hamar a „gyakorlatokra” fog kerülni a sor.

Még soha ilyen jó étvággyal nem látták enni a herceget. De hát kitűnő konyhája is volt az özvegy grófnénak.

A rövid ozsonna, melyben nem volt más, csak töltött galamb meg gyömbérbefőtt, természetesen hétféle fogásbul állt, alig akart vége szakadni, s az mind egyszerre kedvenc étele lett a hercegnek. A drága jó levelensült meg a húsos pite különösen megnyerte tetszését, s miután azoknak a készítésmódját is előadta a háziasszony, annálfogva folyvást annak a beszélő száját kellett nézni, hogy a kiejtését a szavaknak jobban felfoghassa.

Zsuzsika grófné, magyar asszonyok szokása szerint, kifogyhatatlan volt a kínálkozásban. Amellett egyik percben könnyezett, amikor eszébe jutott, hogy ez volt az ő szeretett Miklósának is a kedvenc étele, meg hogy ezt a liktáriumot a felejthetlen Krisztina grófnőtül tanulta – a másik pillanatban megint jókedve volt.

Mikes Kelemennel is sokat évődött, úgy téve, mintha ő járna utána, s az játszaná a bibliai Józsefet.

Az meg aztán bosszújában annál többet evett.

– No ha mink az éjjel tüzes tatárokkal nem álmodunk, hát sohasem – dörmögé a kamarás úr, az ozsonna végén szürcsölve a meggypálinkát a hosszúnyakú egyesből.

Egyszer mégiscsak vége szakadt a rövid ozsonnának. Az urak búcsút vevének a háziasszonytól, megajándékozták a cselédeket, s aztán felülének a lovaikra.

Györgynek a paripája azt követte, hogy egyre oldalt fordulva lépegetett előre, ezáltal kényszerítve a gazdáját, hogy folyvást visszanézzen, amíg csak láthatja azt a házat, amelynek a tetejéről kendővel integetnek utána búcsúüdvözletet.

Mikor aztán a szűk utcák elnyelték a lovagokat, György egyszerre nagyon beszédessé vált. Nem tudott kifogyni a dicséretéből ennek a csodahölgynek, akihez hasonló asszonyt ő sohasem látott. Ezzel lehet tréfálni, enyelegni, minden szót fölvesz, semmi meg nem sérti, és azért mégis olyan tiszteletet tud maga iránt fenntartani, mint egy királyné.

Mindenképpen jókedvre volt hangolva a herceg. Előrevágtatott, s a szemközt jövő vásárosokat a saját nyelvükön üdvözlé: a törököket „szelim alejkum”-mal, a görögöket „pola téti”-vel; egyszerre olyan nagy lingvista lett.

A hátramaradt két kísérő ógott-mógott.

– Bolond dolog lesz ebből!

– Hogy elfelejtette egyszerre a szép Iót!

– Pedig az azon kezdte, hogy a nyakába ugrott s összecsókolta.

– S megesküdött vele a holdvilágnál.

– Páter Oloferno áldása mellett.

Mikor aztán megint a tengerpartra kijutottak, akkor meg bevárta a kísérőit György, s elragadtatással beszélt nekik a tengerről.

– Van-e ennél fölségesebb látvány? Nézze kegyelmed azt a végtelennek látszó sima tükröt! Mennyi változatosságot mutat. Amott zöld, mint a pázsit, itt meg már bíborszínű, ni ott a tulsó partnál meg egészen sötétkék. Azok a halászbárkák a fehér vitorlákkal olyanok, mint valami nagy hattyúmadarak.

Itt egyszerre elhallgatott. De mind a ketten kitalálták a titkos gondolatját: „Milyen gyönyör lehet egy ilyen halászbárkán ‚párosával’ ama tündérvilág fölött végigrepülni.”

Bizony vacsorára doboltak már a fejedelem kastélyában, mire hazaérkezének.

A fejedelem nem tett semmi szót az elmaradás miatt. Csak a vacsoránál, amidőn látta, hogy György hozzá sem nyúl az ételhez, a két kísérő úr is csak tisztesség végett majszol valamelyest foghegyen, mondott annyit, hogy „előre tudtam, hogy majd jól tartja a fiút galambmájával a menyecske!”

(Hiszen ha csak a májával tartotta volna jól!)

A vacsora utáni „amabilis confusio” alatt úgy eltűnt a herceg az étkesteremből, hogy senki sem vette észre.

Csak a társaság szétoszlása idején, mikor Pelargus kereste, hogy visszavigye, akkor jöttek rá, hogy az új ruhái mind le vannak rakva a tornácban, egész a szatytyáncsizmáig. A hercegnek tehát mezitláb, „in puris indusiis et perisomatibus” kellett valamerre elosonni. De senki sem látta, hogy merre osont el.

Nosza futott szét az egész társaság herceget keresni! A fejedelemnek tudtul sem merték adni a dolgot, minthogy már alunni tért vala. Azon okbul doboltatni, trombitáltatni sem mertek, hanem szaladgáltak szerteszéjjel, kérdezősködve okostul, bolondtul, nem látta-e a herceget, vagy ahogy a magyarok mondják: „keresték őt égen, földön és padláson”. Ő azonban egyik helyen sem volt található, mivelhogy vacsora után leszökött a tengerpartra, ott felbérelt egy kaikdzsit, attul leckét vett a csónakkal való vitorlázásbul, csak éjfél felé került vissza; azalatt nagy vizeket bejárt a Propontison.

Szegény Mikes és Pelargus uraimék majd megőszültek ezalatt a nagy rettegéstől.

Mikor aztán György herceg visszakerüle, csuromvíz, nagy csatakosan, térdig és vállig felgyűrkőzve, akkor erélyesen remonstrálának előtte, hogy többet ilyen bolondságokat ne cselekedjék!

Akkor aztán még neki állt feljebb! Hogy „hiszen ha megígértem a szép Zsuzsikának, hogy elviszem a tengerre vitorlás-csónakázni, hát akkor okvetlenül kell értenem a vitorlás-csónakázáshoz! Ez már csak egész szillogizmus!”

Erre a két filofózus azt mondá neki: hogy „majorem concedo: minorem nego!” – nem kellett volna megígérni a szép özvegynek a vitorlás-csónakázást.

De hát van is fiatalemberrel szemben a logikának hatalma! Másnap reggel amint a misére hívó dobszó harmadszor is elhangzott, György minden értekezés nélkül elhagyta a kastélyt, s elindult gyalog a Panajia görög kolostort felkeresni.

Könnyű volt arra rátalálni a görögnegyedben, ámbátor tornya nem volt. Harangozni nem szabad a muzulmán városokban, ezért toronyra sincs szükség: egy keményfatábla, melyet két kalapáccsal ütögetnek, hívogatja össze isteni tiszteletre a hívőket.

Mikor György megérkezett a kápolnához, már akkor annak nyitva volt az ajtaja; egy nagysüveges és nagyszakállas barát már ott várta az ajtóban; kevéssel beérte: egy piaszter elég volt neki, s onnan egyenesen odavezeté Bercsényi Miklós befalazott síremlékéhez.

Az özvegy már ott volt a márványkő-szarkofág széles talapzatán térdelve.

Némán inte a hercegnek, hogy foglaljon mellette helyet.

György is odatérdepelt a szép özvegy mellé.

Bercsényiné aztán elkezdé halkan, érthető szóval elmondani a Miatyánkot, összetett kezeit a márványkoporsó párkányára támasztva.

György figyelmesen nézte az asszony imádságos kis száját, s igyekezett utánamondani – a nem értett szavakat.

(Az, akihez e szavak felküldetnek, bizonyosan megérti azokat.)

Azután elimádkozá az özvegy az „Ave Máriát”, majd a „Credót”, mind magyar nyelven.

A hátuk mögött ott állt a görög kalugyer, s görögül mondá utánuk a litániát.

Akkor megint elől kezdte az özvegy a Miatyánkon, folytatta az Üdvözleten, végezte a Hiszekegyen, s ez így ment tovább. György azt hitte, hogy ez mind az ő oktatására történik.

Mikor már tizedszer is elrecitálta a szép ajkak által eléje diktált szent mondatokat, azt mondá a szép Zsuzsikának:

– De már most elég lesz, édes lelkem! Isten úgyse, könyv nélkül tudom mind a hármat!

Erre szelíd, áhitatteljes arccal néze a szemébe az özvegy, s halkan szólt hozzá:

– Ne gondolja azt a herceg, hogy az imákat a kegyelmességed oktatására mondám fel: én az én megdicsőült uramnak a lelki üdvösségeért imádkozom.

S még kétszer mondta el mind a hármat. Tizenkettő volt a fogadalom. Akkor állt fel a térdéről az asszony.

S már akkor másfél éve volt annak, hogy Bercsényi örök álmát aludta a márványkő alatt.

Mikor kijöttek a kápolnából, a szenteltvizet kölcsönösen egymásnak nyújtva, azt kérdezé György az özvegytől:

– Így megy ez mindennap?

– Bizony így megyen minden nap.

– Hát ilyen hosszan tart a magyar nők hűsége?

– Édes herceg. Mi magyarok, akik itt a Propontis partján száműzetésben élünk, már tíz év óta lakunk itten. Engem nyolc éves koromban hozott el a hazámbul az én nevelő anyám, Krisztina grófnő; annak már tizenhat esztendeje múlt. Hát ha mi mindannyian e tenger idő alatt hűségesek voltunk ahhoz, akinek a szavát nem hallhatjuk, a magyar hazához, hogyne volnék én hűséges ahhoz, akinek mindig csak a szeretetét láttam s a jó szavát hallottam?

György most kezdett elbámulni.

Ez az asszony nem a Lodoiszkák s nem az Iók képmása. Ez valami másforma lény! Érthetetlen valami!

Majd megismeri még jobban is, s akkor meg fogja érteni.

– Ne kísérjen kegyelmed haza! Térjen vissza a fejedelmi kastélyba.

György elmerengve tért vissza a kastélyhoz.

Ebéd után, mikor felálltak az asztaltul, ő maga kezdte el az imádkozást, s szép tiszta kiejtéssel mondá el magyarul az Úr imáját.

A fejedelem keblére ölelte a fiát, s az urak odatódultak hozzá, s ki-ki csókolta, ahol érte. Olyan jól esett nekik, hogy a fejedelemfi az ő apáik nyelvén imádkozik!

Csak Mikes Kelemen vakarta a füle tövét, odadörmögve Pelargushoz:

– Ez nem történik Isten hírével!

György másnap már nem a görög kápolnában kereste a találkozót a szép özveggyel, hanem rábeszélte a két mentorát, hogy a francia etikettszabályok szerint, ha az ember valamely úri háznál vendégségben volt, ott – intra octavam – vizitet tenni tartozik. Ezt így tanította dicső mestere, Wammána. Annálfogva ismét rövid látogatást tevének Bercsényinénél, de ezúttal csak rövidet; úgy hogy a lovaikat be sem köttették az akolba.

Magyar szavak tanulásáról természetesen szó sem volt ez alkalommal. György diplomatai furfanggal mind csak azt akarta kitudni, hogy minő életrendet tart naponta a szép özvegy?

Aztán szép illedelmesen visszatértek a város túlsó végére. Mindenkinek feltűnt, hogy György egyszerre átváltozott: jókedvű, kötekedő lett, mindenkit bátyámuramnak címzett; de még jobban feltűnt az, hogy egyszerre olyan nagy barátja lett a vadászatnak. Nemcsak hetenkint kétszer, amikor a fejedelemmel együtt az egész udvar cserkészni indult, követte ő is a dicséretes példát, s lőtt a nyulak után, ahol meglátta őket, amitől azok mégjobban futottak: – hanem naponkint felkapott a paripára, s két agarat véve maga mellé, elindult egyedül agarászni.

Mikesnek nagyon gyanús volt ez az agarászás.

Annál inkább, mert György sohasem hozott haza nyulat, pedig félnapig is odakóborolt.

Egyszer, hogy hogy nem, eszébe jutott Mikesnek, egy szóra ellátogatni Bercsényiné lakására. Hát amint belép az ajtón, egyszerre csak a nyakába ugrik mind a két agár (régi ismerősök levén).

Nem is ment aztán be a házba, hanem visszafordult.

Most már bizonyos volt, hogy György szerelmes, az egyetlen szép asszonyba, akivel a bujdosó szóba állhat ez idegen földön.

De beleszeretett volna az Zsuzsikába anélkül is.

Igazi ős tipusa volt az a magyar asszonynak, amilyenek voltak a magyar férjhez ment nők (még aztán sokáig; még e század első felében is), szabadszájú, tréfát megértő: aki előtt minden bohóságot, ami megtörtént, el lehet mondani, semmin meg nem botránkozik, nagyot nevet rajta; hanem aztán amin elbeszélve nevet, azt titokban meg nem teszi. Nem bíráskodik az a mások erkölcse fölött, csak a saját magáét tartja rendben. Nem kell azt félteni: saját magát félti. Tudja jól, mi a rossz, s megtartja a jót.[101]

Egyszer az egyedül folytatott társalkodás közben, azt kérdezé György Zsuzsikától:

– Meddig fogja még kegyelmed ezt a gyászruhát viselni?

– Holtig.

– Ki kényszeríti rá?

– Az a név, amit én viselek, nem olyan, mint a gyászfátyol, ami a viselésben megfakul, hanem olyan, mint az ősz haj, ami évrül évre fehérebb lesz. A Bercsényi nevet nem lehet fölcserélni.

– De hát egy még fényesebb névvel!

– Ne mondjon ilyen szót, édes herceg: ez nem tréfálni való.

– Nem tréfálok. Komolyan mondom.

– Akkor nem ismeri kegyelmed azt, akiről beszél.

---

[101] Az a nyelv, amelyen Csokonai írt, azok a motívumok, amikről írt és az a humor, amellyel írt, tökéletesen visszaadják a jelen század 30-as éveiben otthonos társalgás képét a magyar középnemességnél.

– Magamról beszélek.

– Azért mondom, hogy nem ismeri.

– Hogy én nem ismerem magamat?

– Nem! Majd ha egyszer ki fog kegyelmed lépni a nagyvilágba: akkor egyszerre meg fogja tudni, hogy kicsoda? Kegyelmed nem az a mindennapi halandó, akit a többiek mértékével taksálnak. Kegyelmednek külön sorsa van. Más embert, ha a szíve megindít, mehet arra, amerre a szíve indítja. De kegyelmednek szabott útja van, amelyről se jobbra, se balra nem léphet.

– Nem értem ezt.

– Világosabban megmondom. Kegyelmed, ha egy nőt megszeret: legyen az grófnő, hercegnő, márkinő: feleségül nem veheti, csak balkézre. No hát ez szokás külföldön, de a magyaroknál ez nincs bevéve.

– Ki mondta ezt kegyelmednek?

– Volt itt Rodostóban, a bujdosók táborában egy hölgy, akitől ezeket a szokásokat tudom. Eszterházy tábornok második házasságbeli felesége: egy lengyel nő. Ez is balkézre volt a gróffal megesküdve. Igen derék asszony volt. A gróf minden társaságba elhordta magával, Bercsényinénél is sokszor megfordult. De soha ahhoz a többi asszonyságok egy szót nem intéztek. Ha Bercsényi grófnénak volt valami szava hozzá: nekem mondta el, általam izenteté meg neki, ha mindjárt ugyanabban a szobában voltak is. Még mikor a nagy pestis kiütött is Rodostóban, hogy az egész fejedelmi udvar kényszerült távol a várostól sátorokat ütni fel, azokban tanyázni: a többiek mentek keletre a fejedelemmel, Eszterházy a lengyel feleségével annál távolabb nyugatra, ott meg is halt pestisben. S mikor az özvegye odajött hozzánk a férje halálát bejelenteni, éjnek idején gyalog, meg sem hagyták ott pihenni: visszaküldték a halottjához azonnal. Ettől tudtam meg, hogy milyen veszedelem a magasan született uraknak a szerelme. Kegyelmed csak balkézre házasodhatik: így is kaphat francia márkinőt, de magyar grófnét nem.

– De hát mi kötelez engem erre, ha én nem úgy akarom?

– Édes herceg! A kegyelmed sorsában annyi az irigyelni méltó, mint a szánakozásra való. Kegyelmedet kötelezi a születése. Nem az atyai vérnél fogva. Rákóczy Ferenc dicső alak: egy nemzet vezére, Erdély fejedelme; de azért mégiscsak hűbéres fejedelem; hanem az édesanyja egy kicsiny német uralkodóháznak a leánya, aki rokonságban áll a Bourbonokkal: ennek a „vére” nemesíti meg az ön szívét annyira, hogy azt másnak nem ajándékozhatja, mint uralkodó fejedelmi sarjnak. Az lehet kancsal, csámpás, görbe, mégis az öné. Más között nem válogathat.

– Hát a francia király nem vette-e el Leszczinszka Máriát? a lengyel bujdosó szegény lányát?

– De az a bujdosó egy elűzött király! Korona nélkül is felséges úr. Fogadja kegyelmed a sorsát: örüljön az életnek, s ne rontsa el a másét.

Az ellenállás csak még jobban fokozta György szenvedélyét. Reggel korán már lovára vetette magát, s este került haza, kergette a fenevadak legkegyetlenebb fajtáját: a kielégítetlen szerelmet. Mikor este hazakerült, habzott a lova a tajtéktól.

Később már a lovon nyargalászás sem elégítette ki; kibérelt egy vitorlás bárkát, s bekalandozta vele a kisázsiai partokat; a legnagyobb szélben, viharban kockára téve az életét.

A fejedelem úgy tett, mintha mindezekről tudomást sem venne. Kevés beszédű volt, gondolatait nem mondta el, hanem leírta. Ami ideje maradt az ájtatoskodásból, azt délelőtt írással, délután kézimunkával tölté. S mikor ott ült az asztalfőn étkezés alatt elmerengő tekintettel, senki sem merte őt megszólítani. Ha valakire megharagudott, azt azzal bünteté, hogy nem szólt hozzá.

Amióta Bercsényiné határozottan arra kérte Györgyöt, hogy ne látogasson el többet hozzá, a szerelmes ifjú megtartá ugyan a tilalmat: azonban minden reggel elment a Panaja-kápolnába, elébb, mint az özvegy odajövetelének az ideje volt, s oda annak a síremléknek a márványtalapjára, amelyen ő térdepelni szokott, egy kis nefelejcskoszorút tett le; azután továbbment.

Ezt tudták a kamarás urak is.

Egy napon bátorságot vőn Mikes Kelemen, hogy a hallgató fejedelmet megszólítsa abból az alkalomból, hogy a francia hajó indulni készül vissza Marseillebe: tehát ideje volna azt a francia királyhoz küldendő gratulációt útnak indítani.

A fejedelem szó nélkül felnyitá az íróasztala tetejét, s kivette a kéziratot, családi pecsétjével lezártan, s egy erszény pénzt mellékelt hozzá.

– Adja kegyelmed Pelargusnak.

– Pelargusnak parancsolja átadni a megbízást?

– Kegyelmed tanácsára cselekszem.

– Megfontoltam azóta a dolgot. „Sapientis est consilium mutare in melius.” Mégis tanácsosabb lenne György herceget bízni meg ezen misszióval. Pro primo: őfelsége XV. Lajos sokkal jobban megtisztelve érezné magát azáltal, ha e gratulációt vérbeli rokona adná a kezébe, mintha egy szimpla nemes teszi le a trónja zsámolyára. Pro secundo: György herceg egyúttal szót emelhetne a fejedelem ügyében is a királynál, aki most éppen kedvező indulatban fog lenni. Pro tertio: Pelargus nem is tud jól franciául, ellenben György herceg úgy beszéli azt, mintha anyanyelve volna. Pro quarto: György hercegnek az itteni lézengése valóságos siralom és kínlódás. Se ifjú korához méltóan mulatozni, se elmetehetségeihez megkívántatólag pallérozódni bizonyára itt a mi számkivetésünk helyén semmi alkalmatossága nincsen. Pro quinto: a francia udvarnál a hercegünket rangjához illő nevelésben fognák részesíteni, hogy egykor aztán mind a tudományokban, mind a katonai ismeretekben tökéletesülve mint hazájának megszabadítója állhatna elő, ha annak az ideje eljön.

A fejedelem arcán szelíd mosoly derengett. Azt mondta rá:

– És „pro coronide”: a szép Zsuzsika is felszabadulna a tüzes ostrom alul.

A kamarás úr a szeme fehéréig pirult, hogy a fejedelem így kitalálta a legvégső gondolatját.

– Bizony ez is megjárja egy argumentumnak.

– No hát erre a gondolatra *vadászunk* még előbb egyet – monda a fejedelem, visszatéve az iratot, és az erszényt az írószekrénybe. – Most hozták nekem hírül, hogy a hegyek közül egy párduc vetődött a tanyák közé, s az a nádasba vette

magát, ahonnan kiszáguldoz a legelőkre, s sok birkát leöldösött már; holnap érte megyünk, felverjük és elfogjuk.

– De a francia hajó holnap már indul.

– Tudom; de nem egyenesen Franciaországba, hanem elébb egy utat tesz Odesszába: valami szállítmánya került. Onnan mégegyszer visszatér, s akkor azután felveszi a mi követünket, aki a királyhoz írt levelemet elvigye. S ha György fiamnak kedve lesz hozzá, hogy ő vigye el, akkor rábízhatjuk, bárha nehezére fog is esni a szívemnek, hogy tőle ismét megváljak. Én azonban semmi erőltetést nem használok.

– Bizony pedig nem ártana! Mert az ilyen fiatal szív, a maga gerjedelmében mindenféle veszedelmekbe képes hanyatt-homlok ragadni az emberét.

– Efelől legyen megnyugodva kegyelmed. Semmi baj sem fog történni.

– Én csak a magyar példabeszédre hivatkozom: „amit a jobb kéz ád, azt ne tudja meg a bal kéz”. De hát a „bal kéz” talál valamit adni, azt jó lesz megtudni a jobb kéznek.

A fejedelem elérté a metaforát.

– Csak maradjon kegyelmed békében. „Fata viam inveniunt”, ez volt Apafi Mihály jelszava. Nekünk se lehet más. György fiamnak az erényére ugyan ne adjon kegyelmed egy rézoszporát se zálogba; hanem a szép Zsuzsikának a tiszta karakteréért a tűzbe teheti kegyelmed a kezét.

Ennek a mondásnak még egy fejcsóválással sem volt szabad ellentmondani.

Mikes Kelemen tudatta az urakkal az örvendetes vadászhírt, hogy holnap egy kóbor párducot fognak felverni a nádasból. Ez még Györgynek is örömet okozott. Az az állat, mely kosokat tép széjjel, csak nem lehet vadmacska.

A vadászat neme is egészen új volt: lóháton, dsiriddel, hajítókelevézzel.

Másnap kivonult az egész úri társaság, valamennyi csatlóssal, lovásszal, a nádas felé. A párduc éppen akkor hurcolt el egy toklyót, a hosszúszarvú nyájból, lehetett látni a csapását a sűrű nádbozót között, ahonnan a kopók nagyhamar fölverték. Györgynek kedvezett a szerencse: az ő kelevéze találta el a dúvadot a lapockáján. Annak még akkor is volt annyi ereje, hogy vissza tudott fordulni a vadászára, s felugrott a lovának a nyakára, szügyébe vágva a körmét. Itt azonban György a vadászkésével leszúrta, s aztán nagy diadallal hozták haza a trófeumot.

Györgyöt a fejedelem is megdicsérte. Az gyönyörű kelevézhajítás volt. Tizenöt lépésnyiről.

– Mernék fogadni egy erszény pénzbe egy dinár ellen – monda Mikes Kelemen Pelargusnak –, hogy ennek a párducnak az irháját a Zsuzsika fogja viselni palástgallérnak.

No ugyan elvesztette volna szépen a fogadását!

Mikor a vadásztársaság visszatért Rodostóba, éppen akkor hangzottak a búcsúlövések a francia hajórul, mely a magas tengeren tovavitorlázott. Az urak hazaérkezve a fejedelmi tanyára, még sokáig néztek utána perspektívával.

A jól megszolgált vacsora után, György azt mondá, hogy ő most azonnal elviszi a lovát, melyet a párduc megsebesített, a zsidóhoz, akitől vette, s ott hagyja nála ápolás alatt, s addig is cserébe mást hoz el helyette.

Azonban dehogy ment ő a lovával a zsidóhoz: begyógyul az a seb magátul is; átkocogott a város végére, Bercsényiné lakásához. A mai nagy felhevülésen egész jussát tartotta hozzá, hogy hőstettével eldicsekedjék a szép özvegynek.

Szép holdvilágos volt az éjszaka. – No hiszen a ház ajtaján be nem eresztik ilyenkor; de azért beszélhetnek egymással: ő maga a nyeregbe ülve, a szép asszony meg a ház párkányán.

De már messziről megdöbbenté, hogy a ház ablaktáblái mind tárva vannak. Mikor odaért, benézett egy ablakon: üres volt a szoba végtül végig valamennyi, a holdvilág keresztülsütött rajtuk.

Az a szállitmány, amit a francia hajó ezúttal Odesszába vitt, a szép Zsuzsikának a háztartása volt. Bercsényi özvegye elköltözött Lengyelországba.

Már előtte való nap tudatta ezt búcsúvevő levelében a fejedelemmel. Elfutott a nagy kísértés elől. – Ezért mondta Rákóczy Mikesnek, hogy bizony tűzbe teheti a kezét a szép Zsuzsika erényéért.

A másnapi ebéd nagy hallgatás között ment végbe. Senkinek sem volt kedve a szót megkezdeni. Mikes Kelemen úgy nézte végig az ételfogásokat, mintha fogadott böjtje volna. György pedig azt jelenteté, hogy nem jól érzi magát a tegnapi vadászat után. A fejedelem küldött is neki egy ejtel Ali-kői keserűsós vizet, s később a borbélyát is megbízta, hogy nézzen utána, használt-e a fiának a panácea. A borbély visszatérett örvendezve referálá, hogy nagyon is meghasznált a keserűvíz a hercegnek; mert egyszerre kiugrott az ágyából; de még jobban bevált a vizet vivő inasnak; mert annak hideg fájás volt a tomporában, sántított, de amint a herceg a hátához vágta a keserűvizes flaskát, egyszerre kiállt a lábából a fájás, úgy elszaladt, mint egy nyúl. Szerencse, hogy a flaska nem cserépbül volt, hanem kobakbul.

Az ebéd utáni rövid ájtatoskodást végezve, a fejedelem rendes szokása szerint az esztergályozóműhelyébe ment. Egy olyan széket fundált ki, ami darabokra szétszedhető s tábori ágynak is elnyújtható. Mikor az eszterga kerekét hajtotta, a forgácspattogástól alig hallotta, hogy valaki belép a műhelyébe. Különben is mehetett hozzá bejelentés nélkül olyankor boldog-boldogtalan.

Csak akkor vette észre, hogy György áll a háta mögött, mikor egy percre az eszterga megállt.

Az ifjúnak az arca olyan halavány volt, mintha valami nagy lázbul kelt volna fel.

– Jobban vagy-e, fiam?

– Egészen jól vagyok.

– Mit kívánsz tőlem?

– Azt, hogy taníts meg engem is esztergályozni.

Ebben az egy szóban annyi kétségbeesés volt kifejezve, annyi keserűség összegyűjtve, annyi jajszó elmondva, hogy a fejedelemnek a szíve elszorult. Az a nagy szív, mely egy ország keservét be tudta fogadni: nem volt elég ennek az egy szónak! Keblére ölelte a fiát, s erős mellének görcsvonaglásai érezteték, hogy kitörni akaró zokogását fojtja vissza.

„Taníts meg engem is esztergályozni!”

– Nem! fiam. Te nem fogod az apádnak a mostani mesterségét megtanulni. Hanem bele fogsz okulni abba, amiben apád mester volt hajdan. Jer velem az írószobámba.

Azzal a fejedelem lesimítá dús szürke szakálláról a belehullott *faréjt,* felölté a kabátját, s a fia vállát átölelve, bevezeté őt az írószobájába, leülteté maga mellé; és íróasztala fiókját felnyitva, elővett abból egy ezüsttokot, abból kikeresett egy pergament, s átnyújtá neki:

– Olvasd el ezt.

Az volt II. Rákóczy Ferencnek a végrendelete.

György felnyitá az írást, s meglátva annak a címét, megcsókolá az aláírt nevet, s ismét összehajtva a pergament, visszanyújtá az atyjának.

S aztán a keblébe nyúlva, elővevé annak az iratnak a mását.

– Szívem fölött hordom a mását; de még a szívemen belül is.

– Tehát mégis átadták neked a bécsi pártfogók? Ezt még Pelargus sem mondta el nekem.

– Nem tudta.

– Miért nem mondtad meg neki?

– Féltem, hogy el fog szomorodni rajta.

– Nem, fiam. Az én végrendeletem ne szomorítsa el az én hazám szülötteit. Csak az én életemnek a zárószava ez, nem annak az ügynek, amelyért éltem. Én érzem, hogy el vagyok múlva; de Magyarország, de a népszabadság nem múlik el soha.

Isten küldött, Istenhez térek vissza. Majd fog küldeni mást, amikor az idők teljessége eljön. Sújtja most azokat, akiket szeret, mint a jó apa megvesszőzi a szeretett gyermekét; de ha a próbát kiállta, fel fogja emelni és jobbjára ülteti. – Megláttad, amit látni óhajtottál: apádat és a bujdosók telepét. Szomorú egy tanya. Még a romjai sincsenek itt már a hajdani hatalomnak, dicsőségnek. Elmondta előtted Pelargus szabadságharcunk történetét. Megérthetted belőle, hogy az a had, mely Magyarország és a szabadság zászlóit diadalról diadalra vezette, s melyet csak Isten keze törhetett meg véletlen csoda által, nem egy gyülevész volt, hanem rendezett hadsereg: vezetve, kormányozva tapasztalt hadvezérek által, kik a haditudományokban a császári hadseregnél és csatamezőkön lettek kimívelve. Nincsenek már velem. Elhaltak, elhagytak. Aki fiatal volt, fegyverfogható férfi, az mind elment az ifjú Eszterházy és Bercsényi vezetése alatt Franciaországba, most francia zászló alatt szolgál. Akik velem maradtak, ez a maroknyi hű csoport, mind a világból kimaradt ember, jó keresztény, becsületes hazafi: de ezekkel én, még ha hívhatnám is, hadjáratot nem kezdhetnék. Hát akik otthon maradtak, gondolnak-e még rám? Igenis gondolnak! Egy törvénycikket hoztak, mely számkivetésemet kimondja. A hatalmasságok, akik hajdan szövetségeseim voltak, most még a nevemtől is elfordulnak. Nagy tetteim, erős dolgaim, amiket az ő javukra tettem, ma már bűnszámba mennek. Bízom az Istenben, ha megengedte, hogy eltemessenek, meg is enged halni. De te örökében maradsz az én nevemnek – és az én lelkemnek. Áldom az Urat, hogy megengedett látnom, hogy megismerhettelek. Saját ifjú alakomra ismerek benned. Dícsérendő és elvetendő indulatok

mind oly számban vannak a te ifjúi szívedben, mint az enyimben voltak. Úgy kell azokat fogadnunk, ahogy adva vannak. Tökéletes emberek nincsenek a világon; de tökéletesíthetők mindannyian. Neked most el kell hagynod ezt a mi szomorú tanyánkat, ahol számodra se öröm, se munka nem kínálkozik. Fájni fog a szívemnek, hogy ismét elszakadsz tőlem; de kötelességem a fájdalmat megtagadni.

György sírva borult atyja lábaihoz, annak a térdeit átölelve.

A fejedelem nyugodtan folytatá.

– Én tégedet elküldelek a franciák királyához, ki téged fejedelmi jóindulattal fog elfogadni. Azt a lehetetlenséget, ami apádnak útját állja minden határon, te nem fogod magad előtt találni. Mint fejedelmi rokonnal, úgy fog veled bánni a király, aki magas lelkű, erényes és vidám ifjú férfi. Tudom, hogy meg fog szeretni és méltóan kitüntet. Egy új világot fogsz magad előtt találni, mely az első tekintetre szédületbe fog hozni. Az udvar pompája, az úri rend fényűzése, amit Versailles-ban és Párizsban látni fogsz, el fogja kápráztatni a szemedet; de a lelkedet ne csábítsa el. Mindent megtudtam Pelargustól, ami veled otthon történt. Minő titkos Babilonba vezettek átkozott nevelőid. De a veled született ős erkölcs ott is fenntartá a jogát és kitört belőled. Tiszta maradtál, mikor a sár közepébe dobtak. De a Babilont ott is megtalálod, s a Kirkék ott nem keresik a sötétséget; fényt csinálnak maguk körül. Vigyázz, hogy a gyöngyöktül ne ragadjon rád a lepra, ami a szemétbül rád nem ragadt. Örülj az életnek, ami a fiatal napoké; de a szíveddel ne légy adakozó. Akinek a fején koszorú vagy korona van: annak kell vigyázni a lépteire, nehogy megbotlásában fejének dísze lehulljon. Te meg fogod azt őrizni. Neked nem kell mentor, gondviselő, udvarmester: az vagy te magad magadnak, parancsolód, bírád, oltalmazód saját személyedben. Nagyobb úr a milliók uránál, aki ura önmagadnak.

Már ekkor Rákóczy György nem térdelt, de büszkén felemelt fővel állt az atyja előtt; olyan magas volt éppen, mint az atyja.

XXXV. Fejezet

Clio vétója

A következő napokról annyit jegyez föl a fejedelem kamarása, hogy „egy kevés sírás volt a bujdosók telepén, a fejedelemfi hajóra kelt, s elvitorlázott Franciaország felé. Atyja nehezen vált meg tőle; hanem hát jobb volt neki innen elmenni!”

És soha semmi hírt nem jegyez fel többé Mikes Kelemen az eltávozott Rákóczy Györgyről.

Történetíróink azt a *marginális* jegyzetet közlik felőle, hogy Rodostóból eltávozása után *tizenöt* év múlva került sorára, hogy a párizsi török követ biztatására elinduljon Belgrádba, a török hadsereghez, mely újból betörni készült Magyaror-

ságba, s e célból előrement ágyasának testvére, a helyzetet elkészíteni számára a törököknél.

Ez a két nagy ecsetvonás: a tizenöt évi vesztegelés, midőn közben két nagy háborúja volt a francia királynak Ausztriával és az „ágyas” nyílt beismerése, az egész eddigi arcképet lerontja.

Talán jobb lett volna neki ott maradni Rodostóban? Vagy elmúlni szép idilli megsemmisülésben az Etna vidékén? Vagy ott maradni Bécsben, amíg férfiúvá erősödik? Páris, Versailles, Rambouillet: a Trianonok és az Oeil de Boeufök nem voltak jó iskolák egy magyar ifjú szívének.

Megvallom őszintén, ki ezt a regényt írom, hogy e minden lelkesedést lehangoló száraz adatok helyett én inkább választottam volna Rákóczy György élettörténetének befejezéseül azt a tradíciót, hogy a nagyravágyó ifjú olyan merész társaktul ösztönözve, mint Pelargus és Jávorka, a saját szakállára vállalkozott megkezdeni a szabadságharcot ugyanazon az úton, amelyen az atyja megindítá azt, Lengyelország felől. A hagyomány „Bujdosó György”-nek nevezi a népvezért. E betörés azonban balsikerű vala. A nemzet hidegen fogadta a fegyverre hívást (éppen mint később Rákóczy Józsefét), a maroknyi harcos népet szétverték, a vezért elfogták, s bezárták Munkács várába. Onnan egy zivataros éjszakán megszökött, s futás közben az őrök agyonlőtték.

Egy történetíró barátom, ki a Rákóczy-korszak minden adatait legjobban ismeri, legújabb kutatásai nyomán, mind a história, mind a hagyomány adatainak felhasználásától letiltott Clio kérlelhetetlen vétójával.

Ez újabb adatok szerint Rákóczy György Franciaországban maradt mindvégig *„Terislawi* gróf” címe alatt. (Az atyjátul ráhagyott lengyelországi hűbériség neve után.) Akit a históriaíró „ágyas”-ának nevez, az hites felesége volt: Bethune marquis, egykori nagykövet leánya. A krónikást az hozhatta tévedésbe, hogy Rákóczy Györgynek, mint a király vér szerinti rokonának, rangján aluli nővel csak „balkézre” volt szabad házasságot kötni: de az a házasság valóban egyházi szertartás mellett volt kötve s el volt fogadva az udvarnál törvényesnek. György mint prince de Sang holtig apanázst kapott a francia királytól.

Így csak azt ismételhetem róla, amit történeti könyvemben írtam: „élte világát – és nem voltak magyar fájdalmai többé.” Szebb volna bizonnyal a hagyomány szerinti megoldás. Bujdosó György betörése, megöletése sötét, csillagtalan éjszakán.

Csakhogy e sötétséget növelné az a másik sötétség, amibe a nemzet burkolózott lészen. Hogy a csillagok nem ragyogtak a betörő Rákóczy György elé, az még nem olyan szomorú kép, mint az hogy senki gyertyát sem tett ki az ablakába a hazatérő fejedelemfi üdvözlésére.

Ha igaz volna, azt is megírhatnám egész rideg szomorúságában – de *költeni* ilyen hangulatot, – nec poetis licet!

Inkább leszek rossz regényíró, mint rossz magyar.

Rákóczy György, mint Terislaw gróf, hosszan és boldogan élt, és elmúlt csendesen.